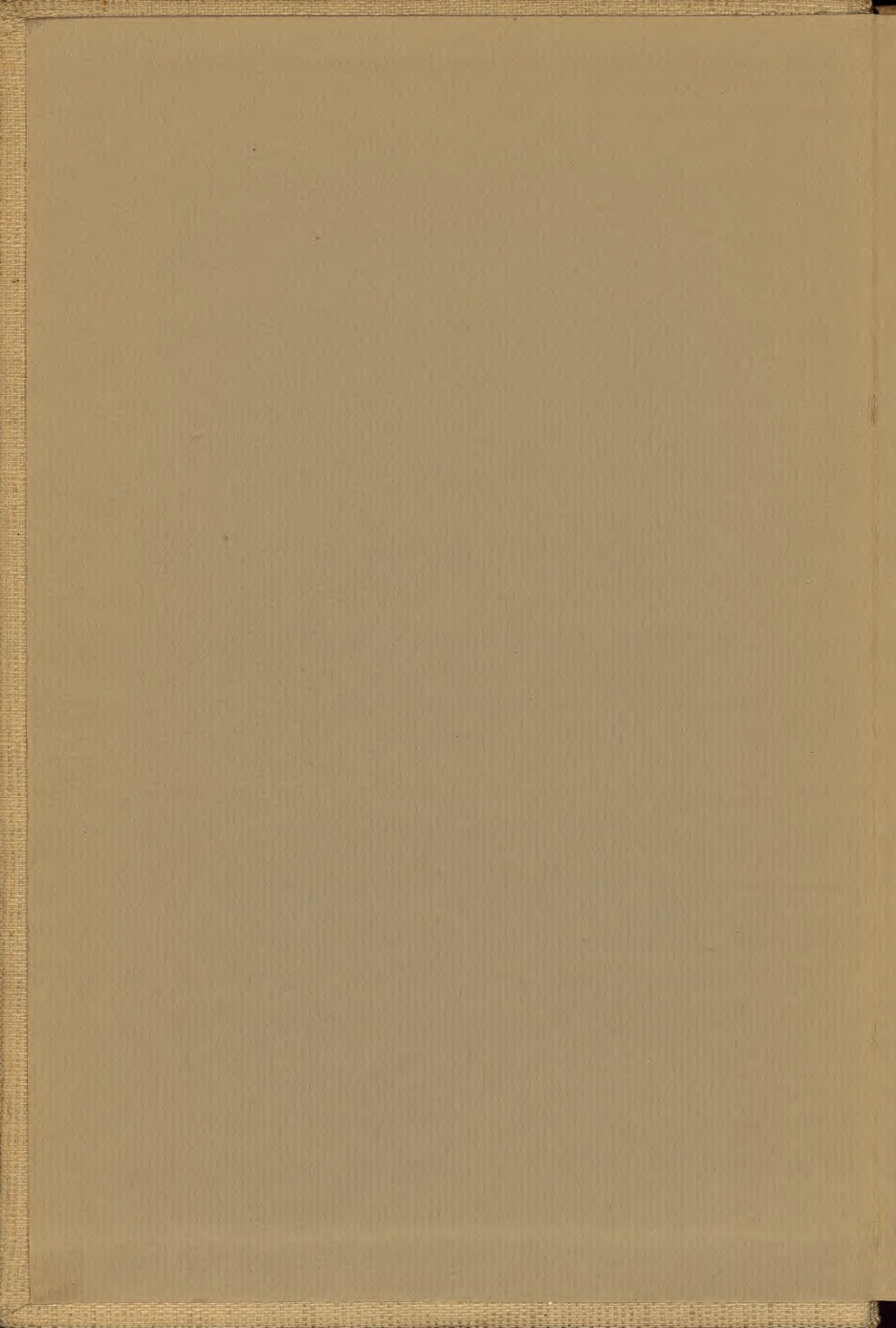
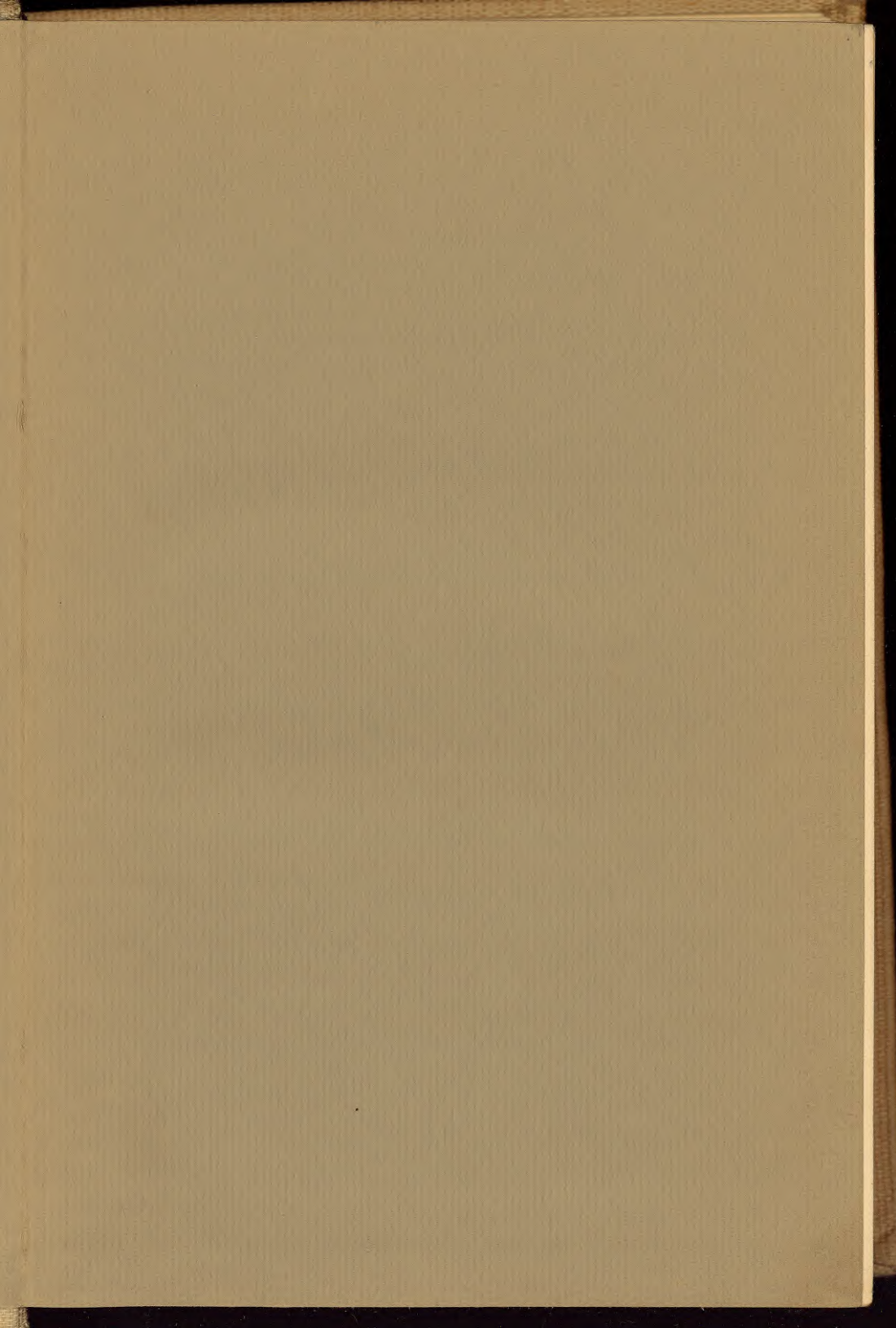
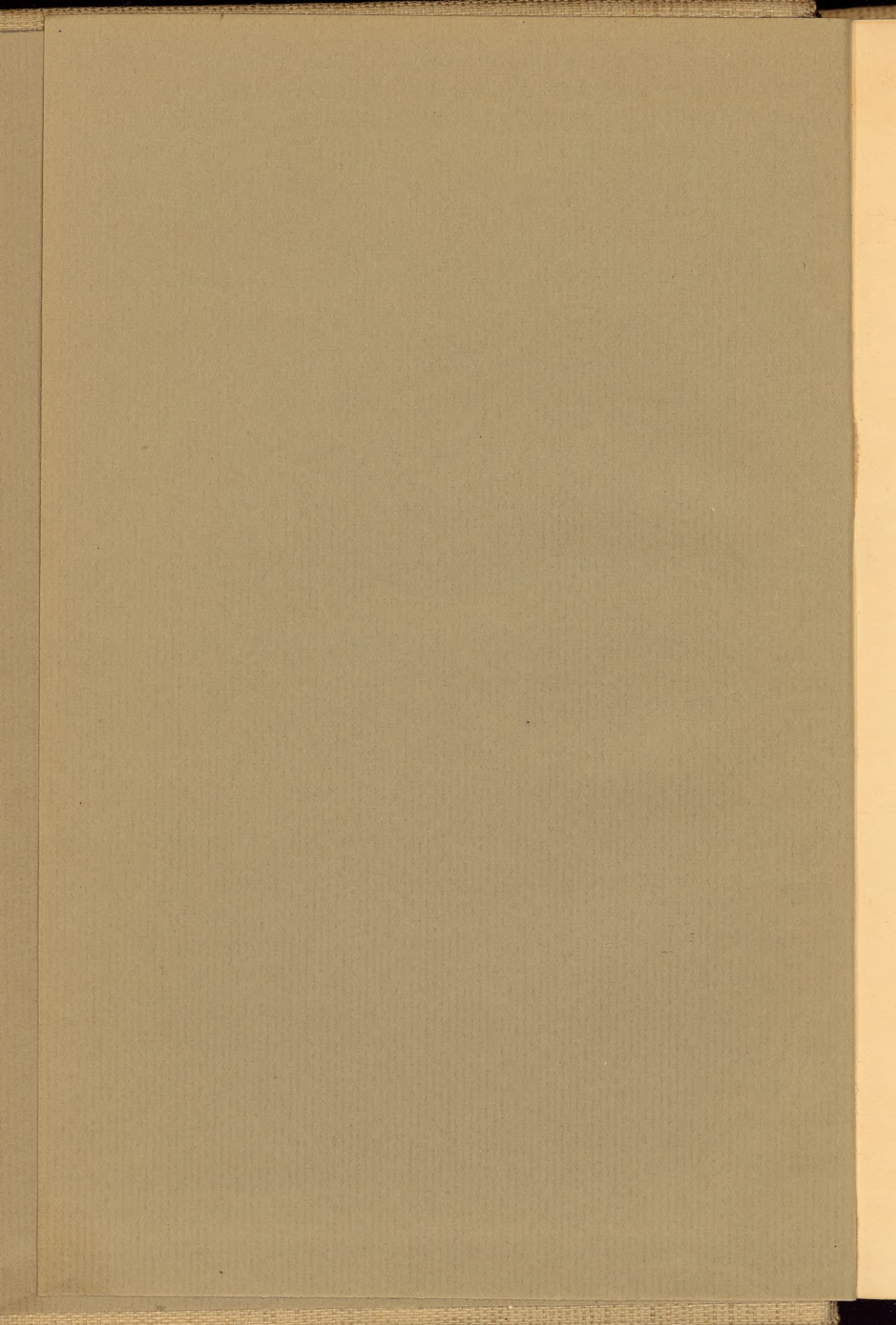

90-4
L-788

LIELĀ
SĀPJU DRAUDZE

B, L

L 90-4
788

Dull
L
9(A)

O. FREIVALDS

LIELĀ SĀPJU DRAUDZE

LATVIEŠU TAUTAS
POSTA, CIEŠANU UN SĀPJU
ASINSLIECINIEKI,
KRISTUS CEĻA GAJĒJI —
MOCEKĻI

KOPENHÄGENA
MCMLII

LATVIJAS VALSTS
BIBLIOTEKA

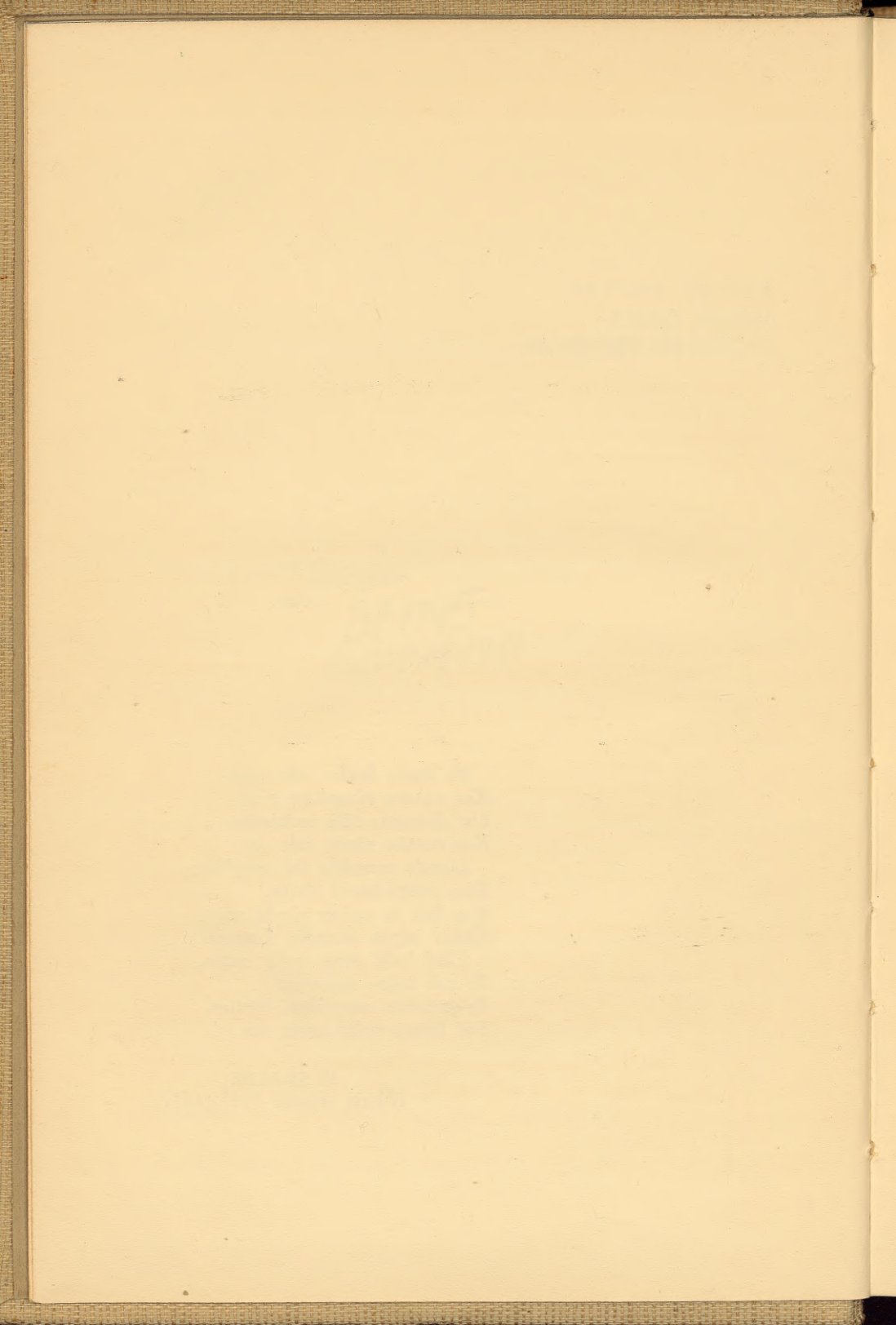
70-

~~38.095~~
0309013730

LATVJU TAUTAS
1940./41. GADA
MOCEKĻU PIEMIŅAI

*Pa mazu lauku ceļu gāju,
Kur vasara visapkārt zied,
Un draugus tālē iedomāju,
Kas tumšu sāpju ceļu iet.
Daudz mocekļu bij izredzētu
Tev, mana mazā tēviņa,
Kas līdz ar mātes vārdu svētu
Čukst sāpju stundā: Latvijai!
Zied balti visas ceļa malas,
Ik soli ceļos noņemtos;
Še gribētos man klusi lūgties,
Lai Dieva roka sarga tos.*

K. SKALBE
(Miris trimdā 1945.gadā.)

IEVADS

Ir paradoksāli, ka mums jāraksta šī grāmata pēc tam, kad 2. pasaules kara uzvarētāji ir devuši pasaulei svinīgas deklarācijas par tautu un cilvēku tiesībām, kam pievienojušās visas citas Apvienotās Nācijās pārstāvētās valstis. Paradoksāli tādēļ, ka viss šai grāmatā sniegtais ir milzīgā pretrunā tam, kas rakstīts šais deklarācijās.

1941.g. 14. augustā Amerikas Savienoto Valstu prezidents un Lielbritānijas ministru prezidents publicēja kopēju deklarāciju —

ATLANTIJAS CHARTU,

aplūcinot tajā, ka:

1. Viņu valstis netiecas pēc paplašināšanās, ne teritoriāli, ne arī citā ziņā.
2. Viņi nevēlas redzēt nekādas teritoriālas pārmaiņas, kas nesaskan ar attiecīgo tautu brīvi izteiktu gribu.
3. Viņi atzīst, ka visām tautām ir tiesības izvēlēties savas valsts formu, kādā tās vēlas dzīvot, un viņi vēlas, lai suverēnās tiesības un patstāvība tiktu atdotas tām tautām, kam tās ar varu atņemtas.
4. Viņi centīsies, gan respektējot savas pastāvošās saistības, lai visas valstis, kā lielās tā mazās, uzvarētājas un uzvarētās, baudītu vienas un tās pašas tiesības tirdzniecībā un pieejā pasaules izejvielām, kas vajadzīgas viņu saimnieciskai labklājībai.
5. Viņi vēlas panākt pilnīgu sadarbību visu tautu starpā saimnieciskā laukā, lai visiem varētu nodrošināt uzlabotus darba apstākļus, saimniecisku progresu un sociālu stabilitāti.
6. Pēc tam kad nacisma tirannijai būs darīts gals, viņi cer, ka nodibināsies miers, kas visām tautām dos iespēju dzīvot

drošībā savās robežās, un kas dos garantijas, ka visi cilvēki visās zemēs varēs dzīvot savu dzīvi brīvi no bailēm un trūkuma.

7. Šāds miers dotu visiem cilvēkiem iespēju netraucēti pārceļties pār visām jūrām un okeaniem.
8. Viņi tic, ka visām nācijām, kā aiz materiāliem, tā ideāliem apsvērumiem, jānonāk pie atteikšanās no varas lietošanas. Tā kā nav iespējams uzturēt nākotnes mieru, ja bruņošanās uz sauszemes, jūras un gaisā joprojām izlietotu tautas, kas apdraud vai var apdraudēt ar agresiju tos, kas atrodas ārpus viņu robežām, viņi domā, ka šīs tautas būtu atbruņojamas līdz tam laikam, kamēr nav radīta permanenta un plašāka vispārējas drošības sistēma. Viņi tāpat atbalstīs un veicinās visu, kas varētu mieru mīlošajām tautām atvieglot bruņošanos.

Mēnesi vēlāk (1941.g.24.sept.) šai deklarācijai pievienojās arī PSRS. Vēlāk šie principi kā programma ietverti Apvienoto Nāciju 1942.g.1.janvāra deklarācijā.

1948.g.10.decembrī. Apvienoto Nāciju ģenerālsapulce svinīgi pieņēma sekojošu

CILVĒKU TIESĪBU DEKLARĀCIJU:

Tā kā visu cilvēces locekļu līdz ar dzimšanu iegūtā vērtība, kā arī vienlīdzīgas un neatņemamas tiesības veido pamatus brīvībai, taisnībai un mieram pasaulē;

Tā kā cilvēka tiesību apsmiešana un nepietiekama vērtība pret tām otra pasaules kara laikā ievainoja cilvēces sirdsapziņu un bija par iemeslu tam, ka šo tiesību atjaunošana tika stādīta par šī konflikta atrisinājuma mērķi;

Tā kā ir nepieciešami, ka cilvēka tiesības sargātu likums, lai cilvēkiem nevajadzētu ar varu atbrīvoties no tirannijas un apspiešanas;

Tā kā tautas ar Apvienoto Nāciju statūtiem ir nolēmušas atjaunot ticību cilvēka pamattiesībām un individa vērtībai kā arī nolēmušas panākt sociālu augšupeju un realizēt augstāku dzīves standartu lielākā brīvībā;

Tā kā dalībnieces valstis ir atzinušas par savu pienākumu

sadarbībā ar Apvienotām Nācijām panākt tādu stāvokli pasaulē, ka cilvēka tiesības un pamatbrīvība tiktu viscaur ievērota un respektēta;

Tā kā šo tiesību un šīs brīvības vispārīgai izprašanai vislielākā nozīme ir šī pienākuma pildīšanai, —
 ģenerālsapulce pasludina šo cilvēku tiesību deklarāciju, lai tā veicinātu tāda vispārēja dzīves standarta sasniegšanu visām tautām un nācijām, ka katrs indivīds un katra kopība, pastāvīgi šo deklarāciju atcerēdamās, censtos ar audzināšanu un mācību radīt respektu pret šīm tiesībām un šo brīvību un ar mērķtiecīgu rīcību gan savā zemē, gan arī starptautiski sadarbojoties, nodrošinātu šo tiesību un šīs brīvības patiesu ievērošanu un reālizēšanu gan attiecībā pret dalībnieču valstu pašu tautām, gan arī pret tautām, kas atrodas to aizsardzībā.

1. Visas cilvēcīgas būtnes piedzimst brīvas un vienlīdzīgas savā vērtībā un tiesībās. Daba tās ir apveltījusi ar sirdsapziņu un saprātu un tām jāveido savas savstarpējās attiecības brālībā.
2. Ikvienam ir tiesība uz tām tiesībām un to brīvību, kas rakstītas šajā deklarācijā un šo tiesību nevar ierobežot nekāda veida kvalifikācijas, kā, piem., rase, ādas krāsa, valoda, reliģija, politisks vai citāds uzskats, īpašums vai stāvoklis, nedz arī nacionāla vai sociāla izcelšanās.
3. Ikvienam ir tiesība uz dzīvību, brīvību un personīgu drošību.
4. 1) Nevienam nedrīkst turēt verdzībā vai nelabprātīgā dienestā.
 2) Nevienam nedrīkst mocīt nedz arī sodīt vai apieties ar to nežēlīgi, necilvēcīgi vai pazemojoši.
5. Ikvienam ir arvien un it visur tiesība, ka to atzīst par vienu atsevišķu personu likuma priekšā.
6. Visi ir vienlīdzīgi likuma priekšā un visiem ir tiesības uz vienlīdzīgu likumīgu aizsardzību pret kaut kuņu pazemojošu apiešanos, kas runā pretim šai deklarācijai, kā arī pret kaut kuņu draudu ar šādu apiešanos.
7. Nevienam nedrīkst patvaļīgi arestēt vai arī citādi laupīt brīvību.
8. Ikvienam ir tiesības, ka to uzklausa neatkarīgas un nepartejiskas tiesas priekšā gadījumos, kad tiek noskaidrotas

- viņa tiesības vai pienākumi, kā arī ja tiek izšķirts jautājums par viņa disciplināru sodīšanu.
9. 1) Ikvienam, kas ir apsūdzēts par sodāmu noziegumu ir tiesība, ka to uzlūko par nevainīgu, kamēr viņa vaina nav likumīgi atklātā tiesā pierādīta, un tam bijušas nodrošinātas arī aizstāvībai vajadzīgās garantijas.
2) Nevienu nedrīkst atzīt par vainīgu kādā nozieguma formā par nodarījumu, kas attiecīgā laika punktā nav bijis uzlūkojams par noziedzīgu pēc kāda nacionāla vai internacionāla likuma.
 10. Neviena privātā dzīvē, ģimenes lietās, dzīvoklī, korespondencē nedrīkst notikt nepamatota iejaukšanās, kā arī nedrīkst tikt skarta tā labā slava.
 11. 1) Ikvienam ir tiesības brīvi kustēties un brīvi izvēlēties dzīves vietu savas zemes robežās.
2) Ikvienam ir tiesības atstāt ikvienu zemi, arī savu dzimteni.
 12. 1) Ikvienam ir tiesība meklēt patvērumu svešā zemē un tam jānodrošina patvēruma tiesības pret vajāšanām.
2) Apsūdzība, kas pienācīgi pamatoti celta par noziegumu, kas nav politisks, kā arī par nodarījumiem, kas ir pretrunā ar Apvienoto Nāciju mērķiem un principiem, nevar būt pamats patvēruma tiesību meklēšanai.
 13. Nevienam nevar patvaļīgi atņemt pilsoņa tiesības, nedz arī liegt tiesības mainīt pavalstniecību.
 14. 1) Pieaugušiem vīriešiem un sievietēm ir tiesība stāties laulībā un veidot ģimēni. Laulībā tiem ir vienlīdzīgas tiesības.
2) Laulība drīkst notikt vienīgi ar abu pušu pilnīgu piekrišanu.
3) Ģimene ir dabiskā sabiedrības pamatvienība un tāpēc tai ir tiesība uz aizsardzību.
 15. 1) Ikvienam ir tiesība uz īpašumu gan individuāli, gan arī kopā ar citiem.
2) Nevienam nedrīkst viņa īpašumu patvaļīgi atņemt.
 16. Ikvienam ir tiesība uz domu, sirdsapziņas un reliģisko brīvību. Šī tiesība satur brīvību arī mainīt reliģiju vai ticību, kā arī brīvību izteikt savu reliģiju un savu ticību ar mācību, kultu, lūgšanu vai īpašiem paradumiem gan individuāli, gan arī kopā ar citiem, gan atklātībā, gan privāti.
 17. Ikvienam piekrit uzskatu un vārda brīvība. Šī tiesība satur

- tiesības bez iejaukšanās paturēt savu pārlicību, kā arī brīvi pēc vēlēšanās meklēt, saņemt un nodot ziņojumus un savas domas neatkarīgi no robežām.
18. Ikvienam ir sapulču un biedrošanās tiesība.
19. 1) Ikvienam ir tiesības piedalīties savas zemes pārvaldē, vai nu tieši vai arī ar brīvi vēlētu pārstāvi.
2) Ikvienam ir tiesība uz iespējamību iegūt vietu valsts dienestā vai savā zemē.
3) Ikvienam ir tiesība uz tādu valdību, kas ievēro tautas uzskatus.
20. Ikvienam kā sabiedrības loceklim ir tiesība uz sociālu drošību un tas var prasīt, lai zemāk minētās ekonomiskās, sociālās un kulūrālās tiesības attiecīgas valsts organizācijas un līdzekļu ietvarā tiktu realizētas gan ar iekšpolitisku rīcību, gan ar starptautisku sadarbību.
21. 1) Ikvienam ir tiesības uz darbu, uz taisnīgiem un pienācīgiem algas un darba apstākļiem, kā arī uz aizsardzību pret bezdarbu.
2) Ikvienam ir tiesība uz līdzīgu atalgojumu par līdzīgu darbu.
3. Ikvienam ir tiesība brīvi veidot, kā arī iestāties aroda organizācijās, lai aizstāvētu savas intereses.
22. 1) Ikvienam ir tiesība uz tādu dzīves standartu, kas sniedz tam pārtiku, drēbes, dzīvokli un medicīnisku palīdzību, kā arī tiesība uz sociālu palīdzību, kas viņam un viņa ģimenes veselībai vajadzīga, kā arī tiesība uz nodrošinātu eksistenci bezdarba un slimības gadījumos, kā arī citos pašapgādes sarežģījumos, darba nespējas, vecuma, vai arī citos apstākļos, kas tam nav pārvarami.
2) Mātēm un bērniem ir tiesība uz sevišķu aprūpi un palīdzību.
23. 1) Ikvienam ir tiesība uz izglītību. Elementārai un pamatizglītībai jābūt brīvai un obligātoriskai, kā arī iespējamībai uz spēju pamata iegūt augstāku izglītību jābūt pieejamai visiem.
2) Izglītībai jākalpo cilvēcīgās personības pilnīgai attīstībai; tai jāieaudzina respekts pret cilvēka tiesībām un pamata brīvību, kā arī jāapkaņo neiecietība un naids pret citām nācijām, rasēm un reliģijām, lai tās būtu kur būdamas.
24. Ikvienam ir tiesība uz atpūtu.
25. Ikvienam ir tiesība piedalīties sabiedrības kulūrālā dzīvē,

- baudīt mākslu un iepazīties ar zinātniskiem sasniegumiem.
26. Ikvienam ir tiesība uz tādu sociālu un internacionālu kārtību, kuŗā šajā deklarācijā noteiktās tiesības un brīvība var tikt pilnīgi realizēta.
27. 1) Ikvienam ir pienākumi pret to sabiedrību, kas padara iespējamu tā personības attīstīšanu.
2) Savu tiesību baudīšanā ikvienu drīkst ierobežot tikai tiktāl, ciktāl tas ir vajadzīgs, lai arī citiem tiktu nodrošināta atzīšana un respekts pret viņu tiesībām, kā arī cik to prasa morāle, vispārīgā kārtība un laba sadzīve demokrātiskā sabiedrībā.
28. Nekas šajā deklarācijā nevar būt par pamatu, ka kādai valstij vai personai būtu tiesība uz rīcību, kas iznīcina kādu no še aprādītām tiesībām vai brīvību.

Dienu pirms šīs deklarācijas pieņemšanas, Apvienoto Nāciju kopsapulce bija jau pieņēmusi

KONVENCIJU

par genosida nozieguma aizkavēšanu un sodīšanu

Šai konvencijā mēs lasām:

2. pants — Genosids nozīmē jebkuŗu no sekojošiem nodarījumiem, kuŗu nolūks iznīcināt pilnīgi vai pa daļai kādu nacionālu, etnisku, rasisku vai reliģisku grupu, proti: a) nonāvējot grupas locekļus; b) nodarot smagu miesīgu vai garīgu bojājumu grupas locekļiem; c) apzināti uzspiežot grupai tādus dzīves apstākļus, kuŗu nolūks panākt tās fizisku bojā eju, pilnīgi vai pa daļai; d) uzspiežot līdzekļus, kuŗu mērķis aizkavēt dzimstību šai grupā; e) spaidu ceļā pārvietot šīs grupas bērņus uz citu grupu.
3. pants — Sodāmi šādi nodarījumi: genosids, sazvērestība genosida izdarīšanai, mēģinājums to izdarīt; tāpat sodāmi līdzvainīgie.

PRIEKŠVārds

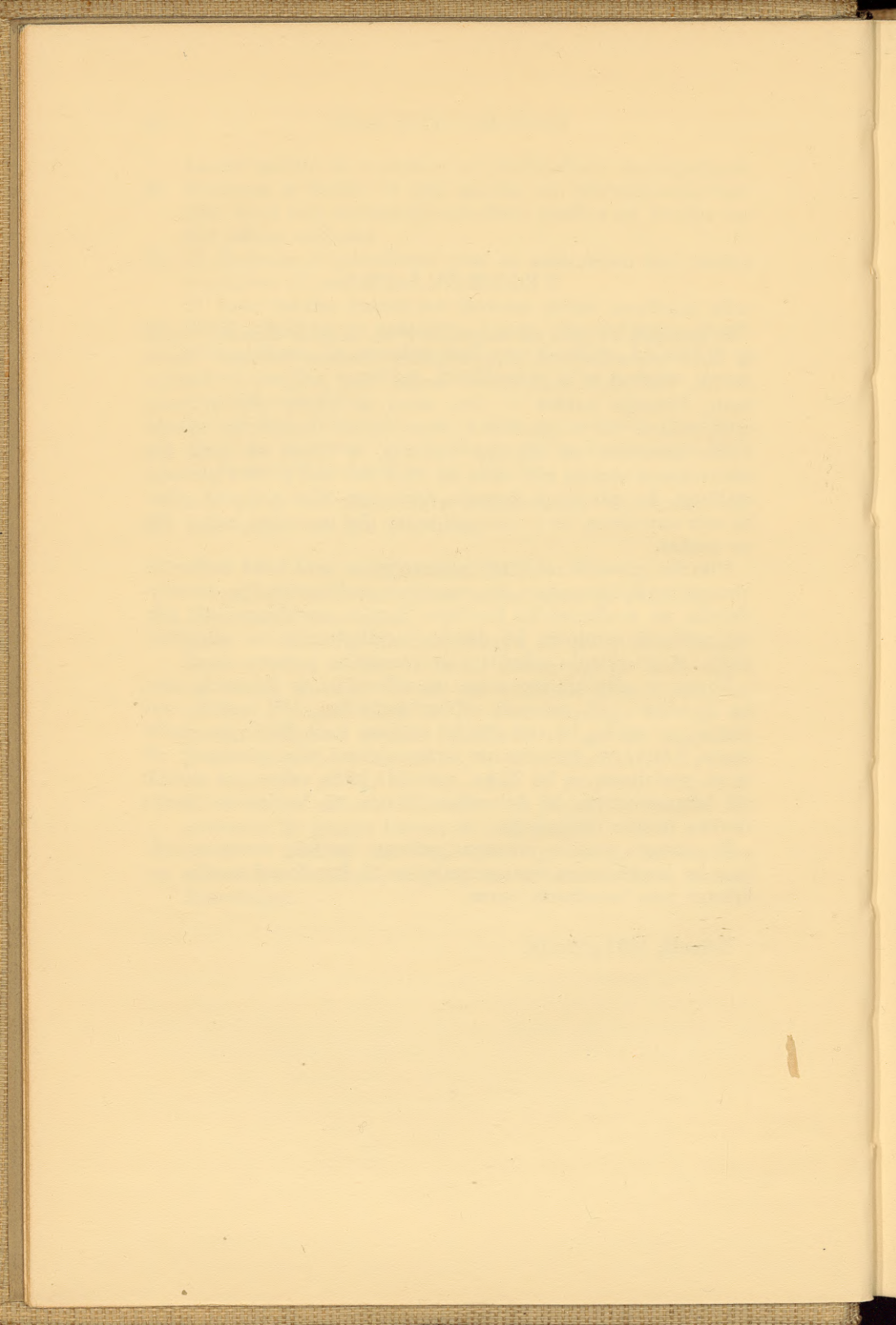
Ir pagājuši 11 gadi no baigajām 1940./41.gada dienām. 36.000 tā laika mocekļiem ir pievienojušies simtiem tūkstošu jaunu cietēju, āziātiskās necilvēcības upuru. Kad beigsies šī Baltijas tautu »Bērtuļa nakts« — vīru, sievu un bērnu slepkavošana, spīdzināšana un nomocīšana čekas moku kambaņos, spaidu darbu nometnēs vai Sibīrijas tundrās, to Dievs tik zina. Bet atbrīvošanas stunda reiz nāks un tikai tad visā pilnībā pasaulei atklāsies, ko pārcietusi latviešu tauta, un tikai tad visā pilnībā mēs uzzināsim, ko ir izcietuši mūsu tēvi un mātes, mūsu dēli un meitas.

Viss šai grāmatā rakstītais pamatojas uz savā laikā boļševiku pamestiem dokumentiem, saņemtajām mocekļu vēstulēm, asinsliecinieku un aculiecinieku liecībām. Svarīgu apsvērumu dēļ tekstā palikuši neminēti, kā daudzu aculiecinieku un asinsliecinieku, tā arī vēstuļu rakstītāju un pieminēto personu vārdi.

Dievs un cilvēki, nomocītie un vēl dzīvie, ir liecinieki tam, ka ik vārds šajā grāmatā atbilst patiesībai. Vēl vairāk, nav pietiekami vārdu, lai visā pilnībā attēlotu kaut daļiņu no nozieguma, kas savos apmēros un drausmīgumā tālu pārsniedz cilvēces piedzīvoto un ko 20.g.s. pastrādā kāda valsts, kas turklāt vēl līdzparakstījusi kā Atlantijas Chartu, tā Apvienoto Nāciju cilvēku tiesību deklarāciju.

Šī grāmata reizē ir piemiņas grāmata latviešu tautas mocekļiem un biedinājums visai pasaulei no tā, kas draud tautām nokļūstot zem komunistu varas.

Trimdā, 1952.g.jūnijā.

PADOMJU VALSTS

Padomju sistēma ir visbriesmīgākā tirannija, kādu vien pasaule pazinusi. Tā ir vēl briesmīgāka par caru patvaldību, Čingishana iebrukumu un jebkuŗu citu diktātūru, ko pazinusi vēsture.

ASV PREZIDENTS H. TRUMENS
(Konstitūcijas dienā 1952. g.)

OKTOBRĀ REVOLŪCIJA KRIEVIJĀ UN TĀS SEKAS

1917.g.februārī, 1. pasaules karā nogurušajā Krievijā notika bezasiņaina tautas revolūcija pret cara patvaldību, kuŗas rezultātā nodibinājās demokrātiska valdība un notika Satversmes sapulces vēlēšanas. Bet saujiņa komūnistu*) jau tā paša gada rudēnī ar meliem, viltu un varu izraisīja jaunu revolūciju (t.s. oktobra revolūciju) ar sekojošu asiņainu pilsoņu karu, padzina demokrātisko pag. valdību un tikko ievēlēto Satversmes sapulci, jo tanī viņiem nebija vairākuma (tikai 175 deputāti no 707 deputātu lielā kopskaita) un sagrāba valsts varu savās rokās, nosaucot sevi par »strādnieku un zemnieku valdību«. Bet patiesībā no tā brīža nekad un nekur neviena tauta pasaulē nav tā piekrāpta, pazemota, mocīta un iznīcināta kā tautas Krievijā — tagadējā Padomju Savienībā — pēdējos 33 gados zem sociālisma — komūnisma maskas.

Ar meliem, viltu un nežēlīgu asiņainu terroru viena gada laikā kaut cik nostiprinājušies pašā Krievijā, boļševiki jau steidz kalt pasaules iekaŗošanas plānus. Jau VII partijas kongress 1918.g.piešķīra partijas centrālkomitejai pilnvaras: »Katrā laikā saplēst visus miera līgumus ar imperiālistiskām un buržuaziskām valstīm, kā arī tām pieteikt karu« (VK(b)P v rezolūcijach, I). Kamdēļ, uz to atbild Stāļins savā runā partijas konferencē 1926.g.oktobrī: »Sociālisma uzvaru mūsu zemē mēs uzlūkojam nevis kā pašmērķi, bet kā līdzekli, kā ceļu proletārisķās revolūcijas uzvarai citās zemēs«. Un nevar teikt, ka tas viņiem nebūtu arī ļabi sekmējies.

*) Krievijas Sociāldemokrātiskai (boļševiku) strādnieku partijai, kas 1918. g. pārdēvējās par Krievijas komūnistu (boļševiku) partiju un 1924. g. par Vissavienības komūnistu (boļševiku) partiju (VK (b)P). 1917. g. bija tikai nepilni 40.000 biedru, kas ir tikai 3 komūnistī uz katriem 10.000 iedzīvotājiem. Tātad skaitliski tā bija mazāka pat par tagadējo Anglijas komūnistu partiju.

- Jau 1918/19.g. boļševiki iebruka UKRAINĀ (0,55 milj. kv.km liela ar 39,5 milj. iedzīv.) un iekaroja to;
- SOMIJĀ, bet somi iebrukumu sekmīgi atvairīja;
 - BALTIJAS VALSTIS — Igaunijā, Latvijā un Lietuvā, bet arī tās pēc sīvām cīņām iebrucējus padzina;
- 1920.g.— POLIJĀ, bet arī poļi viņus atvairīja;
- 1921.g.— KAUKAZA VALSTIS — Gruzijā (76.200 kv.km. un 3,5 milj. iedzīv.), Armēnijā (29.800 kv.km. un 1,3 milj. iedzīv.) un Azerbedzānā (85.700 kv.km. un 3,2 milj. iedzīv.) un iekaro tās;
- 1925.g.— ĶĪNĀ un TURKESTANĀ un pa daļai iekaro tās;
- 1934.g.— MONGOLIJĀ (1,6 milj. kv.km un 0,9 milj. iedzīv.) un nodibina tur savu pirmo satelītvalsti.

Tad mums visiem vēl atmiņā esošie 1939.g.notikumi, kad Padomju Savienības komunistiskais diktators Stāļins vienojās ar sev radniecīgo nacionālsociālistisko Vācijas diktatoru Hitleru, tā izraisīdams Otru pasaules karu un iegūdams brīvas rokas jauniem iekarojumiem, kas tad arī drīz sekoja viens otram un guvums nebija mazais. Vienā vienīgā 1939./40.gadā — 233.000 kv.km ar 21,3 milj. iedzīvotājiem:

no SOMIJAS	— 35.000 kv.km, bet bez neviena iedzīvotāja, jo visi bija aizbēguši uz pārējo Somijas daļu;
RUMĀNIJAS	— 50.440 kv.km ar 3,7 milj. iedzīv.
POLIJAS	— 181.740 kv.km ar 11,8milj. iedzīv.
BALTIJAS VALSTIS:	
Latviju	— 65.792 kv.km ar 2 milj. iedzīv.
Igauniju	— 47.549 kv.km ar 1,2 milj. iedzīv.
Lietuvu	— 52.822 kv.km ar 2,6 milj. iedzīv.

Ne mazāks ieguvums bija arī laikā no 1941. līdz 1945.g., kad Padomju imperijai Stāļins pievienoja no:

SOMIJAS	
Petsamo apg.	— 10.700 kv.km. bez iedzīv.

VĀCIJAS

Kēnigsbergas apg. — 14.000 kv.km ar 1,2 milj. iedzīv.

ČECHOSLOVĀKIJAS — 12.740 kv.km ar 0,7 milj. iedzīv.

JAPĀNAS

Dienvidsachalīnu

un Kuriļu salas — 46.280 kv.km ar 0,4 milj. iedzīv.

TANU-TUVU

— 166.400 kv.km ar 0,1 milj. iedzīv.

Tam klāt vēl nāk uzvarētās Vācijas austrumdaļa un ar viltu un varu, piepalīdzot saujiņai Maskavā izskolotu vietējo komunistu, par satelītvalstīm ar padomju iekārtu pārvērstās valstis: Polija, Čehoslovākija, Rumānija, Bulgārija, Ungārija, Albānija, Mandžūrija un Ziemeļkoreja. Ir tikai laika jautājums, kad arī šīs valstis tiks pilnīgi iekļautas Padomju Savienībā un zaudēs pilnīgi savu, jau tagad tikai šķietami pastāvošo patstāvību.

Visbeidzot nevar nepieminēt pašus pēdējos Padomju imperiālisma ieguvumus — Ķīnu un ar vietējo Maskavā skoloto komunistu palīdzību izraisītos karus Korejā, Indoķīnā un vēl citās vietās.

»Kopš 1945.g. vien Padomju Savienība ir ieņēmusi 7,5 milj. kvadrātjūdžu jaunas teritorijas un pakļāvusi savai kontrolei 500 milj. cilvēku.« lasām ASV ārlietu ministrijas izdotajā grāmatā »Mūsu ārējā politika«.

Tiešām, gods, kam gods, Stāļins ir pildījis un pilda vēl šodien 1924.g. Ļeņinam doto zvērestu: »Aizejot no mums, b. Ļeņins mums novēlējis nostiprināt un paplašināt Padomju Republiku Savienību. Zvēram tev, b. Ļeņin, ka mēs godam realizēsim arī šo tavu balsi!« (Pravda, 1924.g.nr.23).

Tas noticis vēl pēc tam, kad Anglijas tā laika premjērs V. Čerčils pēc Jaltas (Krimā) konferences, parlamentā teica: »Mans iepaids par Krimu ir, ka maršals Stāļins, tāpat kā padomju vadoņi, vēlas dzīvot draudzībā un vienlīdzībā ar Eiropas tautām.«

Bet pēc sešiem gadiem Anglijas premjēram Etlijam ir jāliecina (1951.g.26.janv.): »Tagadējie Krievijas valdnieki ir krievu imperiālisma mantinieki. Vecā krievu imperija centās pakļaut sev zemes katrā gadījumā, kad bija uz to izdevība. Stāļins savā imperiālismā ir bijis daudz sekmīgāks nekā cari iedrošinājās sapņot. Vecā stila imperiālismam tagad pievienots klāt arī ideoloģiskais imperiālisms, kas grib visai pasaulei uzspiest

krievu komūnisma sistēmu. Ar varu un ar viltu krievi sev jau pakļāvuši daļu Eiropas.«

Ko maksāja pasaulei šis lielo rietumu demokrātiju vadītāju naivums Jaltas konferences laikā? — Brīvību simtiem miljonu cilvēku, dzīvību un neizsakāmas ciešanas desmitiem miljonu cilvēku, nedrošību un bailes visai vēl brīvajai pasaulei!

»Padomju ekspansija ir noslaucījusi no zemes virusus trīs nācijas: Igauniju, Latviju un Lietuvu. Tā ir padarījusi par dzimtļaudīm sešas Eiropas tautas, kas bija neatkarīgas pirms 1939.g.: Poliju, Ungāriju, Rumāniju, Bulgāriju, Albāniju un Čehoslovākiju. Padomju vadoņi ir tādu pašu likteni nolēmuši komunistu Ķīnai,« lasām jau pieminētajā ASV ārlietu ministrijas grāmatā.

Nē, ne tikai Ķīnai, bet visai Eiropai, visai vēl brīvajai pasaulei viņi ir nolēmuši tādu pašu likteni. Un to viņi realizēs pirmā iespējamā gadījumā ar visnesaudzīgākiem un drausmīgākiem līdzekļiem. Vai vēl šobrīd rietumi grib ticēt, ka ir kādas teritorijas robeža, pie kuŗas boļševiki gribētu apstāties?! Neaizmirsīsim, ka agresija ir komūnisma būtība un boļševiki lielo Krieviju uzlūko vienīgi par tramplīnu savas varas paplašināšanai pār visu pasauli. Neviens līdzeklis šī mērķa sanieģšanai viņiem nav bijis un nebūs negodīgs. Miera, brīvības un līdztiesības sludināšana un tanī pašā laikā provokācijas paņēmienu rupji meli, izspiešanas, spiegošana, streiku organizēšana (pašā Padomju Savienībā streiki ir aizliegti), sabotāžas (piem. Portsmutes ostā municijas krājumu uzspridzināšana, smilšu kaisīšana anģļu kuģu maģinās), pilsoņu kuŗu organizēšana (lai atceramies tikai nesenos Grieķijas, Ķīnas, Korejas, Indoķīnas u. c. notikumus), diversijas un intervencijas — ir parastie viņu cīņas paņēmienu.

Ir taisnība, nomaģus vērotāģam grūti visu to saprast un saskatīt plaisu, kas šķiŗ boļševiku vadoģu vārdus un solģjumus no viņu darģiem un radģtās drausmģģģ īģtenģbas aiz dzelzs aizkara. Tāģat grūti iedomāģties un saprast tos rafģnģtos paņģmienu ar kāģdiem boļševiki pakģļauj savai varai vienu zemi pģc otras, iznģcina ne tikai savus faktģskos vai tikai iedomāģtos pretģniekus, bet veselas tautas. Bet tas jģzģna un jģsaprot katrai vģl brģvai tautai, katram vģl brģvam cilvģkam Eiropā, Āzijā un Amerikā. Jģzģna un jģsaprot tādģģ, lai spģtu šģs briesmas novģrst un sagģlabāt savu brģvģbu un dzģvģbu. Jo mģģ nezģnām, kas bģģ boļševiku agresģģģģ nģģoģģģģģ upuris.

Nevienam padomju režīma un ideoloģijas pazinējam nav šaubu par to, ka pasaule pilnīgi no bolševistiskā barbarisma briesmām būs atbrīvojusies tikai tad, kad būs atbrīvotas ne tikai pēdējos gados bolševiku okupētās un verdzinātās zemes, bet kad būs arī kritusi padomju vara pašā komunistiskā imperiālisma citadēlē Maskavā un tās vadītāji nosēdināti uz Nirnbergas apsūdzēto sola.

Ar savām ciešanām un postu — savu baigo likteni — arī latviešu tauta brīdina brīvo pasauli: sargies bolševisma, glāb sevi un mūs no bojā ejas!

KOMŪNISTU PARTIJA, PADOMJU VALDĪBA, ČEKA

Lai tālākais šai grāmatā būtu labāk saprotams un izprotams, ir mazliet jāpakavējas pie trim varas nesējiem faktoriem Padomju Savienībā — Komunistu partijas (VK(b)P), Padomju valdības un čekas.

Partija. Ir nepareizi pielīdzināt VK(b)P politiskām partijām demokratiskās valstīs. 1) Komunistu partija ir vienīgā atļautā partija Padomju Savienībā*); 2) Partijas, resp. viņas vadītāja — ģenerālsēkretāra (Stālina) rokās ir vienīgais reālais varas faktors valstī — čeka; 3) Partijā uzņem sevišķi parbaudītus un uzticamus cilvēkus, par kuņiem ir pārlicība, ka viņi akli sekos partijas »ģenerāllīnijai«; 4) Izstāšanās vai izslēgšana no partijas ir saistīta ne tikai ar darba zaudēšanu, bet vēl lielākām represijām, neizslēdzot apcietināšanu un sodīšanu ar nāvi vai spaidu darbiem; 5) Partijas biedriem nav nekādas lemšanas tiesības par partijas darbību, to nosaka 9 Stālina izraudzīti Polītbiroja vīri, kuņi savukārt ir tikai viena vienīga cilvēka — partijas ģenerālsēkretāra Stālina gribas īstenotāji. (Saprotams, partijas statūtos, tāpat kā valsts konstitūcijā, ir rakstītas daudz un dažādas visplašākās biedru tiesības.); 6) Komunistu partija nav nacionāla (teritoriālā ziņā), bet internacionāla partija ar sekcijām (vietējām legālām vai nelegālām komunistu partijām) visās pasaules valstīs un ar vienu vienīgu mērķi — vispasaules

*) »Komunistu partija nedala un nevar dalīt valsts vadību ar citām partijām.« (J. Stālins, Voprosi ļeņinisma). »Tā kontrolē un vada daudzās strādnieku organizācijas, visu valsts un saimniecisko aparātu.« (Organizacionnīje principi bolševizma i ustav VK(b)P, 1940).

revolūciju, lai apvienotu visas pasaules valstis vienā Vispasaules Padomju Savienībā*) ar Maskavu kā galvas pilsētu. Tik plašu mērķu nav nevienai citai partijai pasaulē.

Vēl 1941.g. no 192 milj. Padomju Savienības iedzīvotājiem tikai 3,9 milj. bija partijas biedri vai kandidāti, tātad tikai 2,3 %! No kādām iedzīvotāju aprindām tad komplektējas šie 2,3 %? Uz to mums atbildi dod viens no kādreizējiem redzamākiem partijas vīriem — Krāsins: »Starp mums ir 10 % ideālistu un 90 % neliešu un karjēristu.« Pats Ļeņins gan ir bijis mazliet citādākās domās: »Dažs nelietis partijai taisni tādēļ var būt noderīgs, ka viņš ir nelietis.« Uz jautājumu, kas ir komunistu morāle, Ļeņins ir atbildējis: »Slepkavot, sagraut, drupās sasist, ja tas nāk revolūcijai par labu. Citā gadījumā atkal, ja tas sekmē revolūciju, gļaudīt cilvēkam galvu un sacīt tam, ka viņš ir Aleksandrs Lielais.«

Partiju vada Centrālkomiteja, kas sapulcējas tikai 3 reizes gadā. Faktiskais partijas vadītājs ar neierobežotām tiesībām ir ģenerālsekretārs Stāļins un pati CK ir tikai viņam pakļauts formāls iestādījums. Ģenerālsekretārs savu varu realizē ar 4 partijas birojiem: politisko (t. s. Polītbirojs ar 9 loc.), organizācijas (9 loc.), sekretāriātu (4 sekretāri), un kontroles (61 loc.). Partijas iekšējā dzīvē nozīmīgākie ir pēdējie divi, bet valsts dzīvē pirmais. Polītbiroja ietekme un taustekļi sniedzas tālu pāri valsts robežām. Polītbirojs, Stāļina personīgā vadībā, ir faktiskais citu zemju komunistu partiju (tagad ar vienu izņēmumu — Jugoslāvijas komunistu partiju) un t. s. piekto kolonnu vadītājs un darbības noteicējs. Visas citu zemju komunistu partijas ir pakļautas Maskavai, t.i. Stāļina neierobežotam diktātam. Katra pavēle, instrukcija vai norādījums visām kompartijām citās zemēs ir nekritizējams un nekavējoši izpildāms. Nepaklausīgie tiek ātri nolikvidēti.

Tādēļ nav jābrīnās, ka rietumu demokrātiju parlamentos komunistiskie deputāti bieži vien savās runās atkārtoti gandrīz burtiski to pašu, ko dzirdam Višinska vai Maļika runās Apvienotās Nācijās vai Padomju radiofonos. Šo legālo un nelegālo citu zemju komunistu partiju viens no galvenajiem uzdevumiem,

*) Padomju Savienības 1924. g. satversmē mēs lasām: »Savienība uzņem visas sociālistiskās padomju republikas, kā pastāvošās, tā arī tās kam jārodas nākotnē ... jaunā Savienotā valsts ... būs jauns izšķirīgs solis ceļā uz visu darba ļaužu apvienošanu Pasaules Sociālistiskā Padomju Republikā.«

ja ne pats galvenais, ir savas zemes saimniecības un aizsardzības spēku vājināšana ar spiegošanu par labu Padomju Savienībai, sabotāžas aktiem, streiku organizēšanu, neapmierinātības kultivēšanu tautas masās u. t. t. Protams, visa tā veikšanai Maskava citu zemju komunistus apgādā ar plašiem naudas līdzekļiem.

Valdība. Oficiāli Padomju valdība (Ministru padome) sastāv no vairākiem desmitiem ministru (agrāk viņi saucās par komisāriem), bet faktiski viņiem nav vairāk varas un noteikšanas savā resorā kā kaut kuņam nodaļas vadītājam rietumu demokrātiju valsts iestādēs. Faktiskā valdība ir partija, resp. Politbirojs Stāļina vadībā. Padomju valdība un »parlaments« (Augstākā padome) ir tikai Stāļina, kā neierobežota partijas un valsts diktatora, gribas izpildorgans, pie kam, pat vienkāršākajiem partijas saukļiem »ir ne tikai praktiska lēmuma spēks, bet likuma spēks, ko jāreālizē nekavējoši«. (J. Staļins Voprosi Ieņiņizma, 1940.) Arī uz visiem svarīgākiem dekrētiem, blakus valdības parakstam, arvien ir arī partijas paraksts. Šie dekrēti parasti iesākas: »VK(b)P CK un PSRS Ministru padome nolēma . . .«. 1941g. Latvijā, kad apcietinātie interesējās par ko viņi tiek deportēti, parasti saņēma atbildi: »Tāds ir partijas un valdības lēmums . . .«

Padomju Savienībā visa valsts vara tik veikli un maskēti centralizēta vienas personas — partijas ģenerālsekretāra — maršala Stāļina*) rokās, kā nekad nevienā citā diktatūras zemē. Savu varu viņš uztur ar čekas palīdzību. Tādēļ aplami uzskatīt Padomju Savienības valdību līdzīgu citu zemju valdībām. Tā nav neatkarīgas valsts un nācijas brīvi izraudzīta valdība valsts vadīšanai un tautas labklājības celšanai, bet vienīgi šauras, Stāļina vadītās uzurpatoru grupas hēgemonijas pārstāvētāja un izkārtne citu valstu priekšā. Tai ir sveši pat tādi elementāri jēdzieni kā tautas labklājība, sirdsapziņa un personīgās goda jūtas.

Čeka. Lai paturētu varu, ko bija sagrābisniecīgs sazvērnieku skaits, boļševiki pielietoja līdz tam pasaulē vēl nepiedzīvotu terroru. Terrora realizēšanai un diktatoriskās varas nostiprināšanai, 1917.g.decembrī nodibināja sevišķu »Viskrievijas

*) Ilgus gadus Stāļina vienīgais oficiālais amats bija — partijas ģenerālsekretāra un Politbiroja locekļa amats. Vienīgi kara laikā Stāļins arī oficiāli uzņēma Tautas komisāru padomes priekšsēdētāja un vēl dažus citus amatus.

ārkārtējo komisiju pie Tautas komisāru padomes, cīņai pret kontrrevolūciju un sabotāžu». Nosaukums čeka ir atvasināts no šī gaŗā nosaukuma pirmo vārdu sākuma burtiem — »Č. K.« (Črezvyčainaja Kommissija). 1921.g.čeku pārdēvēja par GPU (Gosudarstvennoje Političeskoje Upravlenije), ietilpinot to Iekšlietu tautas komisāriātā, bet jau 1923.g. pārdēvēja par OGPU (Objedinoņnoe...). Trešo reizi čeku pārdēvēja 1934. g. par NKVD (Narodnij Kommissariat Vnutrennich djel). 1941. g. NKVD sadalīja divos patstāvīgos komisāriātos — Iekšlietu un Valsts drošības komisāriātos NKVD un NKGB, bet pārējot pēc Rietumeiropas parauga uz ministriju iekārtu, NKVD pārdēvēja par MVD, bet NKGB par MGBP. Pirmajai pakļauta politiskā policija, otrai Gulags, resp. koncentrācijas nometņu galvenā pārvalde. NKVD resp. MVD Latvijā vadīja Maskavā izskolotais latgaliētis A. Noviks, bet NKGB, resp. MGB krievu žīds S. Šustins.

A. Avtorchanovs, kuŗš kādreiz ieņēmis redzamu stāvokli Padomju Savienībā, tagad krievu žurnālā »Posev« raksta: »Stāljiniskais režīms nebalstās ne uz padomēm, ne uz Stālina personību, ne arī uz politbiroju, bet gan vienīgi uz labi noorganizēto politisko policiju, pie kam pašam Stālīnam te pieder pirmā čekista loma. Teikt, ka čeka ir valsts slepenā policija, nozīmē nepateikt neko. Neko nesaka arī apzīmējums, ka čeka ir inkvizīcijas organs. Arī Gestapo bija masu inkvizīcijas organs, bet tajā pašā laikā Himlers nederētu pat čekas seržanta amatam. Arī, savukārt, teikt, ka čeka ir valsts valstī, nozīmētu čekas nozīmi nepietiekami novērtēt, jo faktiski Padomju Savienībā ir tikai viena vara — čeka«.

Čeka nav ne tikai iesaistīta tiesas aparātā, bet stāv pāri visam padomju valsts aparātam, arī tiesai un pat partijai. Tā pati izseko, izmeklē, tiesā un soda. Pie čekas darbojas »speciālās tiesas kollēģijas«. Parasti šīs kollēģijas darbojas kā tā saucamās »trojkas«, t. i. 3 vīru sastāvā. Tās nozīmē īpašu noziegumu iztiesāšanai, vai kad vajadzīga sevišķi ātra rīcība. Tās lemj bez liecinieku pratināšanas, nepielaižot aizstāvjus un pat apsūdzētam klāt neesot. »Trojkas« strādā, piem., kad steidzami jāatbrīvo cietumi jauniem apcietinātiem, vai kad vajadzīgs zināms kontingents cilvēku vergu nometnēm. Šīs »trojkas« strādāja arī Latvijā, it sevišķi 1941.g.jūnijā. Bez tam pie čekas vēl darbojas kāda »sevišķa apspriede«, par kuŗas uzdevumiem čekas oficiālajā mācības grāmatā »Operātivais uzskaits« (Ope-

ПОДПИСКА

Я, нижеподписавшийся,
(фамилия, имя и отчество)

даю настоящую подписку
(название учреждения)

в том, что, тщательно ознакомившись с инструкцией
(ее название)

..... по ведению секретной работы, обязуюсь точно и аккуратно выполнять правила этой инструкции и хранить в строгом секрете как все вопросы моей работы, так и самый факт работы на секретном участке.

Также обязуюсь сообщать секретному отделу
(название учреждения)

..... обо всех изменениях в сведениях, указанных в моей последней анкете и, в частности, о родственниках и знакомых, связанных с иностранцами или выехавших за границу.

Мне объявлено, что за несоблюдение всех правил секретной работы и нарушение данной подписки я несу строгую ответственность в внесудебном порядке.

Подпись
(отметка)

..... 194 г.

Čekas agentu vervēšanas formulārs.

rativnij učot. Maskva, 1939.g.) 67. lappusē lasām: »Ar valdības 1934.g.novembra lēmumu pie PSRS Iekšlietu tautas komi-sāra (t. i. NKVD) nodibināta sevišķa apspriede (Osoboje Soveščanije), kuŗai piešķirtas tiesības piemērot personām, ko atzīst par sabiedriski bīstamām, ieslodzījumu noietnēs, izsūtījumu un izraidījumu uz dažādu laiku«. Uz šī valdības pilnvarojuma pamata čeka miljoniem cilvēku iesloga vergu noietnēs un miljoniem deportē uz Sibīriju. Kāds cits, vecāks dekrēts (1919.g.20.jūnija) jau piešķīra čekai »izrēķināšanās tiesības līdz nošaušanai«.

Ar 1923.g. dekrētu GPU (t. i. čekas) tiešā vadībā atrodas sevišķas kaŗaspēka daļas, kuŗās, piem. 1938. g. bija ¼ milj. vīru.

Čekas nodaļas darbojas katrā administratīvā vienībā (piem. Latvijā vien tagad šādu administratīvu vienību — rajonu — ir 63), bet viņas ierēdņi vai vismaz ziņotāji ir katrā uzņēmumā, katrā ciemā, katrā mājā. Latvijā 1940./41.g. (un arī tagad) čeka aizņēma 500 istabu lielo Latvijas brīvvalsts iekšlietu ministrijas namu un viņas darbinieku skaits šai namā vien pārsniedza

1.000 cilvēku. Bet vairākkārt lielāks ir čekas slepeno aģentu un ziņotāju skaits. Tos čeka vervē no vietējo iedzīvotāju vidus ar visnekrietnākiem spaidiem un draudiem, piem. piedraudot spīdzināt, nošaut, apcietināt ģimeni u. t. t. Tādā kārtā no čekas novērošanas un izspiegošanas neviens nav drošs, ne vienkāršais strādnieks, ne ministrs, ne visaugstākais ierēdnis, ne arī pats čekists un ziņotājs. Velnišķīgā kārtā paši iedzīvotāji ir pārvērsti par aktīviem terora sekmētājiem, terora, kas vērsas pret viņiem pašiem!

Čeku labi raksturo arī daži citāti no pašu boļševiku izdevumiem: »Nemeklējiet izmeklēšanā materiālus un pierādījumus tam, ka apsūdzētais uzstājies ar darbiem vai vārdiem pret padomēm. Pimais jautājums, kas jums viņam uzstādāms, ir — pie kādas šķiras viņš pieder, no kādām aprindām viņš cēlies, kāda audzināšana, izglītība vai profesija. Šiem jautājumiem jāizšķir apsūdzētā liktenis. Tāda ir sarkanā terora jēga un būtība«. (Pravda, 1918.g.25.dec.) »Čeka nav likvidējama līdz pēdējais kapitālists nozudis no pasaules«. (Izvestija, 1927.g.19.nov.) »Ar GPU Stāļins var iegrūst savu upuri tādās bezcerīgās šausmās, pazemojumā, kaunā, ka atzīšanās visbriesmīgākā noziegumā, paveicot nāves soda perspektīvu vai vājas dzīvības izredzi, kļūst par vienīgo izeju... Pašnāvība vai morāliska pašnoliegšanās, citas alternatīvas nav. Bet pašnāvība GPU cietumos ir nepieejams luksuss.« (L. Trockis savos memoāros).

Tāda ir čeka, uz kā balstoties turas komūnistiskais režīms Krievijā, uz kā balstoties Stāļins cer realizēt Ļeņinam doto zvērestu — vispasaules iekarošanu!

VERGU NOMETNES

Masu apcietināšanas un deportācijas Padomju Savienībā kalpo ne tikai politisko pretinieku, neuzticamu vai nevēlamu elementu, vai veselu tautu iznīcināšanai, bet tās arī sagādā darba spēku, bez kuŗa padomju režīms nevarētu saimnieciski pastāvēt un kuŗa izmantošana ir iekalkulēta visās piecgadēs un visos jaunbūvju darbos. Piem., 1941.g.ar vergu darba spēku NKVD veica 1/5 daļu no visas padomju celtniecības, 2 % no visas padomju rūpniecības produkcijas kopvērtības, ogļu produkcijā 5 % no padomju ogļu kopražas u.t.t. Atsevišķās noza-

Verga »pase«.

rēs, it sevišķi ar smagākiem darba apstākļiem, NKVD daļa bijusi krietni lielāka. Tā piem. meža darbos NKVD bija jāsa- gatavo 34,7 milj. kubikmetru kokmateriālu, kas ir 12 % no kopprodukcijas^{*)}.

Visi padomju lielie kanāli, kā Stāļina kanālis, Marinskas kanālis, Volgas—Maskavas kanālis un daudz citu, sākot ar 1935. g. arī visi lielie ceļi, kā dzelzceļi: Kotlasa—Vorkuta, Kot- lasa—Oņega, Habarovska—Nikolajevska, Tatarska—Alma Ata, Ufa—Bribalčaši u. d. c., autoceļi Maskava—Minska— Ķijevas—Maskava u. t. t., ir izbūvēti ar nelaimīgo čekas upuru sviedriem un asinīm.

Spaidu darbu, resp. vergu nometnes pārzina milzīgais GU- LAGA uzņēmums (Glavnoje Upravlenije Lagerom, 1930. g. nodibināta nodaļa Bērija vadītajā Iekšējās drošības ministrijā), ar daudzām lielākā vai mazāka mērā patstāvīgām apakšnoda- ļām, kā piem.: Ķarlag, Siblag, Burlag, Sevpečlag, Sevšeldorlag, Uctišemlag, Daļstroj, Volgostroj, Vorkutstroj, Oņegstroj u. t. t. Bet darba spēku Gulagam piegādā čeka. »Lagu« un »stroju« tīkls pārklāj visu milzīgo Padomju Savienības teritoriju. Spaidu darbu nometņu sistēma milzīgo apmēru dēļ (vairāk kā 14 milj. ieslodzīto) ir stipri sarežģīta. Vispirms jau katra tāda

*) Skaitļi ņemti no ASV valdības 1950. g. decembrī publicētā PSRS dokumenta: »Valsts plāns Padomju tautsaimniecības izveidošanai 1941. gadā«, kas ir pielikums pie Padomju Savienības Tautas komi- sāru padomes lēmuma nr. 127 un VK(b)P CK 1941. g. 17. janv. lēmuma.

nometne ir sadalīta kolonnās, kas ir prāvas vienības un dzīvo autonomi. Katrai kolonnai ir savs baraku rajons, apsardzība, apgāde, grāmatvedība u. t. t. Tās priekšgalā ir priekšnieks ar neaprobežotu varu un 2 viņa palīgi, saimniecības pārzinis, grāmatvedis, darba kontrolieris u. c. amatpersonas. Bez šīs augstākās administrācijas ir daudz zemāku amatu, kā desmitnieki, dieninieki, ēdiena dalītāji u. t. t. Tos visbiežāk izpilda par krimināliem pārkāpumiem notiesātie. Vairākas nometnes veido nometņu punktu, vairāki šādi »punkti« apvienoti nometņu nodaļā, bet vairākas »nodaļas« sastāda, piem., BBK (Baltijskij — Belomorskij Kanal) pasākumu, kas aptveŗ ļoti plašu teritoriju ar vairākiem simtiem nometņu un daudziem simtiem tūkstošu ieslodzīto.

Masu apcietināšanas un valsts varas organizētas un vadītas masu slepkavības Padomju Savienībā sākās ar padomju režīma pirmo dienu, bet masu deportācijas uz spaidu darbu nometnēm un Sibīrijas tundrām sākās ar 1925. g. un pastiprinājās ar piespiedu lauksaimniecības kolektīvizāciju 1929. gadā. Komunistu partijas un Tautas komisāru padomes lēmums par zemnieku likvidāciju, kas oficiāli gan publicēts tikai 1931. g. 1. februārī, noteica, ka: »1) visus par slepeniem kontrrevolūcionāriem pazīstamus kulakus (t. i. zemes īpašniekus) nošaut; kulakus, kas nodarbinājuši algotus laukstrādniekus — padzīt no mājām un izsūtīt trimdā; visiem pārējiem kulakiem (lasi: zemniekiem) atsavināt viņu īpašumus, kustamo mantu ieskaitot, un padzīt tos no viņu līdzšinējās dzīves vietas.« Pēc viena gada jau 1,5 milj. zemnieku smaka GPU spaidu darbu nometnēs. Šinī laikā arī nodibināja jau pieminēto Gulagu - GPU koncentrācijas nometņu galveno pārvaldi. Drīz pēc tam sākās arī kareliešu, ukraiņu un kazaku deportācijas. Viena no lielākām deportācijas akcijām notika 1938. gadā, kad deportēja no Tālo Austrumu Piejūras apgabala uz Centrālo Sibīriju 3 milj. ķīniešu un korejiešu. Tad 1941. g. vāciešu deportācijas no Pievolgas apgabala kolonijas un okupēto Latvijas, Igaunijas, Lietuvas un Besarābijas iedzīvotāju deportācijas.

Zināmu nojēgumu par deportāciju apmēriem dod mums arī oficiālā »Lielā Padomju Enciklopēdija (Boļšaja Sovetskaja Enciklopēdija. Moskva, 1948. g.), 55. lapas pusē tur lasām:

»Plānveidīga pārvietošana sākās 1925. g. No 1926.—1939. g. pārvietoti aiz Urāliem, uz Sibīriju un Tālajiem Austrumiem vairāk kā 3 milj. cilvēku, ar ko šais apgabalos apdzīvotība palielinājusies par 33 %, Sverdlovskas apg. par 53 %, Novosibirskas

— arī par 53 %, Habarovkas — 136 % u. t. t. Tāpat uz Āzijas vidienas republikām pārvietoti apm. 1,7 milj. cilvēku, kā rezultātā apdzīvotība tanīs pieaugusi par 38 %.

»Blakus šīm pārvietošanām, pārvietošanas notika arī lielajos rūpniecības centros Eiropas daļā. Piem. Maskavas apgabālā tai pašā laikā (t. i. 1926.—1939. g.) pārvietoti 3,5 milj. cilvēku, Ļeņingradas apgabālā — 1,3 milj. cilvēku, Gorkovas apgabālā — 0,35 milj. cilvēku. Stāļinskas apgabālā Ukrainā apdzīvotība palielinājusies par 91 %, Vorosilovskas — 37 % u. t. t.»

»Trešais pārvietošanas virziens gāja uz ziemeļiem. Piem. Murmanskas apgabālā 1917. g. bija tikai 10.000 iedzīvotāju un arī vēl 1928. g. 22.000, bet 1939. g. jau bija 291.200. Te ap polāro loku izauguši lieli rūpniecības centri, Murmanska—Kirovska. Pieaugums šais apgabalos gan pazeminājās apdzīvotību rajonos no kuŗiem nāca pārvietotie. No 1926.—1939.g. Rezaņas, Smolenskas, Jaroslavas, Penzas u. c. apgabalos tā samazinājusies par 5,5 milj. cilvēkiem.« — Te jānorāda, ka taisni uz šiem »iztīrītiem» apgabaliem tika novirzīti visi tie, kuŗi 1941. g. jūlijā boļševikiem atkāpjoties labprātīgi devās tiem līdzī.

No šiem oficiālajiem citātiem redzams, ka boļševiki 13 gadus vien no savām dzīves vietām deportējuši tūkstošiem kilometru tālu prom ne mazāk kā 15,3 milj. cilvēku, t. i. katru divpadsmito iedzīvotāju.

Pēckaŗa gadus deportācijas atkal ar lielu sparū atjaunojušās. 1944. g. deportēti. 1 milj. Ziemeļkaukaza iedzīvotāju un apm. tikpat Kriņas iedzīvotāju, iznīcinot pilnīgi dažas mazās Kaukaza tautiņas, kā čečiņus, ingušus, balkarus u. c. Šo tautiņu iznīcināšanu plaši apraksta izbēgušais krievu pulkvedis Tokajevs. Tad 1945.—1947. g. 10 milj. ukraiņiešu un no 1945.—1951. g. pāri pār 2 milj. Baltiņas valstu iedzīvotāju un visbeidzot daudzu miljonu poļu un vāciešu deportācijas. Cik iedzīvotāju ir deportēti uz Padomju Savienību no satelītvalstīm Balkānos, nav šobrīd nosakāms, ir tikai neapšaubāmi norādījumi, ka arī vairāki miljoni rumāņu, ungāru, bulgāru un čechoslovāku ir aizvesti uz Padomju Savienības spaidu darbu nometnēm un Sibīriņas klajumiem, lai tur ar saviem sviedriem un asinīm celtu Stāļina padomju imperiņas varenību.

Kur un kā tas notiek? — PSRS Eiropas daļas ziemeļaustrumu lielajā Kotlasas centrā ieslodzītie strādā meža un papīra rūpniecībā un dzelzceļa būvdarbos. Archangeļskas apgabālā — ostas un mežrūpniecības darbos un pie ceļu būvēm. Baltā jūrā

atrodas vecākā Krievijas koncentrācijas nometne — Solovku salas, kuŗas piekrastē ir nometnes, kuŗu iemītnieki strādā pie Stāļina kanāla izbūves un uzturēšanas. Kolas pussalā ir alumīnija, dzelzs, niķeļa un svina raktuves. Lielākie nometņu centri tur ir Murmanska, Kandalakša un Monķegorska. Ļeņingradas apgabalā nometinātie strādā lielās kanāļu sistēmas starp Balto un Baltijas jūru būvdarbos. Somu Karielijā — mežu, zemes un raktuvju darbos, Ziemeļaustrumos, t. s. »Komi autonomā republikā« atrodas Pečoras apgabala nometnes ar raktuvju, naftas rūpniecības un dzelzceļu būvdarbiem. Vorkuta ir centrs lielam nometņu apgabalam, kur deportētie nodarbināti ogļraktuvēs un zemes darbos, tālāk uz jūras pusi arī dzelzs un vaŗa raktuvēs. Novaja Zemļā nometnēs — zvejā, ogļu un vaŗa raktuvēs. Eiropas Krievijas vidienā lielas notiesāto masas nodarbinātas Volgas kanāļa uzturēšanas u. c. zemes darbos. Pie Tulas — ogļu un dzelzsraktuvēs, mežu un purvu darbos. Dienvidus daļā pie Stāļingradas — rūpniecībā. Pie Kaspijas jūras — dzelzs un naftas rūpniecībā. Kaukazā — naftas un cukurniedru laukos. Daudz nometņu ir arī Donbasa raktuvju un rūpniecības rajonā, kā arī gar Volgu, kur ieslodzītie strādā mežu, raktuvju un zemes darbos un Kuibiševas apgabalā arī pie pazemes lidlauku būves un spēkstaciju celšanas. Uralos, Sverdlovskas apgabalā ar ieslodzīto darba spēku izveidojies liels smagās un kaŗa rūpniecības rajons.

PSRS Āzijas daļā ap Omsku deportētie strādā mežu un zemes darbos. Pie Toboļskas — ogļu un dzelzsraktuvēs, kā arī ceļa būvēs. Gar Sibīrijas dzelzceļu ieslodzītie strādā rūpniecībā. Pie Obas augšteces ir lielās Siblaga nometnes ar rūdas raktuvēm, koku un tekstilrūpniecību, lauksaimniecību un ādu apstrādāšanas darbnīcām. Pie Tomskas — mežu un ceļu darbi. Vidussibīrijā ap Krasnojarsku un Karagandu — ogļu un dzelzsraktuvēs, kaļķu un akmeņu lauztuvēs, fabriku būvēs un ceļu darbos. Uz ziemeļiem gar Jeņiseju ir lielas nometņu grupas, kur ieslodzītie strādā pie koku pludināšanas, mežu un zemes darbos. Tālajos Austrumos ieslodzīto darba spēku izmanto Baikala—Amuras dzelzsceļa būvdarbos un raktuvēs. Citas nometņu apgabalā sākas zelta atradnes, kā arī iegūst ogles, kobaltu, dzelzi, svinu, cinku un dažādus vieglmetallus. Lēnas nometnēs ar centru Badaibo — zelta rūpniecībā un meža darbos. Jakutskas apgabalā — raktuvēs un meža darbos, koku pludināšanā un zelta skalošanā. Vladivostokas apkārtnē —

ostas, transporta un būvdarbos, daudzi arī pie nocietinājumu celšanas. Chabarovskas apgabālā — ogļu raktuvēs (1941. g. bija jādod 3,8 milj. tonnu ogļu) un naftas rafinērijās. Sachalinas salā — naftas laukos un raktuvēs. Kamčatkā — naftas laukos un zvejā. Pie Beringa jūras — raktuvēs un būvdarbos. Administratīvi atdalīts un vairs ne Padomju Savienības, bet Daļstroja uzņēmuma likumiem padots ir milzīgais zelta atradņu apgabals ap Kolimas upi, ar galvas pilsētu Magadānu, kas pirms 10 gadiem bija tikai neliels zvejnieku ciems, bet tagad cietumnieku pilsēta ar 100.000 iedzīvotājiem.

Ir norādījumi par kādu noslēpumainu nometni pat pie Ledus jūras, kur vairāki desmiti tūkstoši ieslodzīto strādādot kalnraktuvēs, kas ierikotas zem jūras gultnes. Šie nelaimīgie dienas gaismu nekad neredzot, jo dzīvojot pazemē un raktuves atstājot tikai pēc savas nāves. Tur esot arī latvieši.

1950. gadā padomju laikraksti ziņoja:

»... Padomju valdība, ar biedra Stāļina iniciatīvu, pieņēma piecus vēsturiskus lēmumus: par divu hidroelektrostaciju celšanu uz Volgas — pie Kuibiševas un Staļingradas; par Turkmēnijas galvenā kanāla rakšanu Karakuma tuksnesī; par Kachovkas hidroelektrostācijas celšanu uz Dņepru, Dienvidukrainas un Ziemeļkriemas kanālu rakšanu; par Volgas—Donas kanāla celtniecības pabeigšanu pirms termiņa. Visas tās izbūvēs reizē un nodos ekspluatācijā jau pēc pieciem, sešiem gadiem. Jaunbūves pēc saviem apjomiem, tehniskā izveidojuma un izbūves termiņiem nosauktas par komūnisma celtnēm.«

Katrā no šiem jaunajiem projektiem »plānošanas un pētīšanas« darbus vadot biedrs S. J. Žuks. Pēdējais ir ilggadīgs čekas dižvīrs, kas laikā no 1931.—1933. g. vadīja Baltijas un Baltās jūras kanāla rakšanas darbus, bet no 1932.—1937. g. projektēja Maskavas—Volgas kanāli. Abos šais pasākumos bojā gājuši miljoni deportēto. Jaunprojektējamo dambju celšanā Žukam atkal būs vajadzīgs savākt no jauna vismaz 13 milj. vergu darba spēka. Padomju laikrakstos pavīdējušas arī ziņas, ka izbūvētais Baltās un Baltijas jūras kanālis (apm. 1.000 km garš un 3,8—4,2 m dziļš ar astoņpadsmit 125 m garām un 10,5 m platām slūžām) vairs neapmierinot arvien pieaugošās prasības, sevišķi militārām vajadzībām, un tādēļ paredzēts būvēt jaunu Stāļina kanāli parallēli vecajam. Saprotams, arī šīs būves atkal veiks ar deportēto vergu darba spēku. Atkal miljoni noliks savas galvas Stāļina kanālu krastos.

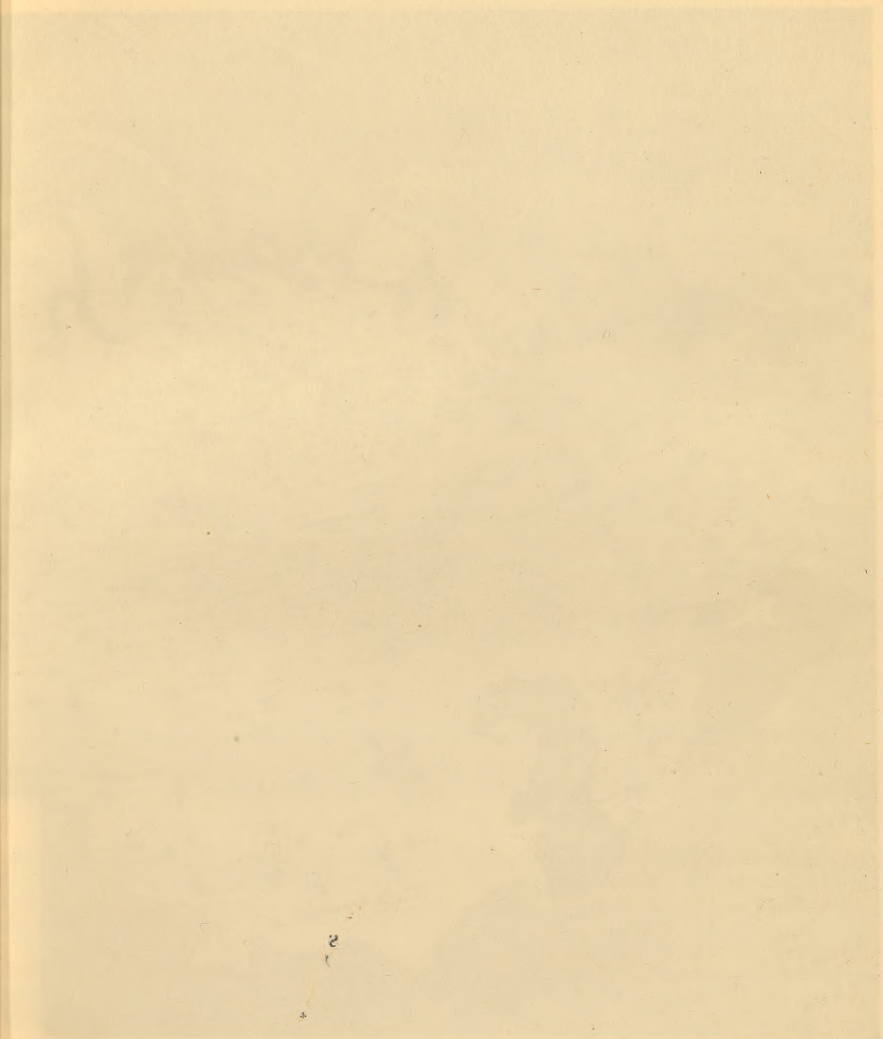
Pieminētos spaidu darbu apgabalos vairums ieslodzīto ir vīrieši. Bet Gulagam padotas arī daudzas nometnes, kurās ieslodzītas tikai sievietes (piem. Jagri nometne Archangeļskas apgabalā) vai pat tikai bērni un mazgadīgie. Bez tam pa visu Sibīriju ir izkaisīti apgabali, kur nometinātas deportētās ģimenes, parasti tikai sievietes un bērni. Bieži arī viņu liktenis nav labāks par spaidu darbu nometnēs ieslodzīto likteni.

Visās šais nometnēs miljoniem ieslodzīto, 20. g. s. vergu, spiesti strādāt un dzīvot ārkārtīgi smagos apstākļos, kuŗos darbs daudz neatšķiras no nāves soda un no kuŗa izeja pavērsies vienīgi tad, kad kritīs komunistu režīms. Tikai pašos pēdējos gados pasaulei kaut cik sāk atklāties Padomju Savienības velnišķīgā cilvēku izmantošanas, spīdzināšanas un nobendēšanas sistēma. Tagad par to jau sarakstītas daudzas grāmatas un neskaitāmi avižu raksti. Bet vēl arvien daudzi, ļoti daudzi šiem atklājumiem negrib ticēt, jo pārlieku baigi un neticami tie liekas.

Padomju Savienības spaidu darbu nometnēs*) ieslodzīti vismaz 14 milj. cilvēku, neskaitot uz Sibīriju deportētās ģimenes. PSRS diplomāts K. Aļeksējevs, kas 1946. g. pameta PSRS sūtniecību Meksikā, apliecina, ka »šādu nometņu skaits Padomju Savienībā ir tik liels un tanīs ieslodzīto tik daudz, ka praktiski katrai ģimenei valstī tur atrodas kāds tuvinieks. (Tas pats tagad Latvijā u. c. boļševiku okupētās zemēs.) Neviens, pat ne čeka, kas šīs nometnes pārvalda, precīzi nezina tajās ieslodzīto skaitu. Kad es priekš diviem gadiem atstāju Krieviju, šis skaits — saskaņā ar MVD datiem — sniedzās pāri 14 miljoniem. Precīzo skaitu ir neiespējami pasacīt tādēļ, ka katru dienu tūkstoši mirst, vai aiziet bojā jau ceļā uz nometnēm. Boļševiki neieskata, ka nometņu sastāvu veidotu cilvēciskas būtes, un dažu simtu, vai pat tūkstošu nāve netraucē turienes kārtību, jo zaudējumus aizvien izlīdzina ar jauniem arestiem. Nometņu politiskā funkcija ir pakāpeniska t. s. »bīstamā« elementa iznīcināšana, tas ir — komunistu diktatūras pretinieku izskaušana. Viņus nenogalina tūlīt, jo valdība cenšas »izmantot viņus lietderīgi saviem nolūkiem, pirms tie mirst.« V. Kravčenko savā grāmatā »Es izvēlējos brīvību« norāda, ka viņam uzturoties Padomju Savienībā, ieslodzīto skaits sasnī-

*) KPFSR Kriminālkodeka 28. pantā tās nosauktas par »labošanas-piespiedu darbu nometnēm«, kur izcieš »sodu« uz 3 gadiem un ilgāk notiesātie.

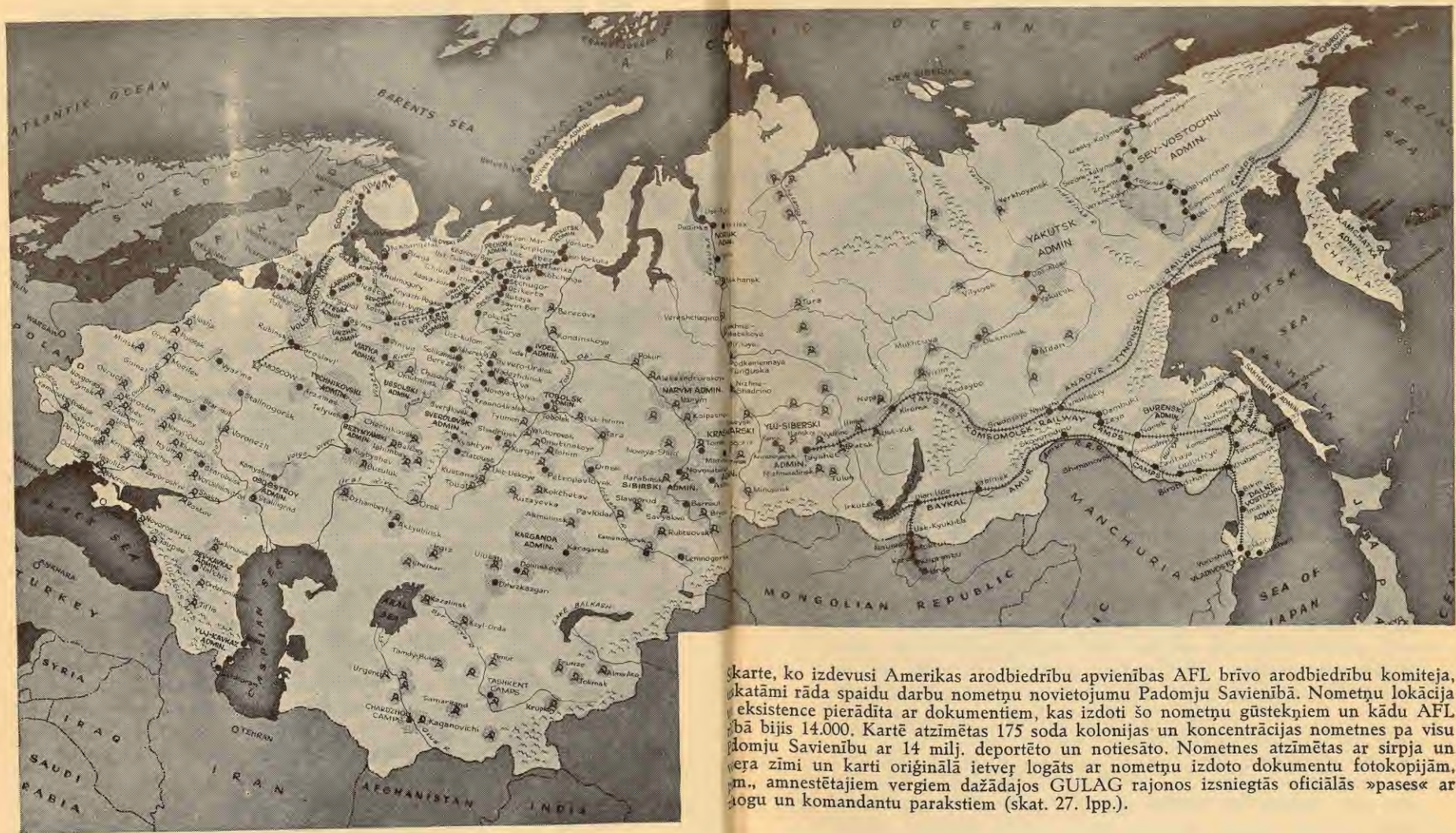
20. GADSI MATA

20

20

20. GADSIMTA VERGU NOMETNES

Šī kartē, ko izdevusi Amerikas arodbiedrību apvienības AFL brīvo arodbiedrību komiteja, ir atzīmēti 175 soda kolonijas un koncentrācijas nometnes pa visu Padomju Savienību ar 14 milj. deportēto un notiesāto. Nometnes atzīmētas ar sīrpa un burtiem, kas atbilst tām, kas minēti oriģinālā ietvērī logātās ar nometņu izdoto dokumentu fotokopijām. Šī kartē, ko izdevusi Amerikas arodbiedrību apvienības AFL brīvo arodbiedrību komiteja, ir atzīmēti 175 soda kolonijas un koncentrācijas nometnes pa visu Padomju Savienību ar 14 milj. deportēto un notiesāto. Nometnes atzīmētas ar sīrpa un burtiem, kas atbilst tām, kas minēti oriģinālā ietvērī logātās ar nometņu izdoto dokumentu fotokopijām. Šī kartē, ko izdevusi Amerikas arodbiedrību apvienības AFL brīvo arodbiedrību komiteja, ir atzīmēti 175 soda kolonijas un koncentrācijas nometnes pa visu Padomju Savienību ar 14 milj. deportēto un notiesāto. Nometnes atzīmētas ar sīrpa un burtiem, kas atbilst tām, kas minēti oriģinālā ietvērī logātās ar nometņu izdoto dokumentu fotokopijām.

dzis 20 miljonus. Anglijas parlamenta loceklis pulkvedis Keizelets, kurš pavadīja Polijas premjēru Sikorski braucienā pa padomijas koncentrācijas nometnēm, stāsta, ka kāds krievu ģenerālis viņam teicis: »Es nesaprotu, kamdēļ jūs tik rūgti žēlojaties par poļiem. 20 milj. mūsu pašu ļaužu dzīvo tādos pašos apstākļos.«

20. g. s. vergi Padomju Savienībā dzīvo dzeloņstieplēm iežogotās nometnēs, un viņus dienu un nakti uzrauga bruņoti sargi spēcīgiem starmešiem apgādātos torņos. Sargu rīcībā ir suņu bari bēdzēju ķeršanai. Kāds poļu ieslodzītais — agrākais tiesnesis, stāsta:

»Puskaili, baskājaini, gandrīz nedzīvi mēs sasniedzām ledaino un drūmo tundru, kur bija stabs ar pienaglotu uzrakstu »Nometnes punkts Nr. 228«. Mēs ēdām ūdeni iejauktus, nevārītus rudzu miltus. Naktī mēs gulējām zemē iekasātās bedrēs, siltuma dēļ piespiedušies viens pie otra, uz slapjiem, pāri dubļiem noklātiem žagariem. Četros no rīta mūs modināja. Nevienam nevajadzēja ģērbties, jo neviens nebija izgērbies. Piecēlušies mēs apēdām otru pusi no miltiem, ko bijām saņēmuši iepriekšējā vakarā. Piecos sekoja otrs signāls — »Doties pie darba!« Lēni, viens pēc otra skrandās tērptie, ārkārtīgi netīrie radījumi izrausās no dubļu bedrēm, lai aukstumā drebēdami sāktu dienas darbu. Smaka visapkārt bija nepanesama. Dažkārt atsevišķi cilvēki palika, kur bija, paziņodami, ka ir slimi. Ja ārsta palīgs, aptaustot pulsu, atzina viņu par veselu, nelaimīgo izdzina no bedres ar sitieniem un kāju spērieniem. Katru nakti daudzi nomira. Dieninieki norāva viņiem drēbes un liķus aizvilka uz »morgu« — primitīvu, no mietiņiem un zariem saslietu šķūni, kur gulēja jau veseli liķu kalni.«

Kāds cits stāsta:

»Mēs dzīvojām teltīs bez grīdas. Naktī atgriezdamies, izsauluši un līdz ādai izmirkuši, no darba, mēs telšu iekšienē iegrimām dubļos līdz ceļiem. Mēs gulējām ar visām drēbēm drudzainā miegā. Ja kāds no mums naktī nomira, mēs slēpām liķi zem savām guļasvietām, kamēr vien spējam izturēt smaku, lai tādējādi saņemtu mirušā maizes devu . . .«

Nežēlības pakāpes nometnēs dažādos laikos un vietās svārstās, taču ir nosacījumi, kas jāievēro visās nometnēs. Visu šo institūtu galvenais mērķis ir sodīt un iznīcināt komunistiskās diktatūras ienaidniekus, pie tam iegūstot vēl profitu. Pret jebkādam maiguma jūtām vēršas pastāvīgi draudi. Ikviens ieslo-

dzīto sargs zina, ka gadījumā, ja viņš nepiemērosies padomju nežēlības standartam, ieslodzīšana nometnē gaida viņu pašu.

Pēc likumiem ieslodzījumam spaidu darbu nometnēs vajadzētu turpināties tikai noteiktu laiku, bet čeka nepazīst likumu. Tāpat kā nosodīt, tā var sodus arī pagarināt ar administratīvu rīkojumu, un tā arī notiek. Pēc vispārēja vērtējuma atbrīvoti tiek tikai 5 % no visiem, kas bijuši šais nometnēs ieslodzīti. Bet arī tad viņi nav brīvi pilsoņi. Viņu un viņu ģimeņu dzīves vietu noteic NKVD. Padomju kriminālkodeksa 58. pants noteic, ka visas personas vai ģimenes, ko arestējusi NKVD (tagad MVD) par kādu politisku noziegumu vai par ko citu un kas notiesātas spaidu darbos, pēc soda izciešanas piespiedu kārtā nometināmas taigā.

Šais drausmīgajās nometnēs, jau pieminējām, ir arī tūkstošiem bērnu, jo nekad nav atcelts 1935.g.dekrēts, ar ko pilns soda mērs attiecināts arī uz bērniem no 12 gadu vecuma. Bērni dzimst arī pašās nometnēs. Seksuāli sakari ieslodzītiem gan ir aizliegti, bet sievietes to aukstasinīgi neievēro, cerēdamas, ka grūtniecības laikā iegūs mazliet atpūtas un labāku pārtiku. Septītajā vai astotajā mēnesī viņas arī pārvieto uz speciālu māšu nometni, kur tām gadu jāstrādā vieglāks darbs. Kad šis gads pagājis, mātei bērnu atņem, lai nodotu valsts audzināšanas iestādē. Par bērnu mātes nekad vēlāk neko neuzzina.

Nometnēs vidējā mirstība pārsniedz 12 % gadā. Tas nozīmē, ka 8 gados izmirst viss nometnes sastāvs, bet tas nekad nenotiek, jo robus arvien aizpilda ar jauniem tūkstošiem. Ģen. Bedell-Smits (ASV vēstnieks Maskavā no 1946.-1949.g.) savā rakstu sērijā par Padomju Savienību, runājot par NKVD priekšnieku Bēriju, saka: »Himlera pasākumi bija tikai bērnu spēlīte salīdzinot ar Bērija plašo vērienu.« Tā tas tiešām arī ir.

Rūgti ironisks ir fakts, ka Gulags ir bijis un ir vēl arī tagad pēdējā mājvieta tūkstošiem ārpasaules komunistu, kuŗi meklējuši patvērumu savā »sapņu zemē«, lai beigtu savu dzīvi vergu strādnieku kolonnās.

LATVIJAS VALSTS
IZNICINAŠANA

Nav šaubu, kur ir taisnība. Baltijas valstīm ir jābūt suverēnām un neatkarīgām.

VINSTONS ČERČILS
*laikrakstā »The New York Times«,
1950 g.28.febr.*

OTRA PASAULES KAĶA SĀKUMS

Kad Vācija ar Krieviju strīdas, Eiropas mazās nācijas ir nobažījušās, bet kad Vācija ar Krieviju saprotas, mazās nācijas nodreb.

B. Nūmens,
grāmatā »Iegūtie arhīvi«.
Londonā, 1949. g.

1939.g.augustā uzliesmoja strīds starp Vāciju un Poliju ap Dancigas brīvpilsētu. Incidenti uz poļu-vācu robežas diendienā vairojās un vācu valdības izturēšanās kļuva arvien draudošāka Polijai. Bet Polija, paļaujoties uz nesen noslēgtiem militārās savienības līgumiem ar Franciju un Angliju, jutās samērā droša. Lielais nezināmais lielajā spēku samērā bija Padomju Savienība. It sevišķi vēl tādēļ, ka jau ilgāku laiku Maskavā bez pozitīva rezultāta uzturējās Anglijas un Francijas militārās delegācijas admirāļa Plamketa un ģenerāļa Dumēna vadībā un veda sarunas par militārās savienības līguma noslēgšanu. Tomēr neviens neticēja, ka varbūtējā kaŗā komunistiskā Krievija varētu aktīvi vai pasīvi atbalstīt nacionālsociālistisko Vāciju. Tādēļ kā liels pārsteigums pasaulei 22.augusta vakarā nāca DNB ziņa, ka:

»Vācija un Padomju Savienība nolēmušas slēgt draudzības un neuzbrukšanas līgumu. Vācu ārlietu ministrs rīt izlidos uz Maskavu, lai šo nodomu īstenotu.«

Nākošā dienā, 23. augustā, šo līgumu Maskavā arī parakstīja Stālins un Molotovs no vienas un Ribentrops un Šūlenburgs no otras puses. Tam 1. septembrī sekoja Vācijas iebrukums Polijā. Sākās 2. pasaules kaŗš, par kuŗu mūsu Valsts prezidents K. Ulmanis pravietiski teica: »Ja mēs no šī kaŗa izietu kaili, tikai galvas uz pleciem paturēdami, mēs sevi varētu saukt par laimīgiem.«

Pavirši notikumus vērojot, šķita, ka tādām pesimismam nebija nekāda pamata.

Pirms pusotra mēneša, 7. jūnijā, Latvija bija noslēgusi ar

Vāciju savstarpējās neuzbrukšanas paktu, kuŗā abas līguma slēdzējas puses svinīgi apsolīja neatbalstīt nevienas trešās valsts varas lietošanu pret vienu no līguma slēdzējām.

Ar otru lielo kaimiņu, Padomju Savienību, Latvijai pēc 1920. g. 15. septembra miera līguma parakstīšanas bija vislabākās kaimiņu attiecības. (Saprotams, ja neņemam vērā komunistiskās pagrīdes atbalstīšanu.) Likās, ka Padomju Savienībai nav nekādu slepenu nolūku pret Baltijas valstīm. To apstiprināja vēl arī 1929. g. 9. februārī ar Padomju Savienību parakstītais t. s. Līvīnova protokols par pievienošanos Kelloga-Briāna pretraņa paktam, kas noliedza lietot karu kā nacionālās politikas ieroci un uzlika pienākumu jebkāda veida konfliktus kārtot miera līdzekļiem. Tad 1932. g. 5. februārī starp Latviju un Padomju Savienību noslēgtais neuzbrukšanas līgums, kuŗā abas līguma parakstītājas apņēmas atturēties no jebkādas agresijas, kas vērstā pret otras puses teritoriālo nedalāmību vai politisko neatkarību un drošību, kā arī nepiedalīties nekādos militāros vai politiskos līgumos, kas runā pretim šiem principiem. Papildinot šo līgumu, abas puses tā paša gada 18. jūnijā parakstīja konvenciju, ka visāda veida strīdi, ko neizdodas nokārtot diplomātiskā ceļā, izšķirami 4 vīru samierināšanās komisijā, kuŗā katra valsts sūta 2 locekļus. Tad 1933. g. 3. jūlijā parakstītā konvencija, kas skaidri noteica, ko uzskatīt par uzbrucēju. Šai konvencijā noteikts, ka agresore ir valsts, kas pirmā: a) pieteic karu otrai valstij, b) ar vai bez kara pieteikuma ar saviem bruņotiem spēkiem iebrūk svešā teritorijā, c) uzbrūk ar gaisa vai jūras spēkiem, d) bloķē otras valsts krastus vai ostas. Nekādi politiski, militāri, saimnieciski vai citi apsvērumi neder par atļaušanos šai agresijai.

Neskatoties uz visiem šiem daudzajiem oficiālajiem miermīlības un draudzības apliecinājumiem, patiesībā Padomju Savienība tomēr ne brīdi nebija atmetusi vēlēšanos Baltijas valstis pievienot savai milzu valstij, vai vismaz nodibināt tajās komunistiskus režīmus, ko zinātājam nepārprotami apstiprināja arī komunistiskās pagrīdes intensīva atbalstīšana, gan ar naudu un aģitācijas literātūru, gan speciāli sagatavotiem pagrīdes vadītājiem un teroristiem, kā arī komunistu sacelšanās Igaunijā 1924. g. To tagad apstiprina arī krievu pulkvedis Tokājevs, apliecinot, ka jau 1932. g. politbirojs un komunistiskās internacionāles izpildkomitejas politiskais sekretāriāts pieņēmis lēmumu, ar varu atgūt agrākās Krievijas ziemeļaustrumu provinces, t. i. Somiju un Baltijas valstis.

Pirmais oficiālais mēģinājums to panākt notika jau pusgadu pēc 1933.g.3.jūlija konvencijas parakstīšanas, kad 20.decembrī Padomju ārlietu komisārs Ļitvinovs griezās pie Polijas sūtņa Maskavā J. Lukaševica ar ļoti slepenu priekšlikumu kopīgi garantēt Baltijas valstu politisku, militāru un saimniecisku neatkarību. Ko tas patiesībā nozīmēja, rāda krievu izstrādātais projektētās deklarācijas teksts. Tajā bija paredzēts, ka signatārām valstīm ir tiesība uzskatīt par Lietuvas, Latvijas un Igaunijas neatkarības apdraudējumu vai pārkāpšanu gandrīz katru pārmaiņu viņu iekšējā un ārējā politiskā dzīvē, viņu iekārtā, kā arī viņu attiecībās ar citām valstīm. Kā Polijai, tā pašām Baltijas valstīm bija skaidrs, ka ar šo garantijas deklarāciju Padomju savienība mēģina sagatavot pamatus nākamai Maskavas intervencijai viņu iekšējās lietās. Saprotams, Polija šo priekšlikumu noraidīja. Ar līdzīgu ierosinājumu Padomju Savienība 1934.g.28.martā griezās pie Vācijas, bet arī pēdējā bez pašu Baltijas valstu piekrišanas nevēlējās tādu deklarāciju dot. Vēl trešo reizi garantijas jautājumu bolševiki pacēla 1939.g. augustā sarunās ar Angliju un Franciju par militārās savienības līguma slēgšanu, prasot sev arī tiesības vajadzības gadījumā šais zemēs ievest savu kaņaspēku. Arī Anglija to noraidīja, labi apzinādamās, šī lēmuma sekas kā tuvākā, tā tālākā nākotnē.

VĀCIJAS-PADOMJU SAVIENĪBAS VIENOŠANĀS

Šobrīd ir skaidrs, ka ja Anglijai ar Franciju 1939.g.liktenīgajās dienās būtu izdevies vienoties ar Padomju Savienību, Vācija nebūtu iebrukusi Polijā un drausmīgais 2. pasaules kaņš nebūtu sācies. Anglija ar Franciju to izprata un darīja visu iespējamo, sūtot uz Maskavu sevišķu delegāciju. Šais sarunās Krievija, par līdzdalību aliansē pret Vāciju, atklāti pateikusi savu cenu: Baltijas valstis un Poliju, Balkānus un Dardaneļus. Kad rietumu sabiedrotiem šo prasību kopsumma šķitusi par augstu, Hitlers nācis ar savu piedāvājumu — bez vilcināšanās dot krieviem, ko vien tie vēlas. Tā laika Francijas ministru prezidents Daladjē šo sarunu posmu oficiāli izklāstīja Francijas Satversmes sapulcē: 1939.g.2.jūnijā galvenā saprašanās starp delegāciju un Padomju Savienības pārstāvjiem šķīta jau pa-

nākta, kad krievi nāca ar jaunu prasību — pēc Baltijas valstīm, Baltijas valstis pakļaujamas Padomju Savienības aizsardzībai. (Anglijas sūtnis Berlīnē, Hendersons, savās atmiņās »Kādas misijas neveiksme« (»Failure of a Mission«) šīs prasības izteic sekojoši: »Krievija prasīja brīvas rokas Baltijas valstīs«). Francija krievu prasībām piekrita. (Hendersons raksta: »Rietumvalstis izturējās atturīgi, jo tās nevarot pārdot mazo, bet neatkarīgo Baltijas valstu godu un brīvību!«) Tālākās sarunās 14. augustā, maršals Vorošilovs delegācijai piepeši paziņojis, ka krievi sarunas pārtrauks, ja Padomju Savienības kaŗaspēkam neatļaus brīvu ceļu cauri Polijai. Francija darīja visu, lai piespiestu Poliju pievienoties šai prasībai. Sākās atkal sarunas, bet Padomju Savienība, paralēli šim gandrīz atklātajām sarunām, veda slepenas sarunas ar Vāciju un noslēdza ar to līgumu. Tā tad runādami ar angļiem un frančiem par bloku pret Vāciju, komunisti viņu acu priekšā noslēdza brālību ar Vāciju, iegūstot visu to, ko Sabiedrotie viņiem liedza. Angļu-franču delegācija, pēc 104 dienu ilgām sarunām Baltijas valstu, Polijas un Rumānijas jautājumu dēļ cieta fiasko.

SLEPENĀIS PAPILDUS PROTOKOLS

Baltijas valstu liktenis Molotova — Ribentropa 23. augusta sarunās izšķirts otrreizējās sēdes laikā, kad ad hoc uzņemts protokols par interešu sfairām valstīs, kas atrodas starp Vāciju un Padomju Savienību. Vācija atzinusi, ka tā nav politiski ieinteresēta Latvijā, Igaunijā un Somijā, bet vienīgi Lietuvā. Sarunu liecinieks Dr. F. Gauss, ir devis sīku šīs sarunu daļas aprakstu: Baltijas valstu jautājumā starp lielajiem izcēlušās domstarpības, kad Ribentrops, atsaucoties uz viņam dotām instrukcijām, zināmus Baltijas valstu apgabalus gribējis paturēt Vācijas iespaida sfairā, kam krievi nav piekrituši, īpaši tādēļ, ka šajos apgabalos atrodoties viņiem tik nepieciešamās neaizsalstošās ostas (Ribentrops, acīm redzot, aizstāvējis pirmprojektu ar Daugavu kā Padomju Savienības — Vācijas jauno robežu, bet krievi prasījuši vēl arī Liepāju un Ventspili). Izšķirēju sarunu otrā posmā Ribentrops dabūjis jau agrāk pieprasīto tālsarunu ar Hitleru. Šo vēsturisko sarunu, kas izšķīra Baltijas likteni, Ribentrops vedis Stālina un Molotova klātbūtnē. Klausulē bijis iemontēts skaņu pastiprinātājs, kādēļ visi klātesošie skaidri dzirdējuši, ka Hitlerš pilnvaro savu ārlietu minis-

Padomju Savienības — Vācijas draudzības pakta parakstīšana. Pie galda: PSRS ārlietu ministrs Molotovs; stāv no kreisās: Vācijas ārlietu ministrs Rībentrops, Padomju Savienības diktātors Stāļins un Vācijas sūtnis Šūlenburgs.

tru Baltijas valstu jautājumā pievienoties Padomju Savienības viedoklim. Pēc vienošanās Polijas un Balkānu jautājumos, Vācijas — Padomju Savienības neuzbrukšanas līgumu parakstīja vēl tajā pašā naktī kopā ar slepenu protokolu pie tā. Rībentrops Nirnbergas prāvā par šo diplomātisko »andeli« izteicās: »Stāļins lika man saprast, ka gadījumā, ja viņš nedabūtu Baltijas valstis, izņemot Lietuvu, kā arī Liepāju un pusi Polijas, tad es tūlīt varu lidot atpakaļ uz Vāciju.«

Slepenā papildu protokola saturs bija sekojošs:

»Sakarā ar neuzbrukšanas pakta parakstīšanu starp Vāciju un PSRS, apakšā parakstījušies abu pušu pilnvarnieki pilnīgi slepenās pārrunās aplūkoja jautājumu par abpusēju interešu sfairu norobežošanu Austrumeiropā. Sarunas deva sekojošu rezultātu:

1. *Territoriālu un politisku pārvērtību gadījumā Baltijas teritorijā (Somijā, Latvijā, Igaunijā un Lietuvā) Lietuvas ziemeļrobeža vienlaicīgi ir Vācijas un PSRS interešu sfairu robeža. Lietuvas intereses uz Viļņas apgabalu tiek apbūvēti atzītas.*

(2. un 3.p. attiecas uz Poliju un Besarabiju.)

4. Šo protokolu abas puses uzskata par sevišķi slepenu.

Maskavā, 1939.g.23.augustā.

J. J. fon Ribentrops, Vācu valdības vārdā.

V. V. Molotovs, PSRS valdības pilnv.

Mēnesi vēlāk, pēc Polijas sakaušanas, teritoriālos jautājumus galīgā veidā nokārtoja 28. septembrī Maskavā parakstītais Vācu-padomju robežu līgums un tam pievienotais 1939. g.23.augusta slepenā protokola grozījums:

»1939.g.23.augustā parakstītais slepenais papildus protokols tiek grozīts savā 1. punktā tādējādi, ka Lietuvas valsts teritorija iekļauta PSRS interešu sfairā, kā mēr no otras puses Ļubļinas vojevodiste un Varšavas vojevodistes daļa iekļauta Vācijas interešu sfairā. Tiklīdz PSRS Lietuvas teritorijā savu interešu īstenošanai uzsāk īpašus pasākumus, dabiskas un vienkāršas robežas nospraušanas nolūkā tagadējā Vācijas Lietuvas robeža tādējādi ratificēta, ka Lietuvas apgabals, kas atrodas DR pievienotā kārtē iezīmētai linijai, iekļauts Vācijā. Tālāk nolemj, ka spēkā esošos saimnieciskos darījumus starp Vāciju un Lietuvu iepriekš pieminētie Padomju Savienības pasākumi nedrīkst ietekmēt.«

Kādā citā slepenā protokolā teikts:

»Padomju Savienība neliks šķēršļus Vācijas pilsoņiem un vācu tautības personām, kas dzīvo teritorijās zem tās jurisdikcijas, izceļot uz Vāciju vai teritorijām zem vācu jurisdikcijas. Tā piekrīt, ka izceļošanu vadīs vācu valdības pārstāvji sadarbībā ar kompetentām vietējām iestādēm un ka izceļotāju īpašumu tiesības tiks aizsargātas.«

Šī vienošanās bija pamats vācu tautības pilsoņu repatriācijai no Igaunijas un Latvijas, vēlāk arī no Lietuvas.

Tā Stāļins ieguva to, ko Anglija iepriekš pieminētās 104 d. garās sarunās viņam liedza un pēc kā viņš bija tikojis jau daudzus gadus — brīvas rokas 3 Baltijas brīvvalstu — Latvijas, Igaunijas un Lietuvas — brīvības iznīcināšanai. Un viņš neka vējoties arī sāka rīkoties. Rīkoties ar varu un viltu.

SAVSTARPĒJĀS PALĪDZĪBAS PAKTS

Šai laikā Maskavā bija ieradusies Igaunijas delegācija, lai noslēgtu jaunu tirdzniecības līgumu. Bet tā vietā Stāļins ultimāta veidā nodiktēja »savstarpējās palīdzības« paktu, ko Igaunija bija spiesta parakstīt 28. septembrī. Līdzīgu paktu Latvija bija spiesta parakstīt 5.oktobrī. Pakts noteica, ka Latvija, »nolūkā nodrošināt Padomju Savienības drošību un stiprināt pašas neatkarību«, dod Padomju Savienībai tiesību uz 10 gadiem ierīkot Liepājā un Ventspilī kara flotes bāzes, uzturēt lidlaukus Liepājā, Ventspilī, Vainodē, Ezerē, Tukumā, Jelgavā un Rīgā, izbūvēt starp Ventspili un Pitragu nocietinājumus krasta artilērijai un atļauj uzturēt šo ierīkojumu aizsardzībai Latvijā stingri ierobežotā skaitā (30.000) padomju kaŗaspēku, pie kam noslēgtā pakta iedzīvināšana »nekādā ziņā nedrīkst aizkart abu valstu suverēnitāti, it sevišķi valsts iekārtu, sociālo un saimniecisko sistēmu«. Tāpat pakts uzsvēra, ka Latvijas un Padomju Savienības savstarpējo attiecību pamatā joprojām paliek 1920.g.11.augustā Rīgā noslēgtais miera līgums, kuŗā Padomju Savienība svinīgi bija deklarējusi, ka atzīst Latvijas neatkarību »uz visiem laikiem«, un 1932.g.5.februārī noslēgtais neuzbrukšanas pakts.

Dinejā, kas pēc šī pakta parakstīšanas bija Maskavā rikota Latvijas delegācijai, Stāļins teicis Latvijas ārlietu ministram: »Rībentrops mums apliecināja, ka Vācijai nebūtu iebildumu, ja Padomju Savienība kaut tūlīt un kaut vai ar varu okupē Baltijas valstis līdz Daugavai. Jūs varat būt laimīgs, ka es neesmu lielkrievs, bet gan mazas tautas pārstāvis (Stāļins ir gruzīns) un tāpēc es labi saprotu mazo tautu vēlēšanos dzīvot patstāvīgi. Kaut gan lielkrievi mani mudina izmantot šo gadījumu, dodu jums savu boļševika goda vārdu, ka bez bazēm, kas nodrošina Padomju Savienību no nejaušiem uzbrukumiem, Padomju Savienībai Baltijas telpā nav citu interešu.« Līdzīgi Stāļins bija izteicies arī Igaunijas delegācijai. Lietuviēšu delegācijai Stāļins bija teicis vēl vairāk: »Jūs varat būt droši, ka padomju valdības nodoms nav jūsu zemes sovjetizēt, un es jums apsolu, ja jūsu pašu komunisti mēģinātu jums sagādāt grūtības, mūsu kaŗaspēks palīdzēs tos saukt pie kārtības un sodīt.«

Pēc pakta parakstīšanas PSRS valdība publicēja oficiālu paskaidrojumu, ka Padomju Savienība un Latvija no jauna apstiprinājušas katras valsts suverēno tiesību atzīšanu un neiejauk-

»Techniķi« ierodas.

šānās principu tās iekšējās lietās un ka abas puses vienmēr izturēsies ar cieņu pret otras puses valstisko, sociālo un saimniecisko iekārtu, stiprinot mierīgos, labu kaimiņu sadarbības pamatus.

Kā pēdējā »savstarpējās palīdzības« pakta parakstīja Lietuva 10.oktobrī. Vienīgi Somija atteicās tādu līgumu parakstīt, kā rezultātā Padomju Savienība 30.novembrī iebruka Somijā un sākās 1. krievu-somu karš.

Pamatojoties uz noslēgto pakta, Padomju Savienība novietoja Latvijā 300 padomju techniķus (patiesībā NKVD aģentus) it kā bažu izbūvei un apm. 25.000 savus karavīrus, t. i. apm. tikpat cik liela bija Latvijas mieralaika armija. Tie uzturējās savās norobežotās vietās un bija maz jūtami. Arī citādi krievi savu klātbūtni maz lika manīt. Tas satrauktiem iedzīvotājiem deva naīvu cerību, ka krieviem nav nekādu citu nolūku kā vienīgi nodrošināties pret varbūtēju Vācijas agresiju. Bet drīz sekoja notikumi viens baigāks par otru.

LATVIJAS OKUPĀCIJA UN INKORPORĀCIJA PADOMJU SAVIENĪBĀ

1940.g.28.maijā Maskava apvainoja Lietuvas valdību, ka ar tās ziņu aizvesti un nomocīti daži padomju kaŗavīri. Lietuva lika priekšā nodibināt jauktu lietuvju-padomju komisiju sūdzības izmeklēšanai, bet Maskava to noraidīja. Pēc tam Molotovs uzaicināja Lietuvas ministru prezidentu ierasties Maskavā uz pārrunām. Tajās Padomju valdība apvainoja Lietuvu slepenas militāras savienības slēgšanā ar Latviju un Igauniju, lai gan tie bija izdomāti meli. 14.jūnija naktī Molotovs iesniedza ultimātu Lietuvai — sodīt iekšlietu ministru, nodibināt jaunu Padomju valdības atzītu valdību un ielaist savā teritorijā neierobežotā skaitā sarkano armiju. Bija skaidrs, ka ja tam nepiekritīs, sekos iebrukums. Lietuvas valsts prezidents A. Smetona griezās pie Vācijas pēc atbalsta, bet saņemdams noraidošu atbildi, atkāpās no amata un protestēdams atstāja savu zemi. Padomju bruņotie spēki jau 15. jūnijā okupēja Lietuvu.

Tad pienāca Latvijas kārtā. 15. jūnijā LTA ziņoja: skat. ziņojuma tekstu 46. lpp. augšā.

Notikumi pie Latvijas austrumu robežas naktī no 14. uz 15. jūniju bija daudzkārt traģiskāki nekā no šī oficiālā ziņojuma varēja spriest. »Kļūmīgais« atgadījums patiesībā bija rupjš Latvijas valsts robežu aizkarums no Padomju Savienības puses. Kad ieradušies Latvijas bruņotie spēki, sekojot uzbrucēju pēdām sasniedza robežu, Padomju Savienības pusē jau stāvēja kaujas gatavībā sarkanās armijas kājnieku, tanku u. c. motorizētās vienības, gaidot tikai pavēli šķērsot robežu.

Dienu vēlāk, 16. jūnijā, PSRS Tautas komisāru padomes priekšsēdētājs Molotovs nodeva Latvijas sūtnim Maskavā pulkv. Kociņam Latvijas valdībai adresētu notu-ultimātu, kuŗā Latvijas valdība bija apvainota mēģinājumos paplašināt 1923.g. noslēgto militārās aizsardzības līgumu ar Igauniju, iesaistot tajā arī Lietuvu un Somiju, kā arī pārmetot Baltijas valstu ārlietu

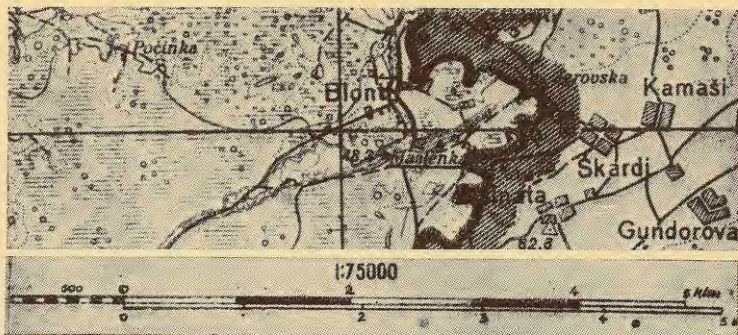
Klūmīgs atgadījums pieroņēžā

Lta. Rīgā, 13. jūnijā, Sestdienas rītā, ausmā mūsu robežsargu mītne Masļenkos (Abrenes rajonā pie Latvijas-Padomju Savienības robežas) atrasta nodēdzināta. Turpat atrasti divu robežsargu un vienas sievietes liki, kā arī vēl viena smagi ievainota sieviete un tāpat smagi ievainots 14 gadu vecs zēns. Pazuduši arī 11 robežsargi un vairāki turienes iedzīvotāji. Sevišķa izmeklēšanas komisija robežsargu brigādes komandiera ģen. Bolšteina vadībā izbraukusi uz notikuma vietu, lai noskaidrotu klūmīgo atgadījumu.

ministru un ģenerālštābu konferenču rīkošanu, kas apdraudot Padomju Savienības drošību. Padomju Savienība tādu stāvokli vairs nevarot paciest, kamdēļ Latvijā nekavējoši sastādāma cita valdība, kas būtu spējīga bez kavēšanās nodrošināt padomju kaņaspēka brīvu ielaišanu Latvijā, lai to novietotu svarīgākos centros draudzības pakta īstenošanas iespēju nodrošināšanai un lai novērstu iespējamus provokatoriskos aktus pret padomju bazēm Latvijā. Atbilde bija jādod dažu stundu laikā. Atbildes nokavēšanas vai ultimāta noraidīšanas gadījumā, norādījis Molotovs, sarkanā armija ar varu pāries robežu un satrieks jebkuŗu izrādīto pretestību.

Bija skaidrs, ka militāra pretestība padomju agresoriem, kas varētu uzbrukt ne tikai ar savām austrumu un dienvidu pierobežā (Lietuva jau bija okupēta) koncentrētām tanku divīzijām, bet arī ar Latvijas teritorijā ierīkoto militāro bažu garnizoniem, būtu līdzinājusies nacionālai pašnāvībai. Kremlis savai agresijai bija izvēlējis izdevīgāko brīdi. Šai brīdī, kad demokrātiskās rietumu valstis bija aizņēmas smagās atvairēs cīņās pret Hitlera agresiju, boļševiki, kā vienmēr, vairāk paļaudamies uz citu nespēku, nekā uz pašu spēku, varēja rīkoties bez bažām, ka rietumu demokrātijas varētu sniegt pilnīgi izolētajām Baltijas valstīm kādu atbalstu.

Nākošās dienas agrā rītā padomju tanku masas, pāriedamas robežu divi virzienos: austrumos — virzienā uz Daugavpili un dienvidos, no jau okupētās Lietuvas — virzienā uz Rīgu, pārpludināja brīvās Latvijas zemi. No šī brīža arī Latvijas valsts iestādes un visaugstākās amatpersonas bija vairs tikai marionetes okupantu rokās. Latviešu kaņavīriem un visai latviešu tautai, kas divi gadu ilgās cīņās 1918./19.g. bija izcīnījusi Latvijas

brīvību un neatkarību, tagad sakostiem zobiem vajadzēja noskatīties savas tēvuzemes bojā ejā. Daudzi tanī pamatoti saskatīja arī savu bojā eju. Bet nebija nozīmes sākt cīņu ar simtkārtīgu pretinieku. Līdzīgi notikumi risinājās Igaunijā.

Visš tālākais notika visās trijās Baltijas valstīs vienveidīgi pēc Maskavas izstrādāta plāna, kuŗa realizēšanai ieradās trīs speciālisti: Lietuvā — V. Dekanozovs, Igaunijā — A. Ždanovs un Latvijā — A. Višinskis, tas pats Višinskis, kas Apvienotās Nācijās kā Padomju Savienības ārlietu ministrs un pārstāvis pēdējos gados ir runājis tik dedzīgi par mieru un mazo nāciju aizsardzību un kas savā grāmatā »Padomju sociālistisko tiesību zinātnes pamatuzdevumi« raksta: »Padomju vara parāda cīņu pret nācijām, pret viņu nacionālo brīvību, un neatkarību, cīņu pret starptautiskiem līgumiem un cīņu pret starptautiskām tiesībām un starptautisko likumu.«

Kā šo cīņas parādīšanu saprot Višinskis un visa padomju vara, mēs redzēsim tālākās šīs grāmatas lapas pusēs.

17.jūnija vakarā pie Latvijas valsts prezidenta ieradās Padomju Savienības ārlietu komisāra vietnieks Višinskis un paziņoja, ka viņš ieradies kā padomju valdības pilnvarotais, lai uzraudzītu padomju ultimāta noteikumu izpildīšanu. 19.jūnijā viņš pie Valsts prezidenta ieradās otru reizi un iesniedza jaunā Latvijas ministru kabineta sastāva sarakstu un uzaicināja to apstiprināt un publicēt. Prezidents pret tāda veida Višinska iemaisīšanos Latvijas iekšējās lietās cēlis iebildumus. Bet tam, saprotams, vairs nebija nekādas nozīmes. Noteicējs Latvijā bija ne vairs viņas prezidents, bet okupācijas varas pārstāvis A. Višinskis. »Valdības Vēstneša« redakcija saņēma bez Valsts prezidenta pašrocīga paraksta publicēšanai paziņojumu, ka

Krievu tanki Rīgas ielās.

veci pagrīdes darbinieki. Bet tas jau ir boļševiku vecs, sen pārbaudīts paņēmiens tautas iemidzināšanai. Kādu no jaunajiem ministriem čeka drīz apcietināja un noslepkavoja, otru apcietināja pēc pāris gadiem un aizsūtīja uz spaidu darbu nometnēm. Tagad nežēlastībā kritis arī prof. A. Kirchenšteins.

Saprotams, »pateicīgajai tautai« otrā dienā bija jāiziet priekša manifestācijās par »jaunas demokrātiskas valdības nodibināšanos«. Manifestantus uzrunāja A. Višinskis un jaunais »ministru prezidents«. Savā uzrunā Višinskis nosauca par provokātoru kādu demonstrantu-komunistu, kas bija saucis: »Lai dzīvo padomju Latvija, lielajā Padomju Savienībā!«

Jaunais ministru prezidents, amatu uzņemoties, Valsts prezidentam K. Ulmanim saka: »Apsolos kabineta vārdā pielikt visus spēkus, lai sargātu brīvu, patstāvīgu Latviju.« Bet šis pats »ministru prezidents« pēc pusotra mēneša brauca uz Maskavu un padevēji »lūdza« Latviju iekļaut Padomju Savienībā!

Pēc tam visās trijās Baltijas valstīs vienā laikā, 14. un 15. jūlijā, sarīkoja jaunas parlamenta vēlēšanas ar vienu sarakstu, kuŗa kandidātus izraudzīja komunistu partija, bet apstiprināja A. Višinskis. Mēģinājumu iesniegt otru sarakstu, kuŗu uz zv.adv. A. Ķēniņa iniciatīvu gatavoja kopīgi visas pilsoniskās partijas, ātri likvidēja okupācijas vara. Zv.adv. A. Ķēniņu ap-

Zv. adv. A. Ķēniņš.

cietināja, notiesāja uz 5 gadiem un deportēja uz Kazachstānu. Vienīgajā kandidātu sarakstā bija uzņemti arī ārzemnieki, piem. sarkanās armijas virsnieki. Pati balsošana un balsu saskaitīšana bija labi aranžēta ciniska tautas brīvās gribas izvarošana.

Visa latviešu tauta labi apzinājās, ka »ievēlētie« nav un nevar būt viņas pārstāvji, bet ir vienīgi ierocis Maskavas rokās. 10 gadus vēlāk, 1950.g.29.nov., AN Drošības padomes sēdē arī pats Padomju Savienības pārstāvis J. Maļiks, runādams par Koreju, apliecina: »Būtu naīvi pieņemt un iedomāties, ka zemē, ko okupējis svešs karaspēks, var notikt brīvas vēlēšanas.« Tā laikam gan būs viena no retajām reizēm, kad padomju diplomāts runā patiesību!

Visu triju Baltijas valstu jaunie »parlamentī« sanāca 21. jūlijā un lielā steigā »vienbalsīgi« pieņēma no Maskavas atsūtītos likumus par savu valstu neatkarības iznīcināšanu un boļševizēšanu. Jau dienu pirms tam jaunā »tautas valdība« bija pieņēmusi grozījumu likumā par valsts prezidenta v. i.:

»Sanākot 14./15.jūlijā izvēlētai Saeimai, sākot ar 21. jūliju 1940.g.plkst. 12, Valsts prezidenta pienākumus izpilda ministru prezidents.«

Valsts prezidenta maiņas akts notika 22. jūlijā. Pusstundu vēlāk pilī ieradās PSRS sūtnis Derevjanskis un paziņoja K. Ulmanim, ka viņam jau plkst. 15 jāatstāj Latvija un jābrauc uz Padomju Savienību.

Jaunās »Saeimas« pirmajā sēdē Kompartijas 2. sekretārs Ž. Spure bez balsošanas pasludināja Latviju par »padomju sociālistisko republiku« un iesniedza ciniskā žargonā rakstītu rezolūciju, kas beidzās ar:

»Pamatojoties uz vienbalsīgi izteikto Latvijas tautas gribu, Saeima nolemj lūgt PSRS Augstāko padomi uzņemt LPSR Padomju Savienības sastāvā kā savienoto republiku uz tiem pašiem noteikumiem, uz kādiem PSRS ietilpst Ukrainas, Baltkrievijas u. c. savienotās padomju sociālistiskās republikas.«

Protams, »Saeima« šo rezolūciju pieņēma vienbalsīgi, līdzbalsojot arī visiem daudzajiem uniformētajiem goda viesiem. PSRS Augstākā padome arī »pazemīgo lūgumu« ievēroja un 5. augustā »uzņēma« Latviju Padomju Savienībā kā 16. padomju republiku. Tā paša gada 7.septembrī Maskava izdeva ukazu, ka Baltijas republiku pilsoņi uzskatāmi par Padomju Savienības pavalstniekiem.

Ar to bija nobeigta triju neatkarīgu valstu iznīcināšana. Citēsīm šai vietā vēl tikai PSRS ārlietu komisāra Ļitvīnova vārdus, kuŗus viņš teica 1939.gadā, protestējot pret Hitlera agresiju Čehoslovākijā:

»Grūti ticēt, ka kāda tauta brīvprātīgi piekristu savas neatkarības iznīcināšanai un iekļaušanai citas valsts sastāvā, it īpaši, ja tauta simtiem gadus cīnījusies par savas zemes neatkarību un jau 20 gadus dzīvojusi savā neatkarīgā valstī!«

Ka šie Ļitvīnova čehu tautai veltītie vārdi pilnā mērā attiecināmi arī uz latviešu tautu, apliecina padomju ltn. K. Kružins grāmatā »13 izbēgušie«. Ltn. P. Kružins 1940.g. nosūtīts uz Latviju un stacionēts Rīgā. 1941.g. 20.jūnijā Kružina kazarmēs noticis kaŗavīru mītiņš, kuŗā pulka komandieris burtiski teicis: »Padomju vara Latvijā turas tikai uz durkļiem. Jums jārikojas tā, lai šo varu mēs varētu paturēt arī uz priekšu.« Sarkanā armija un čeka tā arī rikojās un rikojas vēl šodien.

Latvijas republikas satversmes 77. pants nosaka, ka noteikumus par valsts neatkarību, robežām un suverēno varu var grozīt tikai tautas nobalsošanas ceļā, bet boļševiki neuzdrošinājās šo ceļu iet, jo labi apzinājās, ka 99% no tautas būtu balsojuši pretī par spīti visām briesmām. Vēl jo vairāk, pirms vēlēšanām kā okupācijas vara, tā vietējā Komunistu partija un jaunā valdība, vairākkārt deklarēja: »Latvijai nedraud nekādas svešas varas kundzība.« Pats par sevi saprotams, ka tādā veidā okupācijas varas aranžētiem »parlamentā« lēmumiem nav nekāda tie-

siska spēka un tie nesaista latviešu tautu. Arī pēc starptautisko tiesību normām, kā arī Tautu Savienības 1932.g.11.maija pilnsapulces vienbalsīga lēmuma, tauta saglabā savu suverēno varu arī atrodoties okupācijā. Tātad suverēnā vara Latvijā vēl joprojām pieder latviešu tautai, ne okupācijas varai.

A. S. V. DEKLARĀCIJA

Pret šo neprovocēto agresiju Baltijas valstu sūtni iesniedza protestus Vašingtonā un Londonā. Uz to Savienoto Valstu ārlietu ministrija ar viceministra S. Velleša parakstu 1940. g. 23.jūlijā publicēja sekojošu paskaidrojumu:

»Pēdējo dienu laikā viens no mazo Baltijas valstu — Igaunijas, Latvijas un Lietuvas — spēcīgākajiem un varenākajiem kaimiņiem strauji tuvojas mērķim pa aplinkus ceļiem, kuŗus viņš ir izvēlējies, lai iznīcinātu šo valstu politisko neatkarību un teritoriālo integritāti.

Kopš tās dienas, kad šo republiku tautas pirmo reizi ieguva savu patstāvību līdz ar demokrātiskiem valsts iekārtas pamatiem, Savienoto Valstu tauta ar patiesu interesi un dziļām simpatijām ir sekojusi to patstāvības apbrīnošanas cienīgam attīstības procesam. Visai pasaulei ir zināma mūsu valdības politika un Savienoto Valstu tauta nosoda katru agresiju, vienalga, vai to izved ar varas lietošanu vai ar varas lietošanas draudiem. Tāpat tā nosoda katru vienas, cik spēcīga tā arī nebūtu, valsts iejaukšanos otras suverēnas valsts iekšējās lietās, cik vāja arī nebūtu šī valsts.

Šie principi ir pamats, uz kuŗa dibinātas pastāvošās attiecības starp Jaunās pasaules 21-nu suverēnu republiku.

Savienotās Valstis joprojām turēsies pie šo principu pamata, jo Amerikas tautas ir pārliecinātas, ka saprāta, taisnības un likumības — vārdu sakot, modernās civilizācijas pamati paši nevar palikt saglabāti, ja tautu savstarpējās attiecībās atkal nevaldīs šos principus ietvērēja doktrīna.«

Arī vēlāk Savienoto Valstu valdība ir vairākkārt apstiprinājusi, ka atzīst Baltijas valstu pastāvēšanu de jure un viņu diplomātiskie pārstāvji bauda pilnas tiesības joprojām pārstāvēt šīs valstis pie Amerikas valdības. Latvijas sūtnis Vašingtonā 1947.g.maijā saņēma no ASV ārlietu ministrijas vairākus dokumentus ar šādiem apliecinājumiem:

No. 1211

United States of America

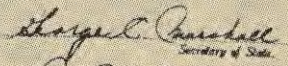

DEPARTMENT OF STATE

To all to whom these presents shall come, Greeting:

I Certify That the incorporation of Latvia by the Union of Soviet Socialist Republics is not recognized by the Government of the United States.

In testimony whereof, I, GEORGE C. MARSHALL,
Secretary of State, have herewith caused the seal of the Department of State to be affixed and my name subscribed by the Authentication Officer of the said Department, at the city of Washington, in the District of Columbia, this twenty-eighth
 day of NOV, 1947.

George C. Marshall
 Secretary of State.
 By M. P. Lawrence
M. P. Lawrence
 Authentication Officer, Department of State.

U. S. GOVERNMENT PRINTING OFFICE 16-50224

Trešā dokumenta oriģināla fotokopija.

1) Apliecinu, ka Dr. A. Bilmanis akreditēts pie valdības kā speciāls Latvijas sūtnis, pilnvarots ministrs un ģenerālkonsuls.

2) Apliecinu, ka Savienoto Valstu un Latvijas republikas starpā noslēgto draudzības un tirdzniecības līgumu un konsulāro tiesību legālo eksistenci neietekmē nekāda 1940.g. Latvijā varu pārņēmušā padomju režīma vai vēlākā režīma rīcība šai zemē.

3) Apliecinu, ka Savienoto Valstu valdība neatzīst Latvijas inkorporāciju Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā.

4) Apliecinu, ka Savienoto Valstu valdība nav atzinusi, tā saucamās »nacionālizācijas« likumus un dekrētus, kā arī pārējos un vēlākos 1940.g. Latvijā varu pārņēmušā padomju režīma vai kāda vēlāka režīma soļus un rīcību šai zemē.

Visus augšminētos dokumentus 28. maijā parakstījis ASV ārlietu ministrs Džordžs S. Maršals.

Līdzīgus dokumentus Dr. A. Bilmanis bija saņēmis jau arī agrāk no ASV ārlietu ministriem S. Velleša un Dž. Bērnsa. Arī vēlākos gados ASV vairākkārt ir paskaidrojušas to pašu.

Tā laika Anglijas ministru prezidents V. Čerčils savās kara laika atmiņās laikrakstos »The New York Times« un »The Daily Telegraph« 1950.g.februārī raksta:

»Mani ļoti satrauca Īdena no Maskavas atvestās ziņas par padomju teritoriālajām prasībām, it sevišķi Baltijas valstīs. Tās ietilpa Pēterļa Lielā iekarojumos un bija divi simti gadus pakļautas cariem. Kopš krievu revolūcijas tās bija Eiropas priekšpostenis pret boļševismu. Tās bija, kā tagad saka, sociālas demokrātijas, bet ļoti dzīvīgas un mundras. Hitlers tās bija aizmetis kā ķilas savā darījumā ar sovjetiem pirms kara sākuma 1939. gadā. Tajās ir notikušas smagas tīrīšanas. Visas izcilās personas un elementi likvidēti šādā vai citādā ceļā. Kopš tā laika šo spēcīgo tautu dzīve norit pagrīdē. Hitlers nāca ar nacistu tīrīšanām. Un beigās pēc vispārējas uzvaras kontroli atguva atkal sovjeti. Tādā kārtā nāves suka ir gājusi atpakaļ pār Igauniju, Latviju un Lietuvu. Bet nav šaubu, kur taisnība. Baltijas valstīm jābūt suverēnām un neatkarīgām.«

1942.g.8.janvārī Čerčils raksta Īdenam: »Mēs nekad neesam atzinuši Krievijas 1941.g. robežas citādi kā tikai de facto. Tās bija iegūtas agresijas aktā pēc kauna pilnas vienošanās par noziegumu ar Hitleru. Baltijas tautu atdošana Padomju Savienībai pret šo tautu gribu būtu pretrunā tiem principiem, par kuriem mēs izcīnām šo karu, un apkaunotu mūsu lietu.«

LATVIJAS SOVJETIZĒŠANA

Pēc Latvijas »uzņemšanas brālīgo tautu saimē«, varēja sākties Latvijas pilnīga sovjetizēšana. Tā izpaudās trīs galvenos virzienos: valsts aparāta noārdīšanās, dzīves standarta pielīdzināšanās (lasi: pazemināšanās) »vecajām brālīgajām republikām« un latviešu tautas iznīcināšanās. Visās dzīves nozarēs, kas summēja mūsu tautai ziedošu tēvzemi, risinājās ārdītājs process.

Jau savā otrā sēdē, 22. jūlijā, jaunievēlētais »parlaments« pieņēma no Maskavas atsūtītos nacionālizācijas likumus. Nacionālizēja bez jebkādas atlīdzības visu zemi lauku un pilsētu īpašumus, bankas līdz ar visiem noguldījumiem, rūpniecības, tirdzniecības un transporta uzņēmumus. Pieprasīja nodot visus vērtspapirus. Devalvēja lata vērtību, pielīdzinot to 1/10 rubļa, lai gan lata vērtība normāli bija pat augstāka kā 1:1, tā tad to pazemināja vairāk kā desmitkārtīgi, reizē vēl paaugstinot preču cenas par 100—800 %. Drīz pēc tam par vienīgo maksāšanas līdzekli noteica rubli. Neskatoties uz to, ka visus īpašumus, vērtspapirus un noguldījumus nacionālizēja, parādi, kā personīgie, tā uzņēmumu, bija jamaksā agrākiem īpašniekiem.

Atcēla no amatiem visus augstākos valsts ierēdņus līdz nodaļu vadītājiem. Likvidēja aizsargu organizāciju (20. jūlijā) un policiju. Tās vietā nodibināja tautas miliciju. Nacionālo armiju pārdēvēja par tautas armiju. Iecēla politiskos vadītājus (politrucus). Pēc 3 mēnešiem (10. sept.) »tautas armiju« pārdēvēja par sarkanarmijas 24. teritoriālo korpusu ar divām (181. un 183.) strēlnieku divīzijām. Atvaļināja no armijas tuvu pie 10.000 latviešu kaņavīru, to starpā 800 virsniekus. Daudzus no atvaļinātiem virsniekiem tūlīt arī apcietināja. Visus komandējošos amatus pārņēma sarkanarmieši — krievi. Ieveda sarkanarmijas dienesta pakāpes un nozīmes. Īsā laikā krievu sastāvs teritoriālā korpusā pieauga uz 75 %. Tad atmeta arī vārdu »teritoriālais« un 24. strēlnieku korpusu pilnīgi iekļāva sarkanarmijas sastāvā.

Slēdza visas sabiedriskās kultūras organizācijas. Daudzas no slēgtajām zinātnes un kultūras organizācijām bija dibinātas drūmajos cara laikos 50 un vairāk gadus atpakaļ. Viņu vietā stājās dažādas komunistu partijas palīgorganizācijas, kā Osviachims, Moprs, Sarkanie pionieri, Komunistiskā jaunatnes savienība u. c. Izņēma no apgrozības un aizliedza visu nacionālpolitisko literātūru, visas vēstures un daudzas daiļliteratūras grāmatas kā latviešu, tā cittautu autoru darbus.

Aizliedza lietot nacionālo karogu un himnu. Noteica krievu valodu par oficiālo valodu, pielaižot latviešu valodu tikai kā otru valodu. Skolās aizliedza mācīt ticības mācību un skolniekiem apmeklēt baznīcas. Universitātē slēdza abas teoloģijas fakultātes. Aizliedza noturēt gadskārtējos kapu svētkus.

Atcēla Latvijas tiesu iekārtu un sodu likumus. Likvidēja neatkarīgās tiesas (26. nov.). To vietā nodibināja tautas tiesas un ārkārtējus tribunālus »kapitālisma apkarošanai un revolūcijas ienaidnieku sodīšanai.« Ieveda Padomju Krievijas (RSFRS ne PSRS!) kriminālo kodeku, kas saturēja tik stiepjamus universālpantus, ka ikvienu varēja pēc patikas notiesāt kā kaitnieku vai tautas un valsts ienaidnieku. Tiesnešu amatus bieži vien ieņēma pilnīgi analfabēti ne tikai tieslietās, bet pat rakstu mākslā, jo »no padomju tiesneša neprasa juridisku izglītību, bet gan marksisma-ļeņinisma teorijas pārzināšanu.«*) Tiesa vairs nebija taisnības spriedēja, bet vienīgi partijas un čekas varas organs.

Nepārprotami bija redzams, ka padomju varas nolūks ir dažos mēnešos nospiest augsto Latvijas dzīves standartu līdz Padomju Savienības līmenim un realizēt uzdevumu, kas pašā Padomju Savienībā bija prasījies gadu desmitus — likvidēt katru faktisko un iespējamo politisko pretinieku, reizē sagādājot arī svaigu darba spēku vergu nometnēm tālajos ziemeļos un atbrīvojot Baltijas telpu uzticamiem krievu un mongoļu kolonistiem.

*) A. Višinskis savā grāmatā par tiesu iekārtu Padomju Savienībā.

LATVIEŠU TAUTAS IZNĪCINĀŠANA

*Ir slava kaņā iet un cīņā krist,
Ir slava ienaidnieku uzveikt kaujā,
Just karoga un šķēpa varu sauajā.
— Par tēvzemi tā ir saldi dzist.*

*Bet mirt kā moceklim ar rokām sasietām,
Ar sakropļotu dvēseli un miesu, —
Svēts varonis to ņem par savu tiesu,
Top spēka avots audzēm nākamām.*

Zinaīda Lazda.

FIRMĀ GADA UPUŅU KOPSKAITS

Latvijas liktenis arvien ir bijis ļoti smags. Atrazdamās lielu tautu un valstu starpā, tā pastāvīgi ir bijusi pēdējām par strīdus priekšmetu. Pēdējos 300 gados vien pēc Latvijas teritorijas ir tīkojušas un uz Latvijas zemes vairākkārtīgi savā starpā izcīnījušas smagas cīņas Krievija, Polija, Zviedrija un Vācija, izpostot zemi un iznīcinot iedzīvotājus. Sevišķi postoša un iznīcinoša arvien ir bijusi krievu izturēšanās. Chronists Kelchs, rakstīdams par Lielo ziemeļu karu (1702.g.), par krievu izturēšanos Vidzemē raksta:

»Viņi izdarīja visādas varmācības pie iedzīvotājiem un nogalināja vīrus, sievas un bērnus bez izšķirības vai aizveda gūstā. Tā bija viena no lielākām nelaimēm, ka daudz simtu vēl nepieaugušu bērnu kā zoslēnus sapakoja ratos un aizveda uz Tatāriju.« (Burtiski tas pats atkārtojas tagad pēc 250 gadiem.) To pašu apstiprina arī krievu kara vadonis Šeremetjevs savā ziņojumā caram 1705. g.: »Man Tev jāziņo, ka Visuvarenais Dievs un Vissvētā Dievmāte Tavu vēlēšanos piepilda: ienaidnieku zemē nav vairs ko postīt. No Pleskavas līdz Tērbatai un no Rīgas līdz Valkai viss ir izpostīts.« Šai laikā krievu terrors augstāko pakāpi sasniedza 1708. g., kad speciālas iznīcināšanas nodaļas traucās no vienas vietas uz otru, postīdamas visu, kas vien bija iespējams, iedzīvotājus, vai nu nogalinot (vecos) vai aizvedot uz Krieviju (jaunos un bērnus). Atsevišķos gadījumos ne mazāk nežēlīgi krievi ir rikojušies arī vēlāk visā savā valdīšanas laikā līdz pat 1. pasaules karā. Bet tas, ko latviešu tauta pārdzīvoja 1918./19. g. īslaicīgajā boļševiku iebrukuma laikā un tagad, sākot ar 1940. g. 17. jūniju, ir aptuveni salīdzināms tikai ar laiku pirms 250 gadiem.

Nav cilvēku valodā vēl radušies vārdi, kas vispilnīgāk spētu izteikt to, kas 1940./41. g. norisinājās mūsu zemē. Gan tikai gadu un dažas dienas valdīja asiņainais padomju režīms, bet

šī viena gada pietika, lai ievestu visu mūsu tautu neizsakāmās ciešanās un pierādītu, ka latviešu tautas bojā eja — garīgā, saimnieciskā un fiziskā iznīcināšana ir šī režīma gala mērķis. Skaidru valodu par to runā desmitiem tūkstošu trimdā aizvesto un noslepkavoto mūsu tautas locekļu — vīru, sievu un bērnu, tūkstošiem latviešu izciestās drausmās mokas čekas pagrabos un cietumos. Un tagad pasaule arī zina, ka tas ir bijis tikai sākums, ievadījums vēl lielākai asiņu plūsmai, vēl lielākām, prāta neaptveramām, tautas ciešanām.

Valkas pilsētas čekas pamestajos materiālos 1941.g.jūlijā atrastais »pretpadomju elementu uzskaitis« sevī iekļauj lielāko daļu, ja ne visus mūsu tautas locekļus. Šis dokuments tulkojumā skan:

Pavisam slepeni

PRETPADOMJU ELEMENTI

Nr. p.k.	Katēgorija	Piemērojamās represijas pret ģim. galvu un ģ. loc.	Kādi soļi spējami pret ģim.	Piezīmes
<i>I Kriminālais elements:</i>				
1	<i>Prostituētās</i>			
2	<i>Valūtas spekulanti</i>			
3	<i>Uzdzīves vietu turētāji</i>			
4	<i>Afēristi</i>			
5	<i>Kriminālbistamais elements</i>			
6	<i>Spekulanti un atkalpārdevēji</i>			
7	<i>Personas, kas slēpušas ieročus</i>			
<i>II Pretpadomju elementi:</i>				
8	<i>Aktīvie aizsargi (komand. sastāvs)</i> ...			
9	<i>Policisti (polit., krimin., ārējie)</i>			
10	<i>Pērkonkrustiešu organizācija</i>			
11	<i>Trockisti</i>			
12	<i>Zemnieku s-bas biedri (akt. daļa)</i> ...			
13	<i>Baltgvardisti</i>			
14	<i>Visu pretpadomju organizāciju, partiju un korporāciju akt. biedri</i>			
15	<i>Darbinieki, kas ieņēmuši vadošus posteņus valsts iestādēs</i>			
16	<i>Cietumu uzraugi</i>			
<i>III Bijušie cilvēki:</i>				
17	<i>Fabrikanti</i>			
18	<i>Uzņēmumu īpašnieki</i>			
19	<i>Lielu māju īpašnieki</i>			
20	<i>Auglotāji</i>			

Nr. p.k.	Katēgorija	Piemērojamās represijas pret ģim. galvu un ģ. loc.	Kādi soļi spējami pret ģim.	Piezīmes
21	Lieltirgotāji			
22	Akcionāri vai firmu līdzīpašnieki ...			
23	Kuģu īpašnieki			
24	Viesnīcu un restorānu īpašnieki			
25	Baroni un lielgruntnieki			
26	Neatgriezušos personu radnieki			
27	Pārbēdzēji			
28	Padomju valdības laikā represijām padoto personu ģimenes			
29	Darba kameras vadītāji un aktīvs ...			
30	Reakc. laikrakstu un žurnālu akt. līdzstrādnieki			
31	Pilsētu galvas			
32	Vecās Saeimas locekļi			
33	Apriņķu un pagastu vadība			
34	Prokurori, tiesneši un advokāti, kas aktīvi cīnījušies pret revol. kustību...			
35	Robežsargi, par kuriem atrasti kompromitējoši materiāli			
36	No Latvijas armijas uz kompromitējošu materiālu pamata atlaistie			
37	Personas, kuŗu radnieki ārzemēs nodarbojas ar pretpadomju propagandu			

Zinot, ka čekas mācības grāmatā »Operatīvais uzskaitis« (Izdota 1939.g. Maskavā) pretpadomju elementu »uzskaitis« aizņem 3 lapp. (23.—25.) un iedalīts 16 nodaļās, šis »uzskaitis« ar tikai 3 nodaļām jāatzīst par »ļoti mērenu«.

Neapšaubāmi, ka bez šī »uzskaita« ir bijuši vēl arī citi daudz pilnīgāki Maskavas rīkojumi par »kontrrevolucionāru« personu uzskaiti, kā tas redzams no boļševiku pamestajiem dokumentiem 1941.g.Lietuvā. Pirmo rīkojumu NKVD ir devusi jau vienu dienu pēc tam, kad visas trīs Baltijas valstis bija parakstījušas savstarpējās palīdzības paktus ar Padomju Savienību. Šis rīkojums, parakstīts 1939.g.11.oktobrī, ir PSRS NKVD pavēle Nr. 001223*) »par kontrrevolucionāru personu apzināšanu (Vzjatje na operativnij učot) neatkarīgi no konkrētiem pierādījumiem par viņu pretpadomju darbību«.

*) Nepareizi šī rīkojuma izdošanas datumu un numuru prof. A. Švābe aizvesto saraksta »These names accuse« ievadā un brošūrā »Genocide in the Baltic States« pieraksta, t. s. Sērova instrukcijai (skat. 137. lpp.).

Šo pretpadomju elementu likvidēšana sākās jau 1940.g.14. jūnija naktī, kad bolševiki jau pieminētā robežsargu mītnē noslepkavoja 2 robežsargus, 1 sievieti un 1 bērnu, un aizveda sev līdzī pāri robežai 11 robežsargus un 28 civiliedzīvotājus. Ar katru nākošo nakti strauji pastiprinoties, pēc gada — 1941.g.14. jūnijā — vienā naktī »likvidēto« skaits jau pārsniedza 15.000. Tā paša gada 3.jūlija naktī tas būtu jau sniedzies līdz 62.000 vienā naktī, kā tas redzams no atrastajiem dokumentiem. Vienīgi vācu iebrukums piespieda bolševikus pamest negēlīgā plāna tālāku īstenošanu. To viņi tagad, savā otrreizējā okupācijā, paveic ar uzviņu.

Lai gan latviešu tautas negēlīgais iznīcināšanas plāns 1940./41.gadā tikai pa daļai realizēts, tomēr tas tautas miesās cirtis bezgala dziļas rētas. Ka tas tā, tam lielā mērā par iemeslu ir pašu naivums un pēdējās neatkarīgās valdības izturēšanās. Labi zinādami bolševiku asinskāri no krievu revolūcijas laikiem, 1917.g. un 1918/19. gada īslaicīgās bolševiku valdīšanas Latvijā,*) daudzi jo daudzi tomēr naīvi cerēja un ticēja, ka tagad komūnisms nav vairs 18.gada komūnisms un noticēja jauno varasvīru pasacīnai, ka »Latvijas bolševizēšana nenotiks« (Laikr. Cīņa), »Padomju iekārtas Latvijā nebūs« (Zemkopības »ministrs« Vanags), »Izrēķināšanās ar bij. politiskiem darbiniekiem nenotiks« (Laikr. »Cīņa«) u.tml. Arī pēdējā neatkarīgā valdība ne tikai nebrīdināja vismaz tos, kam nepieciešami bija jāatstāj Latvija, ja viņi gribēja glābt savas dzīvības un tālāk kalpot Latvijai, bet tā vietā, politiskām attiecībām saspilējoties, pat liedza izceļošanu uz ārzemēm, lai it kā neradītu pāniku. Vēl 17.jūnijā, kad Latvija bija jau okupēta, Valsts prezidents savā radio runā aicināja: »Palieliet katrs savā vietā, es palikšu savējā!« Daudziem, ļoti daudziem, arī pašam Valsts prezidentam šī palikšana savā vietā maksāja dzīvību vai brīvību, jo pirmajās dienās vēl bija iespējams slepeni atstāt Latviju, bet šo iespēju izmantoja tikai nedaudzi.

*) Pusgada ilgajā valdīšanas laikā bolševiki bija nogalinājuši 3.772 iedzīvotājus, 20.000 ievietojuši koncentrācijas nometnēs un 8.950 bija miruši bada nāvē.

UPUŅU KOPSKAITS

Tūliņ pēc vācu armijas ienākšanas Latvijas Sarkanais Krusts uzsāka zudušo tautiešu reģistrāciju. Reģistrēja tikai noslepkavotos, apcietinātos un deportētos. Ārpus reģistrācijas palika boļševikiem lielākā vai mazākā mērā labprātīgi līdzī aizgājušie čekisti, partijas biedri u. tml. Neregistrēja arī žīdu tautības personas, jo to nepieļāva okupācijas vara. Reģistrācija deva sekojošus rezultātus:*)

Nogalināti	1.488
No cietumiem aizvesti	6.182
13./14.jūnija naktī deportēti	15.081
Pēdējās dienās apcietināti uz ielām vai darba vietās un deportēti	13.077
k o p ā	35.828

No tiem — 24.135 vīrieši 7.497 sievietes un 4.196 mazgadīgi bērni. Šai skaitā 3.283 skolnieki, 1.086 virsnieki, 490 augstskolu mācības spēki un skolotāji, 366 studenti, 175 rakstnieki, mākslinieki un žurnālisti, 105 ārsti, 99 inženieri un arhitekti, 64 advokāti, 57 tiesneši, 44 agronomi un 38 garīdznieki.

Tā tad latviešu tauta viena gada laikā no katriem 1.000 iedzīvotājiem zaudēja 18 cilvēkus, kas, proporcionāli iedzīvotāju skaitam, Amerikai būtu 2,7 milj. cilvēku, Vācijai — 1,3 milj., Anglijai — 900.000, Itālijai — 825.000, Francijai 747.000 (bet visa otra pasaules kara laikā Francija zaudēja tikai 576.000 cilvēkus, kas ir tikai 15 cilv. no katriem 1.000 iedzīvotājiem), Argentīnai — 290.000, Kanādai — 230.000, Zviedrijai — 126.000 cilvēku.

Visvairāk cieta Rīgas pilsēta (no 1.000 iedzīvotājiem 32), Bauskas, Ventspils, Aizputes un Kuldīgas apriņķi, vismazāk — Latgales apriņķi.

*) Pārpratumu novēršanai te jāpiezīmē, ka ilustrāciju grāmatā »Baigais gads« (arī angļu un zviedru izdevumos) ir publicēti L.S.K. izvestās reģistrācijas vēl nepilnīgie skaitļi. Arī Latvju enciklopēdija pārņēmusi šos nepilnīgos skaitļus, papildinot tos ar dažiem jaunākiem skaitļiem.

UPUŅU SKAITS PĒC APGABALIEM

Dzīves vieta	Vīrieši	Siev.	Bērni	KOPĀ	Latv.
Kopējais zudušo skaits:	24.135	7.497	4.196	35.828	29.093
a) <i>Nogalināti,</i>					
atrasti Latvijā:					
Rīgā	272	34	6	312	242
Vidzemē	304	29	2	335	313
Kurzemē	119	35	10	164	142
Zemgalē	119	7	—	126	109
Latgalē	222	11	3	236	150
Lietuvā/Igaunijā	11	—	—	11	8
Nenoskaidrota	297	7	—	304	134
	1.344	123	21	1.488	1.098
<i>No tiem:</i>					
Čeka nogalinājusi ...	925	53	1	979	681
Krituši partizāņu cīņās	122	—	—	122	117
Nogalināti kara					
darbībā	297	70	20	387	300
b) <i>Apvietināti</i>					
un no cietumiem aizv.					
Rīgā	1.831	189	6	2.026	1.686
Vidzemē	937	59	—	996	944
Kurzemē	590	14	2	606	560
Zemgalē	636	32	5	673	602
Latgalē	993	37	2	1.032	718
Lietuvā/Igaunijā	4	—	—	4	1
Nenoskaidrota	824	20	1	845	389
	5.815	351	16	6.182	4.900
c) <i>Deportēti</i>					
13/14. jūnija naktī:					
Rīgā	1.758	1.436	499	3.693	3.181
Vidzemē	1.320	943	699	2.962	2.903
Kurzemē	873	771	574	2.218	2.068
Zemgalē	1.015	951	690	2.656	2.496
Latgalē	1.457	1.183	862	3.502	2.928
Lietuvā/Igaunijā	3	7	3	13	3
Nenoskaidrota	21	11	5	37	33
	6.447	5.302	3.332	15.081	13.612
d) <i>Pazuduši</i>					
kara darbības dienās:					
Rīgā	4.839	1.072	350	6.261	4.298
Vidzemē	1.574	135	91	1.800	1.573
Kurzemē	757	151	167	1.075	960
Zemgalē	634	134	62	830	650
Latgalē	941	201	134	1.276	654
Lietuvā/Igaunijā	20	11	10	41	4
Nenoskaidrota	1.764	17	13	1.794	1.344
	10.529	1.721	827	13.077	9.483
Pēc 1941. g. 1. jūlija					
atradušies	2.991	139	50	3.180	2.590

UPURŪ SADALIĀJUMS PĒC NODARBOŠANĀS

Nodarbošanās	De- por- tēti	Apc.	Pazu- duši	Noga- lināti	Kopskaits		
					Vīr.	Siev.	Kopā
Lauksaimniecība	3.875	798	643	276	3.919	1.673	5.592
no tiem: lauksaimn. laukstrād.	3.705	666	248	248	3.279	1.570	4.867
agronomi	150	123	388	20	579	102	681
c. alg. darb.	20	9	7	8	43	1	44
Rūpn. amatn. tirdzn.	1.683	1.162	3.192	188	5.235	990	6.225
no tiem: uzņ. īpašn. inž. arch.	473	165	106	8	627	125	752
c. alg. darb.	64	20	12	3	99	—	99
Satiksmē un transp.	1.146	977	3.074	177	4.509	865	5.374
no tiem: jūrnieki dzelzceļn. šoferi	21	32	612	19	673	11	684
c. alg. darb.	159	170	746	26	1.063	38	1.101
Valsts drošības d.	16	33	1.179	22	1.250	—	1.250
no tiem: polic. darb. arm. virsn. kar., instr.	54	60	125	3	216	26	242
Ierēdņi	984	681	3.431	202	5.298	—	5.298
no tiem: valsts darb. pašvald. d. priv. uzņ.	354	255	36	48	693	—	693
Brīvās profesijas	540	247	247	52	1.086	—	1.086
no tiem: prof. skol. garīdznieki advokāti rakstn., māksl.	90	179	3.148	102	3.519	—	3.519
Veselības kopš. d.	1.337	597	650	87	2.153	518	2.671
no tiem: ārsti citi	709	368	369	45	1.248	243	1.491
Pārējie (mājkalp. sētnieki)	524	190	240	39	785	208	993
Nestrādājošie	104	39	41	3	120	67	187
no tiem: namīpašn. mājsaimn. studenti skolnieki māz. bērni pens., soc. apg.	507	131	107	31	510	266	776
citi	354	63	68	14	263	236	499
citi	24	5	—	9	38	—	38
citi	54	9	—	1	63	1	64
citi	75	54	39	7	146	29	175
citi	206	55	117	14	216	176	392
citi	74	18	7	8	76	29	105
citi	134	37	110	6	140	147	287
citi	158	89	239	14	334	166	500
citi	5.602	443	1.494	63	3.189	4.413	7.602
citi	110	15	—	3	87	41	128
citi	1.999	38	320	7	—	2.364	2.364
citi	125	144	77	20	311	55	366
citi	2.067	222	969*	25	1.978	1.305	3.283
citi	1.214**)	—	119**)	6	726	613	1.339
citi	87	24	9	2	87	35	122
citi	479	1.931	542	543	3.019	476	3.495

*) To skaitā 360 bērni, aizvesti no bērnu vasaras kolonijām.

***) To skaitā 290 zīdaiņi zem viena gada vecuma.

UPURU SKAITS PROCENTOS

1) Strādnieki un kalpotāji	10.119	28,2 %
2) Ierēdņi	2.671	7,5 %
3) Brīvās profesijas (skol., ārsti, adv., māksl.)	1.024	2,9 %
4) Lauksaimnieki	4.867	13,6 %
5) Uzņēmēji (tirg., rūpn., amatn.)	880	2,5 %
6) Armijas un policijas locekļi	5.298	14,8 %
7) Nestrādājošie (mājsaimnieces, pensionāri)	2.486	6,9 %
8) Skolu jaunatne	3.649	10,2 %
9) Mazgadīgi bērni	1.339	3,7 %
10) Nenoskaidrotu nodarbošanos	3.495	9,7 %

K o p ā 35.828 100,0 %

Visvairāk cietuši:

valsts drošības dienesta darbinieki — 13 % no sava kopskaita (mūsu virsnieku saime zaudējusi pat pie 50 % no sava kopskaita) un satiksmes darbinieki — 12 % no sava kopskaita. No attiecīgās cietušo grupas kopskaita visvairāk cietuši:

nogalināti visvairāk — strādnieki un kalpotāji	19,2 %
no cietumiem aizvesti — strādnieki un kalpotāji ...	24,0 %
13/14.jūnijā deportēti — lauksaimnieki	24,6 %
pazuduši bez vēsts — strādnieki un kalpotāji	49,5 %

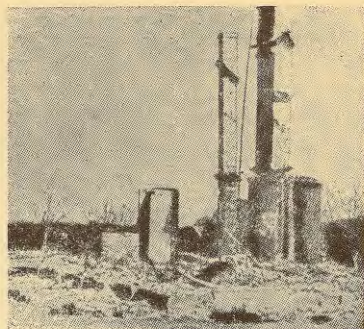
No šiem skaitļiem nepārprotami redzams, ka boļševiku varas laikā vissmagāk cietuši strādnieki un zemnieki. Strādnieki un zemnieki — »strādnieku un zemnieku« valdības laikā . . . Pirmajā laikā varēja likties, ka komunistu terors vēršas pret buržuaziju, inteliģenci, vispār turīgāko ļaužu šķiru. Tagad mēs zinām, ka tas tā nav bijis un nav arī tagad. Noslepkavoto, apcietināto un deportēto vidū ir visu tautas slāņu pārstāvji — no ministra līdz vienkāršam fabrikas strādniekam, no profesora un mācītāja līdz lauku kalpam, no tizla sirmgalvja līdz dažu dienu vecam zīdainim. Tā bija, un ir tagad, mērķtiecīga un labi izplānota vēršanās pret valsti un tautu.

PIRMIE UPURĪ

1940.g.14/15.jūnija naktī, nepārprotami, ar nolūku izprovocēt sadursmi, lai rastu attaisnojošu iemeslu Latvijas okupācijai, notika pirmais bolševiku iebrukums Latvijas teritorijā pie Masļenku ciema. Lai slēptu nozieguma pēdas, sarkanarmieši bija centušies aizvest līdzī visus aculieciniekus. Tas tomēr viņiem pilnībā nebija izdevies un par notikušo bija iespējams iegūt pilnīgas ziņas.

Noskaidrojās, ka naktī Latvijas robežu pārnākusi apm. 80 vīru liela sarkanarmijas grupa un uzbrucusi mūsu robežsargu mītnei Augšpils pagasta Masļenku ciemā. Uzbrucēji iesvieduši ēkā rokas granātas, uz ko tās iemītnieki atbildējuši ar šauteņu un patšauteņu uguni, atstādami ēku tikai tad, kad izšautas bija pēdējās patronas un tā sākusi degt. Atvairis ciņā ar patšauteni rokā piedalījusies arī sardzes priekšnieka sieva Hermīne Puriņa. Kad pietrūcis municijas, viņa naktsveļā atstājusi degošo ēku, kur ārpusē to ķērusi sarkanarmiešu lode.

Notikuma vietā kā pirmā ieradās Abrenes aizsargu pulka štāba rota pulka adjutanta vadībā un atrada sardzes ēku jau nodegušu. Netālu no nodegušās ēkas atrada robežsarga Macīša un Beizaka liķus, vienu stipri apdegušu. Nedaudz tālāk atrada Hermīnes Puriņas liķi. Viņas 14 g.v. dēlu (un vēl kādu zēnu) atrada ievainotu noslēpušos kādas blakus ēkas bēniņos. Zēns Rēzeknes slimnīcā mira. Vēl atrada kādu ievainotu sievieti. Pirms aizsargu ierašanās, degošo ēku dzēst bija atsteigušies kaimiņu posteņu robežsargi un civiliedzīvotāji, bet viņus, kopskaitā 39 personas (11 robežsargus un 28 civiliedzīvotājus), sarkanarmieši bija aizveduši pāri robežai. (Viņiem pēc Latvijas inkorporācijas atļāva atgriezties dzimtenē.) Reizē ar uzbrukumu sardzei Masļenku ciemā, bija noticis līdzīgs uzbrukums,

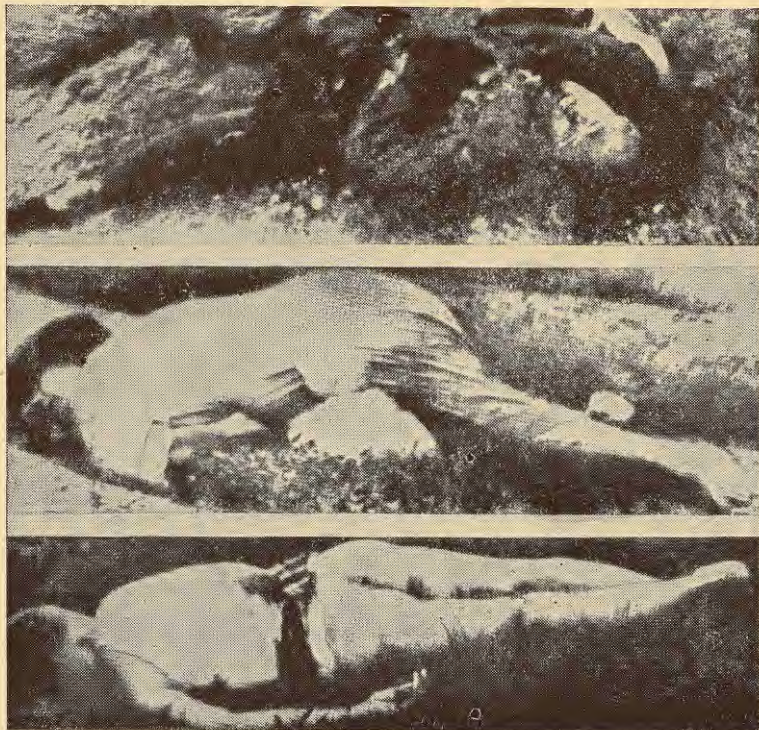

Nodedzinātā robežsargu mītne.

gan mazākos apmēros, arī Blontu ciemā novietotai sardzei. Bet, redzot te nopietnu pretestību, bez zaudējumu nodarīšanas steidzīgi atkāpušies pāri robežai.

Robežsargi *Macītis* un *Beizaks* un *Hermīne Puriņa* ar dēlu ir pirmie boļševiku upuři, kuŗiem katra nākošā diena piepulsināja jaunus un atkal jaunus upuŗus.

Otrā rītā uz notikuma vietu izbrauca Latvijas valdības iecelta speciāla izmeklēšanas komisija robežsargu brigādes komandiera ģenerāļa *L. Bolšteina* vadībā. Pēc atgriešanās Rīgā, 20. jūnijā, vienu stundu pēc tam, kad Iekšlietu ministrijas vadību ministrs *Veidnieks* bija nodevis jaunajam, *Višinska* ieceltajam »ministram« *V. Lācim*, ģen. *L. Bolšteins* savā darba kabinetā nošāvās. Uz viņa galda atrada mātei rakstītu zīmīti: »Māte, piedodi, es citādi nevarēju« un divas vēstules, vienu adresētu draugiem, otru lauku māju rentniekam. Pirmajā viņš raksta, ka nevarot pārciest pazemojumu, kad tām pašām rokām, kas cēlušas brīvo Latviju, iebrucēju vara liek to noārdīt. Ģenerālis bija pārliecinājies, ka 14/15. jūnija nakts incidents ir apzināta un iepriekš izplānota rupja boļševiku provokācija, ievadījums Latvijas neatkarības iznīcināšanai. Sirmais strēlnieku un brīvības cīņu veterāns, labi apzinādamies turpmākos notikumus, labāk izvēlējās nāvi. Pulkv. *Kripēns* kādā rakstā saka: »Ģenerālis *L. Bolšteins* devās nāvē ne aiz bailēm no gaidāmām mocībām, bet gan pildot augstāko kaŗavīra pienākumu, lai aiznestu kapā tikai viņam zināmus noslēpumus un ar to glābtu daudzu citu dzīvības.« Ģenerālis *L. Bolšteins* dzimis 1889.g.5.februārī un par kauju nopelniem apbalvots ar LKO 3. un 2. šķiru, Francijas

Noslepkavotie robežsargi.

Goda leģiona bruņinieka krustu u.d.c. ordeniem. Robežsargu brigādes komandieris viņš bija no 1928.gada. Pirms tam 4 gadus viņš vadīja Aizsargu organizāciju.

Pirmais okupantu trieciens vērsās pret Latvijas armijas vadību, armijas štāba u. c. augstākiem virsniekiem. Kā vienam no pirmajiem, viņa dienesta stāvokļa dēļ, čeka pievērsās Armijas štāba informācijas daļas priekšniekam LKOK pulkv. Fr. *Celmiņam* un ņēma viņu savos inkvizītoriskos izprašņāšanas paņēmienos. Nedēļām ilgi to izsauca uz pratināšanām. Līdz 15 stundām diennaktī to prašņāja gan draudiem, gan aizdomīgiem solījumiem. Bet pulkvedis izturēja — viņa mute klusēja un nekā neizpauđa no tā, kas pratinātājiem interesēja. Labi apzinā-

Ģenerālis L. Bolšteins.

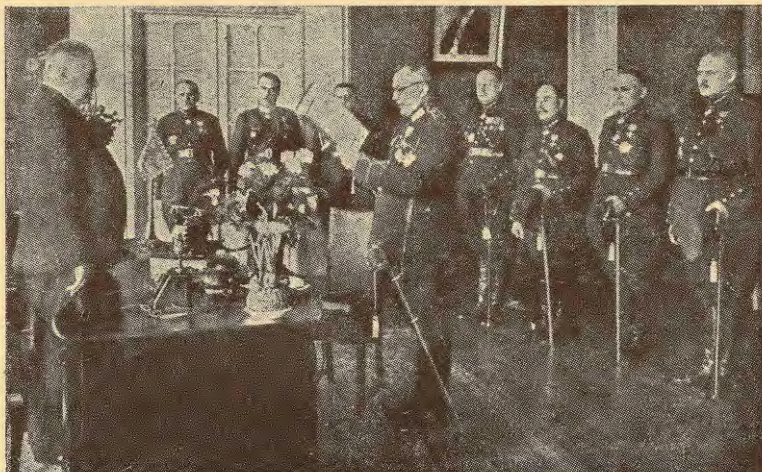
damies, ka cilvēka izturībai un nervu stiprumam ir savas robežas, un lai kādā vājuma brīdī neizpaustu to, kas varētu kaitēt Latvijas armijai un viņa līdzstrādniekiem, viņš izvēlējās ģen. L. Bolšteina ceļu un 24. jūlijā savā dzīvoklī nošāvēs. Tā aizgāja pulkvedis-lāčplēsis, līdzī paņemdams visu to, kas tik ļoti interesēja ienaidnieku viņa tālāko plānu piepildīšanai. Viņš palika uzticīgs savai karavīra sirdij un godam — darboties un ziedoties vienīgi savas tēvijas un neatkarīgās Latvijas valsts labā. Pulkv. Fricis Celmiņš dzimis 1896.g.27.augustā.

Nošāvēs arī Armijas štāba kapteinis *A. Sarma-Freivalds*.

Viens no pirmajiem upuriem bija arī sirmais kaŗa ministrs un armijas virspavēlnieks I.šķ.LKOK ģenerālis *K. Berķis*. Viņu atvaļināja no aktīvā karādienesta un izsūtīja uz Permu. Paziņas no viņa saņēma vēstules līdz 1941.g.martam. Šais vēstulēs viņš lūdza pārtikas produktus, bet sūtītās paciņas nezināmu iemeslu dēļ visas atnāca atpakaļ.

Drīz armijas virspavēlnieka likteni piedzīvoja arī armijas štāba priekšnieks ģenerālis *H. Rozenšteins*. Arī viņu apcietināja un aizveda. Par viņa tālāko likteni nekas nav zināms.

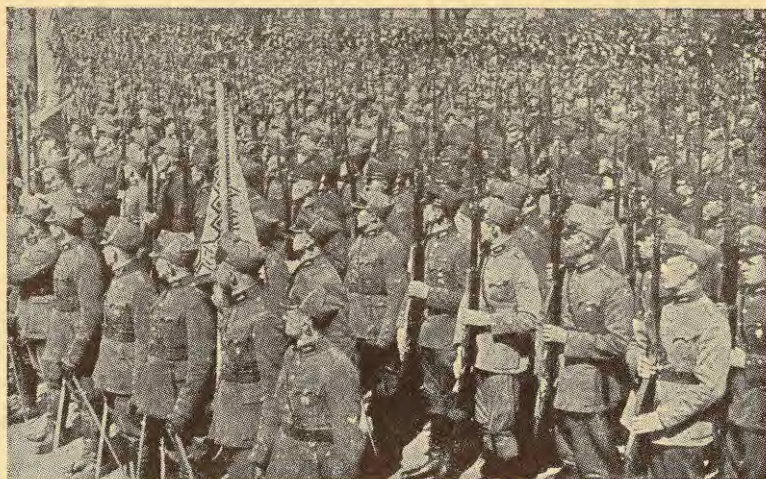
Līdzīgu likteni piedzīvoja daudzi citi augstāki virsnieki, kuŗi brīvības cīņās bija pierādījuši apbrīnojamu varonību un drosmi cīņās par savas zemes brīvību un neatkarību. Ja tos atklāti un brutāli nearestēja, tad viņu pazušanu panāca ar maigāku rīcību — aizsūtīšanu »dienesta komandējumā« vai »kursos« uz Mas-

Latvijas armijas ģenerālītāte.

kavu. Piemēram, 1941. g. jūnija sākumā korpusa komandieris, abu divīziju komandieri un visu pulku komandieri saņēma pavēli nodot amatus saviem krievu palīgiem un doties uz Pribovo štābu Rīgā, tālākai nosūtīšanai uz »kursiem« Padomju Savienībā »zināšanu atsvaidzināšanai«. Divīzijas komandieris ģenerālis *Krustiņš* protestējis pret viņa sūtīšanu uz kursiem, jo vecuma dēļ tam drīzumā vajadzēja aiziet pensijā. Par to sirmais ģenerālis apcietināts un vēlāk redzēts sargu pavadībā bez dienesta nozīmēm vilcienā. Dažas dienas vēlāk ģen. *Krustiņa* dzīvoklī provincē ieradušies miliči un paņēmuši viņa goda ieročus un ordeņus. Pārējie virsnieki — ģenerāļi un pulkveži »labprātīgi« aizbraukuši. Bet tikko viņi Maskavā pieteikušies attiecīgajā kara mācības iestādē, daudzi tūlīt apcietināti (piem. ģen. *Kļavinš*, plkv.-leitn. *Rinkevičs*). Par kādu no šiem virsniekiem zināms, ka viņš vēl 1941. g. beigās atradies Maskavas Burtiku cietumā. Daļa vecāko virsnieku tomēr iesaistīti Frunzes akadēmijā.

Līdz 1941. g. 14. jūnijam — masu aizvešanas dienai, bija apcietināti jau 247 virsnieki un 179 instruktori un kareivji. Pavisam »baigajā gadā« Latvijas armija zaudēja 1.086 virsnie-

Aizsargi.

kus (apm. 50 % no kopskaita), no kuņiem 52 vēlāk atrasti zvēriski nogalināti (ģen. Goppers, ģen. Prauls, pulkv. Lūkins, pulkv. Fogelmanis, pulkv. Muižulis, pulkv.-ltm. Ērglis u. c.) un pārējie deportēti.

Apcietināja un aizveda arī sirmo brīvības cīņu vadītāju, ilggadējo kara ministru un ministru prezidenta biedru 1. šķ. LKOK ģenerāli *J. Balodi*. Par ģenerāļa tālāko likteni rakstīts šīs grāmatas beigās.

Blakus mūsu virsnieku saimei, smagi jaunās varas terors skāra arī aizsargu saimi. Daudzus noslepkavoja vai deportēja tikai tamdēļ, ka viņi bija sastāvējuši aizsargu organizācijā. Aizsargu priekšnieka ģen. *K. Praula* liķi 1941. g. atrada masu bedrē sasiētām rokām un cilpu ap kaklu. Deportēti apm. 80 % aizsargu komandieŗu.

Vienu pēc otra apcietināja un aizveda pēdējās nacionālās valdības locekļus. Valsts un ministru prezidentu *Kārli Ulmani*, kā jau pieminēts, aizveda Padomju Savienības sūtnis *Derevjanskis* čekistu pavādīts 22. jūlijā, pēc tam, kad tanīs pašās telpās, kur 1918. g. 18. novembrī proklamēja Latvijas brīvvalsti, Kompartijas 2. sekretārs *Ž. Spure* »vienbalsīgi ievēlētās Saeimas« pirmajā sēdē bez balsošanas bija pasludinājis »Latviju

Rīkojums.

Sasesti ~~aa Ministru kabineta š.g. 31. augusta lēmuma, pamatojoties uz~~ ^{ar} 1942. gada decem par kārtību un drošību valstī, Ministru kabineta savi š. g. 31. ^{oktobra} ~~decembra~~ sēdē no tēma vārtēt no datvijas Padomju Sociālistiskās Republikas teritorijas un, nosūtīt uz Padomju Sociālistisko Republiku Savienību bijušo datvijas kara ministru ģenerāli Jāni Baloži kopā ar Jāņa Cimmerma locekļiem.

Rīkojums slēgts spēkā 31. oktobrī 1942. gada.

Priekš 31. oktobrī 1942. g.

J. Lācis
ministra prezidents v. i.

Viļa Lāča pašrocīgi rakstīts gen. J. Baloža izsūtīšanas rīkojums.

par Padomju sociālistisko republiku». Par K. Ulmaņa aizvešanu nelaiķis redaktors J. Druva savās atmiņās raksta:

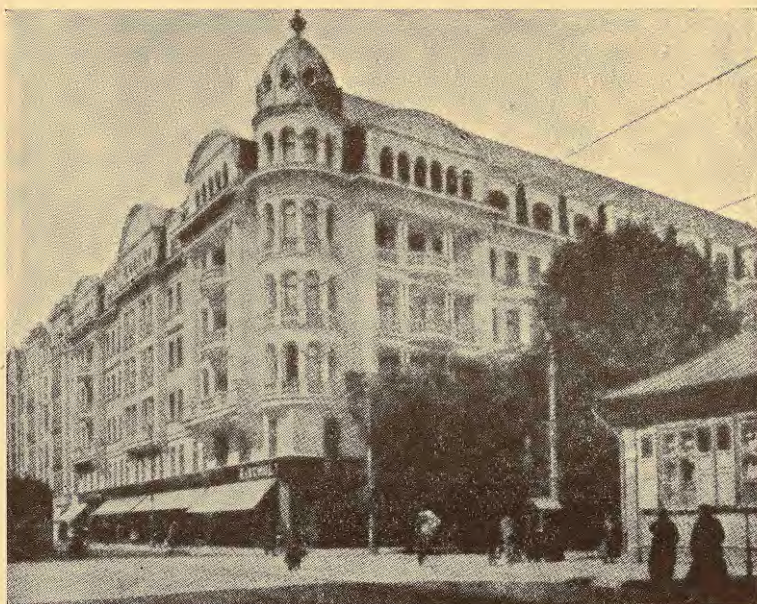
»Pēc jaunās valdības stāšanās amatā (21. jūnijā), K. Ulmanim bija skaidrs, kādu gaitu sāks turpmākie notikumi. Viņš gatavojās pāriet uz privātu dzīvokli, bet Padomju sūtniecība lika priekšā labāk atstāt Latviju. K. Ulmanis bija nodomājis sava sekretāra Ruduma-Cimmermaņa pavadībā braukt uz Šveici. Arī izbraukšanas dokumentus sagatavoja šādai vajadzībai. Tikai īsi pirms došanās uz staciju Derevjanskis viņam paziņoja, ka jābrauc būs uz Padomju Savienību un bez Ruduma. Uz pēdējā neatlaidīgu uzstāšanos, viņam atļāva braukt Ulmanim līdz, bet viņus vēlāk tomēr izšķīra. Vismaz Vorošilovskā (senākā Stavropole), Ziemeļkaukāzā, kur Ulmanis aizvests, Rudums nav nokļuvis.»— Pretēju informāciju par J. Rudumu-Cimmermani sniedz kāda 1942. g. vasarā no starptautiskā Sarkanā Krusta Argentīnā saņemta telegramma, adresēta kādam Ulmaņa radniekam: »Dr. Kārlis Ulmanis atrodas kopā ar Jāni Cimmermani un viņa adrese ir šāda: Vorošilovskā, Molotova ielā 271, Ordžonikidzes aprīņķī.«

Par K. Ulmaņa tālāko likteni rakstīts vēl šīs grāmatās beigās.

MASU APCIETINĀŠANAS

Pēc Latvijas okupācijas visi Latvijas 15 cietumi pildījās tik strauji, ka bija nepieciešams lielā steigā iekārtot jaunus cietumus. 1940. gada rudenī jau bija ierīkoti 5 jauni lieli cietumi. Arī visu līdzšinējo cietumu darbnīcas tika pārbūvētas ieslodzīto kamerās. Cietumi pildījās ar pilsētu un lauku iedzīvotājiem — valsts un kultūras darbiniekiem, strādniekiem, zemniekiem un skolu jaunatni. Nepagāja neviena diena, ne nakts, kad no ģimenēm neizrāva latviešu krietnākos vīrus un neieslodzīja moku kambaņos. Cik liels ir patiesībā bijis cietumos ieslodzīto skaits, grūti nosakāms. Aprīļa mēnesī Rīgas centrālcietaim vien smaka 2.700 cilvēku, lai gan vietas tur bija tikai 1.180 apcietinātiem. Latvijas Sarkanā Krustā reģistrēts 7.161 apcietinātais, tai skaitā 404 sievietes un 17 mazgadīgi bērni. Patiesībā šis skaitlis būs krietni lielāks, jo daudzi no apcietinātiem reģistrējot uzdoti kā pazuduši un ieskaitīti šai grupā. Sevšķi tas sakāms par jūnija pēdējās dienās apcietinātiem. Šai skaitlī nav ieskaitīti arī tie, kas cietumos pavadījuši īsāku vai garāku laiku un pēc tam atbrīvoti. Arī vācu armija atbrīvoja dažus simtus vēl dzīvus atrastos cietumniekus. No apcietinātiem 979 atrasti čekas nogalināti, pārējie notiesāti un deportēti uz spaidu darbu nometnēm vai arī pēc kara sākšanās evakuēti uz Krievijas cietumiem.

Tādēļ pamatoti var pieņemt, ka 1940./41. gadā uz īsāku vai garāku laiku cietumos ieslodzīto kopskaits pārsniedz 10.000 cilvēkus.

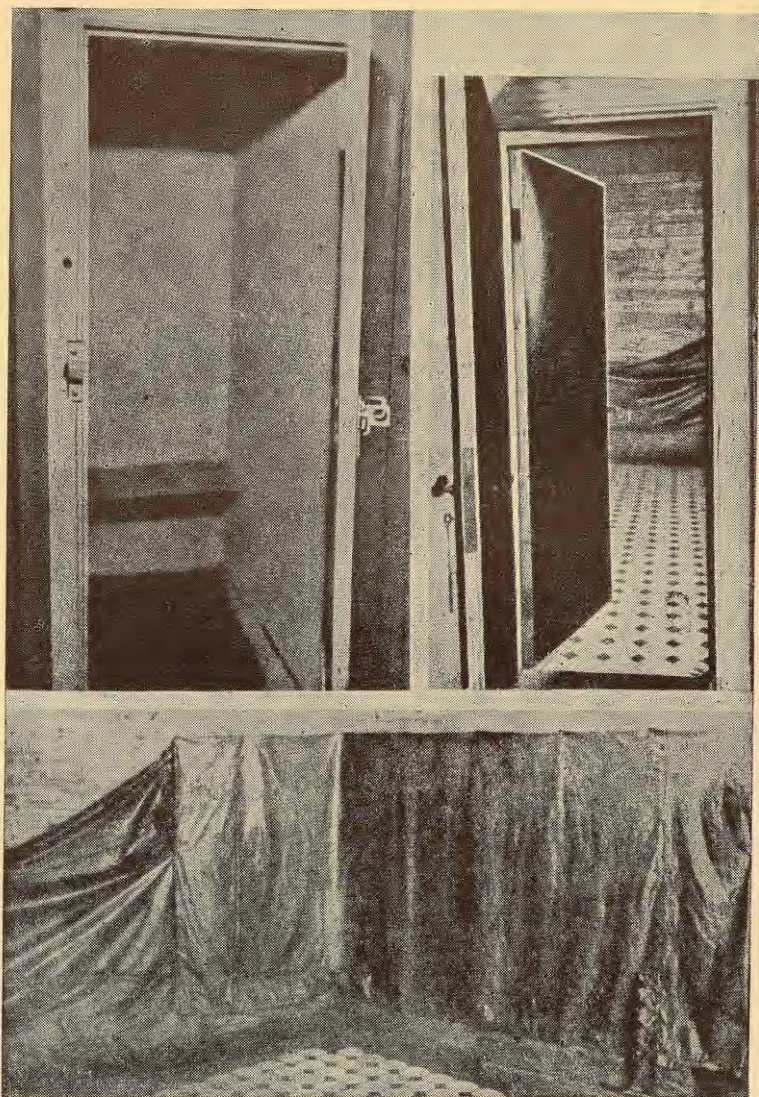

Iekšlietu ministrijas nams Rīgā, Stabu un Brīvības ielas stūrī.

APCIETINĀTO SPĪDZINĀŠANA

Tūlīt pēc Latvijas okupācijas no Maskavas atsūtītie čekisti, krievu inženieru vadībā, sāka izbūvēt čekas centrāli un spīdzināšanas kameras 500 istabu lielajā bij. iekšlietu ministrijas namā Rīgā. Namu apsargāja sevišķi uzticami čekisti — mongoļi, tatari u. c. tautu piederīgie. Pēc pāris mēnešiem pārbūve bija nobeigta un spīdzināšanas kameras pildījās latviešiem. Par to liecināja vaimanu saucieni un šāvieni, kurus varēja dzirdēt apkārtējo namu iedzīvotāji. Okupācija bija iegājusi masu slepkavības stadijā.

1941. g. jūlijā, kad boļševikus uz laiku no Latvijas padzina vācu armija, atklājās visi čekas noslēpumi. Kaut arī čekisti pirms pāniskās bēgšanas bija centušies iznīcināt visu, kas varētu liecināt par viņu asiņaino darbu, tomēr atrasti pietiekoši daudz dažādu dokumentu u. c. materiālu, ko viņi nebija paspējuši

Nāves kameras bij. Iekšlietu ministrijas namā.

iznīcināt. Atradās dzīvi vēl arī daži apcietinātie un spīdzinātie čekas upuri, kas varēja liecināt par to, ko viņi pārdzīvojuši un izcietuši.

Čekas centrāles pagalmā atrada lielu daudzumu apcietinātiem atņemto vai dzīvokļos nolaupīto mantu, lielus krājumus Kremļa varasvīru portretu, »jaunā laikmeta« saukļus un milzīgus krājumus propagandas literatūras par »visdemokrātiskāko valsti pasaulē«. Visu to zīmīgi papildināja lieli daudzumi tukšu krievu degvīna pudeļu. Pagalma vienā stūrī bija izmests liels daudzums apcietināto piederīgo rakstītu apžēlošanas lūgumu un tukšu sudrablietu kastīņu...

No pagalma veda eja uz apakšzemes spīdzināšanas telpām. Apakš zemes stiepās gaī gaiteni ar apcietināto kamerām abās pusēs. Dienas gaismai nebija iespējams iespieties šais telpās. Katrā kamerā svaiga gaisa pievadīšanai atradās viens vienu kv. centimetru liels ventilis, ko varēja noslēgt no ārpuses. Cauri visām kamerām gāja apsildīšanas caurules, kuņas no ārpuses varēja rēgulēt pēc vēlēšanās, kad karsto gaisu izlietoja kā spīdzināšanas līdzekli. Čekas nelaimīgie upuri sēdēja ieslodzīti šais šaurajos un tumšajos kambaļos kamēr caurules palika arvien karstākas un svaigs gaiss iekšā nenāca, jo arī mazo ventili noslēdza. Neviens nedzirdēja nelaimīgos kliegzam un lūdzamies svaiga gaisa. Kad nelaimīgais bija zaudējis samaņu, tad vispirms ievadīja svaigu gaisu, lai nelaimīgais atgūtu samaņu. Pēc tam viņu, vēl nespēkā trīcošu, veda uz jaunu nopratināšanu. Dažas kameras bija ierīkotas tā, ka varēja siltu jeb aukstu gaisu ievadīt tieši. Citas atkal bija būvētas tik zemas un šauras, ka tanīs nevarēja ne gulēt, ne sēdēt, ne arī taisni stāvēt. Kamerās atradās stipras elektriskās spuldzes, kuņas varēja iedegt un nodzēst tikai no ārpuses. Tās bija aizsargātas ar spēcīgu drāšu sietu un novietotas tieši virs ieslodzītā galvas. Spuldzes piepildīja kameru ar apžilbinošu gaismu. Šai gaismā un spiedīgajā karstumā ieslodzītiem vajadzēja pavadīt dienas un nedēļas, līdz tie zaudēja kontroli pār saviem nerviem.

Kādā no lielākajām kamerām bija redzami nožuvuši asiņu traipi un sienās daudzū šāvienu caurumi. Uz grīdas mētājās tukšas patronu čaulītes. Kādas citas kameras durvis bija ložu caururbtas. Arī sienā pretim šīm durvim varēja redzēt ložu pēdas. Acīmredzot, čekisti bija šāvuši uz ieslodzītiem tieši caur durvīm. Viena telpa bija iekārtota spīdzināšanai ar elektriskiem aparātiem, no kuņiem daži bija notašķīti ar asinīm.

Telpas vidū atradās statīvi, līdzīgi guļamvietām. Griestos bija lieli āķi.

Pagalmā, blakus garāžai, bija ierīkotas divas gaismas izolētas telpas, kuŗās veda upuŗus, lai pielietotu visaugstākā veida spīdzināšanu, neizslēdzot nogalināšanu. Durvis uz šīm telpām bija noseŗtas ar biezām melnas gumijas plāksnēm trokšņu aizturēšanai. Ar asu adatu duršanu galvā un pārējās miesas daļās, locekļu laušanu, apzīlbinošas gaismas laišanu acīs, izveda pēdējo mēģinājumu izspiest »atzīšanos«. Piem. atbrīvošanas cīņu veterānam, policijas inspektoram kapt. Ķīselim 4 mēnešu laikā bija lauztas rokas trīs reizes. Ja arī ar to neizdevās »atzīšanos« dabūt, tad upuri ieveda blakus telpā, kur viņu sita ar gumijas nūjām un metalla pipkām. Ja arī tas nelīdzēja, tad parasti nelaimīgo turpat nošāva. Sienās bija redzami neskaitāmi šāvienu caurumi un telpā mētājās simtiem izšautas patronas. Pie vienas asinīm notašķītas sienas bija ierīkota notekas rene asinīm. Pagalmā un garāžā bija lielas gumijas segas, notriektas ar asinīm un māliem. Ar tām pārklāti noslepkavotie, kad tie ar smagajām automašīnām vesti aprakšanai kaut kur ārpus pilsētas.

Visu to savām acīm ir redzējis šīs grāmatas autors un tūkstoši latviešu. Visi tie, kas 1941. g. jūlijā apmeklēja šīs baigās telpas, nekad nevarēs atbrīvoties no šausalīgā iespaida, kādu atstāja uz ikvienu šīs apmeklējums 20. g. s. inkvizīcijas moku kambāros.

DZIVI PALIKUŠIE MOCEKĻI LIECINA

Citēsim dažus izvilkumus no apcietināto un spīdzināto zem zvēresta nodotām liecībām:

V. Ozoliņš, kuŗš ilgāku laiku pavadīja apcietinājumā Rīgas centrālcietumā un tikai pateicoties laimei izglābies no nāves, un tagad dzīvo Anglijā, liecina:

»Bija trīs zvēriski spīdzināšanas un pratināšanas veidi, no kuŗiem katrs viens baidījās un kuŗi cilvēkus daudzreiz salauza kā iekšēji, tā ārēji. 1) Pakāpeniska nagu atplēšana, atkārtojot to ik pa astoņām stundām, kad apcietinātā pirksti vēl nebija beiguši asiņot un sāpēt no iepriekšējām mezonībām, un ikkatrs paša pieskāriens sakropļotam loceklim sagādāja neciešamas sāpes. 2) Locekļu laušana tiem, kas nopratināšanā izrādījās

spītīgi un mazrunīgi. 3) Sutināšana sausā, karstā gaisā līdz nesamaņai, ožamais spirts, un tūlīt pēc tam aukstas dušas, kas noveda apcietināto līdz nesamaņai un dažu dienu laikā līdz bal-tiem matiem. Daudzi no šīs elles uguns mocīti neatgriezās uz visiem laikiem. Cilvēku sišana un mocīšana ar citiem paņē-mieniem līdz nepazīšanai jau bija parasta lieta, par ko daudzi vairs neuztraucās.«

Strādnieks — vārtsargs Št.: »Mani ieslēdza kādā kamerā ar apm. 50° augstu temperatūru. Lielajā karstumā paliku pavi-sam nevarīgs. Pēc vairākām stundām mani no kameras izveda un kopā ar citiem apcietinātiem aizveda uz Rīgas centrālcietu-tumu, kur ievietoja 14. kopkamerā. Es biju tik noguris, ka tūliņ aizmigu, neskatoties, ka telpa bija ļoti pārpildīta un gaiss ļoti slihts. Naktī viens no apcietinātiem, kas vairākkārt bija nežēlīgi spīdzināts, izdarīja pašnāvību, pārgriežot sev abu roku artērijas un ievainojot kaklu. Kamerā visapkārt pie sienām karājās visi iespējamie apgērba gabali. Valsts prezidenta adju-tants pulkv. M. Lūkins, kas arī bija ievietots šajā kamerā, stās-tīja, ka apgērba gabali piederējuši tiem, kas aizvesti uz pratinā-šanu, bet nav vairs atpakaļ atgriezušies. Kādu dienu aizveda arī Lūkinu un viņš vairs atpakaļ neatgriezās...« Par pulkv. M. Lūkina tālāko likteni skat. vēl nākošā nodaļā.

Skolotājs N: »Mani apcietināja skolā mācību laikā kāds civilā ģērbies armenis un aizveda uz čekas centrāli. Kad nopra-tināšanā neatzinos man inkriminētos »noziedzumus«, jo par tiem nekā nezināju, mani aizveda pie kādas šauras nišas, kas bija tik zema, ka tikai saliecies tanī varēja iespieties. »Nosē-dies tur!« pavēlēja armenis. Tikko es biju apsēdies, man ap kaklu apvijās koka stīpa un piespieda pie sienas tā kā nevarēju vairs pakustināt galvu. »Nu, vai tagad tu atzīsies?« jautāja armenis. »Man nav nekas ko atzīties,« atbildēju viņam. Arme-nim rokā bija nūja ar galā iestiprinātu 5—10 mm gaļu adatu. Ar spēcīgu sitienu armenis ietrieca adatu manā galvā. Šķita, ka simts āmuru reizē būtu trāpījuši manu galvu un tā sasprā-gusi gabalos. Aiz sāpēm es situ un spārdīju sev visapkārt. »Es brīdinu tevi nepretoties,« kā pa miglu dzirdēju armeni ņirdzam. »Tu darītu gudri, ja pastāstītu ko zini. Nedomā, ka es tev pada-rīšu ceļu uz otru pasauli par daudz vieglu. Es varu sist adatu tavās cūkas smadzenēs tik ilgi, līdz tu paliec idiots uz visu mūžu. Gribi to?«, un viņš sita atkal. Par ko lai es atzīstos, ko lai es saku? Šie jautājumi joņoja manās smadzenēs, kamēr

sāpes kļuva arvien nepanesamākas. Cik ilgi tā tas turpinājās, es nezīnu. Minūtes bija gaŗas kā mūžība. Kā caur miglu es redzēju, ka armenis aizgrūda nišai priekšā tādu kā sienu un viss palika tumšs. Jutu tikai, ka sāka trūkt gaisa un es zaudēju samaņu. Es nezīnu, cik ilgi biju pavadījis šai būrī. Noplūdis ar asinīm, pilnīgi apdullis un galīgi vienaldzīgs pret visu, es nereaģēju pat uz mocītāja kāju spērieniem un sitieniem, kad tas mani izvilka no būŗa un veda atpakaļ uz pirmās pratināšanas telpām. No turienes mani aizveda uz Rīgas centrālcietumu un ievēda kādā lielā telpā, kurai gar sienām bija sabūvēti kaut kas līdzīgs vistu būŗiem. Vienā būŗi iestūma mani. Arī pārējos būŗos bija dzirdamas cilvēku nopūtas un vaidi. — Nelaimīgo skolotāju no Centrālcietuma atbrīvoja pilsētā ienākušais vācu kaŗaspēks.

Ne tikai skolotāji, bet arī skolnieki dabūja smagi ciest no sarkanā terrora. Tas nebija nekas neparasts, ka jaunus zēnus un meitenes apcietināja, spīdzināja sodīja ar nāvi vai spaidu darbiem.

16 gadus vecā skolniece R. liecina: »Kādu dienu mani un vēl dažas citas meitenes čekisti skolā apcietināja un aizveda uz čekas centrāli. No sākuma pratinātājs runāja ar mani draudzīgi, bet kad es neko negribēju un arī nezināju stāstīt, viņš sāka kliegt un draudēt, ka viņš mani ieliks cietumā un pēc tam nošaus. Tad viņš pavēlēja man izgērbties kailai, piedraudot nepaklausības gadījumā mani nošaut. Es biju tuvu ģībōnim no bailēm un kauna. Ienāca vēl arī otrs čekists un abi par mani nīrgājās. Es nezīnu cik ilgi tas tā vilkās. Beidzot abi iegāja blakus istabā un es apģērbos. Es trīcēju visā ķermenī tā, it kā man saltu. Tad mani ieslodzīja kādā kamerā čekas augšējā stāvā, kur es pavadīju 3 nedēļas. Katru nakti mani veda uz pratināšanu. Tās parasti sākās plkst. 8. un turpinājās līdz plkst. 3 rītā. Gulēt ļāva tikai pāris stundas, jo plkst. 6 bija jābūt atkal augšā. Kādu dienu mani noveda atkal uz pirmās pratināšanas telpām. Tur viss sākās atkal no gala. Klāt bija 5 čekisti. Viņi gribēja uzzināt no manis, kas ir starp maniem paziņām, it sevišķi skolotājiem, naidīgi noskaņoti pret boļševiku režīmu. Kad arī šoreiz neko neatbildēju, tad viens no pratinātājiem iespļāva man sejā un pateica, ka viena no manām klases biedrenēm esot visu izstāstījusi, ko viņš gribējis zināt, un tāpēc viņš ļaušot man vēl šoreiz iziet sveikā. Pēc atbrīvošanas man vajadzēja 3 reizes nedēļā ierasties pie kādas čekas

agentes Gurēvičas. Viņa katra apmeklējuma laikā lasīja man priekšā no kādas boļševiku rokas grāmatas. Viņas lasīto man nākošā reizē vajadzēja atstāstīt. »Tu vēl esi jauna, tevi var vēl pāraudzināt,« teica viņa. Ja kādreiz pie viņas neierados, tad tūlīņ ieradās kāds čekists un mani aizveda.»

Rīgas tehniskās ģimnazijas audzēknis Br. R. stāsta: »Kādā dienā mani apcietināja, bet par ko, to neteica. Pie nopratināšanas čekā čekisti minēja vairāku personu vārdus un jautāja, vai es tās pazīstot. Kad atbildēju, ka ne, tad mani ievēda kādā pustumšā istabā kur atradās trīs sievietes. Viena pavēlēja man novilkt bikses un nogulties uz dīvāna. Es vilcinājos paklausīt. Tad visas trīs sievietes apstāja mani. Viena ieķērās man matos, otra apdraudēja ar rovolveri un pavēlēja salikt rokas uz muguras. Man sasēja rokas uz muguras un nogāza uz dīvāna. Sasēja arī kājas un sāka mani dažādi mocīt. Grieza ar pirkstiem degunu, lauzīja pirkstus, sīta pa deniņiem, spļāva acīs, atplēta ar pirkstiem manu muti un spļāva tanī, plēsa aiz matiem, spaidīja dzimumorgānus, durstīja ar adatām u. t. t. Tad pacēla dīvāna galvgalu augšā, tā kā es atrados pussēdus. Viena pacēla manus acu plakstiņus un otra ielika acīs kādu stikla priekšmetu tā, ka es acis vairs nevarēju aizvērt. Tad novietoja ļoti spēcīgu lampu tieši man pret acīm. Gaismu vairākkārt nodzēsa un uzdedza. Spīdzināšanas laikā visas trīs neatlaidīgi uzstājās, lai atzīstos. Ja es to nedarīšot, tad mani spīdzināšot līdz rītam. Man nebija ko atzities, tādēļ klusēju. Tad mani ieslodzīja kādā kamerā. Otrā rītā pratināšana turpinājās. Saprotams, arī šoreiz es neko nevarēju uz pratinātāju jautājumiem atbildēt. Tad pieprasīja man nosaukt trīs man zināmu nacionāli noskaņotu latviešu vārdus. Ja es tos nosaukšot, tad mani atalgošot un atbrīvošot, bet ja to nedarīšot, tad nošaušot. Es to nedarīju. Tad mani stipri piekāva un izmeta uz ielas, iepriekš ņemot parakstu, ka neko neizpaudivu, ko esmu še piedzīvojis. Manus vecākus 14. jūnijā deportēja uz Sibīriju. Arī mani vairākkārt meklēja skolā un mājā, bet izdevās izslapstīties no otrreizējas apcietināšanas.»

Ģimnazists F. liecina: »26. aprīlī mani uz ielas apcietināja skolas politiķis ar kādu milici un aizveda uz vietējo čekū, kur pēc pamatīgas izklatīšanas ievietoja aresta telpās. Tur priekšā jau atradās 6 citi mani skolas biedri. Tajā pašā dienā mūs aizveda uz Daugavpils pilsētas cietumu. Cietuma priekštelpā mūs nostādīja rindā pie sienas ar seju pret to. Tad čekisti vairākas

*Gimnazists Arn. Kronbergs.
(Fotografija atrasta čekas
archīvā).*

reizes šāva sienā virs mūsu galvām. Tad maniem biedriem aplika roku dzelžus un aizveda. Mani pašu aizveda uz Daugavpils čekas galveno mītni agr. Polijas konsulāta ēkā. Tur mani ieslodzīja mitrā un aukstā pagrabā. Ap pusnakti ieradās 3 čekisti un aizveda mani uz pilsētas nomali. Kad bijām no mašīnas izkāpuši, tad viens no čekistiem draudīgi sacīja: »Atzīsties, jeb izvēlies sev patīkamu vietu, kur gulēt! Ko tu gribi labāk?« Atbildēju: »Šaujiet, bet padomājiet, ka jūs ar nevainīga cilvēka asinīm aptraipīsiet padomju godu.« Tikko to biju pateicis, viens no čekistiem deva man sitienu pa galvu, tā kā es zaudēju samaņu. Atmodos automobili atpakaļ ceļā uz čeku. Mani ievietoja atkal pagrabā. Naktī pagrabā pie manis ieradās 5 čekisti un pavēlēja izgērbties kailam un nosēsties uz galda. Viens no čekistiem nostājās aiz manis, divi sānos un ceturtais ar stangām rokā man priekšā. Viens tad jautāja: »Vai tu atzīsties, vai nē?« Kad es atbildēju, ka man nav nekas ko atzīties, tad tas, kas stāvēja man aiz muguras, sakāra mani aiz matiem un kļiedza: »Skaties uz lampu!« Lampa bija ļoti spēcīga, tā kā nevarēju uz to skatīties. Tad tie, kas stāvēja sānos, sita man ar dūrēm pa galvu. Ceturtais sāka rīkoties ar stangām un norāva divus nagus no labās kājas pirkstiem. No tā es pagību. Kad atmodos, atrados viens pagrabā kails uz galda.«

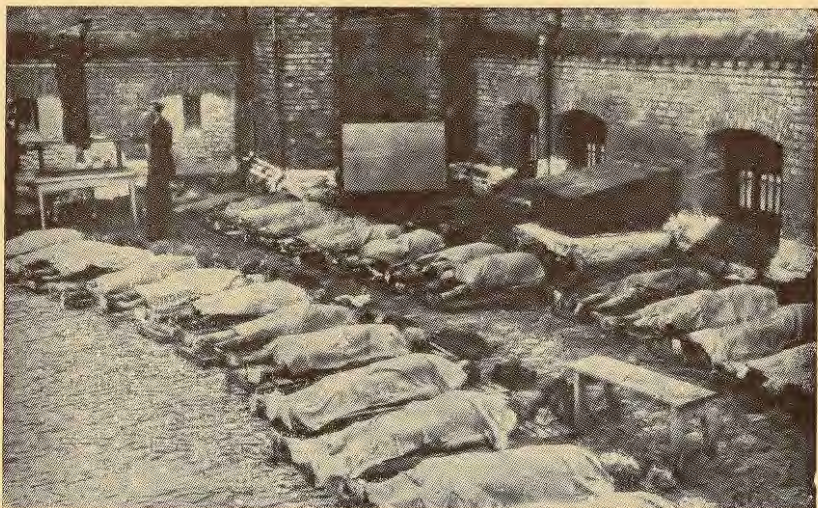
Par Daugavpils pilsētas čekas spīdināšanas metodēm vēl liecina arī strādnieks E. B. Viņš ieslodzīts kādā pilnīgi tumšā pagrabā, kuŗa grīda bijusi nobērtā ar biezu sāls kārtu. Vēlāk telpa piepildīta vienu metru augstumā ar ūdeni. Sālsūdenī viņš pavadījis vairākas dienas.

APCIETINĀTO NOSLEPKAVOŠANA

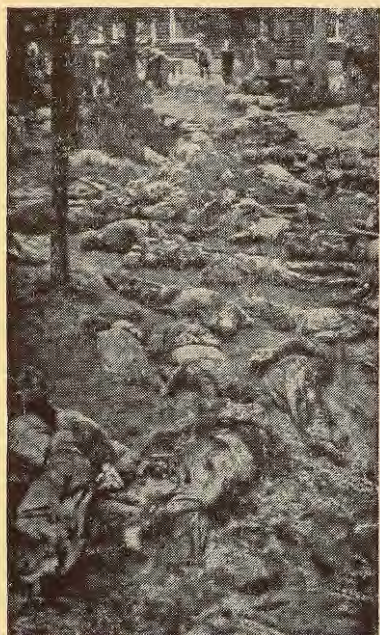
Kā jau pieminējām, kad 1941.g.vasarā boļševiki vācu pārspēka priekšā atkāpās pāri Latvijas robežām, viņiem neizdevās iznīcināt visas pēdas par savu asiņaino rīcību, kuŗu tie savas valdīšanas laikā labi noslēpa aiz aizrestotiem logiem, dzelonŗrāšu žogiem, čekas pagrabos un masu kapos. Līdz tam Latvijā tikai draugs draugam čukstēja valodas par plašajām apcietināšanām, spīdzināšanām, nāves sodiem un deportācijām. Bet neviens nevarēja zināt, cik šīm valodām taisnības un cik liels ir upuŗu skaits. Tikai pēc 1. jūlija, kad atvērās cietumu vārti un tika atklāti desmitiem masu kapu gan Rīgas centrālcietumā, gan Dreiliņu mežā, Baltezerā (lielākais masu kaps ar 113 upuŗiem), Babītē, Katlakalnā, Litenē u. c. vietās, latviešu tauta atskārta, cik bezgala liels ir nomocīto tautiešu skaits un cik bezgala daudz ir izcietuši nelaimīgie boļševisma upuŗi pirms nāve viņus atbrīvoja no tālākām ciešanām.

Ir zināmi 979 noslepkavoto vārdi (925 vīriešu, 53 sieviešu un 1 bērns). Bet vai tie ir visi šai vienā baigajā gadā dzīvību zaudējušie? Noteikti nē! Jo grūti ticēt, ka pēc boļševiku padzišanas būtu atklāti visi masu kapi. Cik nelaimīgo mocekļu mirstīgās atliekas vēl nezināmās vietās auklē dzimtenes smiltāji, to Dievs tik zina.

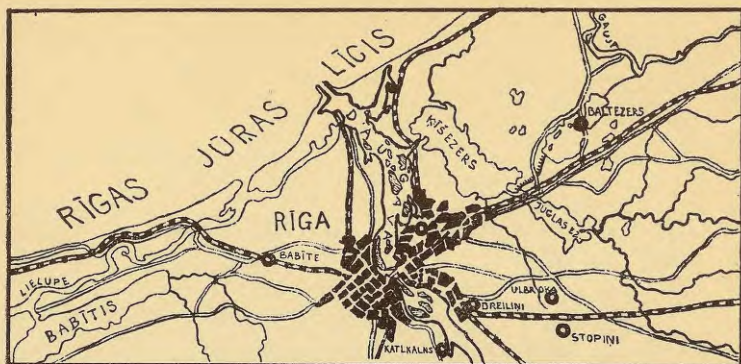
Salīdzinājumam jāmin, ka Latvijas brīvvalsts pēdējos 10 gados bija piespriesti tikai 23 nāves sodi, pie kam daļai no šiem 23 nāves sods vēlāk pārvērstas cietuma sodā un neviens no 23 nāves sodiem nebija piespriests par politisku darbību, bet gan par slepkavībām un bruņotu laupīšanu. Tātad — 2 nāves sodi gadā Latvijas brīvvalsts laikā, 1000 nāves sodi gadā padomju režīma laikā! ! !

*Rīgās Centrālcietuma pagalmā
atrastie boļševiku upuņi.*

Baltezera masu kapi.

Rīgā un apkārtnē atrastās masu kapu vietas.

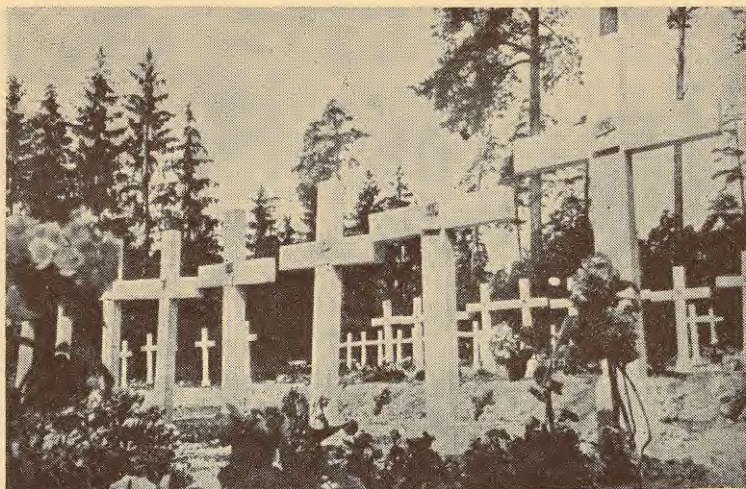
MASU KAPI

Atrastajos un atvērtajos masu kapos čekas upuri gulēja juku jukām cits uz cita. Daudzi bija sasiētām rokām, sašķaidītām galvām, nogrieztām lūpām u. c. kroņļojumiem. Viss liecināja par cilvēka prātam neaptveramu zvēriskumu un necilvēcību nelaimīgos upurus nobendējot.

Rīgas pilsētas tuvākā apkārtnē vien, 1941.g. vasarā un rudenī, atraka 300 latviešu liķus — čekas upurus. Lielāko daļu arī izdevās identificēt. Viņu mirstīgās atliekas apbedītas kopējā kapā Rīgas meža kapsētā. Baltezers, Katlakalna u. c. vietu upuri apbedīti tuvākajās kapsētās.

Tagad no Latvijas saņemtas ziņas, ka boļševiki šo mocekļu kapus ir izpostījuši un nolīdzinājuši ar zemi un ka par šo kapu vietu apmeklēšanu daudzi apcietināti. Tā piem., 1941.g.jūnijā boļševiki uz ceļa pie Cēsīm nošāva divus latviešu karavīrus. Vienu no viņiem, kadetu L., 3. jūlijā apbedīja Raunas kapos. Kadeta māte bieži apmeklēja dēla kapu. 1947.g. viņa no kāda kapsētas apmeklējuma vairs nav atgriezusies. Viņa pie dēla kapa apcietināta un aizvesta uz Cēsu cietumu.

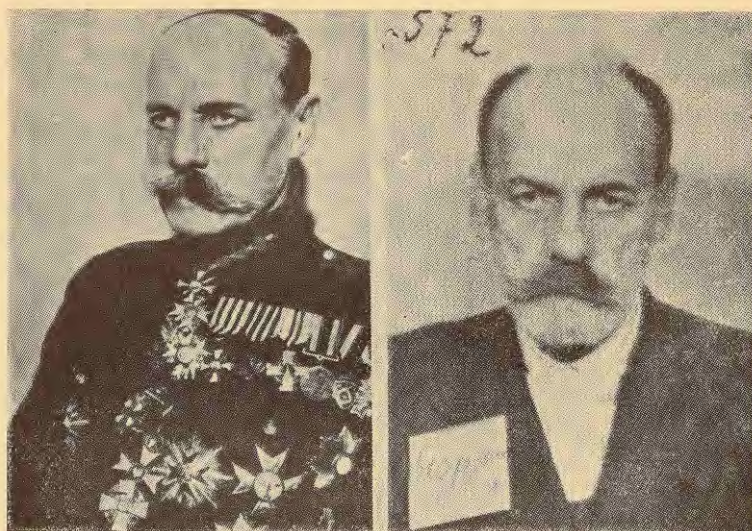
Vēl 1944.g.27.aprīlī Stopiņos, 13 km no Rīgas, atrada četrus čekas upuru masu kapus, kuŗos bija aprakti 1941.g. maijā un jūnijā noslepkavotie no Rīgas centrālcietuma. Šo masu kapu atrakšanā, tāpat kā visos iepriekšējos gadījumos, piedalījās

Mocekļu krustu rindas Rīgas Meža kapos.

speciāla latviešu iestāžu izmeklēšanas komisija ar izmeklēšanas tiesneša, tiesu zinātniskās ekspertīzes institūta vadītāja, tiesas ārstu un daudzu sabiedrisko darbinieku piedalīšanos.

Masu kapi atradās nomaļā un klusā meža daļā, kuŗa noaugusi ar krūmiem, jaunām priedītēm un sūnām. Pirmais kaps bija vairāk kā divus metrus dziļš. Tanī čekisti bija sagāzuši savus upurus vienu uz otra. Atrada 12 noslepkavoto sakropļotus līķus. Kā pirmo identificēja Albertu Bļodnieku. Viņa kabatās atrada Rīgas apgabaltiesas kvīti, izdotu 1940.g.12.decembrī. Viņa rokas bija sasietas uz muguras ar četrkārtēju virvi. Galvā caurums no normālkalibra revolvera lodes, kas iešauta virs labās acs. Nākošais identificētais upuris bija Jozefs Holars, bijis strādnieks. Trešā nogalinātā kabatās atrada dažādus nesalasāmus dokumentus. Arī viņam bija sasietas rokas uz muguras ar septiņkārtēju virvi. Viņš nošauts ar 3 šāvieniem galvā. Ceturtā upura apakšzoklis bija galīgi sašķaidīts. Sestais upuris bija Pirmā pasaules kuŗa un brīvības cīņu veterāns un vēlākais Latvijas skautu organizācijas vadītājs ģenerālis M. Goppers. Ne tikai viņa piederīgie, bet arī visi citi, domāja, ka sirmais ģenerālis ir aizvests uz Krieviju. Tomēr arī viņš bija noslepkavots. Viņa drēbēs atrada čekas nāves spriedumu un kvīti par

*Generālis M. Goppers
kā Latvijas armijas virsnieks un kā mocekļis.*

naudu, ko viņš saņēmis no sievas un dēla 1940.g.novembrī un decembrī. Viņš bija nošauts ar diviem šāvieniem pakausī. Arī viņam rokas bija sasietas uz muguras. Trīs masu kapos atrada kopskaitā 22 noslepkavotos. Ceturtajā kapā atrada tikai vienu, apm. 21 g.v., vīrieša liki. Viņš bija nošauts ar šāvienu pakausī. Bez minētiem starp atraktajiem vēl identificēja Antonu Racēviču, Jāni Bergmani un Valfridu Vanku. Tikai vēl vakarā ārsti un tiesas eksperti bija nobeiguši savu darbu un gaŗa baltu zārku rinda uzsāka ceļu uz Rīgas Meŗa kapiem . . .

Generāli M. Gopperu boļševiki apcietināja 1940.g.30.septembrī un decembra mēnesī notiesāja uz nāvi. Spriedumu pārsūdzēt, resp. iesniegt apzēlošanas lūgumu, viņš atteicās. Par viņa pēdējiem mirkļiem Rīgas centrālcietumā liecina kāds laimīgi izglābies tautietis, kas bijis ar viņu kopā:

Neskatoties uz zvērisko pratināšanu, sirmmais latvieŗu kaŗavīrs un jaunatnes audzinātājs gaŗā bijis moŗs un nesalauzts līdz pēdējam brīdim 2. jūnija naktij, kad viņu plkst. pusdesmitos izrāva no likteņa biedru vidus, un viņš uz Rīgas centrālcietumu vairs neatgriezās. Generālis jau vakarā sevī nojautis baigās

Ģenerālis K. Prauls.

nakts tuvumu. Kad naktī atvērušās kameras durvis un čekas algoņņi likuši ātri saģērbties, Goppers pieceldamies teicis: »Es zinu, man ir jāiet uz neatgriešanos.« Atvadoties ģenerālis spiedis roku savam kameras biedrim kapt. N, sacīdams: »Nesalūsti zem šīs nastas, bet esi īsts latvju vīrs un izturi to, ko tev tavs liktenis un tēvzeme uzliek. Reiz cilvēces un Dieva priekšā par to no slepkavām prasīs norēķinus. Neviens upuris lai nav par lielu, ko esi spējis nest savas tēvzemes Latvijas labā.« Ar pēdējiem vārdiem sirmais kaņavīrs, paceltu galvu, lēnām atstājis kameru. Otrā dienā kāds no sargiem iznesis no kameras viņa pēdējās mantas, atstājot maizi, ziepes un cukuru — kā liecību, ka viņam šīs mantas nebūs vairs nekad vajadzīgas.

Vēlāk, pēc apglabāšanas, Babītes mežā atrasto upuru starpā identificēja arī Latvijas aizsargu priekšnieku ģenerāli K. Praulu. Ģenerāli viņa kundze identificēja pēc viņas pašas adītas vestes Tautas Palīdzībā pie noslepkavotiem atrasto mantu krātuvē.

VIŅU VAINA

Kādi tad ir bijuši iemesli šo cilvēku spīdzināšanai un noslepkavošanai? No atrastajiem daudzajiem nāves spriedumiem vadosies, atbilde ir tikai viena: tādēļ, ka viņi bijuši krietni savas tautas un valsts pilsoņi. Par to viņi bez jebkāda cita iemesla

PAZIŅOJUMS

Vakar un šodien par kontrrevolūcionāru darbību — diversijas aktu organizāciju, terroru, signālizāciju ienaidniekam u. t. t., arestētas vairākas personas, starp tām: LŪKINS Miervaldis Jāņa d., RAINICS Nikolajs Georgā d., NEIBERGS Heinrichs Jāņa d., KUZNECOVS Matvejs Nikolaja d., ČUIBE Arnolds Jāņa d. un citi.

Visiem arestētiem piespriests nāves sods nošaujot, un spriedums izpildīts.

Tā rīkosies ar katru, kas kaut kādā veidā mēģinās atbalstīt ienaidnieku un nodot savu Dzimteni.

Uzaicinu Rīgas pilsētas darba ļaudis būt palīdzīgiem naidīgo elementu atklāšanā.

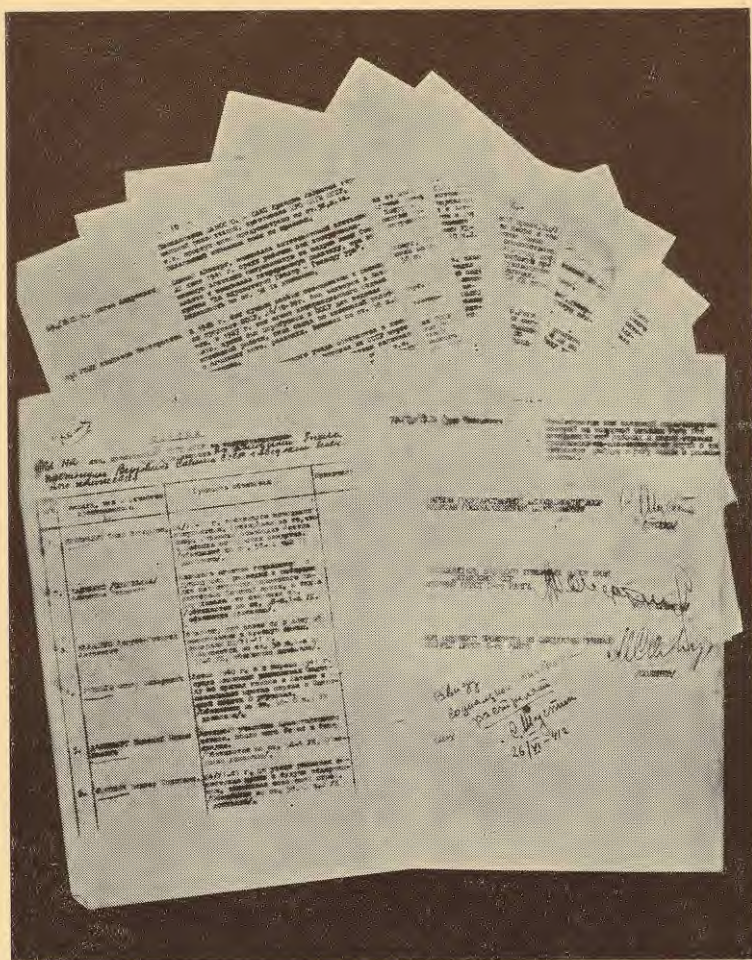
Rīgas garnizona priekšnieks

generālleitnants SAFRONOVŠ.

Rīga, 1941. gada 27. jūnijs.

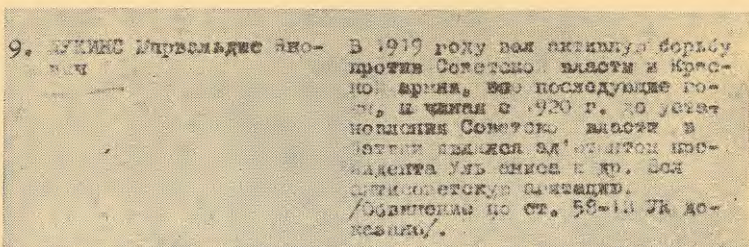
un aizstāvēšanās iespējas spīdzināti un sodīti ar spaidu darbiem vai nāvi. Un to bieži vien izlēmis viens vienīgs cilvēks — čekas vīrs, kā tas jo spilgti redzams no fotokopijā pievienotā Šustina 1941.g.26.jūnijā parakstītā nāves sprieduma 74 personām. — 68 vīriešiem un 6 sievietēm.

1941.g.27.jūnija vakarā Rīgas radiofons paziņoja, ka bij. Valsts prezidenta adjutants pulkv. M. Lūkins kopā ar Skolu departamenta vice-direktoru A. Čuibi u. c. 74 patriotiem nošauti kā tautas ienaidnieki (!). Šī ziņa visā savā drausmīgumā parādījās tad, kad pēc boļševiku padzišanas Rīgas centrālcietuma pagalmā atrada viņu liķus. Smagie kropļojumi liecināja, ka viņi pirms nāves ir spīdzināti.

Šūstina sprieduma fotokopija.

Gandrīz visiem viņiem vainas motīvācija spriedumā sākas vārdiem »Būdams naidīgi noskaņots pret PSRS . . .«. Daudziem par vienīgo nošaušanas iemeslu minēts: »bijis aizsargs vai »bijis policists«, »slēpies mežā«, »pametis darbu«, »uz ielas dziedājis patriotiskas dziesmas«, »dienējis balto armijā«, »eks-

Plkv. M. Lūkina nāves sprieduma fotokopija.

pluatējis svešu darba spēku» un tml. iemesli. Nošautā Antonija Lasmanis (2) esot »izrādījusies par vācu un franču (!) izlūkošanas dienesta aģenti«. Visiem beigās piezīme, ka »Apvainots uz 58.p.pamata un vaina pierādīta«. Zem saraksta ar sarkanu tinti rakstīta Šustina rezolūcija: »Sociālās bīstamības dēļ visus nošaut.« Pie šī dokumenta vēlāk pievienota atsevišķa lapa ar kāda čekista parakstu par 62 notiesāto (vīriešu) saņemšanu, acīm redzot sprieduma izpildīšanai. Cik »rūpīgi« nāves spriedums sastādīts liecina vēl arī tas, ka 9 personas spriedumā ierakstītas dubulti un katru reizi ar citu vainas motivāciju.

Šo nošauto patriotu vārdi oriģinālā numerācijā ir:

1. Kripmanis, Jānis
2. Lasmanis (Solovjeva), Antonija
3. Kalnprūsis, Augusts-Gotfrīds, aizsargs
4. Rēnings, Oskars.
5. Danenbergs, Nikolajs
6. Somovičs, Viktors
7. Bausķis, Kārlis, aizsargs
8. Jandāls, Haralds
9. Lūkins, Miervaldis, pulkvedis, Valsts un ministru prezidenta adjutants.

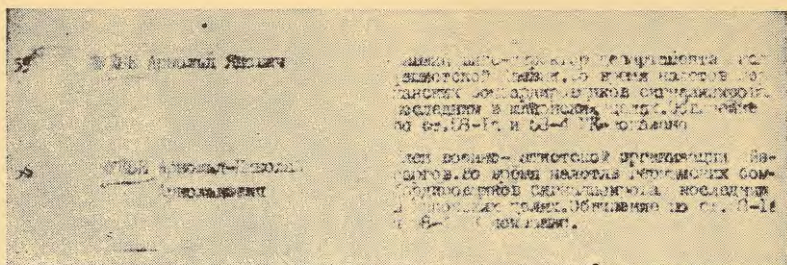
Plkv. M. Lūkinu apcietināja 25. jūnijā viņa dzīvoklī. Pēc Latvijas okupācijas 1940.g. Lūkins sākumā strādāja Čiekurkalna stacijā par vienkāršu strādnieku, vēlāk Ķimmeļa alus darītavā par kantoristu. Plkv. Lūkins dzimis 1894.g.26.novembrī Burtnieku pagastā. Beidzis Pāvela kaņaskolu Pēterpilī. Piedalījies brīvības cīņās (Studentu rotā). No 1919.g. viņš darbojās par ministru prezidenta adjutantu, pārdzīvodams 13 dažādu koalīciju un partiju ministru prezidentus.

Plkv. M. Lūkins.

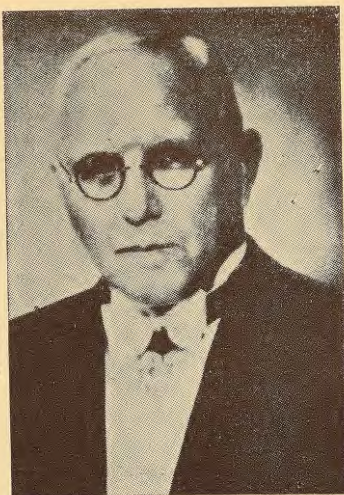
10. Rainīts, Nikolajs, ārsts. Viņa brāli boļševiki nošāva dažas dienas vēlāk pie Inčukalna uz šosejas.
11. Dvirāgo, Tomass
12. Neibergs, Heinrichs
13. Bērziņš-Nave, Hugo
14. Bartenverters, Aleksandrs
15. Gutkēvičs, Jāzeps
16. Flamings, Adolfs
17. Bucis, Juris
18. Kuzņecovs, Matvejs
19. Kagans, Jāzeps
20. Dolgovs, Pēteris
21. Aļeksējevs, Sergejs
22. Herlings, Jānis
23. Lūsis, Pāvils
24. Jansons, Edgars-Roberts
25. Fridelfelns, Kristjāns
26. Goldmanis, Benjāmiņš
27. Krūze, Eduards
28. Rozenbergs, Augusts
29. Rūtenbergs, Kārlis, aizsargs
30. Jakabsons, Augusts
31. Patmanieks, Vilhelms

Šie vārdi spriedumā ierakstīti divas reizes, arī zem Nr. 36.

Nāves sprieduma A. Čuibēm, tēvam un dēlam, fotokopija

32. Pikans, Vilis, aizsargs
33. Mednis, Arvīds
34. Lasmanis, Helēna
35. Fogelmanis, Nikolajs, pulkvedis, bij. Krasta artilērijas pulka komandieris, dzim. 1885.g.21.maijā.
36. Kuzņecovs, Matvejs; Kogans, Jāzeps; Dolgovs, Pēteris; Aļeksējevs, Sergejs; Herlings, Jānis; Lūsis, Pāvils
37. Kuks, Jānis, sarakstā divas reizes, arī zem Nr. 60
38. Vāleskalns, Valdemārs
39. Keidans, Richards
40. Dzērēns, Antons, sarakstā divas reizes, arī zem Nr. 69
41. Dauksts, Aloizs, sarakstā divas reizes, arī zem Nr. 70
42. Ūdris, Eduards
43. Viķelis, Ilirs
44. Išovskis, Dimitrijs
45. Sbaruvs, Rūdolfs, policijas darbinieks
46. Rubulis, Vladislavs, policijas darbinieks
47. Vobrovs, Konstantīns, inženieris
48. Svariņš, Rūdolfs, policijas darbinieks
49. Vinzarājs, Elvīra, aizsardze
50. Burneiko, Kazimirs
51. Elerbušs, Nīna
52. Bergmanis, Jānis, aizsargs
53. Čagus, Miķelis, aizsargs
54. Vistiņš, Heinrichs, aizsargs
55. Čuibe, Arnolds, Skolu departamenta vice-direktors
56. Čuibe, Arnolds, arhitekts, iepriekšējā dēls, aizsargs
57. Rinks, Eduards, jūras kapt.
58. Genohs, Eduards
59. Millers, Eriks

A. Čuibe, sen.

- 60. Kuks, Jānis
- 61. Valdmanis, Kārlis, aizsargs, policijas darbinieks
- 62. Roga, Videvuds-Jānis, aizsargs
- 63. Cirs, Adolfs, aizsargs
- 64. Trubeks, Nisons
- 65. Trubeks, Dina
- 66. Stalītis, Indriķis, maiznīcas īpašnieks
- 67. Jakubovskis, Veronika
- 68. Frīdenfelds, Pēteris
- 69. Dzerēns, Antons, aizsargs
- 70. Dauksts, Aloizs
- 71. Klauns, Richards
- 72. Lēlēns, Roberts
- 73. Širmanis, Jānis
- 74. Plankenburgs, Arturs
- 75. Rozenbergs, Arturs
- 76. Lucavs, Herberts
- 77. Kauliņš, Roberts
- 78. Grīnšteins, Guno

Patiesībā nāves sods piespriests 74, ne 78 personām, jo 4 personas (Kuzņecovs, Kuks, Dzērēns, un Dauksts) spriedumā ierakstītas divas reizes. Nāves spriedumu motivācija gan katrreiz ir cita.

Noslepkavotie garīdznieki:

Cand. theol. J. Ozoliņš.

Katoļu priesteris L. Litaunieks.

VĒL DAŽI PIEMĒRI

Par nožēlošanu mums nav iespējams še pieminēt visus 979 noslepkavotos. Tādēļ pieminēsim vēl tikai pāris zīmīgākus gadījumus.

Viens no daudzajiem čekas upuriem baigajā gadā bija arī 19 g. v. Aglonas ģimnazijas audzēknis Gedemīns Frankēvičs. Viņu apcietināja 1940. g. 15. oktobrī. Kādas ciešanas viņš izcietis, liecina noslepkavotā deformētā galva. Viņa liķi atrada starp citiem 113 upuriem masu kapā Baltezerā. Pie viņa atrada divus asinīm notraipītus dokumentus krievu valodā, no kuriem redzams, ka viņš tiesāts divas reizes. Pirmo reizi 1941.g.20.janvārī Daugavpilī aiz slēgtām durvīm un notiesāts uz 10 gadiem spaidu darbos. Otru reizi tiesāts tā paša gada 21. maijā Rīgā un notiesāts uz nāvi nošaujot. Nevienā no spriedumiem nav minēts noziegums par ko sods piespriests. Ir minēti tikai daudzi PSRS kriminālkodeksa panti, no kuriem vadoties var apsūdzēt un notiesāt kuŗu katru par to, ka viņš ir kontrrevolūcionārs, tēvzemes nodevējs, kapitālists, kulaks u. t. t., u. t. t. Pēdējā spriedumā ir minēti daži fakti kuŗiem boļševiku acīs liela nozīme: 1) Frankēvičs ir ķīmiskās fabrikas »Medfro« īpašnieka dēls, tā-

Pēdējo dienu boļševiku terrora upuri katoļu priesteri:
 S. Tabore, dz. 1870 g., E. Beķers, K. Strods,
 nošauts 1941. g. nošauts 1941. g. nošauts 1941. g.
 30. jūnijā Krāslavā. 13. jūlijā Okrā. 26. jūnijā Freimaņos.

tad nevēlams sociāls elements; 2) viņš bijis biedrs Mazpulku organizācijā. Ar šiem dīviem konstatējumiem tad arī ir pieticis, lai jauneklīm piesprieztu nāves sodu.

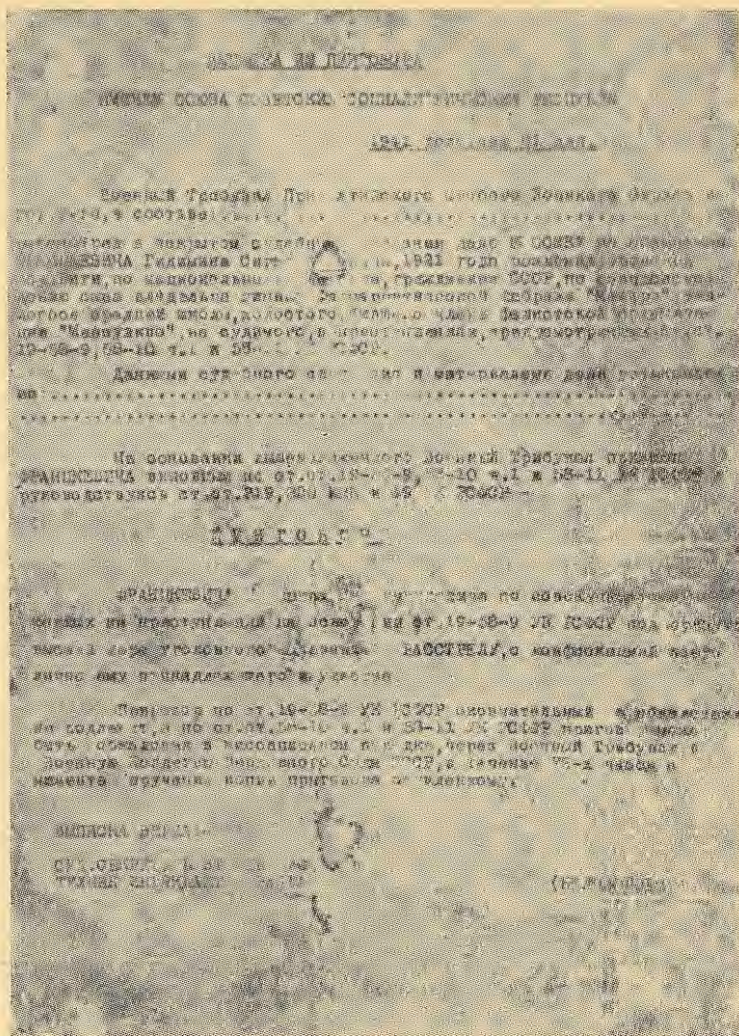
1941. g. 3. jūnijā boļševiku »kaŗa tribūnāls« notiesāja uz nāvi 36 g. v. Jāni Spilvu. Sprieduma motīvācija ir sekojoša: »Jānis Spilva ir galdnieks, kurš turējis savā īpašumā darbnīcu.«(!?)

Ar līdzīgu motīvāciju 1941.g.27. jūnijā Šustins pavēlēja nošaut arī maiznīcas īpašnieku J. Stallīti, jo viņš:

»Cēlies no kulaku ģimenes. Līdz padomju iekārtas nodibināšanai Latvijā bijis maiznīcas un divstāvu mājas īpašnieks. Eksploatējis svešu darba spēku līdz 8 cilvēkiem.«

40 g. v. Nikolajs Lapsiņš apsūdzēts par to, ka viņš »pēc sarkanarmijas iesoļošanas Rīgā, 1940. g. jūnijā, kopā ar citiem kontrrevolūcionāriem pie Brīvības pieminekļa demonstrējis savu uzticību bijušai latviešu valdībai«. Par to viņu 1941. g. 13. jūnijā notiesā uz nāvi nošaujot.

Aizsargus V. Rogu un Ciri notiesā uz nāvi tikai par to, ka viņi sastāvējuši Aizsargu organizācijā.

G. Frankēviča nāves sprieduma fotokopija

APCIETINĀTO AIZVEŠANA

Noskaidrots, ka no Latvijas cietumiem bolševiki aizveduši ne mazāk kā 6.182 apcietinātos — 5.815 vīriešus, 351 sievieti un 16 bērnus. Šie skaitļi var būt arī ne sevišķi precīzi, jo iespējams, ka daudzi, kas reģistrēti kā aizvesti, ir noslepkavoti jau Latvijā un aprakti neatklātās vietās. Otrkārt, 1941 g. vasarā reģistrējot zudušos tautiešus, iespējams, ka daudzi patiesībā apcietināti un cietumos ieslodzīti, ir reģistrēti vienkārši kā bezvēsts pazuduši. Tādu bezvēsts pazudušo skaits ir 13.077.

No Tautas Palīdzības reģistrācijas materiāliem, kas jau 1942. g. pavasarī iesniegti Starptautiskajam Sarkanajam Krustam Ženēvā, ir redzams, ka cietumos mocīti un vēlāk aizvesti uz spaidu darbu noietnēm arī 179 sirmgalvji — sievietes un vīrieši vecāki par 60 gadiem. To skaitā 20 vecāki par 70 gadiem un viens pat vecāks par 80 gadiem:

- Ariņš, Reinis no Andrupenes, dzim. 1871. g.
- Artašenoks, Alvīne no Strenčiem, dzim. 1868. g.
- Būcens, Teodors (ierēdnis) no Rīgas, dzim. 1869. g.
- Butkēvičs, Teodors no Daugavpils, dzim. 1871. g.
- Cipurs, Līze (lauksaimniece) no Jaunpiebalgas, dzim. 1865. g.
- Eizentāls, Jānis no Rīgas, dzim. 1870. g.
- Iljuškins, Marija no Rīgas, dzim. 1862. g.
- Januško Jēkabs no Sesavas, dzim. 1859. g.
- Kalējs, Auguste no Rīgas, dzim. 1865. g.
- Morozovs, Aleksandrs no Rīgas, dzim. 1865. g.
- Ozoliņš, Līna no Bērzes, dzim. 1863. g.
- Plūme, Kārlis no Krustpils, dzim. 1871. g.
- Pūpols, Jānis no Švitenes, dzim. 1871. g.
- Riekstiņš, Jānis no Rīgas, dzim. 1868. g.
- Rubuls, Jēkabs no Zvirgzdienes, dzim. 1867. g.
- Sadde, Jūlijs, dzim. 1871. g.
- Skuja, Mārtiņš no Rīgas, dzim. 1870. g.
- Skurķītis, Edda no Jaunjelgavas, dzim. 1866. g.
- Vaskis, Ieva no Daugavpils, dzim. 1870. g.
- Zutis, Pēteris no Vējavas, dzim. 1871. g.

Eizentāls, Jānis

Romanis, Jete

Nav domājams, ka jel viens no viņiem šobrīd vēl varētu būt dzīvs. Viņiem neželīgā vara neļāva nomirt dzimtenē.

Kad tieši apcietināto-notiesāto izsūtīšana sāka, nav zināms. No apcietināto ierakstiem cietumu kameru sienās spriežams, ka masveida izsūtīšana uz spaidu darbu noietnēm sākusies ar 1941. g. marta mēnesi. Atsevišķi izsūtīšanas gadījumi (neskaitot valsts augstāko amatpersonu izsūtīšanu) bijuši jau gan arī agrāk, pat jau 1940. g. rudenī. Pirmais lielākais ešelons uz spaidu darbu noietnēm tālajos ziemeļos aizgājis 1941. g. 25. aprīlī, lai gan rīkojums bijis to nosūtīt jau 22. aprīlī, kas redzams no sekojoša dokumenta:

LPSR IeTK Cietumu daļa Pilnīgi slepeni.
Rīgā, 1941. g. 18. aprīlī, nr. 1978

LPSR IeTK Cietuma priekšniekam, b. . . . pilsētā.

Uz 6 mēnešiem un ilgāku laiku notiesātos, kas pakļauti etapēšanai — nosūtīšanai noietnēs, saskaņā ar PSRS NKVD GULAG'a 31. III 41. g. 418. rīkojumu, nosūtiet ešelonā 1941. g. 22. aprīlī uz Pečorlagu, caur Kotlasas staciju uz Gorkijas dzelceļa līdz Kožvas stacijai. Izpildīšanu apstipriniet.

LPSR NKVD Cietuma daļas priekšn. v.:
valsts drošības dien. leitn. KRJUKOVŠ.
LPSR NKVD Cietumu daļas
vec. inspektors PONOMAREVS.

AR NOTIESĀTIEM UZ PEČORLAGU

25. aprīļa ešelonom NKVD no dažādiem Latvijas cietumiem bija savākusi apm. 900 apcietinātos. Par ešelona sastāvu, gaitu un aizvesto tālāko likteni ir izdevies iegūt samērā sīkas ziņas.

Vilciena maršruts bijis: Rīga—Zilupe—Pleskava—Jaroslava—Kirova—Kotlasa—Kožva, aiz polārā loka pie Pečoras upes, mūžīgā salā un sniegā. Ešelona gaitu un notiesāto likteni Pečorlagā plaši attēlo šī ešelona pavadonis feldšeris-latvietis un kāds pēc gada laimīgi atgriezies aizvestais.

»24. aprīļa vakarā devos no savas darba vietas pa Brīvības gatvi uz māju. Jau krēsloja kad pamanīju apgaismotu automašīnu, kas ātri man tuvojās. Mašīna strauji apturēja un no tās izkāpa kāds manas poliklīnikas darbinieks un viens čekists. Mašīnā sēdot palika vēl kāds vīrs sanitāra ķiteli.« Ahā, labi, ka jūs noķērām«, iesaucās čekists. »Mums ļoti vajadzīgi sanitāri. Jūs esat NKVD rīcībā un jums tūliņ jābrauc mums līdzī uz Padomju Savienību.«

— Tātad esmu apcietināts? bailīgi iejautājos.

— Nē, jums tikai būs kāds mazs uzdevums.

Mani noveda uz Zasulauka staciju, kur atsevišķā istabā kopā ar kādu citu feldšeri nodeva ūsainam čekistam.

»Jūs vēlaties braukt mums līdzī?« jautāja ūsainais, »labi, tad klausāties ko teikšu.«

Čekists nolasīja gaŗus noteikumus un beidzot deva parakstīt kādu papīru. No tā satura atceros to, ka visu vēroto un piedzīvoto nedrīkstu izpaust ne mutiski, ne rakstiski, ne stāstu, ne arī dzejas veidā nevienam, pat tuviniekiem nē.

Formālītaŗes bija nokārtotas un drīz saŗēmām pirmo rīkojumu — pusstundas laikā sameklēt medikamentus 900 cilvēkiem.

Bija jau nakts, kad tālumā sadzirdēju gāŗēju soŗus, un cauri tumsai saskatīju pelēku vīru stāvus. Tur nāca apcietinātie, vairums ģērbtī cietumnieku drēbēs, daudzi bez cepurēm, salīkuŗi, nokāŗtām galvām. Klusumu pārtrauca vienīgi spalģas čekistu komandas. Stingrā čekas vīru apsardzībā kolonnas nāca viena pēc otras, līdz stacijas laukums bija apcietināto pāŗpildīts. Tad čekisti pavēŗēja apcietinātiem notuŗties ceŗos, lai ēŗtāka būtu saskaitīŗšana. Arī pēc saskaitīŗšanas apcietinātiem neŗāva piecelties, jo čekisti baidīŗjās, ka kāds neaizbēģ. Čekisti, vicinādami

gaisā pistoles, bravūrīgi staigāja starp rindām un izkļiedza savas pavēles.

Tad apcietinātiem pavēlēja sakāpt vagonos. Feldšeriem un sanitāriem ierādīja īpašu vagonu.

Apmeklējot šaslimušos, varēju iepazīties ar ešelona iekārtojumu un iemītniekiem.

Ešelonā bija ap 40 preču vagonu, kas nebija aizrestoti, bet gan cieši aizvērti un no ārpuses noslēdzami. Starp katriem 5 notiesāto vagoniem atradās viens sardzes vagoni ar čekistu posteni. Katra sardzes vagona sānos piestiprinātais prožektors meta spilgtu gaismu vilciena astes virzienā un apgaismoja turpmākos 5 vagonus. Galvenais postenis ar spēcīgāko prožektoru atradās vilciena priekšgalā pie lokomotīves. Te bija arī ešelona »štābs«, un tikai ar tā ziņu lokomotīves vadītājs varēja apturēt ešelonu vai uzsākt tālāku braucienu. Katram postenim bija arī savs telefona aparāts. Ar tā palīdzību sargi saņēma rīkojumus no »štāba« un varēja savukārt »štābu« informēt par notikumiem vai paziņot pēdējā vagona postenim — ložmetējnīkam par trauksmes stāvokli ešelonā. Uz 900 ieslodzītiem bija ap 60 sargu un posteņi mainījās ik pēc 2 stundām. Sargi pa lielākai daļai bija krievi. Vienīgi medicīniskais personāls bija savervēts Rīgā un sastāvēja tikai no latviešiem.

Ešelona sastāvs bija ļoti raibs. Nelaimīgie čekas upuri bija nacionāli domājoši kaņavīri, aizsargi, sabiedriski darbinieki u. c. patrioti — ierēdņi, tirgotāji, skolotāji un studenti, visi čekas likuma 58. panta upuri*). Bija arī kriminālnoziedznieki — jaunie čekas kalpi, kas brauciena laikā, un arī vēlāk noietnē, pat par pus paciņu papirosu nekautrējās nodot ne jauneklus, ne sirmgalvjus. Līdzīgi plēsīgiem kaķiem viņi tupēja attālākā vagona stūrī, noklausījās katru sarunu, un ja kas aizdomīgs nāca viņu ausīs, tūdaļ steidzās ziņot čekistiem. Šie cilvēki, ap 70 visā ešelonā, komplektējās no Latgales priekšpilsētas varoņiem — zagļiem, recidīvistiem un slepkavām. Viņu nodevīgo ziņojumu rezultātā pastiprinājās čekistu sardze un ik stacijā vai pieturas punktā sargi ar āmuriem pārbaudīja katra vagona sienu izturību un iztaujāja ziņotājus, vai viņi nav pamanījuši kādu aizdomīgu caurumu bēgšanai. Par šādiem pakalpojumiem

*) Padomju Savienības Sodlu likuma 58. pantu piemēro par kontrrevolucionāriem noziegumiem un tas satur 17 punktus. Atsevišķi punkti paredz brīvības atņemšanu no 6 mēn. līdz nāves sodam. 58. p. tik elastīgs, ka to iespējams piemērot pēc vēlēšanās kuņam katram.

šos čekas kalpus bieži, pārējiem neredzot, pacienāja ar cigaretēm un priekšniecība tiem pateicās par veiktajiem uzdevumiem.

Šo negēlīgo nodevēju dēļ neizdevās arī ešelona 6. vagona latviešu zēnu bēgšana. Viss bija sarunāts, izplānots, ko katrs darīs un uz kuŗu pusi bēgs, kad pēkšņi, ziņotāja brīdināts, vagonā iebruka čekists. Bēgšanas ierosinātājus nelietīgais kriminālnoziedznieks atklāti nodeva čekistiem un tos nākamā pieturas vietā stingrā apsardzībā nogādāja karcera vagonā. Šis vagona bija viscaur restots un gandrīz tumšs.

Braucām jau 6. dienu. Dzīves apstākļi ešelona pasliktinājās. Zilupē vēl klusībā cerējām, ka mūs aizsūtīs kaut kur uz dienvidiem, bet kad nokļuvām Ostrovā, sapratām, ka arī mums nolemts tālais un moku pilnais ziemeļu ceļš. No Pleskavas, cauri Bologoje mezglu stacijai, braucām uz Jaroslavu. Kaut gan aprīlis tuvojās beigām, un dzimtenē šajā laikā iestājās saulainas dienas, šajā apvidū laiks bija nemīlīgs — ar vēju un salu, kas dažu dienu sasniedza pat 25 gr. zem nulles. Katra vagona vidū atradās maza dzelzs krāsnīņa, bet malkas bija ļoti maz. Arī solītos siltos apģērbus nesagaidījām, čekisti aizbildinājās, ka tādas mantas neesot un tos varēšot saņemt gala punktā. Ēdiens bija ļoti trūcīgs. Reizi dienā apcietinātie saņēma puslitru sakņu zupas, mazas siļķītes un drusku maizes.

Sargu apiešanās ar apcietinātiem bija ļoti neiecietīga un brutāla. Tāda pati tā bija arī pret feldšeriem. Viņi allaž mudināja mūs »pasteidzināt« slimnieku ārstēšanu, neļaudami uzklaut slimnieka sūdzības. Lai atturētu no liekas satiksmes ar vilciena pavadoniem, čekisti apcietinātiem, pat slimniekiem, nedeva ūdeni. Uz slimnieku lūgumiem pēc ūdens atbildēja lamu vārdiem un neatlaidīgākos pat piekāva. Čekisti uzmanīja katru feldšeru mazāko kustību, un bija pat gadījumi, kad, par gaŗāku sarunu ar apcietināto, feldšerus uz 24 stundām ieslodzīja karcera vagonā un piedraudēja ar nošaušanu.

Visu šo apstākļu dēļ medicīniskā uzraudzība bija ļoti vāja, tādēļ apcietinātie arvien vairāk sasirga. No 900 apcietinātiem ar saaukstēšanās slimībām sirga 331, ar kunga un zarnu iekaisumu 81 un vairāki ar dažādām citām kaitēm. Tad polītruks ar ešelona vadītāju un feldšeriem uzsāka braucēju »veselības pārbaudi«. Stundas laikā izskatīja visus braucējus, pie tam izlasīja 70 slimus, gados vecākos un nespējīgākos braucējus. Tos visus izsēdināja no vagoniem, un kur viņi palika, nezinu.

Traukdamies cauri Kotlasai, Kņaz-Pogastai, Uchtai, Kožvai, beidzot sasniedzām gala punktu — Pečorlagu, 12 klm aiz Pečoras upes. Tā ir visu izsūtīto centrālā nometnes vieta, vieta ko padomju valdība lepni sauc par laimīgās darba ļaužu zemes nometni vai citādiem skanīgiem vārdiem, bet ko tās klusais un nožēlojamais iemītnieks vai kāds jauns iebraucējs vienkārši sauc par savu kapa vietu...

25. maijā, kad visi atvestie bija novietoti Pečorlagas mitekļos, mani atbrīvoja no feldšera pienākumiem. Uzzināju, ka mūsu ešelona dalībniekiem nometnē jāpavada 4 dienas (obligātais atutošanas laiks), pēc tam viņus sūtīs kājām pa izcirsto meža stigu uz Habarovu, kas atrodas Ledus okeāna krastā. Par viņiem vēl zinu tikai to, ka nometnē visi saņēma siltu veļu — biezu kreklu un bikses, un daži arī zābakus. Tā kā slimie un nespējīgie bija atstāti Kotlasā, tad izsūtīto starpā vairs bija tikai pāris desmit vieglāk saaukstējušos cilvēku. Mums, latviešu feldšeriem, izdeva īpašas komandējuma apliecības un mēs kājām mērojām gaŗo ceļa gabalu līdz tuvākai dzelzceļa stacijai.« Par šo aizvesto tālāko likteni skat. šīs grāmatas nākamās nodaļās.

DZĪVES UN DARBA APSTĀKĻI PEČORLAGĀ

Minētais ešelona pavadonis attēlo arī savus novērojumus Pečorlagā.

— Pečorlagā no visām Padomju Savienības malām saplūst desmitiem tūkstošu nelaimīgu vergu. Te viņus šķiro un nosūta tālāk uz atsevišķu darba nozaru palīgnometnēm. Pēdējām savukārt pakļautas kolonnu nometnes, kur strādnieku skaits parasti nepārsniedz tūkstoti. Tām piekrīt mazāki, bet toties grūtāki uzdevumi, kas vienmēr saistīti ar neiedomājami grūtiem dzīves apstākļiem. Tā, piemēram, klājas mežu cirtēju kolonnām. Pa mērnieka nosprausto ceļu viņiem jāizcērt paredzētais meža gabals. Pārcilvēcīgiem spēkiem, izpildot trakās ikdienas normas, viņi pārceļo arvien uz priekšu, arvien dziļāk mežā. Nails uzkalniņš, kas paceļas virs kādas upītes vai ezeriņa, ir šo strādnieku mājas vieta, kur notiesātie ārpus dienas darba vēlu vaka-

ros vai pat naktīs ceļ sev mītnes. Nevarēdami rast šādi būvniecībai pietiekami daudz apstrādātu kokmateriālu, strādnieki savas »mājas« darina no prāvākiem zariem, galus sastiprinādami sasienot vai sanaglojot. Zaru starpas piepilda sūnām, bet būdu klonu noklāj viršiem un egļu zariem. Daudz tālāk izkopt savu mītnu iekšieni tie nepagūst, jo tikko meža gabals izcirsts, mežiniekiem jādodas tālāk un jāceļ jaunas būdas.

Labāk klājas zemes strādniekiem, kaut gan arī viņiem noteikti jāveic paredzētās darba normas. Taču, paliekot uz vietas ilgāku laiku, tiem iespējams mežu cirtēju mītnes pārlabot, papildināt un »modernizēt«. Viņiem ir arī vairāk darba rīku nepieciešamo materiālu sagādei. Veikuši savu darbu, zemes strādnieki aiziet uz jaunām nometnēm, bet viņu vietā nāk dzelzceļa strādnieki. Tā visas šīs strādājošo kolonnas mainās vai ik mēnesi, pamazām virzīdamās tālāk uz ziemeļiem, pārvarēdamas visus dabas liktos šķēršļus — necaurejamus mežus un tundras. Kad dzelzceļš jau tiktāl izveidots, ka arī būvētājiem jāaiziet uz jaunām darba vietām, nometnes izdziest, kā to saka izsūtītie. Tādas izdzisušas nometnes ceļā no Kotlasas līdz Pečorlagai vērojamas ik pēc 5 km.

Jau labāk apbūvētas palīgnometnes un centrālā nometne ir Pečorlagā. Tās ir pastāvīgas apmešanās vietas, tādēļ ēkas celtas stabili, un tās daudz maz izskatās pēc ēkām. Pašu Pečorlagu varētu nosaukt par nometni — pilsētu, jo tajā dzīvo 15.000 izsūtīto vergu. Protams, nav tajā ielu u. c. labierīcību, un mājas celtas mežā, tālu viena no otras. Dzīvojamās ēkas veidojas guļbūvē. Viss ir ļoti primitīvs, un daudzas lietas pat atbaidošas. Ēka, kas ir ap 40—50 m gara un 15 m plata, ir kaut kas līdzīgs šķūnim, ar retu gultu, bez krēsliem. Strādnieki barakās ierīkojas kā kuņķis. Ja tur pulcējas kārtīgi ļaudis, kas kaut drusku mīl tīrību, barakā saved priežu un egļu skuju vai viršus klona noklāšanai. Turpat apcietinātie arī guļ, apsegdamies ar veciem drēbju gabaliem. Vienīgais labums — nekad netrūkst malkas, un visi strādnieki, darbos līdz nāvei noguruši, var vakaros vismaz sasildīties. Citās barakās, kur sapulcējušies pa lielākai daļai kriminālisti, baraku iekšiene nolaista un atbaidoša — ir viena vienīga dubļu jūra. Daudzās mājās nav pat krāšņu un iemītnieki telpas vidū sakuļ ugunsgrū un sasēdušies tam apkārt žāvē darbā saviedrētās drēbes un mitros apavus. Ūdeni smēļ no koka akām vai vienkāršām bedrēm. Visapkārt nometnei stiepijas augsts žogs ar sardzes torņiem. Tie iekārtoti tā, ka

sargi var redzēt visgaŗām sētai, un nav tādu vietu, pa kuŗām ieslodzītie varētu izbēgt sargu nepamanīti.

Nometnes iemītnieki ikritus ceļas pus šešos un tūlīt sāk darbu. Ar īsu pusdienas pārtraukumu, strādāšana turpinās līdz vēlam vakaram. Steidzamos gadījumos izsūtītie strādā pat naktīs, prožektoru apgaismojumā. Pelēki, nomocītu vīru stāvi dažreiz lēnām locījās visu nakti. Nemitīgi skan spalgas sargu pavēles pasteigties un kāpināt tempu.

Darba vienīgā mēraukla ir akords. Tas nosaka visu ieslodzīto dzīvi. Ja strādnieks nevar veikt dienas normu, čekisti viņam samazina ēdiena devu. Ja šī »slinkošana« turpinājas, seko citādi sodi, līdz vainīgais nozūd. Visi nometnes iemītnieki zina, ka aiz nometnes sētas atrodas kapenes un ka katru dienu tur rodas jauni kapi. Vai draugi gāja šo ceļu vai viņus aizveda uz kādu citu nometni, kas arī bieži atgadās, neviens nevar zināt.

Izsūtītie pēc darba spējām sadalīti 4 ēdiena grupās. Pirmās un otras grupas ēdiens, kā vēroju, nesedza eksistences minimumu un, saņemot ikdienas šādu devu, cilvēki nez vai ilgi dzīvo. Šo devu saņem darba invalīdi un tie, kas kaut kādu iemeslu dēļ spiesti pārtraukt darbu. Pirmo divu grupu devu čekisti piešķir arī tiem, kuŗus sodīja ārpus kārtas. Trešās grupas deva paredzēta lielajai masai. Lai sasniegtu šīs grupas darba raţības līmeni, darba norma jāpārspēj par 200 %. Protams, bads notiesātos automātiski mudina padarīt vairāk, kādēļ daudzi arī, kaut pārcilvēciskām grūtībām, veic šo darbu. Ceturtās grupas devu saņem tikai nometnes vadītāji. Šīs grupas deva satur normālu uzturu un paredzēta arī »stachanoviešiem«, kas darba normas pārsniedz par 300 %, bet tādu tikpat kā nav.

Nometnes administrāciju un komandējošo sastāvu sastāda čekas vīri. Viņu palīgi ir »uzticamie« kriminālisti. Visi viņi dzīvo ārpus nometnes sētas administrācijas ēkās, kas visai ērtas. Tur administrācijas vajadzībām ierikota pat sapulču zāle un sarkanais stūrītis. Te daudzkreiz saaicina uz sapulcēm arī apcietinātos un informē par Stālina saulītes brīnumiem. Kriminālistus aicina vēl uz īpašām sapulcēm, kā pastrādāt labus komunistiskus darbus, t. i. nodot un spiegot. Sarkanie stūrīši iekārtoti arī katrā izsūtīto barakā. Nometnē ir arī sava komunistiskās partijas šūna. Tās uzdevums — veikt propagandas darbu, pāraudzīnāt nometnes iemītniekus par boļševikiem un galvenais — »izdzīt no galvām nacionālās iedomas.«

Propagandas plakāti sastopami uz katras nometnes sētas vārtiem. Netālu no Pečorlagas lasāms uzraksts: Pēc diviem gadiem ar visuvarenā Stālina būvēto lokomotīvi »Sarkanā bulta« mēs vedīsim dabas bagātības no Novaja-Zemļā salas zem okeana pa jauno dzelzceļu uz Maskavu.

Nometnes tikumi un ieražas ir savādas. Tās diktē spiegi-kriminālisti. No hazarda spēlēm spēlē visvairāk kartis. Spēlētāji dažreiz tā aizraujas, ka trumpo caurām naktīm. Spēlē parasti uz nākošās dienas ēdiena devām vai, citos gadījumos, vinētājs iegūst barakas vienīgo sievieti. Tāda ir nometnes kārtība, ko diktē kriminālisti. Un nelaimīgajām sievietēm jāklausa spēlētājiem. Tad nāk slepkavības atreibības nolūkā. Tās parasti visbiežāk gadās taisni sieviešu dēļ, vai pēc pamatīga strīdus pie kartīm. Bija pat gadījumi, kad vadībai vajadzēja sodīt savus nometnes ļaudis, kas aizgājuši uz blakus nometni un tur nogalinājuši savus ienaidniekus. Par turienes iedzīvotājiem — samojēdiem, kuru gan tur pavisam maz, nometnes vadība atsaucās nelabvēlīgi: »Tie ir svoloči — viņi ēd cilvēkus!« Varas vīri gan aizmirsā, ka padomijā samojēdi nav vienīgie, kas bada mocīti ēd cilvēku gaļu. Bet liekas gan, ka samojēdi par cilvēku ēdējiem izdaudzīnāti, lai atbaidītu no bēgšanas.

Kaut gan jaunās Kotlasas-Habarovas dzelzceļa līnijas būvē piedalās miljoniem cilvēku, tur tomēr vēl arvien strādnieku trūkst. Tādēļ padomju valdība iekārtojusi tā, ka katrs izsūtītais, kas atrodas kādā no šīm ziemeļu nometnēm, mājās var atgriezties nevis tad, kad izbeidzas viņa izsūtīšanas laiks, bet gan tikai tad, kad visa dzelzceļa līnijas būve būs pabeigta. Tikko kādam termiņš tuvojas, čekas uzraudzība pastiprinās un izsūtītajam mēģina uzkraut kādu jaunu pārkāpumu, kas dotu iemeslu sodu pagarināt. Kādam ukrainim, piem., pagarināts soda laiks tikai tādēļ, ka viņš nolamājis zirgu! Līdzīgi gadījumi notiek bieži, un katrs izsūtītais jau ir atmetis cerību kādreiz atgriezties dzimtenē. Arī bēgšana nav iespējama, jo vispirms grūti orientēties plašajos mežos un tundrā, bet iet pa apsargāto dzelzceļa līniju nozīmē doties nāvē. Neatlaidīgākos vīrus gan arī tas neatbaida un uzņēmības pilni viņi bieži mēģina nokļūt uz dienvidiem vai uz Ledus okeanu. Cik mērķi sasniedz, kas to lai zina? Tagad kara laikā bēgšanas iespējas, lielākas, jo sargu skaits samazināts. Jau aprīlī uz katriem 1000 ieslodzītajiem bija tikai 2 apbruņoti sargi. Bēgšanai izdevīgākais ceļš ir uz ziemeļiem, uz Ledus okeanu. Okeans ir tuvāk,

un tur varot atrast patvērumu pie zvejniekiem. Bieži izsūtītie arī saceļas pret saviem apspiedējiem un īsā laikā likvidē sargus. Bet tas tikai izmisuma solis. Drīz ierodas soda ekspedīcijas, un tad sākas masu slepkavības.»

KĀDA IZSŪTĪTĀ VĒSTULES

Kāds rīdzinieks, kuŗš notiesāts uz 8 gadiem spaidu darbos un izsūtīts uz tālajiem ziemeļiem, saviem piederīgiem atsūtījis 1941. g. jūnijā vairākas vēstules. Vēstules viņš sūtījis gan caur čekistu cenzūru, gan arī pa aplinkus ceļiem, tā razdams izdevību sniegt patiesas ainas par apcietināto un notiesāto latviešu likteni.

Pirmajā vēstulē, ko cenzējuši katorgas nometņu čekisti, lasāms:

»Esmu tagad tālajos ziemeļos, uz jaunbūvētā dzelzceļa. Esmu nokļuvis īpašo darbu nometnē, kuŗā mani pārsūtījuši no līdzšinējiem meža darbiem. Gaidu savas lietas noformēšanu un ceru, ka pēc tam tikšu norīkots daudz maz ciešamākā darbā.»

Pēc pusotras nedēļas tuvinieki saņēmuši otru vēstuli. To viņš sūtījis slepeni. Ar kādu izpalīdzīgu cilvēku šī vēstule pa katordznieku būvēto dzelzceļu nogādāta līdz Maskavai, kur kā parasta vēstule iemesta pasta kastītē un bez cenzūras nonākusi Rīgā. Šī vēstule jau daudz vaļsirdīgāk un patiesāk tēlo latviešu katordznieku gaitas Komi republikā. Viņš raksta:

»Man radies brīvs laiks. Guļu slims. Slimība nav pārāk nopietna. Uz kreisās kājas ceļgala radies milzīgs uztūkums, kas ierobežo kustības. Laikam tās ir sekas saaukstēšanās slimībai, kuŗu ieguvu meža darbos. Mans snaudošais reimatisms pamodies un liek sevi stipri sajūst. Mums te dod iespēju nopelnīt. Peļņa mēnesī iznāk ap 35—40 rubļu. Tabakai tur pietiktu. Trūkst citu mantu, pirmā vietā taukvielu. Esmu jums jau rakstījis, ka ierodos šeit bez tām mantām, kuŗas jūs man bijāt nesuši uz cietumu. Esmu ar to ļoti apmierināts. Iemesls tam ir šāds: visiem maniem kollēgām — katordzniekiem atvestām mantām pieaugušas te kājas, un tās visiem »izklīdušas« ... Katram pieder tikai tas, kas ir mugurā, bet par visu to nospļauties.»

Pēc desmit dienām saņemta trešā vēstule. Arī tā gājusi bez parastās čekistu cenzūras. Tanī rakstīts:

»Šodien esmu nostājies uz kājām stingrāk. Rīt jau jāstājas darbā. Kāds tas būs, to īsti nezinu. Skaidrs ir tikai tas, ka varēšu strādāt. Man citi katordznieki — Latvijas dzelzceļnieki stāstījuši par telpām, kādas Rīgas Kalpaka postenī ir lokomotīvu ogļu padevējiem. Tādās, apmēram, telpās mēs tagad dzīvojam, bet tikai ar to starpību, ka šādā telpā ir 70 cilvēku. Te dzirdamas visādas valodas — ķīniešu, ķirgīzu, tatāru, uzbeku un dažādas citas. Cilvēki ar dažādu pagātņi un morāli. Man tas visiem apzagtas tīri. Man vēl turas sega un spilvens, bet pārējās ir projām. Nozaga pat veļu un zeķes no mana mantiņu maisiņa. Naudu, kuŗu Jūs bijāt nodevuši uz manu vārdu cietumā, arvien vēl neesmu saņēmis. Šodien rakstīšu pieteikumu. Varbūt atsūtīs. Citādi man nav ne santīma pat papīram un pastmarkām. Visi pārējie mūsu zēni, ar kuŗiem braucu kopā, arvien vēl strādā kopējos meža darbos un dzīvo meža nometnēs. Te vēl ir pilnīga ziema. Sniegs līdz ausīm. Kad strādāju mežā, sala līdz 37 gr. Šodien gan bija tikai 20 gr. Vasara te iestāsies tikai ap Jāņiem. Tādi ir ziemeļi.«

Ceturrtā vēstulē viņš pieskaras katordznieku ikdienai:

»Vakar pa visiem šiem mēnešiem pirmo reizi ēdām zupu, kuŗai bija kāda speķa piegārša. Pie (prosas) biezputras dabūjām uz rokas pa vāriņam gabaliņam speķa, kas bija ja labi 25 gr. svarā. Cukuru un dārzājus nemaz nedabūjam. Pusdienām saņēmu ārsta parakstītu pretcingas pajoku — ap 100 gr. vāriņu kartupeļu ar sīpoliem un mazliet tomātu. Pie barības kādreiz dod arī drusku kaut kāda sarkana pulvera. Tas laikam ir samalti kaltēti burkāni, ko mēs saucam par C vitamīniem. Ar vārdu sakot — »Lejputrija«. Viss ēdiens dibinās tikai uz vienas šķidras putras. Baro divas reizes dienā: piecos no rīta — šķīvītis putras un četros pēcpusdienā — pusdienu: atkal putra. Pa dienas vidu gabals maizes un silts ūdens. Nav brīnums, ka te gandrīz visi slimo ar cingu. Kad iedomājos — 8 gadi katorgā, tad reibst galva un asiņo sirds. Līdz šim vēl nevaru iedomāties sevi par noziedznieku ar 8 gadu katorgas termiņu. Esmu nokļuvis tur, kur nekad nebiju domājis nokļūt. Mūsu atrašanās vieta — Komi (autonoma republika) ir tā saucamās zirjāņu tautiņas zeme. Mēs te esam dažus simtus kilometru no mūžīgā sala joslas, netālu no Ledus okeana, kuŗa piekrastē zirjāņi brauc ar ziemeļbriežiem un visu gadu staigā ādās.

Esmu jau redzējis ziemeļblāzmas. Še pie mums vēl ir lieli meži, bet tālāk esot tikai sīki pundurkociņi. Pa slimošanas

laiku esmu drusku atspirdzis. Nesāp vairs kauli kā daudzās dienas pēc meža darbiem. Biju tajos salauzts un kā caur dzirnu akmeņiem izlaists. Satūka visi locekļi un rokas ... Manu rakstīšanu visu laiku traucē klasiskā krievu lamu vārdu plūsma, kuŗu te dzird nepārtraukti dienu un nakti. Nekur neesmu dzirdējis tādas nešķīstas lamāšanās kā še. Vietējo iemītnieku morāle noslīdējusi līdz pilnīgai nullei. Viņiem vairs neeksistē jēga par godu, kaunu un saprātu. Redzams un dzirdams kaut kas dzīvniecisks un neiedomājams. Kaut kas līdzīgs Dantes ellei. Staiģājam visi (īpatnējās) — noskrandušās vatētās drēbēs, ko mums te uzskata par ieslodzīto formas tērpu. Varu iedomāties, kas notiktu, ja tādas drēbēs parādītos Rīgas ielās. Bet citādākas drēbes arī nevar būt, jo tās nozog. Šim brīžam man vēl turas frencis, bet cik ilgi tas būs, nezinu. Šodien, kā norīkotam īpašos darbos, man izdeva zābakus, bet arī tie ir veci, salāpīti, notriepti ar biezu, smirdošu darvas kārtu. Manā jaunajā darbā iesāksies īsta čīgānu dzīve. Saņemšu sausu maizi, jēlas zivis, putraimus un varbūt kādus augu taukus. Pašam būs jāmacās gatavot ēst. Sveiciniet visus manus radus un paziņas. Brīdiniet viņus, lai dzīvo tā, ka nebūtu jātiek še. Lai liktenis Jūs visus no tā pasargā. To nevēlu nevienam, nekad! So vēstuli gribu nosūtīt bez parastās cenzūras, kādēļ brīvāk par visu aprakstu. Bet to nedarīšu pastāvīgi. Domāju, ka Jums ar šīm rindām pietiks, lai zinātu par maniem īstajiem dzīves apstākļiem. Tagad jau esmu sirms kā sudrablapsa. Seja grumbaina un brūna kā īstam iedzimtajam zirjānim. Balss arī piesmakusi un, laikam, neizdos tās skaņas kā agrāk, jo mežā bija jāstrādā ar visiem kakla augoņiem, kuŗu strutas izsplaudīju, gāžot kokus, līdz krūtīm slapjš un tikpat dziļi sniegā pie nemitīgā 35 ° sala. Atsūtiet papīru, aploksnēs un labu zīmuli. Citādi redziet, kas par posta mantu ir šī, uz kuŗas tagad rakstu. Palasiet manu vēstuli Pēterim. Viņš droši vien mācēs Jums paskaidrot, kur es atrodos. Tas ir aiz Pečoras un Varkutas, kur guļot lieli naftas un ogļu krājumi, līdz ar dažādām rūdām, ko boļševiku valsts grib izmantot un tādēļ laužas turp ar jaunu dzeļzeļa līniju, kaut tas maksātu miljonu cilvēku dzīvības.

Isi pirms 22. jūnija piederīgie saņēmuši vēl vienu vēstuli. Arī tā gājusi bez čekas cenzūras. Vēstulē radušās jaunu atspulgu tās ciešanas un mokas, kas jāpārdzīvo nelaimīgajiem tautiešiem Vēstuli piederīgie sadedzinājuši, jo šāds bistams dokuments boļševiku varas laikā spētu apdraudēt arī viņu pašu dzīvības.

LAIMĪGI ATGRIEZIES

No izsūtītajiem cietumniekiem dzimtenē atgriezušies vairāki (skat. arī 134. lpp.), bet tie visi ir uz neilgu laiku par krimināliem pārkāpumiem notiesātie. Acīm redzot, tiem bijis vieglāks režīms. No »polītiskajiem« līdz 1945.g.nebija atgriezies neviens. Tagad ir zināms, ka dzimtenē 1946. g. atgriezies viens no cietuma aizvestais »polītiskais«, kāds agronoms.

No 1941.g.24.aprīlī izsūtītajiem cietumniekiem 1942.g.decembrī dzimtenē laimīgi atgriezās kāds uz vienu gadu notiesātais Provodņika fabrikas jaunbūves strādnieks. Viņš stāsta:

— Mani apcietināja 31.martā darba vietā un ievietoja Rīgas centrālcietumā, kur pēc 24 dienām, notiesāja uz vienu gadu un 24. aprīlī izsūtīja.

Reizē ar mani aizveda ļoti daudz apcietināto. Ešelonā apcietinātiem 2 dienas nedeva ēst, pēc tam izsniedza sāļas reņģes. Ešelons pēc 18 dienām, 1941.g.12.maijā, nonāca Pečorā.

Nometne bija apm. 700 km gaŗa. Visus ieslodzītos nosūtīja uz visattālākiem ziemeļiem. Biju saslimis, tādēļ mani ievietoja labākā apvidū, Pečoras dienvidos, pie Pečoras upes. Pēc izveseļošanās nometnes inženieris pieņēma mani par rasētāju, kamēr pārējie izsūtītie strādāja pie ceļu būvēm smagu fizisku darbu. Sākumā strādāja ļoti enerģiski, bet vēlāk, sakarā ar vājo barību un taukvielu trūkumu, spēki ātri zuda un sāka plosīties slimības: asinssērga, skorbūts u. c. Ļoti daudz apcietināto ātrā laikā mira. Dzīves apstākļi nometnē bija ļoti smagi. Jāguļ uz klaja lauka. Apcietinātie izraka bedres, kuŗās kurināja uguni, lai vakarā būtu ogles siltumam, un pēc tam šais bedrēs arī gulētu.

Dzīvoju administrātīvi-techniskā personāla kolonnā. Tur bija silts un vispār labāki dzīves apstākļi. 1942.g.6.jūlijā mani mobilizēja un nosūtīja uz apmācības nometni Vologdā. Tur bijām tikai 2 latvieši. Pēc apmācībām mūs nosūtīja uz fronti pie Migas pilsētas, kur arī pārgājām vācu pusē.»

Atgriezies no šīs elles laimējies arī kādam rīdziniekam-studentam, kuŗš par »nevīzīgu darba pienākumu pildīšanu« kādā Rīgas fabrikā bija notiesāts uz vienu gadu un kopā ar daudz citiem nosūtīts uz Pečorlagu, 12 km no Koŗvas ietekas Pečorā. Viņš liecina:

»Kolonnās pa 100—300, notiesātiem jāveic pārcilvēcīgi uzdevumi. Lāpstām rokot zemi no mežā dziļi ieejošiem karjeriem,

katram notiesātam ik dienas (arī svētdienās) jāizstrādā norma — 12 kbm! Šis milzīgais daudzums zemes pie tam ne tikai jāizrok, bet arī jāiekrauj zirgu vilktos ratos vai pašu stumjamās ričās un tad jānogādā līdz norādītai dzelzceļa uzbēruma vietai. Vienīgais izņēmums ir tur, kur zeme sevišķi smaga, mālaina vai sasalusi, tad norma ir »tikai« 4 kbm. Lielajā salā, kad zeme nepadodas pat cirvim, vai īsajā vasarā, kad cilvēku stāvus var tikko saskatīt aiz bieziem odu un knišļu mākoņiem, šīs normas ir neveicamas pat spēcīgiem un norūdītiem smaga darba strādniekiem. Bet normu izpildīšana ir dzīvības jautājums, jo pēc to paveikšanas vai nepaveikšanas Pečorlagā aprēķina pārtikas devu. Pilnā deva, ko saņem vienīgi normu pilnīgi veikušie, ir gabals maizes visai dienai. Tas ir viss, ko saņēma zemes racējs un visi tie simttūkstoši, kas cauri mūža mežam un tundrai lauž ceļu jaunajam dzelzceļam. Pečorlagas maize ir kāds klīsterveidīgs, melni pelēks maizes aizstājējs, kas vēderā nogulstas kā smags akmens un spēj sabendēt pat visstiprāko veselību. Visi, kas nav normu izstrādājuši, saņem pamazinātu šīs »maizes« devu.

Maija otrā pusē daudz latviešu nosūtīti vēl 300 km tālāk uz ziemeļiem, uz Vorkutu — Padomijas jauno naftas un akmeņogļu atradņu rajonu, kur jāvirzās šim, uz cilvēku likiem un ciešanām būvētajam, dzelzceļam. Kad pirmie latviešu simti nokļuvuši kailajā tundrā, ko vēl segusi sniega kārtā, čekisti tiem norādījuši: »Te ir jūsu nometne.« Visapkārt rēgojies tuksnešains sniega klajums ar retiem tundras pundurkociņiem. Četri zemē iedzīti mieti nosprauduši »nometnes« robežas. Notiesātiem līdzī bijušas vienīgi lāpstas. Citas izejas nebijis: sniegā un sasalušajā zemē raktas bedres, kuņģis kurti uguns kuri, par malķu lietojot no daudz kilometriem savākto tundras sūnu un pundurkociņus. Naktīs no uguns kuriem ogles novākuši un gulējuši pelnos. To siltums bijis vienīgais glābiņš. Maizes vietā saņēmuši nometnes klīstermaizes kaltētās šķēles. Dzeļamais bijis atkušņa rāvainais ūdens un atkausētais sniegš. Jau pirmajās dienās saļīmuši desmitiem pagurušo, pārsalušo un sasliemušo. Sākusi plosīties arī asinssērga. Nevarībā un ciešanās, bez jebkādas medicīniskas palīdzības, cilvēki dzisuši kā sveces. Tad parādījies skorbutš. Sākumā uz ķermeņa izsitas lieli zili-melni plankumi. Krampji sarauj rokas un kājas. Plankumi pārvēršas vātīs, kas struto un arvien paplašinās. Smaganas asiņo, zobi izkrīt. Mēle pārsprāgst. Ja slimnieks nesaņem labāku ēdienu,

sīpolus, etiķi vai C vitamīnus, tad divās trijās nedēļās viņš mirst.

Mani iecēla par slimo baraku »sanitārās pilsētiņas« liķu sekcijas aktu rakstītāju. Šai darbā biju liecinieks neapraķstāmām šausmām. No »sanitārās pilsētiņas« caumērā 1.200 — 1.300 slimniekiem mēnesī mirst viena trešā daļa. Drausmīgi vērot noņemnes čekas sodīto ciešanas un liķus. Par mazākiem pārkāpumiem, piem., ja saslīmušie atteicas iet darbā, sargi tos soda ar »pamācošu« brīdīnājumu pārējiem. Nelaimīgo čekisti izgērbj kailu, sasien un uz 5 vai 10 minūtēm atstāj klajā laukā. Vasarā kailo cilvēku vienā mirklī pārklāj mušiņu un knišļu bieza kārtā. Insektu sakostais nevarīgi raustās un gainājas pret uzklūpošo nāves mākonī, tad sāpēs kliez, līdz pēdīgi pakrīt bez samānas. No šī soda atspīrgst tikai nēdaudzi. Ziemā, 40 un vairāk gradu salā, kailie upuři jau pēc dažām minūtēm apsaldē visu ķermeni. Neizteicamās mokās viņi vēl dažas dienas pavada slimnieku barakās — un tad viņu celš ved uz Pečorlagas nomocīto miljonu kopējiem kapiem.«

Pāri Čehoslovākijas robežai, 1948.g.vasarā Vācijā ieradies kāds žīdu tautības rīdzīnieks, kas apcietināts Rīgā, 1940.g. decembrī, un janvārī no Centrālcietuma aizvests uz Murajas upes apgabalū.

Viņš stāsta Vācijas latv. laikr. »Latvija« līdzstrādniekam, ka pēc sava darba devēja — kāda ārvalsts konsulāta vadības aizbraukšanas 1940. gada rudenī viņš palicis bez darba. Tas gan nav viņu sevišķi sarūgtinājis, jo vecākiem bijis rocības gana. Lai izmantotu līderīgi brīvo laiku, iestājies universitātes medicīnas fakultātē, kaut gan savā laikā jau beidzis tautsaimniecības nodaļu. Taču sekojošā nacionālīzācija liegusi arī šo iespēju, jo pēkšņi vecāki zaudējuši visu uzkrāto. Meklējis darbu, bet nevarējis dabūt. Ievērojot labās zināšanas krievu valodā, gan tūliņ pieņemts, bet galīga iekļaušanās darbā allaž aizķērusies, līdz ko kadru daļa uzzinajusi, ka viņš strādājis ārvalsts dienestā. Nav līdzējis arī viņa tautiešu-partijas biedru apsolītais atbalsts.

Darba meklēšanas neveiksmju rūgtumu nav vēl paspējis pilnībā izbaidīt, kad nācis jauns, daudz spēcīgāks trieciens. 1940. g. 20. dec. naktī viņš aizturēts uz ielas, atgriezoties mājup no kāda Iekšrīgas restorāna. Divi nedēļas noturēts apcietinājumā, neprasot neviena vārda, 1941. gada janvāra sākumā kādu dienu

slēgtā automobili nogādāts uz čekas namu Brīvības ielā. Tur viņu ļoti laipni saņēmis kāds milzīga auguma krievs. Tas ļoti pazemīgi atvainojies par to, ka noticis nepatīkams pārpratums: viņu nav vis vajadzējis aizturēt, bet gan lūgt ierasties komissāriātā, lai saņemtu ļoti izdevīgu darba piedāvājumu: nodaļas vadītāja vietu kādā vissavienības iestādē Maskavā. Tur varešot turpināt arī uzsāktās studijas. Vēl piebilsts, ka Maskavā krodzniecības uzņēmumi esot daudz kultūrālāki nekā Rīgā. Atkārtoti uzsvērts, ka augstais pagodinājums parādīts, ievērojot viņa labās angļu, franču un vācu valodas zināšanas.

Viss mainījies kā uz burvja mājienu, kad »pagodinātais« noteikti ieibildis pret pārceļšanos uz Maskavu, jo Rīgā jāapgādājos vecāki. Saruna nonākusi līdz asai vārdu maiņai un beigusies ar to, ka aizturētais steigšus nogādāts atpakaļ cietumā. Sekojs atkal pagaņāks klusuma periods, līdz 17. janvāra nakti viņš nogādāts Ikšķīles stacijā, kur novietots kādā rūpīgi apsargātā vagonā, kas tobrīd bijis novirzīts uz blakus sliedēm. Vagonā jau bijuši 19 krievi sarkanarmiešu formās, bet ar noplēstiem apzīmējumiem. Veltas bijušas pūles uzsākt sarunas, visi bijuši grūtsirdīgi un klusējuši. Tikai tālākā ceļā viņš nopratīs, ka vagona iemītnieku starpā ir arī kāds pārgērbies čekists. Vagons līdz ar sardzes vagonu piekabināts kādam vilcienam, kas devies uz Krievijas iekšieni.

Pēc bezgala nogurdinoša ceļojuma, vairāk dienu nīkstat dažādās nomales stacijās, mocoties ar izsalkumu un slāpēm, kā arī neganti salstot, pēc apm. 3 ned. izkāpuši kādā stacijā ap 300 km aiz Maskavas. Tur šķirusies līdzšinējā sardze, jo atbraucēji piedalīti kādai jau daudz lielākai izsūtīto kolonnai.

No jauna ceļojums turpinājies vēl 5 dienas vilcienā un 3 dienas soļojot kājām. Apmetušies kādā baraku nometnē Murajas upes krastos. Nometnes iemītnieki komplektējušies no sarkanarmijas kaņavīriem, kas izsūtīti piespiedu darbos par dažādiem nodarījumiem. Piem., no Latvijas vestie bijuši sodīti par to, ka, uzturēdamies Latvijā, noķerti iedzeņam privātos dzīvokļos. Vissmagākais sods ķēris tos, kas pieķerti saejoties ar Latvijā dzīvojošām krievietēm. Tikai atsevišķi darba nometnes iemītnieki nākuši no civiļistu vidus.

Bijuši jāveic dažādi zemes darbi, sagatavojot laukumus kādai milzu rūpnīcai. Sākoties ēku celšanai, šī darba nometne pārceļta citur līdzīgos darbos, bet tās vietā ieradušies līdzīgi nelaimīgie. Bads, sals un slimības bijuši viņu nepadzenamie posta biedri.

Tā tas turpinājies līdz 1943. g. rudenim, kad viņš uzņemts latviešu gvardes divīzijā.

Paveicis apmācībās laiku ar koka šautenēm, bijis par līdzbraucēju uz kāda piegādes transporta traktora, bet vēlāk, kad uzzināts, ka viņš prot angļu valodu, piekomandēts divīzijas štābam. Tur klausījies radio ziņas angļu valodā, tulkojis tās krieviski un nodevis politiskajam komisāram. Uztvērēju allaž ieslēdzis tikai pats poļitruks, kas arī visu noklausīšanās laiku sēdējis klāt kaut gan ne vārda nav pratis angļiski. Par dzirdēto ziņu izpaušanu piedraudēts ar nošaušanu bez tiesas sprieduma.

Rīgā stāstītājs atgriezies 5 dienas pēc tās krišanas atkal boļševiku rokās, demobilizējies 1945. g. septembrī. Uzsācis darbu Pārtikas sagādes komisāriātā, kas vēlāk pārdēvēts par ministriju. Šajā resorā viņš nostrādājis līdz 1948. g. pavasarim, kad izšķīries par bēgšanu uz Vāciju. Tā viņam arī neticamā kārtā laimējusies.

VEL DAZAS LIECIBAS, PAR LATVIEŠU LIKTENI PEČORLAGĀ

Ir nezināmi atsevišķu mocekļu ceļi un likteņi. Tikai reti, ļoti reti ziņojumi sniedz mums trūcīgas ziņas par viņu likteni. Šāds ziņojums 1943. g. bija atrodams arī Ķījevā iznākušā krievu laikrakstā »Novij Putj«, kur kāds no spaidu darbu nometnēm izbēgušais stāsta par izsūtīto drausmīgo likteni Padomju Savienības Eiropas daļas ziemeļos.

»Padomju Savienības ziemeļos aiz polārā loka, sākot no Kotlasas līča līdz Pečoras upes ielejai, sakopoti vismaz 200.000 izsūtīto. Šo nelaimīgo, no savas dzimtenes atrauto, vidū bija sevišķi daudz poļu, bet netrūka arī latviešu, igauņu un lietuvju, kas no savas dzimtenes aizvesti laikā no 1940. g. līdz 1941. g.

Visi šie izsūtītie izvārguši, neiedomājami smagā darba jūgā izmocīti un vairāk nekā pusbadā turēti ļaudis. Tā saucamā Vorkutas sādžas darba nometnē Urālu kalnu grēdu sākumā, vēl pag.gada augustā bija arī apm. 20.000 latviešu, igauņu un lietuvju. Šī nometne ir viena no drausmīgākajām. Astonpadsmit stundu ilgs darba laiks, necilvēcīga apiešanās ar nometnē novietotiem cilvēkiem, dažādi čekistu izdomāti sodi, it kā darba produkcijas pacelšanai, un citas neskaitāmas mocības, jau īsā laikā sagrāva ikviena nometinātā veselību un pretošanās spējas.

Šai vergu nometnē es pats pavadīju 18 mēnešus. Mēs bijām pieraduši redzēt, ka šeit atvestie cilvēki jau pirmajās dienās zaudēja pašsavaldīšanos un iegrīma dziļā apatijā. 1940. g. aprīli no metnē ieradās jauni, līdz šim neredzēti ļaudis. Tie nāca no bijušās Polijas un vēlāk no Baltijas apgabaliem, to vidū arī Latvijas. Viņi bija inteligenti, padomju apstākļos neredzēti ļaudis. Es kā Padomju Savienības pilsonis, sākumā arī raudzījos uz nelaimīgajiem ar zināmu aizspriedumu, jo sargi-čeki šos jaunos ieslodzītos iztēloja par simtprocentīgiem buržujiem, tātad padomju iekārtas visbīstamākiem elementiem.

Gāja dienas, nedēļas un mēneši. Tikai pēc ilgākas novērošanas un pārdomām sāku izprast šo ļaužu īsto dabu un noskaņojumu. Kādu laiku strādāju kopā ar latviešiem. Viņu vidū bija daudz čaklu un veiksmīgu strādnieku, sava aroda labu lietpratēju. Viņu vienīgais noziegums bija tas, ka tie savā dzimtenē aizrādījuši uz padomju ražošanas procesa neįēdībām, pie tam kā paraugu slavējuši agrāko ražošanas kārtību. Tikai tāpēc viņi izsūtīti. Bet arī šeit, vergu nometnēs, viņi ar savu darbu spīdoši pierādīja savas pārliecības spēku. Viņu veiksmē darbā bija apbrīnojama, tāpēc sāku viņus cienīt. Un tomēr NKVD ierēdņi viņos saskatīja vienīgi visnāvīgākos padomju celtniecības pretiniekus. Tāpēc nav brīnums, ka šeit notika lietas, kurām nevienā citā valstī nevarētu atrast attaisnojumu.

Lūk, piemērs: Snīga sniegs. Sniegs, kāds snieg vienīgi šeit tālajos ziemeļos, kad jau bez tam sniega pārslogotie ceļi dažos mirkļos pilnīgi aizputināti. Šāds putenis varētu traucēt nevien tādu satiksmi, kāda ierīkota šeit.

Maza lokomotīvīte, velkot pārāk pārslogoto vilcienu, apstājās. Tas būtu dabīgi, bet čekisti atzina, ka notikusi sociālās celtniecības traucēšana, tā saucamā diversija. Nevien un nekad nevarēja izprast šo noslēpumaino vārdu — diversija. Vienīgi žīdu komisāri šajos apstākļos varēja runāt par sociālistiskās celtniecības graušānu. Par biedinājumu pārējiem diversantos ieskaitīja plašās apkārtnes gūstekņu nometnes vergus, no kuriem nošāva 2.000 gūstekņu.«

Tāds ir šis stāsts. Un tāds ir mūsu izsūtīto liktenis. Nav zināms, cik no šiem 2.000 nošautajiem bija latviešu, bet fakts pats par sevi rāda apstākļus Pečorlagas vergu nometnēs, kur no dzimtenes atrautie ir padoti visu pārējo Padomju Savienības vergu liktenim. Līdzīgos apstākļos jādzīvo izsūtītiem mūsu tautiešiem arī citās nometnēs.

PSRS tautsaimniekam M. Rozānovam, pēc vergu nometnēs pavadītajiem 11 gadiem, kara laikā izdevies nokļūt Vācijā. Savus pārdzīvojumus viņš apraksta tagad krievu žurnālā »Posev«, pieminot arī deportētos latviešus. Viņš raksta:

— Vorkutas-Pečoras nometnes Usinskas sadales punktam gausi tuvojās jauns cilvēku sūtījums. Te viņiem izgatavos dokumentus, iemācīs saskaitīties un stāvēt ierindā, noteiks darba spējas un atutos — lai, iznīcinot ceļā iegūtos kukaiņus, dotu vietu nometnes utīm. Pēc nedēļas viņus sūtīs tālāk: jaunus un spēcīgus uz raktuvēm un mežu, bet vājos uz nometnes lauku saimniecībām.

Pametuši savas tabulas (autors strādājis nometnes kancelejā), mēs izgājām ārā paskatīties. Skanēja parastā sargu lamāšanās un mudinājuma brēcieni. Sākumā mums likās, ka šis sūtījums nāk no Maskavas, bet izdzirduši svešo valodu, mēs sapratām ka tie ir baltieši. No mūsu redzes viedokļa, šim sūtījumam patiesi bija buržujskats. Tik daudz labu mēteļu, vilnas uzvalku, solidu kurpju un ādas cimdu. No dažu mēteļu apakšas gan jau rēgojās mūsu vatēto bikšu gali. Jā, ceļam piešķirtās devas ir tādas, ka par maizes riecieni priecīgu prātu novilksi pēdējās bikses. Acīm redzot, Baltijas tauki bija izbeigušies un nu vajadzēja ilgoties arī pēc padomju maizītes.

Cerot, ka no jaunatnācējiem varēs ko iemainīt, es pievakarē aizgāju uz sadales baraku, kur viņus ievietoja. Tur bija tik biezs, ka nebija vietas kur uti nokratīt. Pat zem galda — visur bija sametušies »buržuji«. Es piegāju pie viena no viņiem. Notupies un izklājis uz ceļiem kabatas lakatiņu, viņš patlaban ēda maizi. Kādreiz vecos laikos, tā darīja tīrības dēļ, bet tagad kabatas lakatiņš bija izklāts, lai maizes druskas neietu zudumā. Es jautāju, vai viņš runā krieviski?

»Ko jūs vēlaties?« viņš atjautāja.

»No kurienes jūs atveda?«

»No Latvijas, no Rīgas.«

»Cik ilgi bijāt ceļā?«

»Sešas nedēļas. Bet kāpēc tas jūs interesē? Kas jūs tāds esat?«

Viņš acimredzot baidījās, vai es neesmu aģents. Tikai pēc tam, kad apliecināju, ka esmu še jau desmit gadus, neuzticības ledus salūza.

»Desmit gadus! Un jūs to izturējāt?«

»Kā redzat, man tas ir izdevies.«

»Bet citiem?«

»Kā nu kuřam. Ja stirps organisms, tad pie kantoņa darbiem var pierast.«

»Bet vispārējos darbos?«

»Tur mazliet grūtāk – es vairījos teikt patiesību.

»Kā jums šķiet, vai tad arī mūs te patiešām turēs 10 gadus?«

Es atkal negribēju teikt patiesību: »Nē, kāpēc tad! Kad Latvijā būs nostiprinājusies jaunā iekārta, jūs atlaidīs«. Cik gan naīvi ir šie godīgie cilvēki. Viņi man noticēja. Bet kādreiz jau arī es tāpat ticēju un, varbūt, vienīgi šīs ticības dēļ vēl esmu dzīvs. Lai tic, lai mierina sevi.

»Pēc jūsu ārējā izskata še visi spriež, ka jūs esat kapitālisti, buržuji,« es turpināju sarunu.

»Mulķības! Mūsu vidū nav pat desmit īpašnieku. Tīrā intelligence: ārsti, advokāti, inženieri.«

»Tātad strādniekus un zemniekus NKVD neņēma?«

»Citos ešelonos bija arī strādnieki un zemnieki. Runāja, ka viņus novietošot gar kādu jaunu dzelzceļu.«

»Tas ir tikai 120 km no šejienes. Tur patiesi būvē jaunu dzelzceļu un nometina izsūtītos. Jums tagad laiks labi novērot jaunus apstākļus un tiem pielāgoties. Mācāties neiekrīst. Citādi jau pēc nedēļas būsit bez mantiņām.«

»Vai tad administrācija atņem?«

»Nē, kriminālisti. Tie nepalaidīs gadījumu neizmantotu. Tepat blakus ar tiem pilna baraka. Ja vajadzīgs, lietojat spēku pret spēku. Un beidzot, mēģiniet pret savām mantām iemainīt produktus. Vismaz kaut ko par tām būsit saņēmuši.«

Kad es gāju projām, tad redzēju, ka aiz kaimiņu barakas stūra čukstas vairāki kriminālisti. Tie jau sadalīja lomas. No personīgās pieredzes es labi zināju, kas notiks tālāk. Ap pusnakti jauno barakā ieies četri vai pieci vīri, bruņojušies atvērtiem nažiem. Viņi klusi teiks: »Nebaidāties, guliet mierīgi, mēs jūs neaizkarsim, mēs tikai apskatīsimies . . .« Un baiļu klusumā viņi aplasīs labākās mantas. Pie durvim, tāpat ar atvērtiem nažiem rokās, stāvēs divi citi, kas uzmanīgi vēros katru mazāko kustību. Pēc stundas laupītāju izpalīgi ar mantām jau būs pāri žogam un uz rīta pusi atgriezīsies ar naudu, degvīnu un ēdamo. Komandantūra saņems savu daļu, un sūdzības būs veltas.

Pēc nedēļas latviešus aizsūtīja uz tundru. Kriminālisti bija strādājuši dūšīgi — apskaužamā bija palicis maz. Jaunatnācēji

jau bija mainījušies ārēji. Ja vien viņi divus, trīs gadus izturēs, viņus salauzīs arī iekšēji.«

PSRS tirdzniecības komisijas loceklis Vašingtonā — Viktors Kravčenko, kā zināms, kara laikā aizbēga no sava posteņa un 1946. g. publicēja grāmatu »I chose freedom«, kas, nesaudzīgi atklādama Padomju Savienības boļševistiskā režīma patieso seju, modinājusi ilgi nepieredzētu ievēribu visā pasaulē. Kādā vietā šai grāmatā viņš pieskaņas arī vienam no drausmīgākiem momentiem latviešu u. c. Austrumeiropas tautu pēdējo gadu vēsturē. Viņš raksta:

— Kādā dzelzceļa mezglā, pirms mēs sasniedzām Kazaņu, mūsu vagonu novirzīja uz blakussliedēm, lai atbrīvotu ceļu kādam gašam militāra transporta sastāvam. Es sāku iet uz tuvējo mežu, kur varēja saskatīt svaigu izcirtumu. Pienākuši tuvāk, mēs pamanījām, ka vīri un sievietes — ļaužu pūlis, kas tur strādāja un ko nevarēja aplūkot bez satricinājuma, nebija krievi. Kaut lielākā tiesa no viņiem valkāja krieviskās lūku vīzes, viņu pārējais tērps bija ārzemniecisks, lai arī apaudzis ar netīrumiem vai noskrandojies pēc vislabākās padomju modes. Šie cilvēki, acīm redzami, nebija raduši pie šāda veida ziemas darbiem.

No kāda apbruņota NKVD sarga mēs izvilinājām ziņas, ka tie patiešām ir ārzemnieki — latvieši, lietuvieši, igauņi, poļi un žīdi — paraugs apmēram diviem miljoniem »šķiras ienaidnieku« un »nevēlamo«, ko boļševiki, Maskavas un Berlīnes pakta aizvēnī, deportēja uz spaidu darbiem no Padomju Savienības sagrābtajām teritorijām. Atgriežoties vilcienā, mūsu vidū valdīja smags klusums. Ap vagoniem diedelēja bezpajumtnieki — bērni, dziedot savu vecu veco himnu:

»Es miršu, es miršu,
Mani apraks,
Un neviens nezinās,
Kur ir mans kaps.«

Vai viņu starpā nebija arī mūsu bērni, kuņus atšķīra no vecākiem deportāciju laikā, vai kuņiem vecāki miruši necilvēcīgajos dzīves un darba apstākļos — kas to lai pasaka?

»New-York Times« 1949. g. septembrī ziņoja, un šo ziņojumu pārraidīja arī »Amerikas Balss«, ka uz Komi PSR pēdējā laikā deportēti 150.000 latviešu. Bet Šveices sociālistu laikraksts »Das Volksrecht« raksta, ka Vorkutas spaidu darbu nometnēs

vien, sevišķi smagos klimata un darba apstākļos, ieslodzīti ap 200.000 baltiešu.

Kas tad ir šī, tā saucamā, autonomā Komi republika?

Tas ir apgabals galējos Eiropas ziemeļaustrumos, kas snieždas no 60. pl. grada dienvidos un iet pāri polārajam lokam. Ar savu austrumdaļu tas piekļaujas Uralu kalnu grēdas ziemeļdaļai, lai aizņemtu lielāko daļu Pečoras baseina. Atskaitot kalnaino austrumu nomali, visu lielāko Komi daļu aizņem taigas klāts līdzenums, kuŗa klimatu paši boļševiki uzskata par bargu, jo apgabala ziemeļdaļā jau sastop zemes mūžīgā saluma slāni. Galvenā bagātība ir mežs, kas klāj visu Komi. Starp zemes bagātībām atzīmējamās akmeņogles un nafta, kuŗu izmantošanai nepieciešamo darba spēku nespēj sagādāt vietējie iedzīvotāji. Retā apdzīvotība bijusi par iemeslu tam, ka sastopamās dabas bagātības līdz šim vāji izmantotas. Apgabala vidus daļu šķērso vienīga dzelzceļa līnija no Kotlasas dienvidos līdz Vorkutai ziemeļos (aiz polārā loka), kas būvēta pār nomocīto deportēto cilvēku kauliem.

Atklātie naftas lauki pie Uchtas un akmeņogļu slāņi pie Vorkutas ir par iemeslu tam, ka šai »republikā« ir lielākās spaidu darbu nometnes ar centru Vorkutā. Tanīs padomju valstij »nederīgie elementi« vēl pirms savas bojā ejas bargajos klimata un vergu darba apstākļos dotu pēdējās nodevas lielajai vergu valstij. Šai nometņu apgabalā pastāvīgi atrodas ap 1 milj. vergu darba strādnieku, pa lielākai daļai nodarbināti tieši dzelzceļa līniju būvdarbos, bet kad atsevišķi posmi gatavi, tad arī ogļraktuvēs, naftas laukos un meža darbos. Pēc plāna 1941. g. Komi republikai bija jādod 300.000 t. ogļu un 250.000 t. naftas.

1950.g.rudenī Maskavas laikraksti ziņoja, ka pabeigta Kotlasas-Vorkutas dzelzceļa pēdējā posma būve Komi apgabalā, no Ust-Kožvas pie Pečoras upes līdz Vorkutai. Posms no Pečoras līdz Vorkutai ir gandrīz 500 km garš. Tieši šis pēdējais posms, kuŗa būvdarbi notika aiz polārā loka, bija sevišķi smags. Līnijas būvdarbus, kuŗos strādāja tikai vergu darbu spēks, vadīja nometņu trests »Sevceldorlag«, kas ietilpst lielajā Pečoras nometņu sistēmā. Bet arī tagad vergu darbi šai apgabalā nav samazinājušies, jo turpinās 1945. g. sāktās simtiem kilometru garās dzelzceļa līnijas būve pāri Urāliem uz Obas upes pietekām un uzsākta nākamās līnijas būve no Vorkutas līdz jūrai — Karas ostai.

NOTIESĀTO EŠELONS UZ KAZACHIJU

1941. g. aprīlī otrs ešelons notiesāto nosūtīts uz Karagandas apgabalu Kazachijā. To skaits nav zināms. 1941. g. rudenī no Karagandas pilsētas Rīgā saņemta NKVD cietumu nodaļai adresēta vēstule, kuŗas pasta nosūtīšanas zīmoga datums ir 19. jūnijs. Vēstulē atrasts 21. formulārs, kas apliecina no Latvijas izsūtīto personu ierašanos Kazachijā. No šiem dokumentiem redzams, ka nelaimīgie Kazachijā ieradušies maijā un jūnijā — pēc notiesāšanas Maskavas un Daugavpils speciālās komisijās un kuŗa tribunālā. Sodū apmērs 4—8 gadi, un tie piespriesti it kā par spiegošanu, sabotāžu un provokāciju. Starp formulāros pieminētām personām ir vairāki Latvijā plaši pazīstami saimnieciski un sabiedriski darbinieki*).

IZSŪTĪTO VĒSTULE NO KAZACHIJAS

Kāds no šiem mocekļiem vēstulē, kas Rīgā saņemta 1941. g. 14. jūnijā, raksta:

»Šodien paiet nedēļa kopš atrodos noziedznieku nometnē. Trim cilvēkiem ierādīja 20 kv. m lielu laukumu zemes būdas uzcelšanai. Ierakāmies dziļi, jo dienā šeit ir neciešami karsts, bet naktī temperatūra noslīd 10° zem nulles. Ar agrāk nometinātiem vēl neesam tikušies, jo tie atrodas viņā pusē kalnam. Drīz mūs sūtīs darbos. Runā, ka vecākiem par 60 gadiem jāstrādā nometnē, bet citiem uz īsāku vai ilgāku laiku jādodas kalnos. Ar veselību neviens no mums nevar lepoties. Sargi gan stāsta, ka šejienes klimatā daudzas slimības tiekot kā ar roku atņemtās. Nepiemēroti apstākļi vienīgi tiem, kas slimo ar reimatismu, diloni, mazasinību un audzējiem. Diētu ieturēt viegli, jo saņemam to pašu viru no rīta, pusdienā un vakarā. Izniedz arī maizi. Tā gan nelīdzinās maizei, kādu līdz šim esam redzējuši, bet pat sargi to ēd ar lielu prieku. Gan jau pieradīsim.«

Tālāk viņš pastāsta, ka neviens no še nometinātiem pats savā labā darīt nekā nevarot. Viņiem, kā jau visas tiesības zaudējušiem neesot brīv ne pie viena griezties, nedz arī ko lūgt, pa-

*) piem., lauksaimniecības kameras priekšsēdētājs R. Dzērve.

rakstīt u. t. t. No Rīgas viņi aizsūtīti uz Maskavu, kur nodzīvojuši vienu nedēļu pārsūtīšanas cietumā. Mantas, kas viņiem piederējušas vai arī viņiem sūtītas uz centrālcietumu, nevienš neesot saņēmis. Neesot izmaksāta arī nauda, par kuņas saņemšanu viņi gan parakstījušies. Naudai tomēr neesot nekādas vērtības, jo to nedrīkstot lietot kā maiņas līdzekli. Nometnē pastāvot īpaša nauda: 3-50 kap. banknotes.

Kāds cits rīdzinieks no Karagandas nometnes savā vēstulē ne par ko nesūdzas, un, neskatoties uz čekas varas darbiem un tālo, grūto ceļu, vēl saglabājis mošu garu. Bet starp rindām var izlasīt, kādos šausmīgos apstākļos viņiem jādzīvo un kas viņu sagaida. Viņš raksta:

»Viena mēneša laikā, ko pavadīju ceļā, iemācījos soļot un tagad pat visgarākās distances mani vairs nebaida. (Acīm redzot, ceļu no Maskavas līdz Kazachijai izsūtītais pa lielākai daļai veicis kājām. Cik zināms, notiesātie no Maskavas vilcienu vesti ap 500 km, bet tālāko ceļu tiem nācies mērot kājām.)

Gala punktā sastapu vairākus pazīstamus. Viņi liek tautiešus dzimtenē sveicināt, jo paši savas rakstīšanas tiesības nākamajiem 3 mēnešiem jau izmantojuši. No šejienes drīkstam sūtīt tikai 4 vēstules gadā. Tādēļ arī no manis jaunu vēstuli gaidiet ne agrāk kā septembrī. Ja rakstāt, tad stingri ievērojiet mūsu adresi: Kazachstānā Nr. . . . Ļoti lūdzu, ja iespējams, atsūtiet katliņu, kādu emaljētu krūzīti, sviestu kausētā veidā, sāli, diegus, papīru, aploksnes ar markām, jodu, vati, glicerīnu, pulveri pret blaktīm, insektiem un mušu dzēlieniem. Karagandā ir tik sīka smilts, ka tā lien visur un ieēdas pat ādā.

No nometnes tālumā redzami milzu kalni. Aiz tiem esot pilsētas, upes un kolhozi. Saprotams, to visu redzēsīm, kad būsīm pavadījuši spaidu darbu laiku. Mūs jau informēja, ka par labu uzvešanos varot 10 gadu spaidu darbus pārvērst 8 gados. Tā ir mūsu cerība. Brīdinu visus mājniekus u. c. notiesāto piederīgos — nesūtiet mums nekādus asus priekšmetus. Ja sūtāt konservus, tad tikai tos, kuņģus var atvērt ar atslēgu. Vēl reiz atgādinu — neskumt un nebrīnīties, ja Nr. . . . neatbild. Ceļš tāls, numuru daudz un vienmēr var gadīties kāds misēklis.«

UZ PĒTERPILS UN MASKAVAS CIETUMIEM

Aprīļa, maija un jūnija sākumā daudz notiesāto izsūtīti arī mazākos pulciņos, pat pa vienam, vai nu uz jau minētajām darba nometnēm Kotlasu-Pečorlagu un Karagandu vai Taškentu Uzbekijā, Marjinsku Novosibirskas apgabalā, Vladivostoku u. t. t. Daudzi no Latvijas cietumiem nosūtīti arī uz Pēterpili un Maskavu. Ir ziņas, ka piem. Maskavas Butirku cietumā vēl 1941. g. beigās atradušies arī latvieši (skat. 262. lpp.)

Daugavpils cietuma kancelejā 1941. g. rudenī saņemtas vairākas vēstules no Pēterpils cietuma. Tās izrakstītas 27., 28. un 29. jūnijā, kad Daugavpili jau bija ieņēmis vācu karaspēks, ko pēterpilieši vēl nav zinājuši. Krievu pasta vilcienu, ar kuŗu sūtītas šīs vēstules, acīmredzot apturējusi kāda vācu karaspēka vienība, kas tās sūtījusi tālāk pēc piederības. Vēstulēs Pēterpils cietuma kanceleja, pievienojot apcietināto pašrocīgi rakstītus pieprasījumus, lūdz Daugavpils cietumu izsūtīt vairāku apcietināto drēbes un naudu. Par šiem apcietinātiem Daugavpils cietuma kancelejā atrasti dokumenti, ka viņi jau 31. maijā izsūtīti uz Kotlasas staciju caur Pēterpili. Šīs vēstules tomēr pierāda, ka vēstuļu izrakstīšanas laikā apcietinātie vēl atradušies Pēterpils cietumā. Jādomā arī, ka boļševiki apcietinātos gribējuši ilgāku laiku paturēt Pēterpils cietumā, jo citādi nebūtu pieprasītas drēbes un nauda.

VISU IESLODZĪTO EVAKUĀCIJA 1941. G. JŪNIJĀ

Visu apcietināto evakuācija no Latvijas cietumiem sākās 22. jūnijā. Rīgas centrālcietumā, kur ieslodzīto bija visvairāk, to visumā beidza 23./24. jūnija naktī. Par to kāds no nedaudziem ieslodzītajiem, kam bija izdevies izglābties kā no nošaušanas, tā izsūtīšanas, jo bijis smagi slim, stāsta:

»Latvju patriotu moku kambaros Rīgas centrālcietumā valdīja neparasta rosība. Pa koridoriem nepartraukti dun līdz ausīm nobruņotu čekistu, gvardistu un sargu soļi. Pavēles par pošanos tālam ceļam nodotas visu kameru iemītņiekiem. Viņi saņem savas privātās drēbes, un, kas vēl spaspēj, tas nomazgājas. Sasvīdušie un netīrie cietumnieku tērpi paliek turpat kamerās uz grīdas . . .

Ieslodzītie brīnās, kad gaismai svīstot, viņiem vēl pasniedz siltu ūdeni — tēju. Tomēr »mielošanās« nav ilga. Atveņas kameru durvis, aiz kuņģam dažs labs smacis vairākus mēnešus, un stingrā apsardzībā viņus izved.

Uz kurienu? Neziņā vaičā skats. Bet par to nav laika domāt. Gausākos steidzina čekistu draudi un šauteņu resgaļu vicināšana. Un izejot no cietuma sētas, ikviens ieslodzītais saprot šo ceļojumu agrajā rīta stundā. Uz sliedēm pretim cietumam viņus gaida gaŗa vagonu rinda — ieslodzītos izsūta katorgā uz Sibīrijas taigām.«

Bet pagāja tikai dažas stundas, kad cietumu kameras sāka atkal pildīties jauniem apcietinātiem. No tiem 75 nošāva cietuma pagalmā 27. jūnijā vien. (Skat. Šustina spriedumu).

No Valmieras cietuma daļa ieslodzīto 23. jūnijā nosūtīta uz Rīgu, citi 24. jūnijā Valkas virzienā (skat. citā vietā). Jelgavas cietums evakuēts 23. un vēl arī 25. jūnija vakarā. No Madonas cietuma ieslodzītie 23. jūnijā nosūtīti uz Daugavpili un nodoti tur ešelonā izsūtīšanai. Kuldīgas cietumā ieslodzītie 23. jūnijā nosūtīti uz Rīgu un 24. jūnijā novesti Rīgas centrālcietumā, kad tas jau bijis evakuēts. No Daugavpils cietuma ieslodzītie evakuēti 24. jūnija rītā. Tur vēlāk ievestie 5 apcietinātie no Liepājas cietuma nav vairs ešelonā iekļuvuši, jo atrasti nogalināti.

Ka vēl kāds ieslodzīto ešelonš pēc 25. jūnija būtu aizgājis arī no Rīgas centrālcietuma — nav ne mazāko norādījumu. Arī jau pieminētie kuldīdznieki nav nekur tālāk evakuēti, bet palikuši turpat centrālcietumā līdz atbrīvošanas dienai — 30. jūnijam. 25., 26. un 27. jūnijā no Rīgas stacijām gan atgājuši vēl kopskaitā ap 40 vagonu ar apcietinātiem, bet tie visi, domājams, bijuši pēdējās dienās apcietinātie.

No Dzelzceļu virsvaldē boļševiku pamestajiem dokumentiem bija redzams, ka laikā no. 16.—27. jūnijam uz Padomju Savienību aizgājis 201 vagonš ar apcietinātiem.

Zinot, ka čeka katrā vagonā transportē no 30—50 cilvēkus, redzams, ka šais 12 dienās vien aizvesti ap 10.000 cilvēku.

Kā nosūtītājs ir uzdots ešeloniem uz Maskavu, Pleskavu un Ļeņingradu — NKVD, pārējiem ešeloniem — 155. spec. bataljons. No tā secināms, ka uz Maskavu, Pleskavu un Ļeņingradu sūtītie nav bijuši vēl notiesāti, bet uz citām vietām sūtīti jau notiesātie »soda izciešanai«. Ar tiem rīkojies 155. spec. bataljons. Šis pats 155. spec. bataljons piedalījās arī Rīgā 13./14. jūnija akcijā, nosūtot uz Sibīriju 231 vagonu ar nakts upuriem.

Apcietināto ešelonu atiešanas laiks un gala mērķis:

Datums	Nosūtīšan. st.	Vagonu skaits	Pārgājis robežu caur	Gala stacija
16.	Rīga pas.	1	Zilupi	Maskava
(19.	Liepāja pr.	1		Rīga)
21.	Rīga pas.	1	Zilupi	Maskava
22.	Škirotava	5	Indru	Kuksa
22.	Škirotava	5	Indru	Vladivastoka
22.	Škirotava	4	Indru	Novosibirsku
22.	Škirotava	8	Indru	Babiņino
22.	Škirotava	1	Indru	Kotlasa
22.	Škirotava	1	Indru	Potjome (Penza)
23.	Jelgava 1)	40	?	?
24.	Rīga pr.	1	Valku	Leņingrada
24.	Rīga pr.	5	Valku	Pleskava
24.	Rīga pr.	3	Indru	Maskava
24.	Škirotava	15	Indru	Kuibiševa
24.	Krustpils	57	Indru	Kuibiševa
24.	Rīga pas.	1	Valku	Leņingrada
25.	Škirotava 2)	23	Indru	Naļčika
25.	Škirotava	2	Indru	Maskava
26.	Škirotava	4	Sebežu	Maskava
26.	Škirotava	8	?	Maskava
27.	Rīga pr.	12	Valku	Pleskava
27.	Rīga pr.	4	Valku	Pleskava

Kopā 201 vagoni

VIŅU PEDEJIE SVEICIENI

1941. g. jūnija beigās dzelzceļa posmā Pļaviņas-Aiviekste atrasta papīra lapiņa ar šādu tekstu:

»Uzmanību! Ļoti lūdzam šīs zīmītes atradēju paziņot latviešiem, ka visi apcietinātie evakuēti uz Padomju Savienību 1941. g. 24. jūnijā. Gara stāvoklis visiem ļoti možs. Visi tic, ka drīz atgriezīsies dzimtenē. Ielādēti preču vagonos Ligo svētku vakarā, vēl sēžam uz sledēm bez kustības. Latvieši! Izturību, Dievs un taisnība ar mums! Sveiki, uz redzēšanos.«

1) Šai ešelonā bijuši apcietinātie liepājnieki, jelgavnieki un lietuvji. Ešelona virzēns nav zināms, iespējams, ka tas bijis tas pats ešelons, kas 24. jūnijā atstājis Krustpili.

2) Šai ešelonā bijuši galvenokārt Vidzemē apcietinātie. Par aizvesto tālāko likteni rakstīts 130.—133. lpp.

1941. g. 25. jūnijā. Jaunogrē atrasts papirosu kastītes vāciņš ar ķīmisko zīmuli rakstītu tekstu:

»1941. g. 24. jūnijā. Mēs politiskie ieslodzītie no Rīgas termiņcietuma un Centrālcietuma, apmēram 5.000 cilvēku, tiekam no lieliniekiem vesti Daugavpils virzienā. Pasakiet to citiem iedzīvotājiem.«

Arī Krustpils apkārtnē dzelzceļa malā atrasta uz papirosa iemutes rakstīta zīmīte:

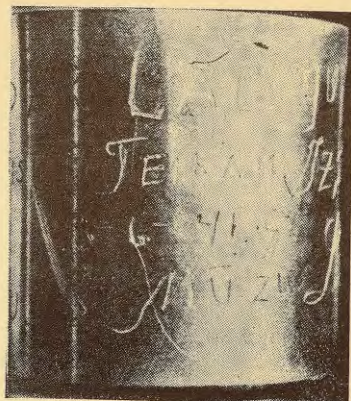
»1941. g. 24. jūnijā naktī no centrālcietuma aizveda 4.500 politiskos ieslodzītos izsūtīšanai uz PSRS.«

Dzelzceļa posmā Krustpils-Koknese atrasta Rīgas centrālcietuma bibliotēkas grāmata »Aglonas Dievmātes atgriešanās«. Tajā starp rindām un uz lapaspušu malām rakstīti apcietināto ziņojumi saviem piederīgiem un latviešu tautai. Grāmata izmesa pa vagona restoto logu 24. jūnijā, kad uz Krieviju komunisti aizveda ap 5.000 latviešu, kas mēnešiem bija smakuši Rīgas centrālcietuma un termiņcietuma kamerās un moku kambašos. Bez tiesas sprieduma viņi bija nosēdējuši tur kopš novembra, decembra un gada sākuma. No grāmatā rakstītā redzams, ka kāds students apcietināts par to, ka viņš 17. novembrī ieradies Brāļu kapos. Par to viņam piespriesti 8 mēneši bez izmeklēšanas un izsūtīšana uz Krieviju. Kāds Rīgas arodskolas audzēknis apcietināts decembrī. Pie viņa nav neviens pielaists. Arī sarakstīties bijis aizliegts. Tas pats noticis ar citiem, pat ar bērniem 12 gadu vecumā, kas atrauti no tēva un mātes un iemesti moku kambašos par to, ka viņi pie sava skolnieka svārka nēsājuši nacionālo karodziņu. Par apstākļiem Rīgas centrālcietumā kāds 14. maijā apcietinātais grāmatā raksta:

»Polītisko starpā ir sirmgalvji 70 un vairāk gadu veci un bērni. Visas kameras ārkārtīgi pārpildītas. Pat vieninieku kamerās reizēm sēž 6 cilvēki. Viens guļ gultiņā, pārējie — kur pagadās. No rīta saņemam 500 gr. rupjas maizes visai dienai, brūnu šķidrumu, pusdienās puslitru sāļas zupas, vakariņās kaņoti putras un tēju. Par mazāko izrunāšanos soda, sit, ievieto skapjos. Cilvēku piespiež būt vaļsirdīgam. Līdzšinējie sodi svārstās no 5—15 gadiem.«

Un tomēr viņi aizbrauca nesalauzti, viņi aizbrauca kā latvieši. Lūk, ko viņi raksta aizrežgotā vagonā, nezināmam liktenim pretim dodoties:

»Mēs tūkstoši aizbraucam. Tautas stiprums nezudīs. Tēvzeme neies bojā. Tā būs stipra, ja palikušie ziedosies un to

No vagona izmesta krūzīte.

turēs augstu pāri savām personīgām interesēm. Jāņugunu vietā iededziniet uguni sirdī, un līgošanas vietā lai skan kaujas dziesmas.»

»Latvieti! Esi modra. Liktenīgā stunda jau klāt. Kā sendienās atkal plīvos sarkanbaltsarkanais karogs un, laimes dziesmām skanot, plecu pie pleca iesim ierakumos, tranšejās, barikādēs, lai cīnītos par Latvijas brīvību. Latviet! Tā būs uzvaras diena. Mūsu uzvaras diena, kad sāksim veidot jaunu dzīvi.«

»1941. g. 24. jūnijā. Ieslodzīto ešelonā jau slāpstam vairākas stundas. Vairāki slimnieki smok bez medicīniskās palīdzības un sauc: Lūdzu ūdeni! Mums slāpst! Bet tēviņa mūs mīl, kā mēs mīlam viņu un — mēs nenoslāpsim!«

»Burtņiekos šodien nelīgojiet, Jānis aizbrauca braucienā bez mērķa. Dzīvojiet laimīgi un gaidiet: patiesības uzvara nāks. Uz redzēšanos!«

»Saša aizbrauca nezināmā virzienā. Uz redzēšanos Lilīt, Māra, Andī!«

»Olga, mīlais draudziņ, dzīvo un esi stipra. Kaut kur mūs sūta — nav zināms kur. Mīļš sveiciens bērniem no tētes.«

Centrālcietuma apcietinātie aizbraucot lūdza ar pašrocīgi grāmatā ierakstītām rindām sveicināt viņu bērnus, sievas un tuviniekus. Viņi lūdza latviešu tautu rūpēties par viņu ģimenēm.

Izsūtīto starpā, kas ievietoti vagonā no kuŗa izmesta šī grāmata, bijuši latvieši no Rīgas, Alšvangas, Kokneses, Burtņiekiem, Jaunpiebalgas, Taurkalnes, Madonas, Liepājas, Kuldī-

gas, Talsiem, Balviem, Valmieras. Viņu pēdējais vēlējums ir šāds:

»Gādājiet, ka arī mēs vēl redzam dzimto zemi. Bet visvairāk gādājiet par to, lai viņa būtu tāda, kur būtu prieks atgriezties. Visu Tēvzemei!«

KUR IESLODZĪTI NO CIETUMIEM EVAKUĒTIE?

Zināmus norādījumus par to dod jau iepriekš pieminētās liecības un Dzelzceļu virsvaldes dokumenti. Arī cietumos atrastajos dokumentos bija atrodamas ziņas par vairāk kā 370 apcietināto izsūtīšanas vietu. No tiem 144 aizvesti uz Pečorlagu, 126 uz Kotlasu, 37 uz Vorkutstroju, 21 uz Karagandu, 12 uz Sevpečlagu, 6 uz Uchtu (Komi SSR), 5 uz Karlagu, 3 uz Novosibirsku, 2 uz Alma Atu, 2 uz Sevseldorlagu un pa vienam uz Somu Kareliju, Marinsku, Habarovsku, Taškentu, Vladivos-toku, Orlu Sortavalu u. c. vietām.

Kāds 1942. g. decembrī Latvijā atgriezies no Rīgas centrālciētuma aizvestais kriminālists stāsta, ka no Rīgas centrālciētuma evakuētie ieslodzītie vesti līdz Naļčikai Kaukāzā. No turienes lielākā daļa tūlīn sūtīta tālāk uz Vidusāziju. Daļa Naļčikas apgabalā (Nižņij-Baksān, 90 km no Naļčikas) palikuši līdz 1942. g. augustam, kad arī aizvesti uz Vidusāziju (Plašāk skat. 132. lpp.).

Kāds atgriezies igauņis stāsta:

— Penzā redzēju kādu 20 vīru lielu latviešu grupu. Domājams, no Latvijas viņi atvesti kā apcietinātie, jo tie esot bijuši cietumā. Aizvestie cietumos vairs neesot ievietoti, bet gan norikoti darbos fabrikās, kolchozos u. t. t. Saratovas cietumā viņi esot bijuši apm. pusgadu. 1942. g. viņi no cietuma esot atbrīvoti un zem apsardzības nosūtīti darbā uz Gorkiju. Apģērbti tie bija apmierinoši, samērā siltās drēbēs, bet ārēji viņi izskatījās nabadzīgi. No sarunām man palicis atmiņā, ka starp viņiem bija arī Latvijas armijas virsnieki. Ārēji vērojot likās, ka viņu veselības stāvoklis bija labs. —

Kāds dzimtenē atgriezies latviešu jūrniece stāsta:

— 1941. g. augustā mani un citus latviešu jūrniekus pārsūtīja uz Balchašu, vēlāk uz Karagandu. Tur, strādājot sāls raktuvēs, iepazinos ar kādu latvieti, kas stāstīja, ka Rīgā bijis ap-

cietināts un ieslodzīts Centrālcietumā, kur notiesāts uz 2 gadiem. 1941. g. jūnijā, kad cietums evakuēts, arī viņš līdz ar citiem apcietinātajiem izsūtīts. 1942. g. janvārī viņš no apcietinājuma atbrīvots, jo bijis sodīts tikai par huļīgānismu. Izsūtīto ešelons no Karagandas devies tālāk uz Kazachstānu. —

No kāda apcietinātā, kuŗš evakuēts 23. jūnijā no Valmieras cietuma, saņemta 1941. g. 1. jūlijā izsūtīta pastkarte ar Volchovstroj (austrumos no Ļeņingradas) pasta zīmogu.

Kāda apcietināto grupa, ap 150 cilvēku, no Rīgas Centrālcietuma aizvesta uz Kamčatku. Līdz turieni grupā bijuši arī Dr. Plāķis, sportisti — sprinters Ķīvītis un tenisists Kuzņecovs un plkv. Lapsa.

ATGRIEZUŠIES LIECINA

Ka jau minēts, no 24. jūnijā evakuētajiem cietumniekiem dažiem (gan tikai par krimināliem pārkāpumiem notiesātiem) izdevies atgriezties dzimtenē. Viens no tiem, kāds rīdzinieks, stāsta:

— Mani apcietināja 1941. g. 11. martā par it kā 200 gr nacionālizēta zelta nenodošanu. Piesprieda 1 gadu un ievietoja Rīgas centrālcietumā, kur atrados līdz 1941. g. 24. jūnijam, kad aizveda uz Padomju Savienību. Ceļā deva tikai maizi un ūdeni. Ceļā ešelonā notika divi pašnāvības mēģinājumi.

Ešelons gāja caur Zilupi, Maskavu un pēc 8 dienām nonāca gala punktā — Naļčikā (Kaukāzā). Mūs novietoja apm. 95 km no Naļčikas, Nižnij-Baksānā, apcietināto nometnē. Visa nometne bija sadalīta atsevišķās mazākās nometnēs, katrā 1000—4000 cilvēku. Kad nonācām nometnē, neveselēm bija jāpietiecas pie nometnes ārsta. Pietiecos arī es. Mūs 38 neveselos nosūtīja uz nometni Nr. 5.

Nometnē dzīve bija grūta, uzturs slikts. Visi nometnes iemītnieki sadalīti trīs grupās. Pirmā grupā tie, kas nav izpildījuši nolikto normu. Dienā tie saņēma 350 gr. maizes. Otrā grupā tie, kas normu izpildījuši — saņēma 500 gr. maizes dienā. Trešā grupā stachanovieši — saņēma 800 gr. maizes dienā. Daudzi slimoja ar dizenteriju un caureju. Apcietinātie strādāja pie ceļu būvēm, daži arī kalnos raktuvēs. Vēlāk nometnē pienāca arī apcietinātie no Valmieras un Daugavpils.

1941. g. novembrī apm. 700 cilvēku no Nižnij-Baksanas no-

metnes nosūtīja uz Karagandu, Vidusāzijā. Vēlāk dzirdēju, ka liela daļa no tiem ceļā mirusi. Kad Naļčikai tuvojās vācu kara spēks, nometni likvidēja. Tos, kam sods bija izciests, vai kam tas bija mazs, atbrīvoja, daļu veda tālāk uz Vidusāziju, bet daļu turpat nometnē arī nošāva. —

Kāda latviete, restorāna viesu apkalpotāja, kas par piedzēruša, uzbāzīga sarkanarmijas leitnanta nosaukšanu par hulīgānu 1941. g. 7. martā notiesāta uz vienu gadu un 24. jūnijā evakuēta, atgriezies Rīgā, stāsta:

— 6 nedēļas biju Rīgas termiņcietumā, tad 18. aprīlī mani nosūtīja uz Valmieras darba koloniju. Kaņam sākoties, 1941. g. 24. jūnijā plkst. 20 visu koloniju atveda Valmieras stacijā un ievietoja ešelona. Ešelonu no Valmieras izbrauca plkst. 23. Valmierā izdalīja nedaudz pārtikas. Kad tā izbeidzās, deva apm. 100 gr. maizes dienā, bet bija arī dienas, kad pat ūdeni nedeva.

Gala punktā, Kaukāza stacijā Naļčikā, ešelonu nonāca 8. jūlijā. No vilciena izlaida nākošā rītā. Bija tikai valmierieši, apm. 400 cilvēku, 3—4 vagoni vīriešu un pārējie sievietes. Sešas sievietes, kuņas Latvijā vēl nebija tiesātas, aizveda uz cietumu, pārējos, jau Latvijā notiesātos, novietoja piespiedu darbu nometnēs: 28 sievietes un daļu vīriešu Nižņij-Baksanā, bet pārējos lielāko daļu, to skaitā arī mani, Lubzavodā, apm. 60 km no Naļčikas.

Sākās katonga bez ķēdēm. Sievietēm, kuņas bija nākušas gan no Rīgas strādnieču vidus, gan arī no mazajām provinces pilsētiņām un laukiem, tagad bija jāstrādā kukurūzas laukos un jāapstrādā kukurūzas stiebrī, lai no to šķiedrām fabrikā gatavotu dažādus pinumus. Kalnu karstumā bija jāstiepj milzīgas nastas līdz rijīgām stiebru pārstrādāšanas mašīnām, jācenšas tikt līdzī ar nometnes kārtību apradušām krievu cietumniecēm. Un ne tikai tas: jaunpienācējām bija jāveic pusotras dienas norma. Lamu vārdu un šauteņu laidņu sietienu uzmudinātas, jaunas, pusmūža un arī pavisam vecas sievietes centās padarīt neiespējamo. Vakarā, kad nogurušo sieviešu pulciņš devās uz savām teltīm, sargi — krievi, kabardīnieši un balkāri čekistu tērpos izsauca daudz vārdus. Izsauktām, savas dienas normu neveikušām, bija jāatgriežas pie kukurūzas un niedru kaudzēm. Dienā nepadarītais bija jāatstrādā naktī. Četros no rīta »kaitētājas« bez atpūtas un ēdiena, stājās atkal pie jaunas dienas normas izstrādāšanas. No rīta un vakarā ūdens, jaukts ar kukurūzas

putraimiem, pusdienā vienmēr viens un tas pats krievu virums — »borščs« un nedaudz maizes. Tā dienu no dienas un nedēļu pēc nedēļas. Sākās slimības. Smagais darbs, neizturamais karstums un vēsās nakts stundas, kopā ar mūžīgo pusbadu, sadragāja veselību pat vizīturīgākai un norūdītākai. Ko nepaguva sargu neželība, to panāca karceris — māla būda, kur sodītām bija jāpavada 24 vai pat 48 stundas no vietas. Kāda bērzauniete šajā Padomijas cietumnieku ellē jau pēc 8 nedēļām saslima ar dizenteriju smagā formā un nomira. Arī viņai, neraugoties uz tās 70 gadiem, bija jāstrādā tās pašas normas, kas nebija pa spēkam pat jaunajām. Augustā un septembrī no mūsu nelielā sieviešu pulciņa nomira 9.

Čekisti izlikās neredzam un neticam, ka nelaimīgās sievietes zaudē spēkus un veselību. Ik rītu nikni blāviēni no teltīm tās dzina laukā. Pelnu pelēkām sejām, aizpampušie vaigiem un ar malarijas uztūkumiem visā ķermenī, nelaimīgās atkal vilkās pa nebeidzamo smilšu ceļu uz savu darba moku vietu. Es ar saviem 24 gadiem biju viena no jaunākām, bet pēc karcerī pavadītās diennakts tāpat neizturēju.

Saslimu arī es, temperatūra sacēlās līdz 39,7°. Tad atļāva vienu dienu palikt mājā, bet jau nākamā dienā atkal bija jāiet darbā. Tur no nespēka saņimu, bet to ārste iztulkoja kā simulēšanu, un mani atkal ieslodzīja karcerī. Tur sardzes karēivji mani smagi sita un spīdzināja, durot kājas muskuļos garu adatu. Iedurtā adata bez operācijas nebija izņemama, bet ārste atteicās operēt. Bija jāiet darbā. Kustoties adata dūrās arvien tālāk, kāja ārkārtīgi satūka, tā kā darbu turpināt nebiju spējīga. Par laimi, dienas piecas vēlāk, ārsti no darba atstādināja un viņas vietā ieceltais ārsts-gruzīns mani tūlī nosūtīja uz slimnīcu Naļčikā.

Slimnīcā pavadīju 3 mēnešus, līdz 1941. g. 24. decembrim, kad atgriezos Lubzovodas nometnē. Atgriežoties atradu vairs tikai vienu latvieti, visi citi 20. decembrī bija pārsūtīti tālāk uz Dienvidāziju.

1942. g. augusta pirmajās dienās Naļčikai tuvojās vācieši, tad steigā formēja ešelonus un notiesātos nosūtīja tālāk, uz Vidusāziju. Tikai nelielu daļu — apm. 300 cilvēkus — kam piespriestais sods bija mazs vai jau soda laiks notecējis, atbrīvoja. Mani atbrīvoja 1942. g. 12. augustā. Kādu laiku, līdz septembrim, dzīvoju pie kādas krievietes, ar kuŗu reizē tiku atbrīvota, bet pēc tam man patvērumu Naļčikā deva kāda Sibīrijas lat-

vieta. 1942. g. 28. oktobrī Naļčikā ienāca vācu armija. Tad tūdaļ arī devos atpakaļ uz dzimteni.

MASU DEPORTĀCIJAS 13./14. JŪNIJĀ

No pirmās okupācijas dienas, pēc noteikta, jau iepriekš izstrādāta plāna sāktā latviešu tautas iznīcināšana ar 1941. g. 13./14. jūnija nakti kļuva masveida. Tagad ir zināmi arī šī plāna atsevišķie punkti un gala mērķis — latviešu tautas, kā komūnisma idejām nepiemērotas, iznīcināšana. Ar apcietināšanām un nāves sodiem vien tas nebija tik ātri iespējams. Daudz vienkāršāks ceļš bija masu deportēšana uz Sibīriju un vergu nometnēm piecgadu plānu veikšanai, līdzīgi, kā tas jau daudzus gadus praktizēts pašā Krievijā. To veikt bija paredzēts iespējami visīsākā laikā, deportējot 1) bij. militārpersonas un redzamākos valsts, saimnieciskos un sabiedriskos darbiniekus; 2) »kulakus« — zemes īpašniekus līdz 5 ha un 3) visu pārējo inteliģenci un padomju varai nesimpatizējošos strādniekus.

Vēsturē mēs pazīstam »Bērtuļa nakti« Francijā. Latviešu tautai tāda »Bērtuļa nakts« bija 1941. g. 13./14. jūnija nakts, kad ciešanu un nāves ceļu aizgāja vairāk kā 15.000 latviešu, kad čekisti, miliči un bruņoti kompartijas biedri agra rīta stundās iebruka lauku sētās un pilsētu dzīvokļos, izrāva vīrus un sievas, sirmgalvjus un zīdaiņus no gultām un sadzina aizrestotos preču vagonos un kā lielākos noziedzniekus, stingrā apsardzībā, aizveda no dzimtenes nezināmā tūlumā. Šis nakts baigie notikumi pārsniedz visu, ko latviešu tauta nelaiemes un ciešanu ziņā pārcietusi pēdējā gadu simtenī.

Tagad ir zināms, ka šie nelaimīgie ir aizvesti, vai nu uz spaidu darbu nometnēm vai Sibīrijas tundrām. Tagad ir zināms arī precīzs šo nelaimīgo skaits 15.081 — 6.447 vīrieši, 5.302 sievietes un 3.042 bērni no 1—16 g. v. un 290 zīdaiņi zem viena gada vecuma. Jaunākai moceklei Veltai D. aizvešanas diena ir bijusi tikai 14. dzīvības diena. Šai naktī apcietināti un deportēti uz Sibīriju arī 326 sirmgalvji, 158 vīrieši un 168 sievietes, vecāki par 70 gadiem, 5 pat vecāki par 90 gadiem:

Davidsons, Līze no Vidzemes, dzim. 1850. g.
 Brūvelis, Marija no Vidzemes, dzim. 1849. g.
 Lapiņš, Marija no Daugavpils, dzim. 1851. g.
 Mediņš, Maiga no Zemgales, dzim. 1851. g.
 Plātors, Mārtiņš no Zemgales, dzim. 1848. g.

DEPORTĀCIJU SAGATAVOŠANA

Visu padomju režīmam naidīgu un nevēlamu personu reģistrāciju, pamatojoties uz jau pieminēto PSRS NKVD 11. oktobra pavēli Nr. 001223, padomju vara sāka jau ar pirmo okupācijas dienu, bet, kaŗa draudiem pieaugot, šis darbs tika veikts »trīciena tempā«. Masu deportācija no Baltijas valstīm izlemta Maskavā 1941. g. janvāra vidū. Aprīlī izlemts, ka pirmajai deportāciju akcijai jānotiek jūnija mēnesī. No šī brīdā tad arī čeka drudžaini strādāja tieši pie deportējamo sarakstu sastādīšanas. No Padomju Lietuvas valsts drošības tautas komisāra, valsts drošības vec. majora Gladkova 25. aprīļa pavēles Nr. 0023, kas atrasta Lietuvā, redzams, ka Lietuvas NKVD aprīņķu nodaļu priekšniekiem nekavējoties bija jāizdala no vispārīgās kontrrevolucionārā elementa apzināšanas, kā sevišķi svarīga un steidzama, īpaši bīstamu personu reģistrācija un šī reģistrācija jānobeidz līdz 1941. g. 1. jūnijam. Par darba gaitu bija jāsniedz pārskats uz sevišķas veidlapas: »Piecu dienu pārskats par sociālu un kontrrevolucionāru elementu reģistrāciju.« Neapšaubāmi, ka līdzīgu pavēli Latvijas NKVD aprīņķu nodaļām bija devis arī Padomju Latvijas valsts drošības tautas komisārs S. Šustins.

Par to, kādā veidā Latvijā gatavoti deportējamo saraksti, liecina, piem., Jēkabpils aprīņķa milicijā atrasts dokuments. No tā redzams, ka Elkšņu pagasta milicis Dākulis saņēmis aprīņķa milicijas pilnvarotā Keiviča pieprasījumu sadabūt ziņotājus un sastādīt īpašu sarakstu par tiem, kas agrāk vai arī tagad izrāda pretkomūnistiskas tieksmes, kā arī izdarījuši pret komunistiem »bandītismu«. Pirmo reizi milicis Dākulis uz to atbildējis, ka »vecā un jaunā bandītisma neesot«, bet tomēr aprīlī sastādīts īpašs nevēlamu personu saraksts, ko parakstījis tas pats Dākulis. Sarakstā minēti 33 Elkšņu pagasta iedzīvotāji un katram pielikta atsevišķa piezīme: aizsargs, instruktors, balsojot svītojis sarakstu, nosaucis strādnieku valdību par verdzības un posta valdību, bijis pagasta vecākais un tml.

Līdzīgs ziņojums par 15 personām atrasts arī Lielvārdes pa-

gasta miliča R. Mežapuķes pamestajos dokumentos. Bez tam 20. jūnijā R. Mežapuķe no jauna ziņojis NKVD Rīgas apr. daļas priekšniekam: »Ziņoju, ka Lielvārdes pagastā, sakarā ar padomju varai naidīgo elementu aizvešanu, ir radušies jauni pilsoņi, kas izrāda naidīgu noskaņojumu padomju varai un izplata dažādas uztraucošas baumas«. Minētas 8 personas.

Līdzīgu ziņu sniegšana, bez miličiem, uzdota arī visaktīvākiem no aktīvistiem, kas, kā vēlāk noskaidrojās, komplektējās no bijušajiem kriminālnoziedzniekiem, pagrīdniekiem u. c. boļševiku režīma balstītājiem. Pilsētās ziņotāja pienākumus daudzos gadījumos veica arī sētnieki, bieži vien gan paši to neapzinādāmie.

Visi vietējie režīmam nevēlamo personu saraksti nosūtīti uz Rīgu, kur čeka izlēmusi, kuŗi no sarakstos minētajiem nekavējoši apcietināmi un nogādājami čekā un kuŗi deportējami. Oficiāli noskaidrots, ka galīgi deportējamo sarakstu noformējuši »sevišķā apspriedē« 4 Maskavas un 2 vietējie čekisti.

Pašu deportāciju izvešanas tehnisko kārtību noteica īpaša 1941.g. 21. janvārī izdota instrukcija, kas pēc sava neģēlīgā satura ir vienīgais tāda veida dokuments pasaulē pēdējos gadu simteņos.

Šī instrukcija atrasta Lietuvā un tās pilnu tekstu oriģināla fotokopijā Lietuvas Studiju Birojs publicēja 1942. g. grāmatā: »Lietuviu Archyvas, boļševizmo metai«. Šī dokumenta (Instrukcija o poradke provedjenja operacii po vyseleņiju antisovetskogo elementa iz Litvy, Latvii i Estonii.) teksts tulkojumā ir sekojošs:

Ļoti slepeni.

INSTRUKCIJA

par Lietuvas, Latvijas un Igaunijas pretpadomju elementu deportācijas veidu.

1. Vispārējais stāvoklis.

Pretpadomju elementu deportācija ir uzdevums ar lielu politisku nozīmi. Tā sekmīga realizēšana atkarīga no apgabalu un galvenās izpildkomitejas prasmes izstrādāt rūpīgu operāciju veikšanas plānu, uz priekšu paredzot visas iespējamās nejausības. Bez tam vissvarīgākais pamatnoteikums ir, ka operācija jāizved bez trokšņa un pānikas, nepieļaujot ne pašu deportējamo, nedz arī apkārtnes padomju iekārtai naidīgi noskaņoto iedzīvotāju demonstrācijas vai cita veida pretdarbību.

Instrukcijas par darbu sekos vēlāk. Tām jābūt saskaņotām, bet atsevišķos gadījumos deportāciju izpildītāji darbinieki var

un viņiem vajaga ņemt vērā operāciju izvešanas vietējās īpatnības, pareizi novērtējot stāvokli un pieņemot citādus lēmumus, lai viņi uzticēto uzdevumu veiktu bez trokšņa un pānikas.

2. Instrukciju nodošanas veids.

Darba veicēju grupu instruēšanu izdara apgabalu izpildkomitejas deportācijas dienā, pēc iespējas neilgi pirms darba sākšanas, ņemot vērā arī braukšanas ilgumu līdz deportāciju izvešanas vietai.

Apgabalu izpildkomitejas jau iepriekš sagādā darba veicēju grupu nogādāšanai uz darbības vietām vajadzīgos transporta līdzekļus.

Attiecībā uz jautājumu par nepieciešamā automobiļu un vagonu skaita piešķiršanu transportam, apgabalu izpildkomitejas konsultējas ar partijas vadītājiem noteiktās vietās.

Instrukciju došanai paredzētās vietas jau iepriekš rūpīgi sagatavojamas, apsverot to derīgumu un novēršot nepiederīgu personu ienākšanas iespējamības.

Instrukciju nodošanas laikā ēku rūpīgi apsarga strādnieku gvardisti.

Gadījumā, ja kāds operāciju veicējs darbinieks nav ieradies saņemt instrukcijas, apgabalu izpildkomitejai nekavētoties iztrūkstošais jāatvieto ar iepriekš norīkotās rezerves spēkiem.

Izpildkomitejas pārstāvji paziņo visiem sapulcinātajiem darbiniekiem valdības lēmumu par zināma skaita pretpadomju elementu izsūtīšanu no attiecīgas republikas, resp. apgabala. Bez tam, tie dod īsu norādījumu — kas ir izsūtāmie.

Sapulcinātie darbinieki brīdināmi ievērot to apstākli, ka deportējamie ir padomju tautas ienaidnieki, un tāpēc nav neiespējams viņu bruņots uzbrukums.

3. Dokumentu saņemšanas kārtība.

Pēc vispārējo instrukciju nodošanas darba veicējām grupām, tām nododami noteikti dokumenti par deportējamiem, resp. deportējamo saraksti. Deportējamo saraksti jau iepriekš pārrunājami un pieņemami darba veicējās grupās — pagastos un ciemos, lai darbības laikā nerastos nekādi traucējumi.

Pēc izsūtāmo personu saraksta saņemšanas, grupas vadītājs iepazīstas ar tās ģimenes sastāvu, kuŗu tas nodomājis deportēt. Viņš pārbauda izsūtāmās ģimenes locekļu skaitu, klāt pielikto, pašiem deportējamiem izpildāmo veidlapu skaitu, izsūtāmo

pārvešanai vajadzīgos transporta līdzekļus. Neskaidrības noskaidrojamas tūlīt uz vietas.

Izniedzot izsūtāmo sarakstus, apgabala izpildkomiteja paziņo katram grupas dalībniekam, resp. grupas vadītājam, kur izsūtāmo ģimeni domāts novietot, un paskaidro, kā tā tiks tur nogādāta. Tāpat tā paziņo darba veicējai grupai, pa kādiem ceļiem izsūtāmie nogādājami līdz dzelzceļa stacijai, kur tos ievietos vilcienā. Ir svarīgi norādīt, kur novietotas karaspēka vienības, lai rodotos traucējumiem deportāciju veikšanas gaitā, varētu pieaicināt tās palīgā, varbūtējās pretošanās gadījumā.

Pārbaudāmi visu deportētājas grupas dalībnieku ieroči un municija. Ieročiem jābūt kaujas kārtībā, pielādētiem, bet patrona nedrīkst atrasties stobrā. Ieroči lietājami kā pēdējais līdzeklis — ja darba veicējai grupai uzbrūk, draud tai ar uzbrukumu vai izrāda pretestību.

4. Deportācijas kārtība.

Ja no vienas vietas deportējamas vairākas ģimenes, viens no darba veicējas grupas locekļiem ieceļams par vecāko tai ciemā. Viņa rīkojumus jāklausa visi darba veicējiem tai ciemā.

Ierodoties ciemā, deportāciju izdarītājas grupas sazinās ar vietējām izpildkomitejām (ievērojot nepieciešamo slepenību) — ar izpildkomitejas priekšnieku, sekretāru, vai tās locekļiem. No viņiem deportētāji saņem noteiktus norādījumus par izsūtāmo ģimeņu dzīves vietām. Tad darba veicējas grupas kopā ar vietējās komitejas darbiniekiem dodas uz izsūtāmo personu dzīves vietām.

Deportācijas izdarāmas rīta ausmā. Ierodoties izsūtāmās ģimenes dzīvoklī, grupas vecākais savāc visus izsūtāmās ģimenes locekļus vienā telpā, neaizmirsdams ievērot nepieciešamos piesardzības līdzekļus varbūtējās pretestības novēršanai.

Pārbaudījis ģimenes skaitu pēc izsūtāmo saraksta un atzīmējis tajā slimos, kā arī iztrūkstošo ģimenes locekļu atrašanās vietu, grupas vecākais uzaicina nodot ieročus. Neskatoties uz to, vai ieroči tiek nodoti vai nē, katrs deportējamais izkratāms. Tāpat izkratāms dzīvoklis, meklējot tur paslēptos ieročus.

Dzīvokļa kratīšanas laikā viens grupas dalībnieks paliek sardzē pie deportējamiem.

Ja ieročus atrod nelielā skaitā, tie savācami un sadalāmi grupas dalībniekiem. Ja atrod daudzus ieročus, tie iekraujami ratos vai automašīnās, ar kuņģiem deportētāji ieradušies. Pēc tam tur-

pat novietojama arī municija. Municija un šautenes iesaiņojamas kopā.

Vajadzības gadījumā ieroču transportēšanai mobilizējama sardze.

Atrodot ieročus, kontrevolucionāras skrejlapas, literātūru, ārzemju valūtu, vērtslietas lielā skaitā, par to turpat uz vietas, sastādāms akts, kuņā aprakstāmi atrastie ieroči un literātūra. Bruņotas pretošanās gadījumā, pretojošos personu apcietināšanas jautājumu un to nogādāšanu uz vietējo sabiedriskās drošības tautas komisāriāta nodaļu izlemj apgabala izpildkomiteja.

Par tiem izsūtāmajiem, kas slēpušies no deportācijas, kā arī par slimajiem, sastādāms attiecīgs akts, kuņu paraksta partijas pārstāvis.

Pēc kratīšanas pabeigšanas, deportējamie paziņo, ka saskaņā ar valdības lēmumu viņus izsūta uz citiem Savienības apgabaliem.

Deportējamam atļauts līdzī ņemt mājsaimniecībai nepieciešamos priekšmetus, bet ne vairāk par 100 kg:

1. Drēbes.
2. Apavus.
3. Veļu.
4. Gultas veļu.
5. Traukus.
6. Glāzes.
7. Virtuves piederumus.
8. Pārtiku — domātu ģimenes viena mēneša iztikai.
9. Rīcībā esošo naudu.
10. Mugursomu vai ceļojuma somu, kur priekšmeti iesaiņojami.

Nav ieteicams līdzī ņemt lielākus priekšmetus.

Ja izsūtāmos domāts novietot lauksaimniecībā, tiem atļauts līdzī ņemt nelielus lauksaimniecības inventāra piederumus — cirvjus, zāģus un citus priekšmetus. Tie tad sasiename kopā un novietojami atsevišķi no mājsaimniecības piederumiem, jo dzelzceļa stacijā tos ievietos speciālos preču vagonos.

Lai nesajauktu to piederību, uz tiem uzrakstāms vārds, tēva vārds un ciema nosaukums.

Novietojot šādus priekšmetus transporta līdzekļos, jāraugās, lai deportējamie nevar tos izlietāt par pretošanās ieročiem laikā, kamēr viņi virzās pa lielceļu.

Iekraujot līdzī ņemamās mantas, darba veicējas grupas pār-

stāvji kopā ar vietējās izpildkomitejas pārstāvjiem sastāda inventāra sarakstu, atzīmējot priekšmetu stāvokli, vadoties pēc viņiem izsniegtās instrukcijas.

Ja deportējamam ir pašam savi transporta līdzekļi, līdzī nemamās mantas un paši deportējamie tajos tiek nogādāti uz noteikto iekraušanas vietu.

Ja deportējamiem tādu nav, uz darba izvedējas grupas vecākā rikojumū vietējā izpildkomiteja norīko šķūtiš.

Visas personas, kas deportācijas priekšdarbu veikšanas laikā atrodas deportējamo dzīvoklī, aizturamas līdz deportācijas darbu nobeigšanai. Tāpat uz vietas noskaidrojama viņu radniecība ar izsūtāmajiem. Tas darāms, lai notvertu personas, kas izvairās no policijas, milicijas un citiem cilvēkiem.

Pārbaudot aizturētās personas un noskaidrojot, ka viņas neietilstp izsūtāmo kontingentā, tās atbrīvojamās.

Ja ciema iedzīvotāji sāk pulcēties ap māju, kur notiek deportācija, viņi uzaicināmi izklīst pa savām mājām un brīdināmi, ka pulcēšanās nav atļauta.

Ja deportējamais atsakās atvērt durvis arī pēc tam, kad viņam paziņots, ka aiz durvīm atrodas Sabiedriskās drošības tautas komisāriāta darbinieki, tās izlaužamas. Atsevišķos gadījumos palīgā aicināmas arī citas tai pašā apkārtnē darbojošās deportētāju grupas.

Ciema deportējamo nogādāšana uz sapulcināšanas vietām izdarāma dienas gaismā. Ģimenes locekļu savākšanu izdarīt pēc iespējas ātri, bet ne ilgāk kā divu stundu laikā.

Visos gadījumos jāievēro stingra un noteikta rīcība, nepieļaujot brammanību, troksni un pāniku.

Uz visstingrāko noliegts noņemt izsūtāmam kaut kādas mantas, izņemot ieročus, kontrrevolūcionāru literātūru un ārzemju valūtu. Tāpat nedrīkst lietāt izsūtāmā pārtiku.

Visi deportācijas veicēji darbinieki brīdināmi, ka viņi tiks saukti pie atbildības un nodoti tiesai par izsūtāmiem piederošās mantas piesavināšanos.

5. Deportējamā nošķiršana no viņa ģimenes.

Ņemot vērā, ka liels deportējamo skaits domāts apcietināšanai speciālās nometnēs, kamēr viņu ģimenes novietojamās citos apgabalos, tomēr deportācija izdarāma kopā ar ģimeni, neinformējot ģimenes galvu par paredzēto šķiršanu. Izdarot dzīvokļa kratīšanu un sakopojot atrastos dokumentus, ģimenes galvas

dokumenti pievienojami viņa izsūtīšanas pavēlei, bet pārējie pie ģimenes saraksta.

Šādas deportējamās ģimenes nogādājamās līdz dzelzceļa stacijai vienā satiksmes līdzeklī un tikai stacijā ģimenes galva ievietojams atsevišķā, ģimenes galvām paredzētā vagonā.

Jau dzīvoklī deportējamās ģimenes galva brīdināms, ka viņa līdzī ņemamie priekšmeti ievietojami atsevišķā somā, paskaidrojot, ka tas darāms tā tāpēc, ka sanitārā pārbaude notiks vīriešiem atsevišķi.

Stacijā apcietināšanai paredzētā ģimenes galvas mantas iekraujamas atsevišķos vagonos, kuņus norādīs šim nolūkam norīkoti darbinieki.

6. *Deportējamo konvojs.*

Stingri noliegts deportējamo kolonnas konvojam sēdēt deportējamo transporta līdzekļos. Pavadoņiem jāiet gar abiem kolonnas sāniem un aizmugurē. Konvoja vecākais laiku pa laikam apstaigā kolonnu, lai pārbaudītu, vai virzīšanās notiek pareizi.

Kolonna sevišķi uzmanāmā, tai virzoties cauri apdzīvotai vietai, kā arī satiekoties ar gaŗāmgājējiem. Konvojam jāraugās, lai nenotiktu neviens bēgšanas mēģinājums un lai deportējamie nesarunātos ar gaŗāmgājējiem.

7. *Iekraušanas kārtība.*

Katrā iekraušanas punktā viens apgabala izpildkomitejas un viens speciāli nozīmēts darbinieks atbildīgi par iekraušanas gaitu.

Deportācijas dienā iekraušanas punkta priekšnieks kopā ar deportācijas vilciena priekšnieku un Sabiedriskās drošības tautas komisāriāta kaŗaspēka priekšnieku pārbauda vilciena vagonus, lai redzētu, vai tie ir apgādāti ar visu nepieciešamo — guļamnārām, tualetes spaini, laternu, restēm etc. — Tāpat viņi pārrunā, kā vilciena priekšniekam izturēties pret deportējamajiem.

Iekraušanas punktu apsarga NKVD kaŗaspēks.

Deportācijas darba veicējas grupas vecākais nodod izsūtāmo vilciena priekšniekam izsūtāmo sarakstu norakstu par katru vagonu atsevišķi. Vilciena priekšnieks pēc tam izsauc deportējamos pēc saņemtajiem sarakstiem, rūpīgi pārbauda ģimenes locekļu skaitu un ierāda tiem vietu vagonā.

Deportējamo mantas iekraujamas tai pašā vagonā, kur pašī deportējamie, atskaitot lauksaimniecības inventāra priekšmetus, kas ievietojami atsevišķos preču vagonos.

Deportējamie ievietojami vagonos pa ģimenēm. Nav atļauts ģimenes šķirt (izņemot vienīgi apcietināšanai nolemtos ģimeņu galvas). Katrā vagonā ievietojamas 25 personas.

Pēc vajadzīgā skaita ievietošanas, vagoni noslēdzams.

Pēc cilvēku pārņemšanas un ievietošanas vagonos, deportācijas vilciena priekšnieks ir atbildīgs par viņiem un par viņu nogādāšanu nozīmētajās vietās.

Pēc izsūtāmo nodošanas, deportācijas veicējas grupas vecākais raksta ziņojumu par darba veikšanu un gaitu un iesniedz to apgabala izpildkomitejas priekšniekam. Ziņojumā īsumā uzskaitāmi deportēto vārdi, vai ir atrasti ieroči un kontrrevolucionāra literatūra un kā deportācija izdevusies.

Pēc deportējamo nodošanas un ievietošanas izsūtāmo vilcienā un pēc ziņojuma iesniegšanas, deportētāju grupas dalībnieki tiek atbrīvoti no viņu pienākumiem, un tie tālāk rīkojas pēc vietējās Sabiedriskās drošības tautas komisāriāta nodaļas norādījumiem.

1941. gada 21. janvārī.

Nr. 2192.

*PSRS Sabiedriskās drošības tautas komisāra vietnieks,
trešā ranga sabiedriskās drošības komisārs: Sērovs.*)*

No šīs instrukcijas redzam, ka deportācijas uzskatītas par »svarīgu politisku uzdevumu« un sagatavošanās šim negēlīgam uzdevumam bijusi jāizdara sevišķi rūpīgi un vislielākā slepenībā. Mēs redzam, ka instrukcijā rūpīgi punkts pēc punkta norādīts kā sagatavojami deportācijas orderi, transports, vilcieni, ka dzīvokļi uzlaužami, ja nelaiž iekšā, ka deportējamo ģimeņu galvu un ģimeņu locekļu »izņemšanas« operācija jāizdara vienā laikā, neziņojot viņiem, ka vēlāk tos šķirs, ka operā-

*) Instrukcijas parakstītājs, Valsts drošības komisāra vietnieks 3. ranga drošības komisārs Sērovs 1941. g. jūnija sākumā ieradās Rīgā, lai personīgi vadītu 13./14. jūnija nakts deportācijas Latvijā un Igaunijā. Viņa centīgs palīgs un tehniskais apcietināšanu vadītājs bija Latvijas iekšlietu tautas komisārs Noviks. 1944. g. Sērovs jau bija uzdienējis līdz partijas centrālkomitejas kandidātam, augstākās padomes deputātam un Padomju Savienības iekšlietu ministra Bērija pirmam vietniekam ģenerālpulkveža pakāpē. 1944. g. viņš personīgi vadīja arī čečeņu un ingušu tautiņu simtprocentīgu iznīcināšanu Ziemeļkaukāzā.

cija sākama rīta ausmā vienlaicīgi visās trijās Baltijas valstīs, u. t. t., u. t. t. Te jānorāda, ka par ģimenes galvu ne katrreiz uzskatīts vīrs, resp. tēvs, bet gan tas no ģimenes locekļiem, kuŗa »vainas« dēļ ģimeni deportē.

Tādēļ daudzos gadījumos no ģimenes atšķīra nevis vīru vai tēvu, bet sievu, resp. māti. Piem. šīs grāmatas citā vietā pieminētie divi atgriezušies 13./14. jūnija nakts upuŗi ir deportēti kā ģimenes locekļi. Pirmajā gadījumā par ģimenes galvu uzskatīta sieva (bijusi Aizsardžu pulciņa priekšniece), otrā gadījumā māte (bijusi uzņēmuma īpašniece). Abas sievietes »iekraušanas stacijā« atšķirtas no pārējiem ģimenes locekļiem un ievietotas ģimeņu galvu vagonā, bet viņu vīri bērnu un sieviešu vagonos.

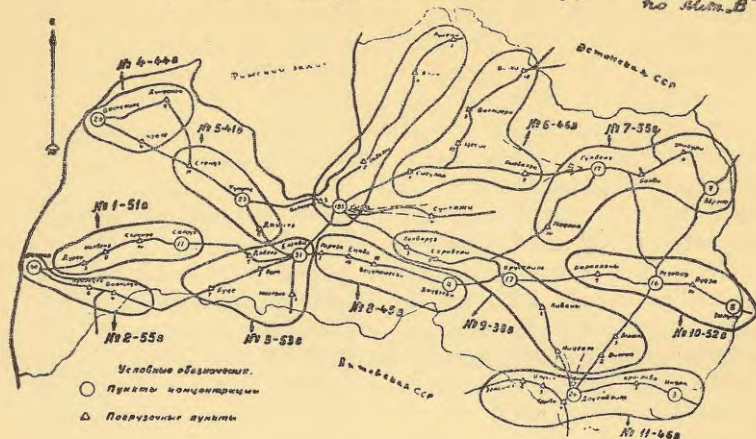
CITI PRIEKŠDARBI

Valsts papīru spiestuvē bija iekārtota sevišķi slepena nodaļa, kur iespieda vajadzīgo dokumentu, aktu un formulāru veidlapas. Piem. 1941. g. jūnijā iespiesti 15.000 eks. deportāciju operatīvo grupu vecāko raporti par deportācijas gaitu NKVD aprīņķu priekšniekiem. Raportā bija jāsniedz ziņas, kāds sastāvs bijis operatīvai grupai, par starpgadījumiem, kādi notikuŗi apcietinot, kratīšanā atņemtiem ieročiem, kontrrevolūcionāru literātūru u. t. t. un kad apcietinātie nodoti stacijā aizvešanai, apcietināto skaits. Bez tam iespiesti 5.000 aktu, ko sarakstīja gadījumos, kad deportējamais bija slims vai nebija atrodams. Kā tas aktā norādīts, tad šādas personas »deportācijā nav ieskaitāmas«. Bet attiecībā uz slimiem tas netika ievērots. Ir bijuŗi gadījumi, kad slimie ir paņēmti pat no slimnīcām. Vēl iespiests 26.000 eks. pilnvaru, ka deportēto radnieki var 10 dienu laikā pārdot atstāto īpaŗumu »par pilsētā esoŗām cenām.« Naudu varēŗot nosūtīt deportētam, adresi pateikŗot NKVD iestādes, bet tas nevienā gadījumā nav noticis.

Dzelzceļnieki zina stāstīt arī par vagonu sagatavošanu nelaimīgo aizvešanai. Lielākos dzelzceļa centros piepeŗi pienākusi pavēle, bieŗi vien pat daŗu stundu laikā, iekārtot 40 un vairāķ preču vagonus cilvķeku pārvadāšanai. Tajā pašā laikā dzelzceļu depo darbnīcās pasūtītas arī vagonu logu restes.

»Vajadzīģi galdnieka darba pratēģi ar saviem darba rīkiem — urbjiem, kaltiem, cirvjiem un zāģiem. Darbs vienai nedēģjai. Steidģīgi pieteikties Ganību dambī, darbnīcā T 6, Rīģas galvenajā un Torņķalna preču stacijā pie ēķu pārģiņiem. Turpat va-

Схема
выполнен коллективных усилий в восстановлении путей
по плану В.

jadzīgi arī kalēji—dzelzsgriezēji.« — Šādi sludinājumi 1941. g. 6. jūnijā parādījās izlipināti publiskās vietās.

Cik bija to, kas uz šo darba piedāvājumu atsaucās, nav zināms, bet pieminētajās darbnīcās sākās sprāgs darbs, strādājot pat naktīs. Darbs bija vienkāršs: preču vagonu grīdā vienā stūrī bija jāizkaļ caurums un jāpārsedz ar dzelzs plāksni, caurumu vidū; mazie preču vagonu lodziņi bija jāaizresto ar dzelzs stieņiem. 7. ceļu iecirkņa priekšnieks inž. Legzdīņš ar ēku pārzini Plauciņu pēc negulētām naktīm jutās tik noguruši, ka aizmiga turpat pie darbnīcas ēkas uz veco gulšņu kaudzes, lai pēc pāris stundām atkal celtos augšā un turpinātu darbu. Viņi nenojauta, ka vagoni tiek gatavoti arī viņu pašu aizvešanai. — Abi viņi 13./14. jūnijā aizgāja baigo ceļu pašu sagatavotajos vagonos.

Pēc vagonu iekārtošanas, tos pārbaudījusi čekistu komisija. Vagoni naktī uz 14. jūniju novietoti stacijās pa visu Latviju.

8./9. jūnija naktī Tornakalna preču stacijā pienāca sevišķs vilciens ar milicijas papildinājumiem. 12. jūlijā no Pleskavas ar uz turieni pretim izsūtītām smagajām auto mašīnām ieradās NKVD karaspēka daļas.

Ipašā slepenā dokumentā bija noteiktas t. s. iekraušanas stacijas un vagonu skaits katrā stacijā. Pavisam bija paredzēti 55 stacijās 662 vagoni.

Liepājā	40	vagoni	Auros	2	vagoni
Jelgavā	31	—	Meitenē	3	—
Ventspilī	26	—	Ugālē	4	—
Tukumā II	23	—	Dundagā	9	—
Gulbenē	17	—	Stendē	11	—
Krustpilī	17	—	Džūkstē	2	—
Daugavpilī	24	—	Rūjienā	2	—
Rēzeknē II	16	—	Alojā	4	—
Ludzā	14	—	Pabažos	2	—
Madonā	14	—	Suntažos	4	—
Valkā	12	—	Valmierā	5	—
Skrundā	14	—	Cēsis	10	—
Saldū	11	—	Siguldā	7	—
Durbē	3	—	Piebalgā	7	—
Priekulē	6	—	Balvos	6	—
Vainodē	4	—	Žiguros	6	—
Dobelē	5	—	Abrenē	7	—
Lielvārdē	3	—	Skrīveros	2	—
Garozā	1	—	Vecumniekos	12	—
Daudzevā	9	—	Krāslavā	3	—
Indrā	3	—	Līvānos	3	—
Nīcgalē	3	—	Eglainē	2	—
Grīvā	4	—	Varakļānos	9	—
Zilupē	8	—	Aglonā	3	—
Višķos	2	—	Iecavā	18	—
Ilūkstē	5	—	Bolderājā	3	—
Aucē	7	vagoni	Rīgā	185	vagoni

DEPORTĀCIJU REALIZĒŠANA

Izsūtīšanas akciju paātrināja starptautiskie notikumi. Kara sākumam tuvojoties, nebija vairs laika, ne arī iespējas, katru »aizdomīgo« lietu sīki pārbaudīt. Tāpēc arī 13./14. jūnija naktī un vēlāk, kad jau čekas varasvīriem bija skaidrs, ka drīz sāksies Vācijas-Padomju Savienības karš, čeka sāka pirmo paredzēto izsūtīšanas akciju, lai ātrāk atbrīvotos no aizdomīgajiem. Izsūtīšana pirmajā akcijā bija nolemta 16.205 personām. Protams, ka agrāk vai vēlāk visa latviešu tauta sistematiski būtu iznīcināta, kā tas notiek šobrīd. Atrastie dokumenti liecina, ka

jūnija beigās un jūlija sākumā vajadzēja notikt otrai izsūtīšanas akcijai, kas būtu skārusi 62.000 personas. Vajadzīgie saraksti bija jau sastādīti. To sporta žurnālistam A. Šmitam apliecinājis bij. sportists — čekists L. Šmits stāsta:

— 1941. g. 15. jūnijā man piezvanīja L., kuŗu sen nebiju saticis: »Vai Tev nebūtu vaļas šodien atnākt pie manis?« Visa Rīga jau zināja, ka L. ir augsts čekas ierēdnis. Aizgāju. »Nu, kā klājas?« Atbildēju: »Tā jau nekas, bet pats zini, ka pagātne man nav sevišķi laba un baidos par apcietināšanu.« »Redzi, tieši šai lietā gribēju aprunāties,« stāstīja L. »Saproti gan, ka viss runātais paliek starp mums, un tikai starp mums. Drīz sekos liela deportācijas akcija, daudz plašāka nekā 14. jūnijā. Tad jau viss kas var gadīties. Ieteicu mazāk rādīties cilvēkos. Labums šoreiz tas, ka visu apcietināmo vārdus jau iepriekš zināšu, un kādu varbūt varēšu glābt. Ko spēšu, to tavā labā darišu.« Tad viņš vēl gaŗi un plaši stāstīja, ka 14. jūnijā no deportācijas izglābis futbola treneri K. Upenieku, futbolistu K. Fiŗeru un savu ŗķirto sievu, kuŗi jau bijuŗi ievietoti aizrestotajos vagonos.

Boļŗeviku nodoms bija īsā laikā no Latvijas uz spaidu darbu nometrēm un Sibīrijas tundrām aizvest vairākus simtus tūkstoŗus krietnāko latvieŗu. Tas 1941. g. neizdevās, bet ar uzviju tiek paveikts tagad.

13. jūnija naktī plkst. 2,30 izsūtīšanas akcijas galvenais vadītājs Sērovs saņēma no Maskavas telefonogrammu ar norādījumiem, kurp virzīt pirmās izsūtīšanas akcijas upuŗu eŗelonus. Tā tulkojumā no krievu valodas skan:

TELEFONOGRAMMA

Rīgā — b. Sērovam.
 Kauņā — b. Abakumovam.*)
 Tallinā — b. Sērovam.

NO LATVIJAS PSR NOSŪTĀMI EŗELONI

1.	Uz Krasnojarskas apg., Stac. Kansk, Krasnojarskas dz.	1.400	cilv.
2.	Stac. Kļūkvennaja, Krasnojarskas dzelzc.	1.200	„
3.	„ Gladņ, Krasnojarskas dzelzc.	850	„
4.	„ Ačinsk, Krasnojarskas dzelzc.	900	„
5.	„ Bogatov, Krasnojarskas dzelzc.	500	„
6.	„ Jeņisej, Krasnojarskas dzelzc.	2.050	„

*) Skat. nodaļu »Latvieŗu tautas iznīcināŗana turpinās.«

	Prostituētās:	
7. Stac.	Osokarovka, Karagandas dzelzc.	135 cilvē.
8. „	Žārik, Karagandas dzelzc.	70 „
9. „	Karaganda, Karagandas dzelzc.	65 „
10. „	Akmoļinsk, Karagandas dzelzc.	130 „
	Vieninieki:	
11. Stac.	Babīpino, Maskavas-Kijevas dzelc.	5.000 „
12. „	Solikamsk, Permas dzelzc. kriminālnoziedz.	805 „
13. „	Kuks, Ziemeļu dzelzc.	1.100 „
14. „	Novosibirsk, Tomskas dzelzc.	2.000 „

NO LIETUVAS PSR NOSŪTĀMI EŠELONI:

(21.214 personas)

NO IGAUNIJAS PSR NOSŪTĀMI EŠELONI:

(11.102 personas)

Dzelzceļu caurlaides dokumentu noformēšana izdarāma pēc attiecīgām stacijām.

Ešelona pavadītājiem uzliekams par pienākumu reiz dienakā ziņot par brauciena gaitu PSRS NKVD pārvadāšanas daļai.

Nr. 30/5698/016

Čerņiševs*)

1941. g. 13. VI

Nodeva: Kotļarovs

Pieņēma: Vorobjovs.

13. VI plkst. 2,30

Čekā un operatīvos punktos, no kurienes bija jāsākas izsūtīšanas akcijai, sākās drudžains darbs. Fabrikās, uzņēmumos un citās darba vietās saņēma rīkojumu steidzami nosūtīt milicijas rīcībā smagās mašīnas līdz ar šoferiem. Pēdējiem deva norādījumus ņemt līdzī arī pārtiku. Neviens vēl nevarēja iedomāties, ka pēc dažām desmit stundām latviešu tautai sāksies baigākā nakts. Iedzīvotāji domāja, ka mašīnās mobilizētas kaŗaspēka vai citu materiālu pārvadāšanai. Rīgā automobiļus sapulcināja Uzvaras laukumā, pie milicijas iecirkņiem un partiju rajoniem. Pēcpusdienā visi partijas biedri un kandidāti saņēma pavēli ierasties partijas rajonu birojos, kur, pēc visa vakara nosēdēšanas, tikai īsi pirms pusnakts tiem paziņoja nakts uzdevumu un nolasi ja siku priekšrakstu, kā rīkoties pie apcietināšanām. Klāt bija daudz krievu čekistu un čekas kaŗaspēka pārstāvju. Tie sastādīja 3—5 vīru grupas no 2 vietējiem komunistiem, viena miliča un viena vai diviem čekistiem, grupas vadītājiem. Katra grupa saņēma vienu smago mašīnu un apcietināto sarakstu. Zīmīgi, ka visi šie boļševiku kalpi, ierodoties norādītās sapulcēšanās vietās, paši vairs nedrīkstēja atstāt telpas vai

*) Valsts drošības komisāra vietnieks.

sazināties ar saviem piederīgiem. Tos uzraudzīja krievu čekisti un čekas kaņaspēka pārstāvji. Bija daudz gadījumu, kad funkcionāriem vajadzēja apcietināt pat savus tuvus radniekus. Laukos šī gatavošanās dažādu iemeslu dēļ nevarēja notikt tik slepeni kā pilsētās, un tāpēc ir arī saprotams, ka tur izbēgušo un paglābušos skaits ir lielāks.

Velnišķīgā plāna veikšana, saskaņā ar instrukciju, sākās 14. jūnija rīta ausmā un to vadīja Vidzemē un Latgalē 155. spec. bataljons un Zemgalē un Kurzemē — armijas NKVD 236. Nakts stundās pa ielām un lauku ceļiem traucās preču automobiļi bruņotu čekistu apsardzībā. Tā bija smaga nakts, un vēl smagāks ausa 14. jūnija rīts. Visā zemē valdīja izmisums un sāpes. Vienā naktī daudzas ģimenes bija palikušas bez apgādnieka, daudzas mājas bez saimnieka, daudzas pavisam bez cilvēkiem...

Agra rīta stundās gaŗas transporta kolonnas bruņotu čekistu pavadībā virzījās pa visiem ceļiem uz dzelzceļu stacijām. Sardze nedrīkstēja ieņemt vietas kopā ar apcietinātiem un ar tiem sarunāties. Sardze sekoja blakus transportam un no muguras. Kolonnas priekšnieks pa laikam apbrauca kolonnu un pārbaudīja kārtību. Pieminētā instrukcijā īpaši uzsvērts būt uzmanīgiem, braucot caur apdzīvotām vietām, vai satiekoties ar pretimbraucējiem. Jebkādas sarunas savā starpā un ar pretimbraucējiem apcietinātiem bija stingri noliegtas.

Daudzi ģimeņu galvas, kuŗi apcietināšanas naktī nebija mājās un otrā rītā atrada mājas tukšas, pieteicās labprātīgi milicijā, lai ietu Golgātas ceļu kopīgi ar saviem tuviniekiem. Bet šis upuris bija veltīgs, jo neviens no viņiem savu ģimeni vairs neredzēja. Bija arī gadījumi, kad tādus labprātīgi pieteikušos vairs pat neņēma pretī un raidīja mājās.

Dzelzceļa stacijās no apcietinātām ģimenēm atdalīja vīrus, un novietoja atsevišķos vagonos. Pārējos ģimenes locekļus sadzina pa 30—50 cilvēku vienā vagonā. Tur bija gan dažas dienas veci bērni, slimnieki, gan pavisam veci sirmgalvji. Rīgā, Tornkalna stacijā 14. jūnija rītā ieradās arī komisārs Noviks, kopā ar žīdu Šustinu un citiem izsūtīšanas vadītājiem. Viņus pavadīja ap 20 augstāku čekistu, kas ar labpatiku noskatījās, kā izmocītu cilvēku pārpildīti lopu vagoni, atskatot vaimanām un ardievu saucieniem, aizripoja uz »plašo dzimteni«. No Vidzemes izsūtāmo vagoni atsevišķi sūtīti uz Rīgu vai Daugavpili, kur tie iekļauti pārējo ešelonu sastāvā. No Kurzemes

»Piekrauts vagonš« Šķirotavas stacijā.

un Zemgales izsūtāmo ešeloni vispirms veidoti Ventspilī, no kurienes tie sūtīti uz tālākām Kurzemes stacijām, līdz nonākuši Jelgavā. Tukumā kāds ešelons nostāvējis divi ar pus dienas. Apcietinātos patriotus vai — kā teica paši čekisti — »precīš šķiroja divi daļās: »liternieki A « un » liternieki B« — vienā ģimenes galvas, otrā pārējos ģimenes locekļus. Ventspilī ešelonā ievietotiem bijis atļauts atnest Ventas ūdeni dzeršanai, bet Tukumā ne ūdens, ne ēdiens nav dots. Tukumnieki gan pūlējušies atvieglot nelaimīgo čekas upuru likteni, pienesdami ēdāmo, bet tā nodošanu noteica visuvarēno čekistu noskaņojums un oma. Daži ēdiena pienesēji pielastī pie vagoniem, bet daudzi citi noraidīti. Lai gan preču vagonos vienīgi stāvus var novietoties līdz 42 cilvēku, šinī ešelonā ievietoti līdz 40 cilvēku katrā vagonā. No Tukuma ešelons aizvadīts uz Jelgavu, kur pienākuši arī ešeloni no Liepājas un citiem Kurzemes novadiem. Te tie no jauna pārgrupēti un virzīti uz robežu. Tiem izsūtāmo vagoniem, kam klāt bija arī vilcienu konduktoru platformas, uz pēdējām bija novietotas garas plankas. Uz to galiem stāvēdami, čekisti arī ejošā vilcienā, naktī star-

metēju gaismā, varējuši novērot jebkuŗu bēgšanas mēģinājumu. Vienā no 3 Jelgavas ešeloniem iedalīti tikai izsūtāmie vīrieši un šis ešelons aizgāja uz Babiņino.

Izsūtāmo ešelona formēšanas laikā Jelgavas dzelzceļa rajona sanitārā dienestā atradies latviešu ārsts. Viņš toreiz sastādījis oficiālu aktu par nehigiēniskiem un antisanitāriem apstākļiem izsūtāmo vagonos. Viņš protestējis arī pret to, ka no Jelgavas pilsētas slimnīcas čekisti atveduši kādu slimnieku, kas slimojis ar izsituma tīfu, un novietojuši vienā vagonā ar veselajiem.

Par kāda ešelona, ārstu braucis Dr. B. ar žēlsirdīgo māsu. Vienīgā palīdzība, ko ārsts un māsa ceļā no Jelgavas līdz Daugavpilij varējuši sniegt nelaimīgajiem, bijusi pārsienamo pasniegšana. Dažas piestātnes pirms Daugavpils ārstam pateiktas, ka viņš no Daugavpils var atgriezties Jelgavā. Daugavpilī ešelonu no latviešu ārsta un māsas pārņēmušas divas židietes. Abas tās brīnījušās, ka latviešu ārsts esot apkopis ešelonā slimos. Viņas gan nedomājot to darīt, jo ešelonā esot »visbriesmīgākie kriminālnoziedznieki«.

Dzelzceļu virsvaldē boļševiku pamestie dokumenti rāda, ka laikā no 15.—18. jūnijam no Latvijas uz Padomju Savienību čekas kaŗaspēka apsardzībā aizgājuši 700 vagoni ar 13.—14. jūnija nakts upuriem.

Pirmie 13.—14. jūnijā apcietināto ešeloni Rīgu atstājuši 14.—15. jūnija naktī. Izsūtīšana turpinājusies 4 dienas. Ar 22. jūniju sāka jau cietumos ieslodzīto un sakarā ar kaŗa sākšanos apcietināto evakuācija. Pievienotā tabula pārskatāmi rāda ešelonu atiešanas laiku, sastāvu un virzienu.

Tā kā 13.—14. jūnija naktī deportēšanai apcietināto aizvešanai »iekraušanas stacijās« (skat. karti 145. lpp.) bija paredzēti tikai 662 vagoni, tad domājams, ka ešeloniem pievienoti arī daži desmiti cietumnieku vagoni.

Kopskaitā 13.—14. jūnija naktī apcietināti un deportēti 15.081 cilvēks. Paredzēts bija apcietināt 16.205 personas. Starpība izskaidrojama ar to, ka apcietināto kopskaitā neietilpst žīdu tautības personas, jo pēdējo skaits nav zināms. Nelielam skaitam pēdējā brīdī bija arī izdevies paglābties no apcietināšanas. Par to plašāk rakstīts 171.—177. lpp.

Nosūt. diena jūnijā	Nosūtīšanas stacija	Vagonu skaits	Pārgājis robežu pie	Gala stacija
15.	Tornakalns ²⁾	54	Zilupe	Jeņiseja
15.	Škirotava	56	Indra	Babiņino
16.	Škirotava ³⁾	81	Indra	Novosibirska
16.	Jelgava	64	Indra	Jeņiseja
16.	Jelgava	73	Indra	Jeņiseja
16.	Daugavpils II	75	Indra	Kansk-Jeņisejska
16.	Daugavpils II	46	Indra	Babiņino
16.	Škirotava	6	Zilupe	Akmoļinska
16.	Škirotava	23	Indra	Babiņino
16.	Škirotava	11	Zilupe	Kuksa
17.	Jelgava	59	Indra	Babiņino
17.	Guļbene	56		Daugavpils ¹⁾
18.	Daugavpils II	55	Indra	Ačinska
18.	Daugavpils ⁴⁾	48	Indra	Babiņino
18.	Indra ¹⁾	45	Indra	Gļadeņa
18.	Indra ¹⁾	4	Indra	Karaganda

Kopā 700 vagoni

ACULIECINIEKU LIECIBAS

Par baigo 13.—14. jūnija nakti mums daudz var stāstīt notikumu aculiecinieki: šoferi, dzelzceļnieki, deportēto līdziedzīvotāji, no ešeloniem izbēgušie u. c.

Divi smago automobiļu šoferi stāsta:

— 10. jūnijā uzņēmumos mobilizēja visus satiksmes līdzek-

¹⁾ Domājams, ka ešelons 18. jūnijā no Daugavpils aizgājis caur Indru, jo 18. jūnijā no Indras atgājušais ešelons tur pienācis no Daugavpils bez dokumentiem, kuņi tad sastādīti Indrā — preču zīmes Nr. 6075 un 6074.

²⁾ Šis ešelons Škirotavā pa daļai pārkārtots un izbraucis no Škirotavas 15. jūnijā plkst. 17. Virziens: Ribinska-Jaroslavļa-Daņilova-Buja-Kirova-Molotova-Sverdlovska-Omska-Novosibirska-Krasnojarska - Kansk-Jeņisejska, kur pienācis 5. jūlija rītā. Aizvestie izvietoti kolchozos 60 km apkārtnē.

³⁾ Šis ešelona maršruts: Škirotava-Daugavpils-Ribinska-Kirova-Sverdlovska-Molotova-Novosibirska, kur pienācis jūlija sākumā. Tur izsūtītie pārsēdināti primitīvās laivās un vesti pa Obas upi apm. 700 km uz ziemeļiem līdz Narīmas apgabalam.

⁴⁾ Par šī ešelona likteni rakstīts citā vietā.

Ius, pat Rīgas pilsētas morga liķu pārvadājamās mašīnas. Šoferiem bija pavēlēts sagatavoties ilgākam darbam, līdzīgi ņemot uzturu vismaz 3 dienām, veļu un darba drēbes, pēc tam ar mašīnām nostāties pie noteiktiem milicijas iecirkņiem. Sarunāties un atstāt savu vietu bija aizliegts. 11. jūnijā daļu mašīnu nokomandēja uz Pleskavu. No turienes otrā dienā atveda NKVD kaŗaspēku, ko nostādīja uz visiem ceļiem apkārt Rīgai. Pilsēta bija ielenkta. Pēc tam mašīnas atgriezās savās vietās pie iecirkņiem.

13. jūnija vakarā saņēmām rīkojumu braukt kolonnā tālāk līdz izpildkomitejai, kur pavēlēja gaidīt, palikt mašīnās un nesarunāties. Pamazām sāka ierasties, gan kājām, gan citās mašīnās, miliķu, NKVD un strādnieku gvardes kolonnas, kas apstājās nama pagalmā. Mums pielika vēl jaunus apsargus. Tad atbrauca vairākas vieglās mašīnas ar NKVD virsniekiem labos formas tērpos. Pēc izskata tie bija krievu, žīdu un kaukaziešu tautības. No mašīnām izcēla saiņus ar aktīm zilos vākos, ko čekistu virsnieki paņēma līdzī namā.

Ap plkst. 11 naktī no nama sāka nākt ārā atsevišķas grupas šādā sastāvā: 2 NKVD kareivji zilās cepurēs, 2 miliķi, 2 strādnieku gvardi un viens vīrs privātā tērpā, visi bruņojušies. Katra tāda grupa ieņēma vienu smago mašīnu. Privātais, ar zilajām aktīm padusē, nosēdās blakus šoferim, pārējie sakāpa kravas nodalījumā. Mašīnas viena pēc otras devās ceļā.

Skatīdamies aktīs, man blakus sēdošais privātais krieviski noprasīja, vai labi pazīstot Rīgu. Tajā mirklī izdevās redzēt, ka zilajos vākos iespiestās ailēs sadalīti saraksti ar vārdiem un adresēm. Vāku ārpusē labajā stūrī bija krievisks uzraksts: »Chraņiķ večno«.

Bija skaidrs, ka sākusies latviešu masu deportācija. Man pavēlēja piebraukt pie kāda nama Valdemāra ielā un pieturēt. Divi miliķi palika pie mašīnas, pārējie pieci ielaida patronas stobros un devās namā. Tanī laikā man apkārt sākās baiga kustība: automašīnas drāzās visos virzienos, dažās jau bija arestētie: sievietes saraudātām sejām, vīrieši, sakniebtām lūpām, kliezdoši bērni, visi stingrā apsardzībā. Šur tur skanēja šāvieni. Pēc kādām 20 minūtēm no nama izveda inteligenta izskata jaunu vīrieti un vecu māmuļu. Vīrietis krievu valodā taisnojās:

»Par ko mani apcietina? Savā laikā biju sarkanā armijā un cīnījos pret poļiem Varšavas uzbrukumā. Pēc kaŗa likumīgi

Бривудас гу

Сая. 1939. г.

г.р. н.п.	Фамилия, имя и отчество.	Образов. и в. лет.	Количество высланных в 10 лет (в том числе в 1938 г.)	Адрес места высылки.	Обветств. на опе. раба.	Записка о получении	Примечание.
	Кендыра Аюгуев	5199	5	Бривудас гу. 46-57			
	Толмь Арбуг	5191	-	Бривудас гу. 10-8		1 2/3	
	Васпанян Казим Арушанович	6195	-	Бривудас гу. 10-10			
	Раиона Арушанович	5122	2	Бривудас гу. 15-19			
	Мангеладзе Арушанович	7100	1	Бривудас гу. 19-15		2 2/3	
	Петр Петрович	5341	-	Бривудас гу. 49-7			

Deportējamo sarakstu lapa no zilajiem vākiem ar uzrakstu »Чрапикъ вѣчно«.

atgriezios Latvijā, nobeidzu Rīgas universitāti kā inženieris un strādāju par tehnisku spēku jūrniecības departamentā. Ar politiku nenodarbojos. Par ko?»

Neviens viņam neatbildēja, īsi pavēlēja sēsties mašīnā, pretējā gadījumā šausot. Tad piecnieks atkal devās atpakaļ namā un izveda kādu ģimeni — divus pieaugušus un 2 bērnus. Tie histēriski raudāja un kļiedza. Viņus rupji sagrūda mašīnā, kur sasēdās arī čekisti. Privātais ar aktīm atkal man blakus un pavēlēja braukt Viesturdārza virzienā. Pie nākoša nama atkārtotās viss tas pats, tikai tur viņiem nelaimējās. Pēc krietna brīža vīri iznāca bez »laupījuma«, dzīvoklis laikam bijis tukšs. Pēc tam pie kāda nama tajā pašā rajonā iznāca ilgāka kavēšanās. Izveda tomēr kādu sievieti un ar šautenes laidī iegrūda to mašīnā. No kāda cita nama izveda tikai 2 bērnus. Tie žēli raudāja un sauca pēc vecākiem. Arī tos varmācīgi iegrūda mašīnā...

Braucot gar kādu sešstāvu namu, redzēju kādu sievieti, kas bija izlēkusi pa 5. stāva logu naktskrekļā.

Tuvojās rīts, kad man ar baismīgo kravu pavēlēja braukt uz Šķirotavas staciju. Lielā preču stacija bija pārpildīta mašīnām un cilvēkiem. Pēc izskata un apģērba spriežot, apcietinātie nāca no dažādām aprindām. Netrūka strādnieku eļļotās darba drē-

bēs, vēl nemazgātām, nokvēpušām sejām. Vēlāk noskaidrojās, ka daudzās fabrikās bija norikoti nakts darbi, lai tādā veidā izraudzītos aizturētu kopā un varētu saņemt visus vienā reizē. Uz sliedēm stāvēja vairāki vilcienu sastāvi cits citam blakus un viņu starpā pa preču rampām braukāja auto mašīnas, no kuņģam krāva ārā atvestos cilvēkus. Visapkārt bija ļoti stingra apsardzība. 200—300 m attālumā stāvēja atsevišķi čekistu sargposteni, daži arī ar suņiem.

Ar savu mašīnu rindā lēnām virzījās uz vilcienu pusi. Uzbraucot rampai, mans blakus sēdētājs zilos aktu vākus ar sarakstiem nodeva kādam drūmam tipam, kas, likās, bija transporta priekšnieks. Man pavēlēja piebraukt pie aizrestota lopu vagona durvīm. Čekisti un miliči nostājās no auto līdz vagona durvīm kā goda sardzē. Cilvēkus izsauca pēc vārdiem, lika izkāpt no mašīnas un iekāpt vagonā. Kaut ko tamlīdzīgu agrāk biju redzējis pie lopu iekraušanas vagonos. Vīriešus atšķīra no sievietēm un bērniem, kālab iznāca apstāties pie vairākiem vagoniem.

Līdzpaņemtus saiņus pirms iekraušanas pārbaudīja un vērtīgākās lietas atņēma. Uz rampas jau stāvēja liela kaudze ar radio aparātiem, sudraba lietām, arī veseli slēgti koferi. Pulksteņus parasti izvilka no kabatām, bet ja kāds protestēja, ironiski pateica: »Tam časi ņe nado...«

Otrs šoferis stāsta:

— Man ar savu mašīnu gadījās stāvēt čekas virsnieku pulciņa tuvumā, kamēr atvestos izkratīja un izšķīroja. Virsnieki smaidīdami sarunājās par gludo akcijas norisi. Kustīgākais un darbīgākais bija pats iekšlietu (NKVD) komisārs Noviks. Pēkšņi viņš pievērsās kādam čekistam, uzsita uz pleca un teica:

»Vaš rajon rabotal lučše vsech, narodu boļše vsech. Ja vas prelstavļu k nagradsenje,« — Jūsu rajons strādājis vislabāk, cilvēku visvairāk. Es likšu jūs priekšā apbalvošanai.«

Daudzi atvestie bija pilnīgi bez jeb kādām mantām un virsdrēbēm. Redzēju pusapgērbtas sievietes, basām kājām. Visus viņus tādus pašus arī »iekrāva«. Bija vērojams, ka latviešu tautības miliči un gvardi it kā negribēdami un drūmām sejām veica savu velnišķīgo palīgu darbu. Palīggrupas bija sastādītas tā, ka katrs cilvēks, nāca no citas darba vietas un viens otru nepazīna. Tāpēc arī viņi paši viens otram neuzticējās, nesarunājās, tikai drūmi darīja savu darbu. Apcietinātie bija

no visām šķirām un aprindām. Kāds šoferis redzējis Saeimas deputātu (sociāldemokrātu) A. Veckalnu. Viņam gadījies kādu brīdi stāvēt blakus slīmnieku ratiem, kur gulējusi veca sieviete.

»Mums gan, māt, varēja atļaut nomirt šeit pat Latvijā,« Veckalns teicis novērsdamies.

Pēc cilvēku kravas atstāšanas mašīnām pavēlēja braukt uz kādu laukumu pilsētā. Tur šoferiem bija jāpaliek pie mašīnām. Nedrīkstēja sarunāties un staigāt. Viss mašīnu parks bija sargposteņu ielenkts. Tikai pašā pievakarē pavēlēja braukt uz pilsētas centru — Rātslaukumu, kur mašīnas sadalījās un aizbrauca dažādos virzienos. Es braucu pēc pavēles pa 4 ielām, bet visur nesekmīgi — meklētie nebija vairs mājās atrodami.

»Gan jau dabūsim arī vēlāk rokā,« lādējās mans pavadonis — krievs. Vajadzēja piebraukt pie 1. milicijas iecirkņa. No turienes tai brīdī izveda apm. 30 vīriešus un sievietes un sadziņa manā mašīnā. Devāmies atkal tiešā ceļā uz Šķirotavu, tāpat kā iepriekšējā naktī. Ainas tur bija līdzīgas iepriekšējām. —

Tā 1941. g. 13.—14. jūnija nakts notikumus attēlo aculiecinieki šoferi.

Valmieras apriņķa lauksaimnieka B. dēls stāsta: — 13. jūnija vakarā aizbraucu no Mazsalacas apciemot savus vecākus, jo Mazsalacā nejauši noklausījos divu Rīgas »varas vīru« sarunu par kaut kādu spēcīgu akciju pret lauksaimniekiem, kam jānotiekot visai drīzi. Tēva mājās ierados ap plkst. 23.30 un tā kā vecāki jau gulēja, tos netraucējis devos arī es gulēt. Pabrīnījos tikai par pagasta komsordzes Kiseļevskajas mazrunību tai vakarā un arī par to, ka viņa tik vēlū vēl augšā. Šo sievieti komunisti bija novietojuši mūsu mājas izspiegošanas nolūkā.

»Milicija! Atdariet durvis!« Drausmīgi ķērcošas balsis un logu un durvju daudzīšana pamodināja mani no miega. Dzirdu koridorā komsordzes pavēli mūsu strādniekam: »Ko stosties, slēdz vaļā durvis! B. ir augšstāvā.« Koridorā iebrāžas pieci vīri paceltiem revolveriem un viens sarkanarmietis ar šauteni. Pagalmā iebrauc pelēka automašīna. Banda dodas pa kāpnēm augšstāvā un es dzirdu, ka vecāku guļamistabas aizslēgtās durvis dauza šautenes laidne. Kā tad — »pazīstamas« sejas: bārdainais »direktors«, komunistu asinssuņu prototips Lipkins, viņa miesas sargs čekistu bende Lanka, tālāk ņirdz vienacainā komūnista Ruļļa manāmi satrauktā seja.

Durvis atveŗ tēvs, un es redzu, ka viņa sirmā galva kļuvusi vēl baltāka kā pirms mēneša, kad pēdējo reizi redzējāmies. Tēvam lūpās nicīgs smīns.

»Jūs glabājiēt mājās slepenus ieročus«, svinīgi paziņo žīds Lipkins — »mēs izdarīsim dzīvokļa kratīšanu. Atzīstīeties un dodīēt ieročus šurpl«

»Blēņas,« dusmīgi nosaka tēvs, »visus ieročus nodevu jau pagājušā gadā.«

»Nemelojiēt,« uzkļiedz reizē Lanka un Lipkins, »ja neda-būsīm rokā, nošausīm kā suņus!«

Tēvs vēlreiz uzsveŗ, ka ieroču mājās nav, bet gan dažas »Montekristo« patronas un 25 kg atļautu sprāgstvielu, ko dēls lietojis celmu sprīdzināšanai saimniecībā. Pēc tam sākas mājas izvandišana.

Lai efekts būtu lielāks, viss izcilātais lido uz grīdas un »varenie« min kājām ģīmenes fotografijas, latviešu grāmatas, drānas. Tad pēkšņi iedomājušies, ka jāizkrata paši ļaudis, un paceltām pistolēm, pārbauda visas kabatas. Nav nekā. Dokumentu pārbaude. Viss kārtībā. Varbūt vēstulēs kaut ko atrādīs? Nē, arī tur nav nekā.

Lipkins apsēžas pie galdā, izkrata uz baltā galdautā pīpes pēlnus un paziņo:

»Jūs, pilsoni B, jūsu sieva un dēls tiekāt izsūtīti uz citiem PSRS apgabaliem. Jūsu īpašumi tiek nacionālīzēti. Jūsu personīgās mantas paliek šē līdz to pārdošanai un ieņemto naudu nosūtīs jums. Tas ir valdības un partijas lēmums.«

Lieka reize būtu stāstīt par šo vārdu iespaidu, bet terorīsti vēl ņirgājas: — Šādas līzdiņas vajaga izpostīt. Tur varēsīt pārlīecināties, ko īsti nozīme darbs.

Saku: »Vai zināt šī sirmā vīra dzīves stāstu?«

»Mutī turēt!«, man uzkļiedz bārdainais žīds.

Es neatlāizos: »Ja reiz ir tāds valdības un partijas lēmums, tad jums vajaga būt kādam rakstīskam dokumentam.«

»Ja tāds nav — tad tūliņ būs,« nicīgi nosaka Lipkins un sāk izpildīt kādu veīdlapu krievu valodā, kur iepriekš ierakstīti tēva un mātes vārdi. Mani ieraksta kā Nr. 3 ar tintes zīmuli un jautā, kur es strādāju. Paskaidroju, ka pēc atlāišānas no darba Rīgā, strādāju uz laukiem Mazsalacas apkārtņē pie ēku novērtēšanas ugunsapdrošināšanai un uzrādu dokumentus.

»Tos pabeigs kāds cīts«, pasaka Lipkins un dod pusstundu

laika sakravāt nepieciešamās lietas līdzņemšanai. Ka šādā brīdī cilvēks nevar aptvert, kas ņemams līdzī tālajam ceļam, tas ir vairāk kā skaidrs, un pēc nemitīgajiem mudinājumiem pasteigties, ar segās iesietām nedaudzām mantām, mūs ved uz automašīnu.

Mēs zinām, ka aizbraucam uz neatgriešanos, ja nenotiks brīnums, jo bandīti nevar nociesties nepateikuši, ka šai naktī tūkstošiem latviešu tiek izsūtīti trimdā, un viņu liktenim sekos citi.

Pulkstenis nosit trīs. Svīst gaisma, un mēs sākam baigo ceļojumu nezināmā virzienā. Patiesi — pa ceļam uz pilsētu sastopam citas automašīnas. Nav grūti uzzināt, ka tajās brauc latvieši, kam līdzīgs liktenis.

Tuvojamies stacijai, kur valda baigs klusums. Uz sliedēm dīvainā vagonu rinda. Tie lopu vagoni. Mazos lodziņus klāj dzelzs restes. Aiz vagoniem sargi — čekisti āziātu sejām. Tāds pats izskatās vilciena komandants, mongolis, šķībām acīm, dzeltenu seju. Viņš cenšas smaidīt, saņemot komunistu ziņojumus un aktis, bet mākslīgais smaidis liecina, ka viņš apzinās sava uzdevuma neģēlību, tādēļ viņš nevar panest nevienu latvieša skatienu.

Kad ieraugām vēl citus latviešus, kļūst mazliet vieglāk ap sirdi. Varbūt, ka tur tālajā Sibīrijā satiksimies. Varbūt. Sarunas neiespējamas, jo ģimenes novieto uz rampas pa gabalu vienu no otras un katrai klāt apbruņots čekists. Ar galvas mājieniem sasveicināties. Aizslēgtos vagonos dzirdami aplāpēti šņuksti, vaimanas.

Čekisti atveļ vagonu durvis. Pretim dveš pelējuma un trūdu smaka no zemē samestiem salmiem. Lēniem soļiem vagonos kāpj latvieši, čekistu šauteņu laidņu pamudināti.

Vēl īsa pratināšana. Pienāk arī mana kāрта. Vai neesot bijis kadets, aizsargs, kur strādā, vai dzīvojis kopā ar vecākiem. Komisāri sačukstas un man paziņo, lai pazūdu no stacijas, bet vēlāk apdomājas, ka varu izstāstīt vēl nesauņemtajiem Valmierā un mani aizved uz dzelzceļa milicijas sardzi — atbrīvošot vēlāk, bet lai sargoties.

Mēmi atvados no vecākiem, jo trūkst vārdu. »Lai palīdz mums Dievs un latvieši, kuņģi palikuši vēl Latvijā,« nosaka tēvs.

Kādas rīdzinieces stāsts:

— 14. jūnija nakts. Pēkšņi mani pamodina spēcīgs troksnis aiz loga. Kāds, daudzīdams rūtis un palodzi, rupjā balsī sauc: »Laidiet iekšā, šeit milicija.«

Ļaunas nojautas pārņemta, rīta svārkos steidzos pie durvīm. Istabā iebrūk vairāki bruņoti čekisti un žīdu gvardisti, pavēl uzrādīt mājas grāmatu un, steidzīgi to šķirstīdami, noprasa: »Kas ir Alfrēds R.?« — »Tas ir mans brālis,« atbildu šai brīdī saprazdama visu ... jo tikai tagad atceros aizdomīgos vīriešus, kas iepriekšējās dienās, neatraduši brāli mājās, aizejot bija noteikuši: »Gan mēs to 'putniņu' vēl redzēsim.« — »Kur ir jūsu brālis?« atkal uzbrūk čekisti. — »Es nezinu,« atbildu un steidzos atstāt istabu. — »Stāt! Nāciet līdz.«

Vajātāji dodas pāri dārzam uz brāļa dzīvokli, ko jau aplenkuši šķībacinai čekas sargkareivji. Uzlauzuši durvis un nejauki lādēdamies, viņi iebrūk guļamistabā, kur miegā pārsteidz brāļa ģimēni.

Nolasa izsūtīšanas lēmumu. Baigi lauzītā latviešu valodā izskan tā pēdējais teikums: »Tagad jums, kā padomju varas ienaidniekiem, nekavējoties uz visu mūžu jāatstāj šī zeme.«

To dzirdot, sirmais vīrs, ko rūdījušas daudzas cīņas un dzīves grūtības, nobāl un sagrīļojas, atspiežas pret sienu. Sievietes kļuva šņukst. Bet gvardisti, bikstīdami viņas šauteņu laidēm, mudina saiņot somas. Uz vietas pagatavo lielāko mantu sarakstu un man uzdod līdz turpmākam pārvaldīt namu. Gvardisti, ložņādami pa istabām, pievāc visu, kas viņiem šķiet noderīgs. To redzot, pie manis piesteidzas vecākā meita Ausma un reizē ar zīmīti iespiež rokā divus gredzenus, paspēdama vēl pačukstēt: »Nodod tos Valdim un gaidi mūs atpakaļ. Driz sāksies karš.«

»Nesarunāties!« pārtrauc viņu čekists. »Sakiet labāk, kur atrodas jūsu jaunākā meita Inta? To mums uzdots pievienot ģimēnei.«

Nelīdz manas slepenās zīmes, lai nesaka. Māte, kas lielajā satraukumā gluži apmāta, sīki izstāsta meitas adresi. Skan pavēle atstāt māju, un nelaimīgie, maziem sainīšiem rokās izsteidzas dārzā, pie kuŗa vārtiem jau gaida smagais auto. Pēdējo reizi vecāku skati klist pāri ar lielām grūtībām uzceltam namam un dārzam, kuŗa iekopšana prasījusi tik daudz sviedru un brīva laika.

Ilgi stāvu uz ietves, vērodama, kā pamazām pelēkajā rīta ausmā izzūd automobilis, kas, čekistu ielenktu, aizved nezināmā tālē brāli, mūsu soļošanas sporta celmlauzi, kuŗš daudzajās cīņās darījis godu Latvijas vārdam, viņa sievu, kas izaudzinājusi trīs meitas, no kuŗām Ausma nobeigusi augstskolu un

gatavojas doties ģimenes dzīvē, un Zentu, kuŗai līdz ģimnazijas diploma iegūšanai palicis vairs tikai viens eksāmens. Vēlāk čekisti viņiem pievieno arī Intu.

Pēcpusdienā atkal ierodas čekisti, izdarīdami aizvesto dzīvokli »kratīšanu«. Nenociešos un prasu brāļa aizvešanas iemeslus. Čekisti tikai atbild: »Par to labāk zinās jūsu īrnieki, tomēr labāk pievaldiet mēli, ka nepaņemam arī jūs.«

Vēlāk kaimiņiene atnesa zīmīti, kuŗā aizvestie lūdz atgādāt viņiem uz staciju ziemas apģērbus. Tā kā čekisti paņēmuši līdz aizvesto dzīvokļa atslēgu, savācu savas siltās drānas un nesu uz staciju. Taču gājijens izrādījās veltīgs, jo pie izsūtāmo ešelona nevienu tuvinieku nepielaida. —

Kāds jēlgavnieks stāsta:

Pulkstenis četri no rīta. Visi dzīvokļa iemītnieki guļ. Pēkšņi asi un griezīgi ieskanas durvju zvans. Dzīvokļa saimnieks aši izlec no gultas un, cenzdamies valdīt uztraukumu, apakšveļā dodas uz durvīm.

»Kas tur zvana?«

»Otvoriķe! Obisk!« (Atveriet! Kratīšanai)

Noklaudz atslēga, un dzīvoklī iebrūk pieci vīri: divi sarkanarmijas virsnieki un trīs citi privātās drēbēs. Viņu ieroči šaušanas gatavībā. Tūlī arī sākas kratīšana un meklēšana. Uz saimnieka jautājumam, ko 'tovarišči' gribot atrast, seko strupa atbilde: »Ne vaše ģelo! Sami znajem!« (Nav jūsu darīšana! Paši zinām!) Tātad mājniekiem atliek tikai noskatīties, kā iebrucēji »strādā«. Un viņi rikojas pamatīgi, īsti boļševistiski. Skapji tiek atvērti, atvilktnes atrautas. Visu, kas tur iekšā, izmet uz grīdas. Nekas nepaliek savās vietās, viss sakrīt kaudzēs uz grīdas. Kāds no kratītājiem ierauga pie sienas ierāmētu Trijzvaigžņu ordeņa diplomu. Bet krievs neprot izlasīt tur rakstīto latviešu tekstu. Kam tas esot? Tas piešķirts saimniecei par rosiņu sabiedrisku darbu sieviešu organizācijā. Bet kur pats ordenis? Kratītājam pasniedz arī to. Čekists izplēš diplomu no rāmja un smaidīdams iebāž kabatā arī ordeni, jo tas taču neapgāzami apliecina īpašnieces piederību pie 'buržujiem'. Un kratīšana turpinās tālāk. Bet nekā kompromitējoša vai pretvalstiska vairāk neatrod. Tai pašā dzīvoklī trīs mēbelētās istabās dzīvo kāda bijušā aizsardze, kuŗai skapī vēl karājas tās formas tērps, kāda kantoriste un kāds bij. aizsargu virsnieks, kas, čekas spiegu vajāts, atbraucis no citas pilsētas. Kratītāji iztramda un nopra-

tina arī tos, bet, kā jau tas dažkārt kritiskos brīžos mēdz notikt, stāvokļa nopietnība rada drošsirdību, un ar nekaunību savienota pārgalvīga viltība izglābj šos ļaudis no čekistu aizdomām. Bet kratīšana vēl vienmēr turpinās. Pussešos, tātad pēc pusotras stundas, kāds no čekistiem pavēl dzīvokļa saimniecei un saimniekam steidzīgi sagatavoties aizbraukšanai, jo sešos tiem esot jābūt stacijā. Kādēļ jābrauc? Uz cik ilgu laiku? Uz kurieni? — Bet čekisti atbildes nedod. Viņi tikai nerimstas steidzināt paņemt līdz ēdamo un tik daudz mantu, cik paši spēšot paņemt.

Ko tad cilvēks spēj tādā uztraukuma brīdī apdomāt, ko savākt? Līdzī paņēma to, ko nevajadzēja, bet kas varbūt bija nepieciešams, to pameta mājās. Smagais auto jau gaidīja pie durvīm, un kad dažas minūtes priekš sešiem nelaimīgos upurus veda ar ātrumā sasietajiem saiņiem lejā pa kāpnēm, tad izrādījās ka visa māja bijusi sarkanarmiešu apsargāta, tā kā par bēgšanu nevienam nebūtu bijis ko domāt. Abus vecišus: dzīvokļa saimnieci un tās septiņdesmit gadu veco vīru, kas visu savu mūžu nekad nav bijis nevienā politiskā organizācijā, iesēdināja mašīnā un aizveda stacijas virzienā. Kopš tā brīža viņi nav vairs redzēti. Līdzīgā kārtā aizvests arī viņu dēls līdz ar tā sievu, kuŗi tolaik dzīvoja citā pilsētā.

Ar to šī traģēdija vēl nebija galā. Dažas stundas vēlāk dzīvoklī ieradās speciāla komisija, — kāds žīds un viens komūnists, kas, pēc izrunas spriežot, arī nebija latvietis, — lai uz vietas sastādītu 'nacionālizējamo' mantu sarakstu. Pats par sevi saprotams, ka žīds bija kārs uz visām labākajām mantām, un ne tikai labākajām vien. Par 'nacionālizējamām' tika pat uzskatīta sauja vecu sarūsējušu naglu un arī kāds pilnīgi nelietojams bārda nazis . . . Abu šo vīru darbošanās laikā dzīvoklī ieradās vēl arī citi viņu biedri, kas tad savstarpēji sadalīja aizvesto mantas. Kādai līdzatnākušai sarkano draudzenei iepatikās sieviešu velosipēds. Tā to paņēma bez vārda runas. Cits pievāca patafonu, cits pulksteni, cits gultu, bet kāds paputējis 'biedrs' bija laimīgs par dabūtajām biksēm. Tādas un līdzīgas komisijas, tikai citu personu sastāvā nākamajās dienās tur vēl izrakņājās veselas piecas. —

Arī vairākās citās vietās aizvesto mantība steidzīgi izūtrupēta, pie tam pircēji galvenokārt bijuši milicijas vai izpildkomiteju darbinieki. Mantas pārdotas par smieklīgi zemu cenu. Par mantām saņemtā nauda nav arī atdota aizvesto piederīgiem vai

īpašumu pārvaldniekiem. Tā Lielvārdes pagastā tūliņ otrā dienā pēc izsūtīto aizvešanas sāka to mantu izpārdošana ūtrupēs. Tās rikojis vietējais milicis Mežapuķe, pats saņemdamas arī no pircējiem naudu. Kad izsūtītā stacijas priekšnieka dēls gribējis atpirkt tēva mantas, Mežapuķe viņam to neatļāvis, jo mantām jāpaliekot Lielvārdē. Mācītāja mantas atpircis pa lielākai daļai pats Mežapuķe, stacijas priekšnieka mantas otrs milicis Jansons. Pēc »ūtrupes« mācītāja mājā pagasta varas vīri un miliči rikojuši dzīres, pie tam kāda pag. izpildkomit. darbiniece uzgērbusi mācītāja talāru un dejojusi.

Kāda Latgales pagasta izpildkomitejas darbinieks stāsta:

13. jūnijā, krēslai iestājoties, īsas telefonogrammas mūsu apriņķa pagastu izpildkomiteju priekšsēdētājus un citus sevišķas uzticības cilvēkus aicināja nekavējoties ierasties apriņķa pilsētā. Viņu nogādāšanai bija nozīmētas speciālas automašīnas. Putekļu mākoņus saceldamas, mašīnas traucās uz apriņķa centru, aizvedot cilvēkus, kam nākošā rīta ausmā bija jāuzsāk drausmīgā izrēķināšanās.

Grūti pārbaudīt šo uzticības cilvēku vēlāk teiktos vārdus, ka tie iepriekš nekā nezinājuši par izsūtīšanu, un ka izsūtīšanas naktī tie apriņķa pilsētas boļševiku komiteju telpās ieslēgti, lai par draudošo notikumu nevarētu paziņot.

Būs atkal kādu saimniecību »nacionālizēšana« — nodomājām mēs palikušie.

Naktī, īsi pirms saules lēkta, pagasta nama durvis daudzja cieta dūre. Tas bija izpildkomitejas priekšsēdētājs, bet šoreiz viņu ne pēc izturēšanās, ne sejas vaibstiem nevarēja vairs pazīt. Šis cilvēks nedaudzās apriņķa pilsētā pavadītas stundās bija guvis jaunu pašapziņu. Viņa seja un rīcība runāja: lūk, es esmu vīrs, kas tagad daudz ko var noteikt un pavēlēt; nāve un dzīvība ir manā varā. Patiesi, no šā cilvēka daudz kas bija atkarīgs. Izpildkomitejas priekšsēdētājam līdzās stāvēja čekists, īsts savas varas pārstāvis. Kamēr izrikoja izpildu komitejas tehniskos darbiniekus, kam vēlāk bija jāveic aizvesto mantas reģistrācija, arī pagasta nama kanceleju apsargāja pāris mongoļu ar durkļotām šautenēm. Norīkotos darbiniekus mongoļu pavadībā iesēdināja smagajā auto mašīnā. Šoferis tālāko maršrutu nezināja, arī mēs jautājoši skatījāmies visapkārt: kam šodien atkal atņems mantu un pašus izdzīs uz lielceļa? Čekists nosauca kādu saimniecību.

Ģimene, uz kuŗu devās zaglīgo kraukļu bars, bija centīgākā ģimene pagastā, kas nepazina miera un atpūtas. Saimniecība bija labi nostādīta, ko bija panācis neviens cits, kā saimnieks un saimniece ar savām rokām, ejot tīrumā un sētā no rīta līdz vakaram. Tagad saimniece nesa kādu prieku zem sirds, cerot drīz pasaulei dāvāt jaunu dzīvību. Mēs nezinājām nekā vairāk, bet arī parastā, jau agrāk piedzīvotā, izdzīšana no mājas, saimniecību »nacionālizējot«, mums šķita pārāk necilvēcīga.

Automašīnu apturēja turpat pie saimniecības, bet ar tādu ap-rēķinu, lai to no mājas nevarētu redzēt. Motora troksnis arī apklusā. Tikpat arī no mašīnas izlēca čekists un četri durkļo-tām šautenēm apbruņotie mongoļi, kas zaglīgi piezagās dzīvo-jamai ēkai un to ielēca no visām pusēm. Čekista un izpildu komitejas priekšsēdētāja dūres dārdināja mājas durvis un logus, saucot ielaist dzīvoklī.

Durvis atvērās un lādēdamies bruņotie vīri iebruka mājā. Pirmais darbs bija ar šaušanai paceltām pistolēm izskriet visas istabas, izraut no gultām guļošos iemītniekus, kaut arī tie būtu kusli, veci ļaudis vai mazi, raudoši bērni. Pret visiem vienāda izturēšanās: pie sienas!

Pazīdams mājas saimnieku, sasveicinājās, kaut arī roku ne-bija iespējams sniegt. Čekistam tā bija pārāk nesaprotama lieta. Līdz ar šo brīdi mongoļu acis asi uz mani vērsās šaubās un neticībā. — Viens cilvēks vairāk šajā mājā tiem bija jāuzrauga: cilvēks, kas padevis labrītu »kulakam«.

Sākās mājas izvandīšana no pagultēm līdz bēniņiem. Foto-grafijas un vēstules kratītājiem šķita pārāk nepieciešamas »vainas« inkriminēšanai, lai tās atstātu. Vecās mātes skapī atvilktnē vēl bija paslepušies pāris Krievijas cara laika naudas gabali. Tie bija iemesls, lai veco māti sāktu tirdīt par monar-chistiskās iekārtas gaidīšanu. Nezinu, kāds liktenis sagaidītu 80 gadu veco sirmgalvi, ja viņa jau tā nebūtu ierakstīta drausmī-gam liktenim padoto sarakstā. Pat kopš nezināmiem laikiem izšautas patronas pievienoja »pierādījumu sarakstam«, lai tikai tas būtu garāks un vairāk liecinātu par »cenšanos graut sociā-listisko padomju iekārtu«.

Vairāk stundu ilgā kratīšana bija beigusies. Visi mājas iedzīvotāji vēl joprojām stāvēja apakšveļā pie sienas, neziņā gaidot notikumu tālāko norisi. Tad čekists paziņo vēsti, kas visus bezgala pārsteidz: »Jūs visi, kā neuzticami padomju iekār-tai, tiekāt izsūtīti uz citiem padomju apgabaliem. Saģērbjieties

silti. Pusstundas laikā sakravājiet savas mantas. Katrs drīkst ņemt līdz vienu pudu smagu saini.«

Izsūtīšana! Neapņemas vārds mūsu gadsimta cilvēkam! Tūlīt nāk prātā Sibīrijas tundras, kas kopš seniem laikiem saistītas ar izsūtīto likteni. Arī paši nelaimīgie to nevar saprast un aptvert. Nevar saprast arī ko saņot, ko ne. Tā paiet laiks un saņņi ir tikpat mazi kā pirmā mirklī. Nelaimīgā sieva raud, raud bērni un vecā māte. Čekists smīn. — »Vai jūs to negaidījāt«, viņš saka. Tikai tagad mēs sākam aptvert, ka vairs nedzīvojam kultūrālā Eiropā, bet gan āziātiskā padomijā, kur izsūtīšanas, apcietināšanas un slepkavošanas ir ikdienas parādības. Ak, nelaimīgā latviešu zeme!

Sākas gājiens no mājas, kuŗu tēvu tēvi kopuši. Ikvienam aiz muguras mongoļu atvāztais durklis; pie katra tiem netīkama vārda šautenes laidņa sitiens! — Lūk, boļševiku izdaudzinātā »personas brīvība un neaizkaramība«! Suns, kas bijis mājas sargs ilgus gadus, it kā aptveŗ notiekošo, un tā žēlabainās gaudas pārskan visu pagalmu. Kā nelabu paredzēdamas, kūti mauj govīs, jo viņu slaucēju un barotāju šorīt mīļie dzīvnieki vairs neredz. Pāri pagalam vilkāš sāpēs sagrauzti četri cilvēki, kam atņemta tēvija, mājas, brīvība un rītdiena. Kas tiem vairs palicis pāri? — Drēbes, kas uzģērbtas mugurā, un mazs sainītis ar veļu un uzturu. Bet spīts ir ļaužu sejā un ticība, ka varbūt reiz dzimtene tos sagaidīs atpakaļ.

»Sveiki! Lai dzīvo Latvija!« bija viņu pēdējie vārdi, kad mongoļu durkļu bīdīti nelaimīgie iekāpa mašinā.

Man tobrīd bija tāda sajūta, ka piedalos bērēs, kādas nekad nebiju redzējis un arī negribu vairs redzēt. Mīļā Latvijas saule vairs nelikās mirdzam, bet raudam, jo viņas sejā iekaisītas čekistu mašīnu sacelto lielceļu putekļu smiltis. Žēlas asaras, nopūtas, suņu žēlā gaudošana un lopu maušana tad atskanēja visos mūsu pagasta stūŗos, jo šī nebija vienīgā ģimene, kam 14. jūnija rītā sākās Golgātas ceļš.

Aizvestās saimnieces māte, kuŗa dzīvoja kaimiņos, dabūjusi zināt notikušo, steidzās pāri tūrumiem un pļavām. Bet vai tā vairs bija vecā, sirsnīgā latviešu māte, kuŗu pirms tam pazinu? Nē, viņas sirmā galva nevarēja pārciest vienīgās meitas zaudēšanu. Acis viņai vairs nebija skaidras, rokas plēsa matus, un šai drausmu brīdī viņa nolādēja visu pasauli. Ārprāts plosīja veco sirmo māti. Pēc laika atgriezies šajā pagastā vairs neesmu dzirdējis nelaimīgo sirmgalvi sakarīgi runājam. —

Par apcietināšanām Annenieku pagastā kāda lieciniece stāsta: — 14. jūnijā kā lopkopības pārraudze ierados aizvedamo vidū Annenieku pag. 2 stundas pirms čekas operātoru ierašanās. Par pagastā notiekošo cilvēku aizvešanu stāstīja piena vedējs, atgriezies no pienotavas. Vecā Riera kundze ar dēlu Alfredu kājām dzīti pa ceļa vidu, šautenēm ielenkti, uz pagasta namu. Pagasta namā uzgaidāmā telpa esot pilna arestētu cilvēku, varot dzirdēt, kā raud sievas un bērni. Sargi tuvumā nevienu nepiederīgu nelaižot. Viena auto mašīna braukājot pa mājām viņpus upes.

»Tūlīt visiem jābēg mežā«, domāju, bet mana mute palika slēgta. Mājnieki turējās katrs par sevi. Vecā kundze neskrēja raut no gultām ārā savas meitas: »Celieties, jābēg!« Nekas tamlīdzīgs. Un vīrs, un tēvs, kas tanī pašā istabā, neiet pie telefona pārliecināties; ja būtu ko teikuši, vai tad viņas paliktu gultās līdz pēdējam brīdim? Var jau būt, jo kā to lai zina, ka brauks arī pēc viņiem? — Nejuzdamiem īsti vesela, jaunā saimniece turpināja gulēt. Un Dailīte (8 g. v.) esot savārgusi un guļot uz gultas jau veselu nedēļu, tā man teica vecā saimniece. Viņa strādāja rīta darbus — nebija taču laika domāt.

Vai tad jums briesmas nedraud? es uzlūkoju jauno saimnieku. Bet viņš, kā manas domas lasījis, atteica: »Varas vīri paši mani uzaicināja pasniegt militāro apmācību nākošiem izpletņu lēcējiem, esmu to darījis, nezinu tāpēc, kā tie uz mani skatās? Hm, jā . . . draugi jau nu mēs neesam, un mana sieva nebija balsot.«

Mēs ārēji mierīgi brokastojām.

»Bez tam, es jau neesmu nekāds »buržujs«. Tie visi mani pazīst no jaunības, esmu tāds pats proletārietis pēc izcelšanās, kā tie, un savu dienesta pakāpi (seržants) sasniedzu, virsdienestā palīkdams un pats sevi skolodams«.

Man tomēr neradās pārlicība, ka viņš varētu justies drošs šī rīta akcijā. »Jā, bet ja jau tādus ņem, kā Rieri Alfredu? Vai vēl pagastā kāds miermīlīgāks cilvēks ir zināms?« Viņš tomēr palika.

Iegāju pie slimnīcēm, izdzirdusi, ka tās abas runā. Kā piepeši pārvērties — bēgšanai gatavs — nāca jaunais saimnieks. Vēl nebiju labi aizvērusi durvis, kad vecā saimniece sauca viņam pakaj: »Žani — iebrauc!«

Satraukumā nācās gaidīt uz »nezināmo« ierašanos, jo tie kavējās. Nemiers mani izdzina sētā palūkoties uz ceļu. Redzēju

pie šķūņa pieturētu mašīnu, kuŗā sēdēja cilvēki. Sardze bija nostājusies pie tās un, nāciena gatavībā uz māju, grupa galveno operātoru vēl skatījās atpakaļ uz ceļu, pa kuŗu aizbrauca kāds pajūgs. (Vēlāk uzzināju, ka braucēja bijusi Klāvindriķu saimniece — ceļā sastapta iepretī Lidumiem, atgriezta atpakaļ un sarga pavadībā atlaista uz māju, pakoties tālajam ceļam).

It kā manas noskatīšanās ierosināti, 8 vīri nekavēdamies tuvojās mājai. Es atgriezios atpakaļ istabā, redzēju bālu, uztraukumā drebošu jauno saimnieci aizejam savā telpā pie bērniem. Viņa bija aizsteigusies pie loga uz sētas pusi. Es ieņēmu viņas vietu. Pašlaik pār sētu nāca 8 vīri lēnā gaitā: 4 mongoļi — visiem bruņu cepures, duncī pie sāniem un šautenes rokās; 4 civilisti — izpildu komitejas priekšnieks Vītnieks, kāds svešlatvietis krunkainu seju, sarkano zvaigzni pie cepures, jauneklīgs krievs — parastās, rūsganās drēbēs, — labi ģērbies žīds — visai uzskaitītai grupai kungs un pavēlnieks. Divi no mongoļiem palika pie āra durvim, pārējo divu atbaidīgais tuvums bija paredzēts istabās. No sētas iesauca veco saimnieci. No priekšistabas pa vaļējām durvīm mani redzēja Vītnieks un es viņu — bāls, uztraukts, drebošā balsī viņš teica: »Jūs paliekat uz vietas tur, kur esat, un nekustaties«. Cepuri viņš vienīgais bija noņēmis, un viņa sejā bija lasāms kā atvērtā grāmatā, ka savā varas kārē tas šorīt ir iztrūcies par sev piešķirto lomu. Es caurskatīju šo cilvēku viņa paša dzīvības briesmās, — Vītnieks apzinājās ļaundarbību. Patvarīgi vēra durvis uz nākamo istabu, līdz ieveda veco kundzi un tur sapulcējās aktam. Durvis aizvēra, lai es neko nedzirdētu, un, klusinot savu lielo balsi, Vītnieks lasīja apcietināšanas pavēli, ko tiešām sākumā nesadzirdēju. Sekoja no šīs mājas aizvedamo cilvēku saraksts. Vispirms izsauca veco saimnieku vārdus. Uz savu atsaucās ar »jā« vecā kundze, par vīru (ilggadīgo Annieku pag. vecāko K. Ķīpu, ko Kārlis Ieviņš pieminējis savā grāmatā »Pie teiksmotā ezera«) bija jādod paskaidrojumi (Tas atradās Dobeles slimnīcā). Tad nolasīja K. Ķīpas meitas Austras Apaļās ģimeni pēc vārdiem. Sauc: »Zanis Apaļais!« Atbildēja: »Nav mājā«. — »Kur viņš būtu?« jautāja. »To es nezinu«, atteica sieva. — Lasīja tālāk: »Daile Apaļais, 8 gadus veca«. — »Ja«. — »Kur tā ir?« taujāja Vītnieks. Kundze norādīja uz neievēroto slimnieces gultiņu. — »Agris Apaļais, 4 gadus vecs!« — »Ir,« atbildēja kundze. Un pēc tam darīja zināmu, ka visus nosauktos kā padomju varas

ienaidniekus nosūtīs uz jauniem apgabaliem Krievijā, un ka no šī brīža klātesošie skaitās arestēti. 1 st. laikā jābūt gataviem atstāt mājas, līdzī sasaiņojot tikai nepieciešamākās mantas un pārtiku. »10 dienu laikā jūsu mājās izdarīsim ūtrupī un ieņemto naudu par atstātām vērtībām jums nosūtīs,« turpināja Vītnieks. Bija vajadzīgs, lai upuri paši sev apautu ceļam kājas. Pārsteigtās un garīgā veidā, t. i. ar vārdiem sasistās, nereaģējošās sievietes sāka iedzīvināt psihiskiem belzieniem: »Nebūsit jūs vienas, būs tur arī citi latvieši — tādi paši kā jūs.« Klusums. Nekas nenotika. Sievietes nevarēja iedarbināt. Vītnieks lietoja atkal savu augstā runas veida balsi — stingru, svinīgu: »Ja jūs neģērbšities ar labu, mēs jūs plikas aizvedīsim!« — Bija iespāids, ka abas sievietes nestāv kājās. Vecās saimnieces raudas izklausījās kā aizsista cilvēka smilksti — bez balsis.

Viņas runāšanu pilnīgi nesaprātu, viņai balss bija salūzusi. »Tā mēs nekur netiksim,« svarīgi, cieti nokliedza Vītnieks un aizsūtīja »sarkano zvaigzni« pēc Sīmaņa sievas (viena no mājas desmithektārniecēm). »Neskatāties jūs uz viņām, tās pazaudējušas galvu,« Vītnieks teica Sīmanietei, »bet pakojiet tām līdzī visu, kas jums liekas noderīgs.« Vecā Kīpas kundze, nākdama gažām man, atspiedās pret stenderi un raudādama gaudās: »Mums tūlīt visi jābrauc līdzī, viņi mūs aizved... Es gan domāju — mūs tikai aizvedīs nošaut kaut kur; lūdzu, lai vismaz bērņus atstātu.« Vecā saimniece aizgāja ģērbties.

Es aizmirsu, ka man aizliegts staigāt un sāku kustēties pa citām istabām. Ikvienā stāvēja mongoļi ar šautenēm durkļos. Neapzinīgi nokļuvusi kareivja tuvumā, sastingu un uzlūkoju durkli virs šautenes — tikai tāpēc durkli uz mongoļa pleca, ka sejās tiem biju ieskatījusies jau pie ienākšanas—visas tās bija briesmoņu sejas. Jaunais krievs veica kratīšanu: meklēja ieročus un vērtslietas... Atlauza ikvienu un vismazāko kastīti, kur, skaidrs, nekāds ierocis nevarēja būt. Priekšnamā stāvēja latvietis ar sarkano zvaigzni pie cepures — noskumušu seju. Viņš bija slepeni lūdzis vecajai saimniecei padot ūdeni, ko nodzerties. Ciešot slāpes, bet viņiem esot aizliegts arestēto mājās dzert. Vecā saimniece, smeldama ūdeni, man tā teica un mierīgā sejas izskatā atgriezās priekšnamā, kur tā ģērbās. — Pa visām istabām drudzainā steigā kustējās Sīmaniete, izveidojusi pakošanās metodi tā, ka katrā telpā uz grīdas bija noklātas segas, uz kuņām vienlaicīgi, izraudzītā kārtībā, viņa meta virsū drēbes, apavus. Vidus istabā uz noklātās segas lika pārtiku.

Vītnieks to uzraudzīja un prasīja visam pēc skaita un svara, ko pierakstīja savā listē. Diemžēl, maizes nebija ko iesaiņot, tā atradās cepšanas gatavībā abrā. Uzsākot savu gērbšanos, jaunā saimniece ar nožēlu teica: »Nav nevienas vietīņas, kur neredzētu! . . .« Uz dīvāna gala istabā sēdēja žids. Izdarot pārmeklēšanu, krievs bija radījis neapprakstāmu chaosu.

Es gērbu Dailīti. Meitenīte stāvēja krekliņā, es uzvilku viņai dažus apģērba gabalus, ko sameklēju pa izpostītajām istabām. Man nebija iespējams bērnu apģērbt. Kad uzvilku bruncīti, beidzot atradās zeķturi, bet bruncītis bija par mazu, nevarēju to novilkēt, liku zeķturus virs tiem un meklēju citu, lielāku apģērba gabalu. Mums blakām krievs veica kratīšanu. Izsvieda no skapja harmoniku, kuŗu, jau braukšanas gatavībā apģērbts, mazais Agris uzsāka spaidīt. Viņš mēģinājās dažādi, līdz atrada skaņas, kuŗas tam padevās arvien labāk. »Es braukšu ar auto,« viņš man teica, bet tūlīt arī jautāja: »Kad mēs brauksim atpakaļ?« Durvīs panācās žids un laipni uzrunāja kratītāju krievu: »Nu, Serjoža?« Serjoža nebija atradis ne ieročus, ne vērtslīetas.

Dzirdēju, sievietes sarunājās — kā būtu iesaiņojamas vīru mantas, t. i. kopā vai atsevišķi? Vītnieks norādīja iepakot atsevišķi. »Kad viņi pie jums ieradīsies, ka varat tiem padot.«

Serjoža bija atradis granātas čaulu un vecā Līduma naudu: »Katrīnas.« »O, matuška cariskaja,« viņš iesaucās un steidzās citiem parādīt. Žēl, ka šeit neatradās K. Ķīpas fotografijas no cara laikiem, kur Ķīpa redzams kopā ar Stāļinu u. c. revolūcijas »varoņiem« arktiskajā Sibīrijā. Diez, ko tad sacītu arestētāji? Ķīpa man stāstīja par šīm fotografijām, kas viņam, robežu pārnākot, atņemtas. Reiz jokojās: »Es tagad varētu taisīt karjēru pie Stāļina,« (Starp citu — mani interesēja, kāds K. Ķīpam no tiem laikiem atmiņā palicis Stāļins. Viņš teica, ka tas esot bijis flegmatisks puisis, vienmēr kaut ko domājis un nevīžojis klāt pat savu guļas vietu).

Serjožam aizmugurē, es atdevu saimniecei viņas naudas somiņu. Protams, arī tā tika kontrolēta, arī mans portfelis un čemodāns nebaudīja nekādu neaizkaramību. Krievu naudu neatņēma, daudz tās arī nebija. »Kad aizved, iekļāijiet logā baltu palagu,« saimniece man, domīgi stāvot istabas vidū, teica. »Ak Agrīt, Agrīt, Agrīt!« viņa teica pati pie sevis, uzlūkodama zēnu ar harmonikām. Viņa bija saņēmusies. Serjoža atgriezās un turpināja kratīšanu. Saimniece vēl pastāvēja dažus mirkļus sevī

aizmirsusies, iekāms izgāja. Es nebiju kārtīgi sagērbusi Daili, bērns izskatījās ķēmīgi pusapgērbts. Meitenīte arī pati meklēja savas drēbes, bet, ieskatījusies mongoļos, atgriezās un sāka raudāt.

Mans psihiskais saspilējums atrada savādu izeju — smieklus. Izskrēju no istabas un atdūros priekšnamā — ārā tikt nevarēja. Mongoļi nelaida. Serjoža pameta kratīšanu un ķēra mani. Ieraugot viņu, nobālēju izbailēs, automatiski skatījos tam sejā, acis... Uzkrītoši vāja seja, tumša āda un sarkanas acis! — Vai tādas acis no asiņu dzeršanas? es domāju. Tas nav cilvēks, es ieraudzīju, iekāms nāca Vītnieks mani atpestīt.

Dailīte bija izskrējusi ārā cauri mongoļu sardzei. »Lūk, te Dailei vēl cepure,« teica vecā saimniece, bet, kad es saucu: »Dailīt, Dailīt!«, atteica man: »Nesauciet, lai viņa paliek, ja varēs...«

Stunda bija pagājusi, bet krievs vēl nebija pilnīgi galā ar mājas pārmeklēšanu. Un tā, kā briesmīgā sapnī, jaunā saimniece vēl varēja savā mājā mierā pastāvēt, tādā mierā, kāds iestājas savā dvēselē satriektam. »Būs kaŗš, būs kaŗš!« es teicu viņai, »to nozīmē šāda rīcība.« Kundze pagrozīja bezcerīgi galvu, viņa nemaldīgi iepriekš paredzēja to, kas viņai gaidāms, tāpat kā cilvēks paredz savu nāvi. Mums abām pierādījās taisnība. Es kaut ko ieminējos par krieva izceltajām bērzu sulas pudelēm uz grīdas. »Jā, pacienājiet viņus,« atteica saimniece, »varbūt viņi dzeŗ.« Man ne prātā nenāca te kādam tādu žestu parādīt.

Visbeidzot jauno saimnieci lūdza apsēsties viņas pašas krēslā, vidū pie apaļā galda starp galveniem darbiniekiem — žīdu un Vītnieku. Arī Serjoža tur sēdēja, nokusis. Pārējās 2 personas aiz tiem, skaidri neatceros. Es stāvēju atspiedusies pret stenderi. Manas acis saistīja jaunā saimniece — cilvēks liela pārdzīvojuma varā. Uz viņu varēja attiecināt Marka Aurelija vārdus par mieru, kas piestāj sevī ietriektām dvēselēm. — Vītnieks bija sastādījis mēbeļu sarakstu un jautāja par cenām. »Jūs tās iegādājāties savā Jelgavas dzīvē?« un tā tālāk. Tas mani izsauca mokas, ka taisni tagad nevaru šeit iemest rokas granātu — tādas nebija. Izraudzīto galvas lakatu kundze turēja pār pleciem un kailu galvu sēdēja cepuroto vīru barā, arī Vītniekam bija cepure galvā, lai izpatiktu žīdam, kas visā laikā neizrunāja neviena vārda latviski, bet acīm redzami saprata latviešu valodu. (Kā dzīve jokoja! Pēc gaŗa Līdumos

redzēju žīdu meiteni, kas ganīja aitas). Un tad notika aiziešana no mājām. »Viņa ir apāvusi labas ceļa kājas,« es noskātījos uz jauno kundzi, kad tā spēra pēdējo soli savā mājā. »Jūs paliekat šeit un neatstājiēt māju,« teica man Vītnieks. »Es rītu ieradīšos. Būtu labi, ja jūs te visu savestu kārtībā un manā vietā uzrakstītu veļas sarakstu.« Neteicu ne vārda. »Ja saimnieks pārņāk,« viņš turpināja, »tad sakiet, ka mēs aizbraucām uz Tukumu, lai viņš pats tur piesakās.«

Vecā kundze sirsnīgi atvadījās no palīdzētājas Sīmanietes. Abas raudāja. — Nē, Daili neaizmīrsa, kaut meitenīte visu pēdējo cēlienu nebija redzama: viņa bija noslēpusies Sīmanietes istabā un smilkstējusi. Sievietēm nebija paunas jānes pašām uz automašīnu, tās nopakaļis nesa pavadoņi. Mazais Agris gāja mātes pēdās un, lai tiktu līdz, pa laikam viegli paskrējās. — Viņu aizbraukšanā vairs es neskatījos.

Atgriezies istabā, pacēlu acis: pie apaļā rakstāmgalda sēdēja otrs desmithektarnieks Pīlāgs un pārmeklēja savukārt atvilknes ... Durvis uz viņa istabu stāvēja vaļā.

Manas rokas necēlās sakārtot istabas, netaisīju nekādu veļas sarakstu Vītniekam un māju neatstāju tikai tāpēc, ka nezināju, vai nākošā māja nav tādā pašā stāvoklī.

Lietus mētēli no Bikstu »Pavāriem«, pārbridis upi, ienāca sētā Jurevičs. No Dobeles slimnīcas zvanīts uz viņa māju, — vecais Līdums gribot redzēt Austru ar bērniem, lai aizbraucot. Savu kāju amputēt viņš neesot ļāvis, tad jau labāk mirstot. »Te neviena nav,« es teicu. Šis cilvēks vēl nekā nezināja.

»Apaļā kungs izbēga, pārējie visi aizvesti.«

»Vai die', kā tādu ziņu lai pasaka vecajam Līdumam? Un viņš gaida ...«

Aizvedēji bija ieradušies slimnīcā pēc iztrūkstošā K. Kīpas. Dr. Fransmanis — slimnīcas direktors teicis: »Jā, ja jums liķis vajadzīgs, to jūs varat dabūt.« — »Bet viņš jau vēl nav miris!« tie konstatējuši. »Viņš mīrs tūlīt,« skaidrojis ārsts, »dzīvu jūs viņu neaizvedīsīt.«

Istā laikā zābaka nagla bija iedūrusies Līdumam papēdī, otrreiz uz Sibīriju viņam nebija jābrauc, kur tas jau reiz cara valdības izsūtījumā bija smacis.

No Līdumiem mašīna brauca uz Klāvindriķiem, lai paņemtu jau sapakojušos Klāvindriķēnus. Aizveda arī vīru. Izrādījies, ka šīs mājas saimniece visu laiku nosēdējusi iekrampējusies atejā, sargs stāvējis klāt. Viņai dota tikai pusstunda laika.

Par veco Rieres kundzi stāstīja, ka tā nav ne ģērbusies, ne arī pakojusies, ne kāpusi auto mašīnā. Teikusi: »Šaujiet mani tepat, es jums līdz nebraucu. Uz Krieviju badu nomirt vedīsīt!?« — »Jums ir divi dēli, tie maizi nopelnīs,« atteikts. (Istenībā — 4 dēlu, 3 meitu māte un visu mūžu rentniece). Viens dēls dzīvoja kā rentnieks, māte uzturējās pie viņa. Abi pieprasīja 10 hektarus, piešķīra tos Bikstu Kaķeniekos. Un kad es biju Kaķeniekos pirms nacionālizācijas, es tur sastapu pie Rieres viesojamies komunistu Briedi. Komunistu uzņēma viesmīlīgi, viņa simpatijas izpelnījās Riere, un viņš tam bija pateicis: »Kad es tevi brīdināšau, tad mani klausī.« Nekāda brīdināšana tomēr pirms aizvešanas nenāca, jo dienu un stundu, kad tas notiks, pat Vītnieks nebija zinājis. Un tas taču bija pirms tam Maskavā!

A.Riere bija piezvanījis uz »Vilkalejām« un dabūjis zināt par brāļa un mātes aizvešanu. Drīz pēc tam viņš apcietināts kopā ar Lagzdaini — abi braši annenieki, — un vesti uz Tukumu Naudītes pag. operējošā mašīnā. Braucot caur mežu, tie likvidējuši savus aizvedējus. Kad šoferis nav klausījis un nav apturējis mašīnu, ielauzuši jumtiņu virs tā galvas. Ar lielu izbrīnu es viņus vēlāk sastapu. — Dažiem laimējās — tūkstoši tomēr aizgāja moku ceļu. —

Tāds pienāca 14. jūnija rīts visos Latvijas pagastos un pilsētās; dažviet vēl zvēriskāks un baigāks. Bija vietas, kur čekistu rokas raidītas lodes izdzēsa ne vienu vien dzīvību. Nāve, šausmas un iznīcība vasaras briedumā pārstaigāja visu zemi no Zilupes līdz Ventspilij. Uz Padomijas spaidu darbu noietnēm un Sibīrijas taigām nāves ceļā devās 15.000 latviešu vīru, sievu un bērnu.

Bija arī daudz gadījumu, kad latviešu patrioti, riskējot ar savu dzīvību, stājās pretī čekas necilvēciskajiem varas darbiem, vai arī tiem, iepriekš brīdinātiem, laimīgi izdevās no apcietināšanas izglābties bēguļojot.

Apcietināmo pretošanās prasīja arī ne viena vien čekista vai partijas vīra dzīvību. Tā dažas dienas pēc baigās nakts Rīgā virzījās bērnu gājiens ar ievērojama čekista zārku. To pavadīja vesela vaināgu jūra sarkaniem drapējumiem un jaundibinātie Rīgas milicijas bataljoni tumšzilos tērpos. Aiz šķirsta pirmais soļoja komunistiskās leļļu valdības kaŗa ministrs. Vēlāk noskaidrojās, ka pavadāmais deportāciju akcijas funkcionārs bijis Latvijas armijas kapt. Zālīša pašaizsargāšanās upuris.

Kapt. Zālīti boļševiki atvaļināja no armijas, iepriekš paaugstinot par pulkvedi-leitnantu, un iecēla par Valkas aprinķa priekšnieku. Drīz viņu tomēr arī no šī amata atbrīvoja. 13./14. jūnija naktī boļševiki gribēja Zālīti līdz ar ģimeni apcietināt deportēšanai. Kapt. Zālītis pret dzīvokli iebrukušajiem čekistiem raidījis vairākus revolvera šāvienus un ar pēdējo lodi pats nošāvies. Čekisti šāvuši pretī un smagi ievainojuši viņa kundzi, kas Rīgas pilsētas I slimnīcā vēlāk tomēr izveseļojās.

Kāds mežzinis par saviem piedzīvojumiem 13./14. jūnija naktī stāsta:

— Bija tikai mirklis laika izšķirties par to, vai nodoties atbraukušo slepkavu rokās vai turēties tiem pretī, kaut tas maksātu dzīvību. Izšķīros par pēdējo, atvēru logu un ar drošu roku raidīju atbraucējiem pretī šāvienus. Ložu ķerts saļima šoferis un čekistu bandas vadītājs, bet divi citi metās bēgt un nozuda tumsā. Atri devos laukā. Ja vēl kāds ir, tad lai nāk laukā, — saucu naktī, bet neviens vairs neatsaucās. Nekavējoties abi ar brāli ar motocikletu devāmies projām, lai, glābdamies mežos, turpinātu sāktu cīņu. Tas mums arī izdevās. Bandīti savu sadisko asinskāri tomēr bija apmierinājuši pie manas māsas. Tā apcietināta un Valkas cietumā necilvēcīgi mokot nogalināta. Māsa aplieta ar kādu skābi, nodedzināti mati, izdurta acis un salauzti locekļi. —

Leitnants Z., kurš apcietināšanas priekšvakarā, 13. jūnijā bija nokļuvis Jaunlaicenes pagastā, stāsta:

— Visi jau gulējām, kad pārnāca māju jaunais saimnieks un pastāstīja par apcietināšanas sākšanos. Steidzīgi saģērbāmies, paņēmām līdz visnepieciešamāko un devāmies uz tuvējo mežu. Tur satikām bēgļus no citām mājām. Pārtiku mums piegādāja no tuvākajām mājām, nerēķinoties ar risku. Pēc dažām dienām Vuškalnu gravas aplenca miliči un sāka tās pārmeklēt, gūstīdami tos, ko apcietinātāji neatrada mājās. Tad pārcēlāmies uz tuvējo lielo mežu. Mums piebiedrojās vēl vairāki jauni bēgļi. No tiem atceros lauksaimnieku S., ko vēlāk čekisti tomēr noslepkavoja. S. sievu čekisti bija aizveduši uz Api, kur tā ilgi pratināta un iebaidīta visādiem draudiem. Ja S. neatstāšot savu paslēptuvi un neatgriezīšoties mājā, viņa sievu spīdzināšot un aizvedīšot, bet mājas nodedzināšot. S. šiem draudiem arī noticēja, un tikko atstāja mežu, viņu jau gaidīja māju tuvumā čekisti. Ar vairākiem revolveru šāvieniem tie S. uz vietas nogalināja —

Leitnants Z., sava cīņas biedra nāvi tanī pašā dienā atrieba, sadursmē iznīcinot trīs čekistus. — Līdzīgi izslapstīšanās gadījumi ir bijuši katrā pagastā.

Valgundes saimniekam B. laimējies izbēgt apcietinātajiem gluži īpatnējā kārtā. 14. jūnija agrā rītā B. aizuries laivā upes vidū, lai nodotu kuģītim kārtējo piena sūtījumu, kad pēkšņi pamanījies mājas pagalmā iebraucot čekistu automobili. Nodevis pienu, B. tūdaļ traucies pāri upei un bēdzis. Tas arī viņam laimīgi izdevies. Čekas rokas puīši palikuši tukšām rokām. Tomēr viņu rafinētie paņēmieni piespieduši B. pieteikties pašam: apcietināta B. sirmā māte. Būdamš pārliecināts, ka viņš grūtājās dienās, kas gaidāmas priekšā, varēs palīdzēt savai māmuļai, B. pieteicies čekas aģentiem pats. Protams, savu māti viņš vairs neredzēja.

Līdzīgs gadījums noticis ar tā paša pagasta skolotāju Gr., kas apcietināšanas laikā bija Rīgā. Atgriezies mājās viņš atrada dzīvokli tukšu. Sievu bija aizveduši čekisti. Noslapstījies pāris dienas mājās, viņš bija tuvu ārprātam. Vēl pēdējā mirklī viņš Jelgavā nokļuva pie ešelona, kur aiz restotiem logiem bija ieslodzīta viņa sieva. Cerēdamš sūrajā verdzībā atbalstīt savu dzīves draugu, Gr. pieteicās čekistu sardzei vilcienā. Viņu iestūma kādā vīriešiem paredzētā vagonā. Ar sievu tas nedabūja pārmainīt ne vārda.

Arī kāds Rites pagasta lauksaimnieks izbēg, bet kad redz aizvedam mīloto sievu, ar kuŗu kopā tie strādājuši, tik daudz baltu un nebaltu dienu pārdzīvojuši, nāk laukā un padodas.

Tādu gadījumu ir daudz, jo neviens nezināja čekas negēlīgos plānus — šķirt sievas no vīriem un mātes no bērniem.

Kāds zemgaliētis stāsta:

— Pēdējā mirklī, kamēr komsorgs Bigužs ar saviem čekistiem nebija paguvis ielenkt dzīvojamo ēku, es, tēvs un māte, saliekušies no labības šķūņa gar dārza malu virzāmies uz netālo mežu. Māte asaras valdīdama ap kailajiem pleciem liek segu, mūsu basās kājas arvien steidzīgi ceļas ... un tēvs, sev līdzī raudams dzīves draugu, čukst: tūlīt mūs aizklās koki ... Un tad laikam esam pamanīti ... Klīdzieni ... Viens pēc otra rīb šāvieni ... »Dēliņ, nošaus — slēpsimies.« Un esam jau arī aiz upītes. Sejās sitas plosīdamies asie zari, kaut kas aizmugurē ievaidēdamies sabrūk. Māte ... Viņu celdams rokās, skrienu — seko, smagi elpodams, tēvs. Mums jātiek, jātiek dziļāk biežajā mežā, jāsteidzas uz gravas pusi, kur mums jau iepriekš, pul-

ciņam pagasta vīru, ir norunāts briesmu brīdī pulcēties. Un neesam vēl paspējuši atmodināt māmiņu, kad no piekalnes lazduļājiem iznāk kaimiņš un ilgi, savādu blāvumu acīs, lūkojas brīdī uz mums, brīdī uz sirmiēm gulētājas matiem . . . »Un manu māti tie aizveda — bēgu — domāju, meklē vienīgi mani . . .« Un viņš grib atkal kur skriet. Bet tad no ieplakas līdz pat pauguru smailēm izlido tēraudaina balss un mūsu vidū ar maizes nastiņu, rāmi iestājas kāds cits vajātais, sviedrus plaukstās norausdams, viņš saka: »Dievs glābs tautu — ticiet — pulcējieties, kas tēvijai dzīvos, tas augstāk par nāvi, tas mūsu mūžīgai brīvībai būs.«

Satriec kādas Elkšņu pagasta ģimenes liktenis, no kuŗas, tobrīd mājā esošiem, paņēma visus. Nelīdzēja vedeklas Zeltas izmisušais lūgums, lai atstātu mājās vīra māti ar 2 gadu veco meitiņu Laimdotu un 3 gadu veco Mirdziņu. Visnekrietnākiem lamu vārdiem piekļiedzot pagalmu, čekisti grūšus iegruž mašīnā jauno sievu. Aplaužot saplaukušās rozes, atrauj sētai pieplakušo saimnieci — Vilhelmīni un pēdējo no istabām izved jaunāko meitu Irmu.

Kādam Saukas pagasta saimniekam laimējas izbēgt. Paņem sievu, sievas māti un meitiņu. Par to, ka viņu gādnieks bijis aizsargu priekšnieks, neļauj neko ņemt līdzī, un dārzā paslēpusies, kalpone redz, kā pār viņas sirsnīgās saimnieces plecu smagi nokrīt dzinēja šautenes laide, kad tā vēl pēdējo reizi gaŗām ejot grib noglāstīt brūnaļas, un, ābelēs atbalsodamies, aizvijās pretī varmākām mestie vārdi: »Mociet mūs! Dzeriet mūsu asinis! Tās vēl siltas un kvēlas . . . bet tautu neiznīcināsīt . . .«

Kāda Bauskas skolotāja stāsta:

— Kad mani apcietināja Bauskā 14. VI un aizveda uz Iecavas staciju, tad vilciens ar agrāk apcietinātiem tur jau stāvēja. Iecavas stacijā visi vīrieši atšķirti no ģimenēm, bet bērni bija pie mātēm. Mēs savā vagonā bijām pavisam kopā 22 cilvēki — 9 sievietes, 12 bērnu un viens 74 g. vecs vīrietis.

Visām minētām sievietēm arestēti bija arī vīri, kuŗi Iecavas stacijā atšķirti no ģimenēm un ievietoti atsevišķos vagonos. Pie tam vīriešiem nebija ļauts ņemt nekādas mantas, ne drēbes, ne produktus. Vēlāk vagonā sievas sataisīja atsevišķās pacinās vīriešu mantas un lūdza, lai atļauj aiznest vīriem, bet to neatļāva. A. kundzes dēliņš bija visjaunākais mūsu vagonā. Pirmajā dienā un naktī viņš bija ļoti nemierīgs. Tā kā A. kundzei bija līdz ratiņi, tad vēl varēja mazo kaut kā mierināt. — Ešelons stāvēja

Iecavas stacijā visu sestdienu līdz plkst. 12 naktī. Tad sākām braukt un līdz svētdienas rītam bijām tikuši līdz Daudzevas stacijai. Apstākļi mūsu vagonā nebija pārmērīgi slikti, salīdzinot ar tiem, kādi esot bijuši citos ešelonos, kur vagonā bijuši saspiesīti pat līdz 70 cilvēku. Guļai bija divstāvu nāras un lodziņu ļāva turēt vaļā, tā kā gaisa bija puslīdz pietiekami un tas nebija pārāk slikt. Durvis gan stāvēja visu laiku cieti aizplombētas un tikai vienreiz dienā ļāva aiziet vienam cilvēkam no vagona pēc auksta ūdens. Tas tad arī bija viss, ko mēs saņēmām no mūsu mocītājiem savai iztikai. Ēšanai nekas netika dots un tā kā mūsu vagonā bija lielākā daļa pilsētnieces, t.i. bauškenieces, tad maizes pašām līdz bija gaužam maz. Tikai vienai kundzei no Jaunsaules pagasta bija 2 kukuļi maizes un viņa arī dalīja citiem, kam nebija nemaz, kaut gan pašai bija divas mazas meitenītes un vīra tēvs. Svētdien, kad stāvējām Daudzēvā, līdzcietīgi cilvēki mums pienesā produktus no ārpusē. Krievi arī bija tik cilvēcīgi, ka ļāva iedot vagonos caur lodziņu virvītē iesietu pudeli, tur ielēja pienu un tad vilkām augšā. Mūsu vagonā svētdien sadeva diezgan daudz produktu, gan maizi, gaļu, pienu, pat 2 pudeles ogu sulas. Svētdienas pēcpusdienā vilciens atkal sāka kustēties un pievakarē nokļuvām līdz Krustpilij. Te nāca kontrole. Noskaidrojās, ka es neesmu sarakstos ievesta. Mani aizvāca uz citu vagonu un 2 stacijas aiz Krustpils atbrīvoja reizē ar divām citām sievietēm, māti un meitu no Bauskas pagasta. Mēs sekojām ešelonam līdz Daugavpilij, ko tas bija sasniedzis svētdienas vakarā, 15. VI un novietots 2. preču stacijā. Klāt pie vilciena Daugavpilī nevienu vairs nepielaida un 16. VI no rīta ap plkst. 8.00 tas atstāja Daugavpili. Kas tālāk notika ar viņiem, man nav zināms.

Sajūta mums ieslodzītiem aizrestotā vilcienā bija tāda, kas vārdos nav izsakāma. Cerējām, ka varbūt vēl pēdējā brīdī nāks glābiņš. Pirmo nakti pavadot Iecavas stacijā miegs nevienam nenāca, ārā lija lietus, auglīgais, ilgi gaidītais pavasara lietus. Domājām un runājām, kāds prieks būtu mājās par šo lietu, bet tagad viņš tikai vērtā šo drūmo nakti vēl baigāku. Cauri lietus radītam troksnim jau saklausījām it kā lielgabalu šāvienu troksni tālumā un cerējām, ka varbūt tomēr notiks brīnums. Bet nenotika. Ka karš drīz sāksies, par to bijām visas pārliecinātas. Man liktenis bija lēmis sagaidīt šo atpestīšanas stundu, bet viņiem ne —.

Zināmi arī vairāki citi gadījumi, kad 14. jūnija naktī apcie-

tinātiem izdevies no ešelona izkļūt un atgriezties mājā. Tā Liepājā, 14. jūnija naktī apcietināja Lāčplēša kara ordeņa kavaliera P. ģimeni — vīru, sievu un 3 bērnus. P. kundze stāsta:

Īsi pirms liktenīgās 14. jūnija dienas smagi saslima mūsu 1 g. vecā meitiņa. Necilvēcīgie bolševiku varas algotņi, nevērojot uz mūsu lūgšanām, arī mazo, slimo meitiņu pavēlēja ņemt līdz tālajā moku ceļā. Tēvu stacijā no mums atdalīja, bet mani ar bērniem novietoja kādā ešelona vagonā, kurā bijām pavisam 47 personas. No smagajiem pārdzīvojumiem arī es saslimu. 16. jūnija rītā mani ar bērniem no vagona noveda Liepājas slimnīcā, no kurās izkļuva 21. jūnijā. —

Tornkalna stacijā no izsūtāmo ešelona atbrīvots arī sporta darbinieks U. Viņš stāsta:

— Pieblīvētā vagonā pavadīju gandrīz 40 stundas, drausmīgākās manā mūžā. Vienā vagonā bijām sadzīti vairāk kā 70 cilvēku — bērni, sievietes, sirmgalvji. Daudziem nebija ne kumosa ēdamā. Pēc 24 stundu badošanās, čekisti pa durvju spraugu beidzot vagonā iemeta kukuli maizes un spaini ūdens. Ar to vajadzēja 70 cilvēkiem iztikt nākošās 24 stundas. —

Dažiem pārdrošākiem bija izdevies pat Rīgā, Šķirotavas stacijā no ešelona izbēgt. Dažām jau ešelona ievietotām mātēm izdevies pie vagoniem atnākušiem piederīgiem slepus izdot savus zīdaiņus. Jau braucot, no ešelona izlēcis kāds allažnieks. Viņš stāsta:

— 14. jūnija rītā mani ar brāli un tēvu apcietināja 2 miliči un 2 sarkanarmieši un noveda uz Siguldas staciju. Mūs »iekrāva« vienā no 7, šim nolūkam sagatavotiem, preču vagoniem, kurā bija jau saspiesti 38 cilvēki — 4 vīrieši, 20 sievietes un 14 bērni, starp tiem 3 zīdaiņi. Tēvu ievietoja citā vagonā. Vilciens Siguldas stacijā nostāvēja līdz otrai dienai plkst. 11, kad sāka kustēties Ieriķu virzienā.

Jau mājās apcietināšanas brīdī apņēmos bēgt. Lidzi paņēmu patenta atslēgu. Ieriķu stacijā ešelons stāvēja 4 stundas. Piekabināja vagonus no Cēsīm. Kad vilciens sāka kustēties, pārbaudīju vagona durvis un logus. Durvis atvērt nebija iespējams. Atskrūvēju loga restes. Starp Urieksti un Lizumu izspraucos pa lodziņu. Nogaidīju brīdi, kad vilciens ripoja pa augsta uzbēruma malu un ar visu spēku atgrūdos no vagona sienas un, galvu ierāvis plecos, lidoju pa gaisu. Sekundes desmitdaļas šķita bezgala garas. Tad sajutu spēcīgu triecienu. Arī šoreiz man uzsmaidīja laime, jo biju nokritis tikai divus metrus no

dzelzs staba, kas ceļmalā apzīmē kilometru iedaļas. Ešelonā pēdējā vagonā brauca čekistu sardze. Tā atklāja uguni, bet vilciens tomēr brauca ātri un pēdējais vagonš stipri svaidījās, tā kā visi šāvieniem aizgāja secen. Kūleņodams noripoju pa uzbērumu. Slāpstīdamies aizgāju atpakaļ uz Allažiem un noslēpos mežā. Mājās, protams, negāju. Vēlāk uzzināju, ka jau otrā dienā tur ieradušies čekisti un pratinājuši arī kaimiņu māju iedzīvotājus. Arī mana sieva, kas tanī laikā dzīvoja Turaidā, vairākkārt pratināta un dienas laikā, visiem redzot, čekistu pavadībā aizvesta. Šīs spēles nolūks bija, lai sievas aizvešana kļūtu man zināma un lai es, baļļodamies par viņas likteni, pieteiktos milicijā. Bet es tad jau zināju čekas rīcību. Dzīvoju pa mežiem, kamēr kopā ar citiem pagasta iedzīvotājiem uzsāku partizānu gaitas. —

AR IZSŪTĪTO EŠELONU LIDZ KANSK-JEŅISEISKAI

Kāds »Transtorgpita« darbinieks, kas izsūtīto ešelonu pavadījis līdz Kansk-Jeņiseiskas stacijai un 1942. g. vasarā atgriezies Latvijā, stāsta:

— 1941. g. 13. jūnija pievakarē, uz priekšniecības rīkojumu, ierados Tornakalna stacijā, pieņemt un novietot Transtorgpita vagonā — pārdotavā pievestos produktus (maizi, konservus, cukuru, saldumus u. c.). Īsi pirms tam »dzelzceļu čekā« Merķeļa ielā mani »nozvērinājā«, ka par to, ko redzēšu, nevienam neko nestāstīšu. Teica, ka pēc 7 dienām būšot atpakaļ.

Naktī stacijā bija dzīva kustība. Ikrīdi piebrauca automobiļi ar izsūtāmiem. Atvestos nekavējoties ievietoja stacijā esošajā vilciena sastāvā — no sākuma bez kādas šķirošanas. Dažā vagonā salika pat 50—60 cilvēku.

Nākamā dienā vilcienu pārveda Šķirotavā. Tur bija pavisam 3 vilcienu sastāvi. Notika izsūtāmo pārbaude pēc sarakstiem, daudzus pārcēla no vagona uz vagonu. Tornakalna vilcienam daļu noņēma un pievienoja vagonus no citiem sastāviem. Ap-sardzība bija ļoti stingra, bez NKVD vīriem visu stacijas rajonu vēl apņēma miliču ķēde. Sargi vērīgi skatījās, lai kāds nepaceļ izmestās zīmītes. Dažiem cilvēkiem — pa 2—3 no vagona — atļāva nākt uz vilciena veikaliņu šo to nopirkt. Tā kā krājumi veikaliņā bija ierobežoti un bija arī zināms, ka ar tiem būs jāiztieks visu ceļu, izsniedzamās devas stipri ierobe-

žoja (pretējā gadījumā, viens otrs žīds, kam līdzī bījuši veseli blāķi naudas, būtu visu veikalīņu izpircis uzreiz). Sevišķi nācās ciest mazajiem bērniem — zīdaiņiem, tādēļ Transtorgpita darbinieki uz pašu iniciatīvu vēl papildus pieveda smago auto ar pienu un sviestu.

Tornakalnā astoņos ešelona vagonos bija salikti vīrieši, pārējos — ģimenes.

1941. g. 15. VI plkst. 17 ešelons devās ceļā — kā pirmais no visiem 3 Šķirotavā novietotajiem. Latvijas robežās ešelons stāvēja maz — pa kādai stundai Ogrē, Pļaviņās. Par ešelona virzienu nekā nezināja. Pat vilciena vadība norādījumus par tālāko virzienu saņēma tikai ceļā — mezglu stacijās.

Robežu pārbraucām pie Zilupes. Par ceļa virzienu sevišķi skaidra nojēguma man nebija, jo pa naktīm arī es savā vagonā tiku ieslēgts. No tālākām stacijām atceros: Ribinska — Jaroslevļa — Daņilova — Buja — Kirova — Molotova — Sverdlovka — Omska — Novosibirska — Krasnojarska.

Daņilovā pirmo reizi kopš ceļā došanās izsūtītie saņēma siltu ēdienu — zupu (no stacijas bufetes), apm. kādā sestā dienā pēc izbraukšanas. Tālāk zupu dabūja Molotovā, Sverdlovskā, Omskā, Novosibirskā.

Par kaŗa sākšanos uzzinājām Kirovā. Izsūtītie gan to nedrīkstēja zināt, tomēr nopirktais avīzes slepeni iedevu arī izsūtītiem. Jaunā ziņa ļoti pacēla to garastāvokli.

Līdzpaņemtās drēbes un uzturu ceļā neatņēma, atņēma vienīgi vērtslīetas. Vilciena sastāvā bija apm. 60 vagoni ar apm. 1600 izsūtāmiem. Sardzi — apm. 30 cilvēku — novietoja 2 vagonos. Naktīs vilcienu abās pusēs apgaismoja lieli prožektorī.

1941. g. 5. VII rītā ešelons sasniedz gala staciju — Kansk-Jeņiseisku. Atvestos turpat kādas sabiedriskās ēkas — kluba telpās sareģistrēja un vietējie NKVD darbinieki pēc saraksta pārņēma no vilciena pavadoniem. Stacijā bija saziņoti vietējie kolhoznieki ar pajūgiem, tie tad vēl tai pašā dienā izvadāja visus izsūtītos pa apkārtnes kolhoziem. Kā dzirdēju, tālākais no tiem atradies apm. 60 km no Kansk-Jeņiseiskas stacijas.

Jau nākamā rītā uzsāku ceļu atpakaļ — uz Maskavu. Tur saticu arī dažus citus Transtorgpita darbiniekus. Viens no tiem teica, ka no viņa ešelona jau kaut kur pirms Urāliem nodalīti 6 vagoni ar vīriešiem — aizsargiem un tml. un novirzīti kaut kur uz ziemeļiem (uz Soļikamsku). Sardzes vīri izteikušies, ka šie izsūtītie būšot tādā vietā, kur »gaismu neredzēsot«. No

gala punkta šā ešelona izsūtītie vesti tālāk ar kuģi pa Obu uz leju.

Pēc norēķināšanās ar Transtorgpita centru Maskavā mani nosūtīja par strādnieku kādā sovhozā Kazachijā — Aktjubinskas tuvumā. Tur strādāju līdz septembrim, kad no iebraukušiem Latvijas židiem uzzināju par t. s. »latviešu divīzijas« formēšanu. Cerēdams caur fronti nokļūt Latvijā, pats pieteicos brīvprātīgi (Kirovā pie »Latv. valdības komitejas«, b. Jauntirāna). Oktobra sākumā ierados Iļjino nometnē pie Gorkijas, no kurienes novembra pēdējās dienās mani nosūtīja uz fronti Maskavas rajonā. Decembra beigās pie Narofovinskas mani smagi ievainoja. Slimnīcā biju Maskavā, tad Semipalastinskā (Kazachijā pie Ķīnas robežām), pēc tam vēl »atvесеjošanās bataljonā« Alma-Atā. Tur no stacijas dežūrantes, latvietes, dzirdēju, ka Alma-Atā bijis arī Jānis Niedre. Aprīļa beigās nokļuvu atkal Goročovecas nometnē pie Gorkijas un 1942.g. 28. V — otrreiz frontē, kur radās izdevība pārbēgt pie vāciešiem un atgriezties Rīgā.

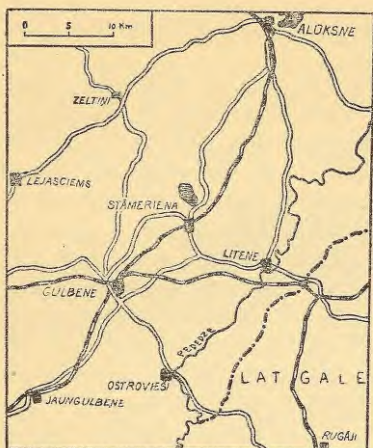
Manā laikā 201. divīzijas sastāvs galvenā kārtā komplektējās no Latvijas krieviem, židiem un pa daļai arī no Krievijas latviešiem. Latvijas latviešiem vairs neuzticējās — tos nesūtīja izlūkos u. c. līdzīgos pasākumos, jo tie parasti »pazūd«. Tādu pašu iemeslu dēļ frontē tikai uz īsu brīdi parādījās igauņu divīzija (formēta Čelabinskā). Pārbēgšana bijusi tik masveidīga, ka divīzija nekavējoties atvilka un novietota meža darbos. —

1941 G. 13./14. JŪNIJS TERRITORIĀLA KORPUSA*)

Pēc Tautas Palīdzības datiem 14. jūnijā apcietināti un izsūtīti 540 virsnieki un 90 instruktori un kareivji.

13. jūnija vakarā gandrīz visās kaņaspēka daļās par dežūrvirsniekiem izraudzīja tikai krievus un sardzes ieņēma āziāti. Bez tam lielākās nometnēs (Litenē un Ostroviēšos) novietoja arī speciālas krievu kaņaspēka vienības un staigājošas patruļas. Naktī uz 14. jūniju visas kaņaspēka daļas saņēma rīkojumu, ka 14. jūnijā neviens nedrīkst atstāt nometnes rajonu, jo paredzētas kadra mācības pārbaudes veidā. Dalībnieku vārdus paziņoņot vēlāk. Cik tagad izdevies noskaidrot, izsūtīšanai no-

*) Skat. arī »Latvijas sovjetizēšana« un »Latviešu kaņavīru liktenis.«

Litenes apkārtnes karte.

lemto karavīru sapulcināšana un aizvešana visās karaspēka daļās notikusi apmēram vienādi.

Kāds latviešu virsnieks, kas boļševiku laikā bija iedalīts 243. strēlnieku pulkā (saformēts no 2. Ventspils un 5. Cēsu kājnieku pulka), pastāsta, kā notika nodevīgā aizvešana no Ostroviešu nometnes pie Gulbenes. Viņš stāsta:

— 14. jūnija rītā, kad vajadzēja sākties otrai mācību stundai, pēkšņi nometnē atskanēja rīkojums — plkst. 8,30 visiem vecākiem un vidējiem komandieriem ierasties komandieņu mācībās. Laika sagatavoties atlika nedaudz minūšu. Likās neparasti, ka tik pēkšņi rīko komandieņu mācības. Parasti tās notika pēc plāna un par to bijām jau informēti mēnesi uz priekšu. Īsi pirms noteiktā laika sapulcējāmies parastā vietā — brīvdaibas kinoteātrī, kur visapkārt pie kokiem bija piekārtas boļševiku varasvīru ģimenes visādos lielumos. Ieradās pulka komandieņa palīgs kapt. Kirilovs ar štāba priekšnieku pulkv. Miļevski. Pats pulka čekists — vec. leitn. Čekrizovs vēl nerādījās. Tas rīkojās citā vietā. Pēc brīža sanāksmē ieradās arī pulka komandieris majors Kazačuks un sāka paskaidrot, kāpēc notikšot šīsdienas mācības un kas būšot jādara. Korpusa vadība šodien ieradīšoties pārbaudīt komandieņu zināšanas laika mācībās. Tema: bataljona uzbrukums. Pārbaude notikšot šodien un rīt. Tiem, kuņus šodien neizsauksot, tanīs

pašās mācībās būšot jāpiedalās rīt (svētdienā) un tādā gadījumā pirmdienā būšot izejamā diena. Vēl reiz atgādinājis, kas jāņem mācībās līdzī, pulka komandieris aizgāja uz štābu, uzdots kapt. Kirilovam lasīt pusstundu lekciju par paredzēto tematu. Likās, ka viss būtu kārtībā.

Drīz pulka komandieris ieradās otrreiz ar papīra lapu rokās un izsauca virsnieku vārdus, kam šodien jāpiedalās mācībās. Sāka ar vecākiem virsniekiem, Pa retam, lai nebūtu aizdomīgi, minēja arī dažus boļševiku komandieru vārdus. Virsniekus izsaucot saistīja dažas dīvainības. Piemēram, mācībās bija jāpiedalās arī tādiem, kas bija slimnīcā, atvaļinājumā vai komandējumā. Acīm redzot pulka komandieris, kas savā amatā bija tikai 4 dienas, nezināja, kādi virsnieki faktiski pašreiz atradās pulkā. Viņš tikai bija saņēmis no čekas sarakstu ar nāvei nolemtiem latviešu virsniekiem.

Pēc izsaukšanas pulka komandieris pavēlēja tehniskās apgādes priekšnieka palīgam kapt.-ltn. Laubertam sagatavot 3 automašīnas. Lauberts ziņoja, ka pašlaik kārtībā esot tikai viena smagā mašīna, kas arī varēšot uzņemt visus izsauktos komandierus. — »Es pavēlu norīkot 3 mašīnas!« bija majora strupa atbilde. Izsauktiem pavēlēja neizklist, jo katru brīdi varot ierasties augstā priekšniecība. Pārējie aizgāja savās vienībās un darba vietās.

Ap plkst. 11, ejot gar komandieru virtuvi, redzēju, ka mācībām paredzētie vēl nebija aizbraukuši, bet klausījās štāba priekšnieka lekciju. Pienāca pusdienu. Ilgā gaidīšana likās aizdomīga un šī gaidīšana vēl ilga pāris stundu, kad ap plkst. diviem atskanēja rīkojums doties pie automobiļiem.

Tā viņus aizveda. Nevienu no viņiem neesmu vairs redzējis. Tikai ap plkst. 7 vakarā dabūju zināt briesmīgo patiesību. To pastāstīja kāds artilērijas pulka kareivis — štāba ziņnesis, kas tikko bija atbraucis no Gulbenes. Viņa pirmie vārdi bija: »Biedri leitnant, vai zināt, kas pašlaik notiek Gulbenē?« Un viņš sāka stāstīt. Pilsētā redzami drausmīgi skati, čekisti plosoties kā ārprātīgi. Sākusies masu apcietināšana, un virsnieki, kas izsaukti uz mācībām, arī aizvesti. Nežēlīga izrēķināšanās notiekot visā korpusā, visā Latvijā. Automobiļi veduši cilvēkus kā lopus samestus kaudzēs un sasietus; bijuši redzami arī sašauti. Pilsētā esot ārkārtīgs uztraukums. Sievas un bērni uz ielām raudot, jo neviens nezina, kas noticis ar viņu tēviem un vīriem. Sevišķi uztrauktas kaņavīru un virsnieku sievas, jo

daudzas jau redzējušas savus dzīves biedrus un pazīstamos sasietus aizvedam. Gulbenes stacijā stāvot ešelons ar 70 vagoniem, kuņģos novietojot apcietinātos.

Sākumā kareivja stāsts man likās neticams, bet visu dzirdot un ātrumā pārdomājot iepriekšējo dienu un stundu notikumus, bija jātic viņa vārdiem. Vēlāk dabūju arī zināt, kādā kārtā virsnieki apcietināti. Tie trijos automobiļos aizvesti dažus kilometrus no Gulbenes mežā, kur izkāpuši. Sekojis rīkojums doties uz priekšu pa meža ceļiņu. Jāiet esot bijis vienam aiz otra. Kad nonākuši meža pļavā, pēkšņi atskanējis rīkojums krievu valodā: »Rokas augšā! Atdot ieročus!« Visi palikuši uz vietas un raudzījušies apkārt. Meža malā stāvējuši boļševiki ar šaušanas gatavībā paceltiem ieročiem. Arī prettanku lielgabalu stobri bijuši notēmēti pret pļavas vidu. Pretošanās bijusi veltīga un neiespējama. Tomēr daži to mēģinājuši darīt, bet čekisti ar tiem tūlīņ izrēķinājušies. Apcietinot nošauti vln. Ozoliņš un Puriņš. Pārējie ar paceltām rokām, bez ieročiem vesti pie automobiļiem, un ar tiem stingrā apsardzībā novesti uz Gulbenes staciju. —

Šo stāstu papildina, kāds bijušā Latgales artilērijas pulka kaņavīrs, kas armijā kalpojis par šoferi un lielnieku varas laikā iedalīts 623. artilērijas pulkā. Viņš stāsta:

— 14. jūnija rītā saņēmu rīkojumu no kapt. Rēberga sagatavot automašīnu virsnieku nakts mācībām. Noteiktā laikā mašīna bija kārtība, bet tā nebija vajadzīga līdz pašai pusdienai. Pulka komisārs Pavlovs aizbrauca ar vienu smago mašīnu, neteicis kurp. Redzēju viņu aizbraucam uz kājnieku nometni un pēc viņa pilna mašīna ar cilvēkiem izbrauca uz Litenes stacijas pusi. Ap plkst. 14 komisārs atgriezās, nobraucis 14 km.

Ap. plkst. 15 sapulcējās latviešu virsnieki uz nakts mācībām. Mašīnā iekāpa ap 18—20 cilvēku, starp tiem arī komisārs un daži politrūki. Divīzijas artilērijas priekšnieks pulkv. Kožurovs iesēdās mašīnā man līdzās un lika braukt uz Litenes pusi. No Litenes muižas pa Stāmerienes ceļu bija jābrauc vēl ap 3 km. Priekšā rēgojās egļu jaunaudze. Uz ceļa stāvēja apm. 20 vieglās un smagās mašīnas. Staigāja krievu sarkanarmieši ar mašīnšautenēm. Pulkvedis ar komisāru Pavlovu uz ceļa apspriedās un pavēlēja man mašīnu iebraukt kādā sānu ceļā. Man no mugurpuses bija braukusi kāda smagā mašīna no kājnieku nometnes, arī pilna virsniekiem. Viņiem pavēlēja izkāpt un visus zem komandas pulkvedis nokomandēja uz egļu jaunaudzes

pusi. Viņi gāja kolonnā pa divi. Es jutu nogurumu un gribēju gulēt, bet pēkšņs šauteņu šāvieni troksnis iztraucēja manas domas. Instinktīvi sarāvos, bet nezināju, no kā troksnis cēlies. Prasīju otram šoferim, kas apliecināja, ka arī viņš dzirdējis šāvienus. Pēc stundas bija jābrauc vēl uz priekšu un mašīnas jāapgriež. No egļu audzītes nāca ārā krievu poļitruki ar pulkvedi un komisāru un nesa latviešu virsnieku mēteļus, karšu somas, binokļus un visu, kas viņiem bija bijis līdzī. Mana nojauta bija piepildījies. Ar latviešu virsniekiem bija kaut kas noticis. Domas nesakarīgi jaucās pa galvu. Nezināju, ko iesākt un neparedzēju visam tam labu galu. Negribējas nekā vairs redzēt. Pulkvedis sauca mani palīgā atvērt mašīnas bortu. No krūmiem iznesa un mašīnā ievietoja vienu nošautu krievu kapteini. Kāds poļitruks nesa kabatlakatiņā ietītu automatisko pistoli. Otrs poļitruks izņēma magazīnu un mēģināja šaut. Šāviens izgāja zemē. Pirmais no krieviem teica: »Cik tur vajadzēja, ka būtu vēl kāds nošauts.« Jā, viens bija kritis krieviem, bet cik bija nošauts latviešu? Kas to lai zina! Kuņš bija šāvis uz krievu kapteini, arī nezinu. —

Vēlāk noskaidrots, ka aizejot aiz mežiņa virsniekiem nokomandēts pacelt rokas, un tos aplenkuši apm. 200 čekistu, kuņi jau atradušies priekšā pļaviņas malās. Tie piesteigušies un kopā ar atbraucējiem krievu virsniekiem sākuši latviešu virsniekiem noņemt no vidusjostām ieročus, pie kam pulkv. Kapustins teicis: »Tā pie mums izved mācības.« Tad nenocieties virsleitn. Feldmanis, kuņam bez ārējās pistoles vēl kabatā bijusi personīgā, izrāvis to, izšāvis uz atbrūpotāju majoru Dorozenko, kuņš uz vietas bijis beigts. Virsl. Feldmanis sasiets, un atbrūpotie virsnieki sasēdināti atkal auto mašīnās un novesti Gulbenes stacijā, kur ievietoti aizrestotos preču vagonos.

— Komisārs pierakstīja mūsu abu vārdus. Pulkvedis iesauca krūmos mani un smagās mašīnas šoferi. Parādīdams nagānu, pulkvedis teica dažus vārdus, kas padarīja mūs par viņu iegribu vergiem: »Ja kādam kļūs zināms, ko tagad šeit redzējāt, tad zināt, ka jūsu galvas noņems. Nevienam nedrīkst neko stāstīt.« Biju uztraucis un trīcēju. Man mašīna bija jāpiebrauc pie polītudaļas un jāatstāj pa nakti, jo bija jau satumsis. Paskatījos uz kilometru skaitītāja un tas rādīja nobrauktus 14 km, tieši tik pat daudz, kā dienā komisārs bija nobraucis ar smago mašīnu.

Ap plkst. 1 naktī bija atkal jābrauc. Kas sakāpa mašīnā, to

nezinu, tikai dzirdēju vārdus: »Galvas uz vienu pusi! Uz Gulbeni!«

Gulbenes stacijā stāvēja vesela rinda sarkano lopu vagonu ar aizrestotiem logiem un krievu sargiem. Bija nakts. Viss bija klusu, bet tik daudz jau noskārtu, ka vagonos atrodas latvieši. No mašīnas uz vagoniem kaut ko aiznesa, bet ko, to nezinu, jo neļāva skatīties. Tā vēl pāra reizes bija jābrauc no Gulbenes garnizona štāba uz staciju. — 15. jūnija rītā iebraucu Litenes nometnē.

17. jūnijā jau biju Cēsīs, kurp atvedu divus politrucus. Tiem bija darīšana politnodaļā. Turpat ārpusē stāvēja daudz auto-mašīnu, kas visas kaut ko gaidīja.

Plkst. 16 pavēlēja atkal braukt uz Cēsu cietumu. Līdzī brauca viena vieglā mašīna. Mūs ielaida sētā. No cietuma redzēju izvedam 5 latviešu virsniekus un 1 privāto. Tie visi bija jānoved uz Rīgu, kur viņus visus sadzina kādā Amatu ielas namā.

Atgriežoties Cēsīs, 18. jūnijā, atkal pavēlēja braukt uz Valmieru. Tur mašīnā atkal iesēdināja divus latviešu virsniekus un pavēlēja braukt uz Valku, kur pievienoja vēl dažus virsniekus un 1 privāto. Viņus visus noveda uz Gulbenes staciju.

Pēc šā »pienākuma« veikšanas mēs bijām brīvi un varējām braukt atpakaļ uz Litenes nometni, kur apstājāmies pie divīzijas politnodaļas. Tur mums pasniedza rakstu, kuŗa saturs bija šāds: »Būdam komandējumā no 14.—18. jūnijam, par visu redzēto un dzirdēto apsolos un zvēru, ka neko neizpauđīšu, jo zinu, ka pretējā gadījumā mani sodīs bargais padomju likums ar galvas noņemšanu . . .«

Otrā dienā Litēnē novietotās divīzijas komisārs Rjabvecs sasauca atlikušos virsniekus un paziņoja, ka viņu vidū daudzu no agrākiem vairs neesot — tie negribējuši strādāt kā vajadzīgs, kādēļ arī piekritīgās iestādes esot viņus aizturējušas un aizvedušas. Pārējie lai nebaidoties, jo kas nekā slihta neesot darījis, tam arī nekas ļauns nenotikšot. Virsnieki tomēr saprata, ka arī pārējos var drīz vien piemeklēt tāds pats liktenis, jo īstais aizvešanas iemesls ir tas, ka krievi viņiem neuzticējās, uzskatīdami tos par spējīgiem kritiskā brīdī cīnīties pret komunistu varu. —

Par latviešu populārā rakstnieka kapt. Aleksandra Grīna aizvešanu no Vecgulbenes garnizona kāds viņa vienības kaŗavīrs stāsta::

— Al. Grīns bija savā vienībā visu latviešu kaŗavīru ļoti

ieciēnīts virsnieks. Vairāk viņš mīlēja uzturēties kareivju sabiedrība nekā virsnieku. Bet viņam neatlaidīgi sekoja kāds poļitruks. Kapt. Grīns bez ierindas virsnieka pienākumiem savā vienībā mācīja arī latviešu valodu. Liktenīgajās jūnija dienās, kā parasti, kareivji Grīna pavādīti peldējās Vecgulbenes ezerā. Iznācis no peldes Grīns bija tikko uzvilcis kreklu, kad pēkšņi ezermalā piebrauca bruņota mašīna. Tajā atradās vairāki sarkanarmieši un daži apcietināti latviešu virsnieki. Kāds čekists piesteidzās pie Grīna, sagrāba viņu un pusapgērbusos pieveda pie mašīnas, kur kāds cits sasaistīja viņam ar dzeloņstiepulēm rokas un iegrūda mašīnā. Pēc tam mašīna tūlīt ātri aizbrauca.

Kādēļ saistīja kapteiņa rokas? Un vēl ar dzeloņstiepuļi? Acumirkli kareivji sapratuši, ka viņam draud nāves briesmas, paķēruši šautenes un skrējuši pa mežu nolūkā kādā ceļā likumā mašīnu panākt. Viņi jaunības neprātā gribējuši savu kapteini atbrīvot. Mežā izskanēja vairāki šāvienī. Sacelta trauksme un kareivji paši tikko nav ielenkti. Vienīgi pateicoties vispārējam chaosam viņiem laimējies izbēgt un pazust Vidzemes mežos. Iespējams, ka Al. Grīns noslepkavots jau kautkur ceļā, jo steiga un veids, kādā notikusi viņa arestēšana, vēstījīs visļauņāko. —

Par »Dvēseļu puteņa« autoru klusē arī padomju prese un radio. Ko šī klusēšana nozīmē, to labi varam saprast. Lielais rakstnieks pazudis dvēseļu puteņī līdzīgi tūkstošiem citiem savas tautas locekļiem.

Par 14. jūnija notikumiem Litenes pilī kāds latviešu pulkvedis liecina:

— 14. jūnijā plkst. 9 rītā Litenes pili ielēna divi boļševiku tanki un viena rota sarkanarmiešu. Tanī pašā laikā kāds sarkanarmijas poļitruks pulkveža pakāpē-Vesjolkins, īsu brīdi pēc tam, kad bija iestājies pusdienas laiks un mēs sēdējām pie galdiem, pēkšņi noslēdza durvis. Vienu pēc otra mūs uzaicināja pie Vesjolkina. Tas nopratināja, jautādams, vai vēlamies palikt sarkanarmijā. Redzēju drīzi pulkvedi Kaļķi, kas pildīja tehniskās divīzijas štāba priekšnieka pienākumus. To izveda sardze dzelžos saslēgtām rokām. Apcietināja arī citus. Vienu daļu apcietināto latviešu virsnieku aizveda uz Rīgu, citus uz Gulbeni. Bez Vesjolkina rīkojās vēl korpasa poļitruks Rūdolfis Steinbergs, kurš bija Krievijas latvietis, vecs, pārbaudīts komūnists. —

Kultūrālam cilvēkam ir neapņēvams tas cinisms, ar kādu boļševiki stājās pie masveida cilvēku iznīcināšanas. Daži fakti no daudzajiem:

Saskaņā ar pastāvošajiem noteikumiem boļševiku armijā algu izmaksāja 15. datumā, bet ja tas iekrita svinamā dienā, tad 14. Tāds stāvoklis bija arī liktenīgajā sestdienā. Daudzās kaŗaspēka daļās komisāri, zinādami, kas šodien notiks, vai nu noliedza izmaksāt naudu vai arī vienkārši neparakstīja algu sarakstus. Tā viņi pilnīgi apzināti un lielākā mierā aizsūtīja trimdā simtiem cilvēku, ar kuŗiem tie bija strādājuši kopā, laupot katru iespēju atvieglot aizvestajam savu dzīvi un nopirkt kaut gabaliņu maizes.

Otrs fakts: Kāds neaizvestais latviešu virsnieks 14. jūnija vakarā iegājis sava pulka štābā, kur tai brīdī atradies tikai pulka komandieris un komisārs. Abu priekšā uz galda bijušas sabērtas dažādas mantas, pulksteņi, sudraba etvijas, naži u. t. t. Abi bijuši tā aizrāvušies ar mantu dalīšanu, ka pirmajā acumirkļī nemaz nav ievērojuši trešā klātbūtni. Kad tas ievērots, vainīgie samulsuši un arī latvietim centušies šo to piedāvāt. Pēdējo no neērtās situācijas izglābis tas, ka viņš uz galda starp citām mantām ieraudzījis arī savu kabatas nazi, ko no rīta bija iedevis kādam vēlāk aizvestajam virsniekam. Viņš paņēmis savu nazi un cik iespējams ātri atstājis telpas, kuŗā zvēri cilvēku izskatā mierīgi dalījuši savu upuru mantu. Tādu gadījumu bija daudz.

KĀS BIJA DEPORTĒTIE?

Bieži paceļas jautājums, kāpēc deportēto starpā ir tik daudz personu, kuŗas nekad nebija nodarbojušās ar politiku, nebija ieņēmušas valsts vai pašvaldību amatus, nebija ne armijas, ne policijas locekļi un ne arī citādi sabiedrībā redzami darbinieki. Tas sevišķi sakāms par laukiem, kur aizvesti pavisam klusi un mierīgi sava darba darītāji — lauksaimnieki un pat laukstrādnieki, veci vecīši un māmuļas. Te nu jāzina, ka ne jau politiski neuzticamo likvidēšana vien bija šo deportāciju mērķis. Otrs, tik pat svarīgs mērķis bija (un ir tagad) ar Baltijas zemju iedzīvotājiem sagādāt svaigu darba spēku daudzajām vergu nometnēm. Un treškārt — visam tam pāri — Baltijas telpas atbrīvošana no vietējiem iedzīvotājiem un tās kolonizēšana ar

polītiski uzticamiem krieviem vai āziātiem, t. i. tramplīna sagatavošana tālākam lēcienam Eiropā. Tādēļ arī netika piegriezta sevišķa vērība atsevišķu personu »vainai«, vajadzēja savākt tikai noteikto skaitu, kuŗa lielumu savukārt noteica transporta iespējas. Ar laiku jau tā kā tā deportēs visus. Ir skaidrs tomēr arī, ka daudzi aizvestie čekas sarakstos ir nokļuvuši sākumā tikai kā »uzraugāmas personas« »centīgu« vietēju ziņotāju uzrādītas, bieži vien aiz personīgas atriebības.

Ilustrācijai pieminēsim kāda Vidzemes vidienas pagasta šīs nakts upurū. No šī pagasta 1.200 iedzīvotājiem aizveda 13 cilvēkus: 5 vīriešus, 3 sievietes un 5 bērnus. Aizvesti: viens lauksaimnieks ar sievu un divām 15 un 10 g. v. meitenēm, divi neprecējušie vecsaimnieki, koppienotavas vadītāis ar sievu, viens 60 g. v. sīktirgotājs un kāda vecsaimniece ar 2, 4 un 7 g. v. bērniem. Pēdējās vīram bija izdevies apcietināšanas brīdī pa logu aizbēgt. Viņš līdz vācu kaŗaspēka ienākšanai nodzīvoja mežā un pēc tam tūlīn brīvprātīgi pieteicās armijā, lai ar ieroci rokā atriebtu ģimenes nelaimi. Visi aizvestie bija klusi darba rūķi un ar politiku neviens no viņiem nav nekad nodarbojies, vienīgi dažī no viņiem bija aktīvi darbinieki vietējā sabiedriski-kultūrālā dzīvē.

No 13./14. jūnijā aizvesto kopskaita:

Lauksaimnieki	24,6 %
Uzņēmēji (rūpn. tirgot. un amatn.)	3,9 %
Strādnieki un kalpotāji	11,3 %
Ierēdņi	9,7 %
Brīvās profesijas	4,4 %
Policijas un armijas locekļi	6,6 %
Nestrādājošie (mājsaimn. un pensionāri)	13,8 %
Skolu jaunatne	14,5 %
Mazgadīgi bērni	8,0 %
Nenoskaidrotas nodarbošanās	3,2 %

14. jūnijā, t. i. tieši aizvešanas dienā, Rīgā notika »Padomju Latvijas rakstnieku pirmais kongress« kas »lielā sajūsmā« pieņēma un nosūtīja telegrammu Stāļinam: »Kvēlā pateicībā par mūsu tautas atbrīvošanu no apspiedēju jūga.« Rakstnieku savienības organizācijas komitejas priekšdētājs Niedre gan turpat atzinās, ka »nav sevišķi liels to pazīstamo rakstnieku, dzejnieku un kritiķu skaits, kuŗi spēja pieslieties padomju varai.«

Tādēļ jau arī tajā pašā dienā, kad šie vārdi izskanēja, 175 latviešu rakstniekiem un māksliniekiem vajadzēja aizrestotos vagonos uzsākt Golgatas ceļu uz vergu nometnēm.

VIŅU PĒDĒJĀS VĒSTIS UN SVEICIENI

Ka ešloni tiešām nokļuvuši paredzētajos gala mērķos, to liecina iepriekš pievestais ešlona pavadoņa stastījums un arī piederīgo saņemtās pastkartes vai vēstulītes, kas tuviniekiem sagādājušas vismaz to prieku, ka viņu piederīgie dažas nedēļas pēc izsūtīšanas vēl bijuši dzīvi.

Šādu vēstuļu nav daudz, visā Latvijā daži simti, ja ieskaita arī tās zīmītes, kuņas izsūtītie vēl Latvijas teritorijā bija uzrakstījuši un izmetuši pa ešlonu vagonu aizrestotajiem lodziņiem vai durvju spraugām. Cerība, ka šīs zīmītes sasniegs adresātus, daudzus rakstītājus nebija pievilusi. Ja vien kāds latvietis uz dzelzceļa stigas vai kādā stacijā atrada aprakstītu bloka lapiņu, ietināmā vai papirosu papīra strēmelīti, tas, riskējot ar boļševiku atriebību, nogādāja to izsūtīto ģimenēm vai paziņām.

Vēl ilgi dzelzceļa malās atrada zīmītes. Lūk dažas no tām: »Lūdzu, mīļo latvieti, aizsūti šo zīmīti piederīgiem, mani paņēma darbā . . .« »Mēs esam 400 Latvijas armijas virsnieki, mūs izsūta uz Krieviju. Piederīgie nekā nezina«. ». . . pēc gada, vēlākais, būšu mājās, noteikti. Cik atļaus es rakstīšu, bet saka, ka neļausot rakstīt, lai nezina, kur mēs esam. Tad neuztraucieties, ka esmu miris. Visus tos tūkstošus nevar iznīcināt, ko tagad aizsūta, latvietis ir sīksts. Es noteikti izturēšu un atgriezīšos . . .«

Tas ir izmisums, bet tam cauri skan neapklusināma griba izturēt, pārciest un atkal atgriezties, lai sāktu izpostīto dzīvi no jauna.

Arī jūnija pēdējās dienās vēl strādājošais boļševiku pasts vairākiem čekistu izpostīto ģimeņu piederīgajiem piegādāja atklātnes ar tālāku padomijas pilsētu pasta zīmogiem. Šo vēstuļu saņēmēji vēlāk tās pienesa Tautas Palīdzībā, tādēļ arī iespējams sniegt aptuvenu pārskatu par to, ko izsūtītie paguvuši ziņot saviem piederīgajiem pēc pirmajām izsūtīšanas nedēļām. Pirmās vēstulītes pienāca no kāda uz Babiņino sūtītā ģimeņu galvu ešlona.

Viena no pirmajām šādām vēstulītēm 1941. g. jūnijā beigās saņemta no izsūtītā limbažnieka Z. Tas raksta, ka viņu ešlons

pienācis Tulas apgabalā Babiņinas stacijā, uz Maskavas-Kijevas dzelzceļa. Īsie vārdi vēstīja maz iepriecinoša: »Esmu dzīvs un vesels. Sieva ar bērniem pagaidām vēl nav pie manis.« Saņemtai atklātnei pasta zīmogs »Uķeševo« — 19. VI 41.

Šis pats pasta zīmogs ar 23. VI 41. datumu ir uz atklātnes, ko rakstījis izsūtītais rīdzinieks K. Viņš sākumā min, ka »esam piebraukuši Polockā.« Tālāk viņš raksta, ka iedzīvotāji labi izprotot izsūtīto stāvokli. Vēlāk pastkartītei pierakstīts: »Atbraukuši, šķiet, uz vietas, — Babiņinas stacijā.«

Izsūtītais drustietis L. atsūtījis pastkarti, uz kuņas pasta zīmogs »Babiņino — 20. VI 41.« Viņa rakstītie vārdi sniedz pirmo plašāko aprakstu: »Esmu nobraucis jau līdz uzdotai vietai. Vai un kad būs jābrauc tālāk, par to nezinu. Patiesībā vēl neesmu tai 'atpūtas vieta', bet stacijā. Vakarā pārējie aizgāja kājām apm. 30 km, bet es gaidu solīto automašīnu, kas aizvedīs. Sieva vēl nav atbraukusi, jo sievietes ved atsevišķi.«

Izsūtītais kurcumietis savam brālim 1941. g. 19. jūnijā no Babiņino raksta: »Esi sveicināts. Abi ar sievu aizbraucām. Mājās palika mazā Vera un sievas tante. Pasteidzies ar vekseli pie vietējās izpildu komitejas, lai no palikušās mantas saņemtu tev pienākošos summu. Nometināja Tulas apgabalā. Adresi rakstīšu vēlāk. Sieva pagaidām novietota atsevišķi. Apsolīja, ka vēlāk būsīm kopā. Ja citas izejas nebūs, par lietu, resp. pienākošo naudu, palūdz saimnieku, lai aprunājas ar advokātu un nokārto lietu pēc likumā paredzētās būtības. Novēlu lustīgus Jāņus un vārda dienu. Palieku ar sveicienu — brālis.«

Kāda ventspiliete no stac. Babiņino 1941. b. 20. jūnijā raksta:

»Sveiks, mīlais pakaļpalcēj!

Spīd koša dienvidus saulīte, izberžu miegu no acīm, jo ir vēl agrs rīts un guļu ar citiem ceļa biedriem uz zaļas pļaviņas pie stacijas Babiņas, Tulas guberņā. Vīrieši visi dūšīgi aizsoļoja kājām uz paredzēto jauno dzīves vietu jau vakar vakarā. Saujiņa sieviešu, slimie un vecie palikām pie mantām, gaidot uz aizbraukšanu automobiļos.

No mātes un kaimiņiem tiku atšķirta jau Jelgavā. Tanī ešelonā palika vai visas sievietes un bērni, un viņas ir jau ātrāki pie mērķa kā mēs. Te esot kāds zavods un tur visas ģimenes varēšot dzīvot kā pienākas.

Māte un pārējie kaimiņi ļoti bēdājās, kad es tiku pārcelta, bet nu jau viņi zina, ka tomēr būsīm kopā. Šeit atrodas no Ventspils un aprinča 12 sievietes. Mēs visas pagaidām jūta-

mies no gaŗā ceļa diezgan labi. Vīriešiem grūtāki klājies, jo tie bijuši vairāk saspiesti.

Ar mūsu māti notika brīnums: viņa jau Ventspils stacijā paredzēja galu aiz gaisa trūkuma, bet kamēr es ar viņu biju kopā, viņai ne reizi neuznāca lēkme (slimoja ar astmu) . . . Šeit gaiss labs un viegli elpot. Pa ceļam redzējām arī kolhozus baru bariem. Šeit vasarājs vēl vēlāki sēts nekā pie mums, jo asni tikko no zemes izlīduši . . . Esam vai no visas Latvijas kopā. Netrūkst arī humora, joku. Braucot redzējām arī, cik krievu sievietes dūšīgas: rok purvos lielus novadgrāvjus, skalda akmeņus, atspērē laukus . . .

Tu varēsi kādreiz nākotnē atbraukt pie mums ciemos. Nav jau tik tālu. Stāvējām Vitebskā, Smoļenskā. Pēdējā ir jauka pilsēta kalnos.«

No šīs pašas Babiņinas saņemtas vēl pāris atklātnes ar citu apkārtējo vietu pasta zīmogiem. Cik spriežams, paši izsūtītie nedrīkstējuši rakstīt, bet darījuši to paslepus un lūguši cilvēcīgākus padomju dzelzceļniekus vai citus iedzīvotājus paņemt un iemest viņu rakstītās pastkartes kādu citu pilsētu vai staciju pasta kastēs.

No kāda cita izsūtāmo ešelona saņemta izsūtītās madonietes M. vēstule, kas sūtīta 23. jūnijā no Jaroslavljas. Madoniete ceļā atšķirta no pārējiem izsūtāmajiem, jo tai pienākušas dzemdības, tādēļ viņa Jaroslavljā nogādāta slimīcā. Savai mātei M. starp citu raksta:

»Miļā, dārgā māmiņa! Man piedzima meitenīte, 8 mārciņas. No Madonas izbraucām 16. jūnijā un tā braucām caur Abreni, Daugavpili un pāri Krievijas robežai nezināmā virzienā. Vilcienā es šausmīgi saslimu, laikam no lielas kratīšanās. Sāpes uznāca un apstājās. Vagonā man nebija neviena savējā, visi sveši. Un vēl tik šausmīgi. Kaut Kārlītis (M. vīrs, kas tāpat izsūtīts) brauktu reizē . . . Bet visus vīriešus aizveda papriekšu un sievietes pēc tam. Kārlītis arī nezina, kur es pašlaik atrodos. Kad mēs piebraucām pie Jaroslavljas pilsētas uz Volgas upes krasta, mani ieveda slimnīcā. Tas bija 20. jūnija vakarā, un pēc piecām stundām piedzima meitiņa. Bija gan šausmīgas mokas. Domāju, ka nomiršu, bet visas sāpes pārcietu. Un viņus aizveda tālāk, es nezinu uz kuriem. Ir gan man šausmīgs liktenis. Tagad pati nezinu, kur mani vedīs, kad palikšu vesela, — vai pie Kārlīša vai atpakaļ uz mājām. Labi jau būtu, ja mani vestu atpakaļ. Un vēl tik traki: pie Kārlīša mazās drēbītes. Būtu vēl kāds

palags, ko pārplēst un kur tīt mazo. Kaut es būtu zinājusi, ka mūs tik tālu vedīs, — ne par ko nebūtu jāvusies aizvest. Bet mums tikai pateica, ka no Madonas vedīšot kādus 100 kilometrus . . . Ko lai es daru viena? Tāds nemiers saceļas. Bet es vēl ceru, dārgo māmiņ, ka vēl tevi redzēšu. Citādāk es nemaz nevaru domāt. Ja tā nebūs, lai manis labāk pasaulē nav. Tik par mani nebēdā, māmiņ, daudz.»

Kā redzams no šīm vēstulēm, izsūtītie nezināšanā par savu tālāko likteni. Piederīgiem viņi ziņojuši tikai par nokļūšanu zināmās vietās, izteikuši mierinājuma vārdus un cerību uz tikšanos. Starp rindām lasāms, ka braukšana izsūtāmo ešelonos bijusi ļoti grūta. Tāpat apstiprinās tas, ka apcietinot un nogādājot uz tuvākām stacijām Latvijas teritorijā, vīrieši no sievietēm atšķirti un sūtīti atsevišķos vagonos vai ešelonos, kas devušies pavisam uz citām izsūtāmo trimdas vietām.

Vēl 1942. g. marta vidū Rīgā saņemtas vairākas pastkartes no 14. jūnijā izsūtītajiem latviešiem. Šīs pastkartes rakstītas 1941. g. jūlija pirmajās dienās, atradušās ceļā uz Latviju, bet tad iestrēgušas kādā padomju pasta iestādē tajos apgabalos, ko vēlāk ieņēma vācu armija, un savu gala mērķi — Rīgu sasniegušas tikai vēlāk.

Visām šīm pastkartēm vienāds pasta zīmogs: »Novosibirska, 1941. g. 3. jūlijs,« un no to satura redzams, ka ešelonu bijis ceļā 17 dienas, gājis caur Kirovu, Sverdlovsku, pāri Uraliem (apm. 26. VI. 41.), caur Omsku, un 1941. g. 1. jūlijā plkst. 10 ienācis Novosibirskā. Tur izsūtītie pārvietoti uz kuģa, lai tālāk dotos pa Obas upi uz ziemeļiem (skat. tālākās lapp.) Ešelonā galvenā kārtā sievietes un bērni. Ģimeņu galvas atdalīti nost jau Rīgā, brauciena sākumā. Visi vīrieši tomēr nodalīti nav: vienā gadījumā redzams, ka pie mātes palicis viņas 23 g. v. dēls, kādos citos — ka ar to pašu ešelonu Novosibirskā nonācis kāds 28 g. v. jūrnieks, kāds 50 g. v. ierēdnis u. t. t.

Par braucieniņu kāds raksta: ». . . apstākļi braukšanā nebija labi. Paēduši apmēram esam.« Kāds cits lūdz, ja iespējams, atstāt naudu un siltu veļu.

Pa ceļam satikuši arī igauņus un lietuvjus.

Ceļa gala mērķi vēl nezina. Par gaidāmo dzīvi kāds vairākkārt atzīmējis, ka spāidī darbu nebūšot. Daudzas mātes žēlojas, ka atšķirtas no vīriem.

Ešelonu, no kuģa nāk visas šīs pastkartes, cik spriežams, ir tas, kurš pēc dzelzceļu virsvaldes ziņām izgājis 1941. g. 16.

jūnijā no Šķirotavas stacijas. Ešelonā tomēr atrodas, kā rakstīts kādā pastkartē, arī izsūtītie no Liepājas un no Latgales.

Dažas no saņemtajām pastkartēm:

»Sveiki, rīdzinieki! Mēs pašlaik atrodamies Novosibirskā, pārkravājamies uz kuģa un brauksim pēc stundas pa Obas upi. Arvīds nav ar mani, viņš ir ar citiem vīriem. Ira ir ļoti nemierīga, viņai iznācis zobš un viņa ir palikusi vājiņa; es arī. Mēs braucām 17 dienas, bijām Omskā, Kirovā, Sverdlovskā, braucām pāri Uraliem, ļoti skaisti skati. Jūs nebēdāji par mums, gan jau būs atkal labi. Kad beigsies brauciens, es vēl nezinu, tad atrakstīšu. Sūtu jums visiem sveicienus. Nīna.«

»Esam Novosibirskā. Braucām cītīgi visu laiku ar vilcienu un tagad ar kuģi. Esam veseli, par papu nekā nezinām, kopš viņu Rīgā atdalīja. 4. VII. 41. Alfrēds.«

»Sveiki, māmiņ! Esam braukuši 17 dienas un nonākuši Jau-nās Sibīrijas pilsētā. No šejienes brauksim tālāk ar kuģi pa Obas upi, droši vien uz ziemeļiem. No tēva tiku atšķirts jau pirmajās dienās, tā kā visu laiku braucu viens pats. Par brāli arī nekā nezinu, apstākļi braukšanā nebija labi. Paēduši apmēram esam. — — — Esam satikuši pa ceļam igauņus, lietuviešus. Pašlaik atrodamies uz kuģa. Benis.«

»Miļo Nellīt! Esam četri sieviešu cilvēki Novosibirskā. Patreiz pārkāpjām uz kuģi tālākbraucienam, kur, jādomā, papiņš mūs gaida. Atbraucām labi. Sveicini manu papu un citus pazīstamus. Alma.«

»Miļā māsa! Esmu vēl ceļā. Pagaidām ar veselību var iztikt. Cerēsim, ka arī uz priekšu nepasliktināsies daudz. Izbraucot lija lietus un bij vēss, tad bija karsts, tagad liņā un ir vēss. Šur tur ziedēja ievas, tagad redz daudz meža rozīšu ziedu. Pašreiz ceļojam caur Uraliem. Sevišķi augstas klintis vēl neredz.

2. VII 41. Esmu Novosibirskā uz kuģa, braucu tālāk, kurp nezinu. Visu labu jums visiem, radiem un pazīstamiem. Irma.«

»Braucam no Omskas uz Novosibirsku, agrāko Novo-Nikolajevu. Tur paliks viss ešelons, daudz paziņu no Rīgas, Latgales un Liepājas. Ešelons ļoti liels. Ceļš bija grūts. Es biju bez siltas veļas un gandrīz bez naudas, paldies Dievam, nu tas viss jau pārvarēts. Spaidu darbu nebūs — ir visas iespējas, ka strādāšu savā speciālitātē. Rakstu vilcienu, vēl jābrauc 14 stundas. Varbūt var atsūtīt pa pastu paciņu, siltos kreklus, veļu un nedaudz naudas. Ātrāk rakstīt nevarēju, vilciens tika stingri apsargāts, tagad jau mazāk. Manus miļākos ēdienus šeit nemaz

nevar dabūt. Rakstīt var, cik vēlas, bet vai vēstules aizies? — Vagonā 28 cilvēki, silts, 2 bērni. Nepatikama sabiedrība. Daudz žīdu, ļoti maz intelligences. Maizi un vārošu ūdeni dod. 1. VII, Novosibirskā, plkst. 10. Tikko atbraucām, liekas, brauksim vēl tālāk. Braucam pa Obas upi uz leju.»

2. jūlijā, šis izsūtītais raksta otru kartīti: »Plkst. 2. Novosibirskā. Mūs tikko visu ešelonu pārvietoja uz kuģa un braucam pa Obas upi uz leju, cik tālu, nezinām (apm. 200—300 km). Esmu vesels un možs. Stipri ticu, ka tiksimies. Spaidu darbu nebūs. Daudz šeit paziņu. Ja iespējams, atsūti drusku naudas un pa pastu siltu veļu.»

Bet jau 1943. g. kļuva zināms, ka šo rindiņu rakstītājs, lai gan raksta, ka ir sveķis un vesels un stipri tic, ka atgriezīsies dzimtenē, nav varējis pārciest grūtības un Sibīrijā, Narimas rajonā miris.

Vairāk izsūtīto rakstītās vēstules vēl boļševiku laikā izdevies saņemt igauņiem. Tās izrakstītas 1941. g. jūlijā, dažas nedēļas pēc ierašanās nometināšanas vietās. Vēstules gandrīz visas no sievietēm. Vēstulēs lasāms, ka visi izsūtītie nokļuvuši paredzētajos izsūtīšanas gala punktos. Kā no Rēveles, tā arī no citām igauņu pilsētām izsūtītie nometināti Kirova (bij. Vjatkas) apgabala kolhozos, ciemos un pilsētiņās, tālu no dzelzceļa. No stacijas Streži izsūtītie raksta, ka tur nometinātas daudzas sievietes un bērni. Vīrieši jau ceļā atšķirti un aizsūtīti citur. Sievietes nodarbinātas kūdras darbos un dzīvojot barakās kopā ar bērniem. Kāda izsūtīto ģimene paguvusi atrakstīt piederīgajiem 8 vēstules. Tanis stāstīts, ka visa ģimene esot kopā, izņemot tēvu. Līdzīgu paņemtās mantas neesot atņemtās. Kāda cita izsūtītā vairākās vēstulēs lūdz sūtīt veļu, sausu un naudu. Strādājot kūdras darbos, dienā nopelnot 1—1,50 rubļi. Darbs grūts, jāstrādā 11 stundu dienā, bet litrs piena maksājot 2 rubļi. Kotelnīčas pilsētas apkārtnē kādā sovchozā tāpat nometinātas tikai sievietes. Viņām jāstrādā lauku darbos. No Uržumas pilsētas 17 g. v. izsūtītais zēns 29. jūlijā atrakstījis vēstuli, kuņā stāsta, ka izsūtītie nometināti 12 km atstatumā no Vjatkas upes un 200 km atstatumā no tuvākās dzelzceļu stacijas. Pavisam tur esot ap 150 vīriešu un vēl vairāk sievietes. »Mums iet ļoti slikti,« viņš raksta. »Vieta, kur dzīvojam, šausmīgi netīra. Iesim meža darbos ar citiem jauniem puisiem. Mūsu ešelonā vairums bija sievietes, jaunieši un nedaudz vīriešu. Kāda izsūtāmā no-

mira ar trieku. Apglabājām viņu kristīgi ar dziesmām un lūgšanām. Mācītāja nebija. Cenas pie mums augstas. Kg gaļas maksā 25 rubļ., sviests 30—35 rubļ. Pēc maizes jāstāv rindā pus dienu. Viegli dabūt spirtu. Mums trim cilvēkiem ir 12 kv. m dzīvojamā telpa, un tā ir laime. Dažiem jādzīvo dzīvokļos, kur 10 gadu nav dzīvojis neviens cilvēks. Zinām, ka ir karš, jo klausāmies radio.«

Kāds cits raksta: »Deviņi cilvēki dzīvojam 2 istabās. Strādājam visu dienu. Še — Malmišā ir arī izsūtītie latvieši un lietuvieši, bet mēs nedzīvojam kopā.« Kāda izsūtītā no Malmišas raksta 30 jūlijā: »Strādājam kolhoza dārzā un pelnām 3 rubļ. dienā, bet ar to iztikai nepietiek; ja varat, tad pārdodat manas mantas un atsūtiet naudu.« Vēl cita izsūtāmā raksta 6. jūlijā: »Ceļš bija ļoti grūts. Vilciens vietām ilgi stāvēja. Pienācām galā 22. jūnijā. Pa nakti mūs nometināja skolā, bet plkst. 2 jau uzmodināja un bija jābrauc tālāk ar kuģi pa Vjatkas upi. Uz kuģa arī »svinējām« Jāpus. Vagonā bijām 21 cilvēks. Pilsētas še izskatās ļoti sliktas. Pa ceļam no kuģa izsēdināja grupām. Gala piestātnē bija zirgi pretim mantām. Gājām kājām uz 4 km attālo pilsētu. Tur sākumā nometināja skolā. Meklējām un dabūjām dzīvokli. Esam 3 vienā istabā. Maksājam 60 rubļ. mēnesī. Visas 3 strādājam lauku darbos un pelnām 1,50 rubļ. dienā. Gaļa maksā 18 rubļ. kg, sviests 37 rubļ. kg. Ja strādā, tad maize maksā 85 kap. par kg, ja nestrādā, tad divreiz vairāk.« Kāda cita izsūtāmā raksta, ka strādājot sovhozā vienkāršo smago darbu. Ceļoties sešos no rīta. Viss ļoti dārgs. Lai varētu dzīvot, jāpārdodot līdzī atvestās mantas.

17. jūlijā izsūtītie rakstījuši no Sovetskas pilsētiņas: »Mēs — sievietes strādājam Aleksandrovskaļas akmeņu lauztuvēs. Darbs grūts. Par vīru nekā nezinu.« Kāda izsūtītā skolotāja 4. augustā tāpat raksta, ka par vīru nekā nezina. Pelna dienā no 80 kap. līdz 1,50 rubļ. Guļ barakā uz grīdas. Daudzi pārdevuši savas lietas, lai iegūtu pārtiku.

Kāda Rēveles grāmatvede 12. jūlijā raksta, ka dabūjusi grāmatvedes vietu Kirovas apgabalā. Izsūtītas no Belo-Holuņicas 10. jūlijā raksta, ka no Rēveles izbraukušas 14. jūnijā un galā bijušas 22. jūnijā. Sievietes strādājot meža darbos, bet vienai gadījies vieglāks darbs. Viņa strādājot šuvēju artelī. Par vīriem nekā nezina, bet bērni ir klāt. Tikai vienā vēstulē lasāms, ka vīrs un sieva dzīvo kopā. Apcietinot ģimene sadalīta, bet augustā jau bijuši kopā. Klausoties radio. Citā vēstulē izsūtītā

žēlojoties, ka kolhozā darba normas grūti izstrādāt. Šurmas sādžā kāds izsūtīts grāmatvedis dabūjis vietu, bet ar mazu atalgojumu. Sieva dzīvojot citur un strādājot kūdras darbos. Kādai skolotājai esot apsolīta skolotājas vieta. No Kirčanskas rajona kolhoza »Novij Mir« izsūtītā raksta: »Par vīru nekā nezinu. Bērni ir klāt. Iet ļoti slikti, — lai sagādātu bērniem pārtiku, pārdodu ziemas drēbes.«

Atsevišķas vēstules Rēvelē pienākušas no izsūtītajiem, kas nometināti Molotovos pilsētā, Buguļmā — tatāru republikā un Novskā, Kuibiševas apgabalā. Pienākušas vairākas vēstules arī no Sibīrijas. 16. jūlijā kāda izsūtītā raksta no Novosibirskas: »Vīra nav. Mani ar bērniem sūta tālāk.« No Kargatas, Sibīrijā, citi izsūtītie raksta 4. jūlijā, ka atrodas ceļā jau 16 dienas, bet braucot vēl tālāk. No Čeljabinskas apgabala Nižņij-Uveļskija novada Uveļskas sādžas rakstīts, ka tur nometinātas daudzas izsūtītās.

KARĀ LAIKĀ PAR 13./14. JŪNIJA UPURĪEM IEGŪTĀS ZIŅAS.

Tūliņ pēc boļševiku padzišanas Latvijas Sarkanais Krusts (Tautas Palīdzība) izsūtīja uz vācu karaspēka ieņemtajiem Padomju savienības apgabaliem vairākas delegācijas meklēt izsūtītos tautiešus. Tas darīts arī vēlāk, bet nevienu no tiem neizdevās atrast. Piem., pēc kādas delegācijas atgriešanās tās vadītājs, izmeklēšanas tiesnesis A. Grantskalns 1941. g. 15. oktobrī ziņoja: — Izdarīju Krievijā latviešu tautas piederīgo meklēšanu sekojošās pilsētās un to apkārtnē: Sebežā, Pustočkā, Nevelē, Vitebskā, Oršā, Smoļenskā, Ullā, Lovžā, Polockā u. c. mazākos centros. Noskaidroju, ka līdz šim no vācu karaspēka ieņemtā Krievijas daļā boļševiku aizvestie latvieši neatrodas, un vispār vācu karaspēkam nav izdevies pārķert kādu no latviešu ešeloniem. Vienīgās ziņas, kuņas ieguva par aizvesto latviešu likteni, ir dažu krievu ierēdņu stāsti.

Smoļenskas pilsētas vecākais 1941. g. 23. jūlijā redzējis caur Smoļensku uz Maskavas pusi aizejam 4 ešelonus ar latviešiem. Šajos ešelonos bijuši vīrieši, sievietes un bērni.

Kardinas rajona vecākais stāstīja, ka viņš kā būvamatnieku brigadieris strādājis Sibīrijā pie baraku būves, kuņas vēlāk

novietoti no Latvijas atvestie latvieši. Šīs barakas būvētas Ačinskas apgabalā pie Čulimas upes aiz Tomskas. Barakās kopā dzīvojuši vīrieši, sievietes un bērni. Vīrieši nodarbināti meža darbos. Personīgās drēbes un mantas visiem pie ievietošanas barakā atņemtas, un latvieši ietērpti čekistu izsniegtos trūcīgos apģērbos.

Bez tam vēl Ullas pilsētas vecākais stāstīja, ka viņš, karam izceļoties, izbraucis no Sibīrijas kā sakaru dienesta darbinieks. Vologdā viņš redzējis 2 ešelonus, bet Vjatkā un Omskā desmitus. Vismaz 5 ešloni novietoti Kalačinskas ciemā pie Omskas. Arī te ģimenes dzīvojušas vienkopus, bet personīgās mantas viņiem atņemtas. Vīrieši nodarbināti telefona, telegrafa līnijas būvdarbos. —

Arī no Krievijas latviešu bēgļiem un krievu gūstekņiem izdevies iegūt samērā maz ziņu.

Kāds atgriezies Padomju Krievijas latvietis ziņo, ka 1941. g. 26. vai 27. VII Kļukvenajas stacijā, 130 km austrumos no Krasnojarskas, atvests 70 vagonu ešelons (1200 cilvē.) ar latviešiem — sievietēm, bērniem, sirmgalvjiem. Stāstījuši, ka vīrieši atdalīti, līdz ko izbraukuši cauri Uraliem, un — cik zinot — nosūtīti kaut kur uz ziemeļiem. Daži atvestie bijuši no Rīgas, daži — no Ventspils. Novietoti tie sākumā pilsētiņas skolās, bet nākošās 3 dienās tie izvadāti ar automašīnām tuvējā apkārtnē — nometināšanai kolhozos un meža darbos.

Kāds cits latvietis par izsūtītajiem latviešiem zina pastāstīt sekojošo:

— Pagājušā gadā dzīvoju netālu no Brjanskas stacijas. Mans kaimiņš, pēc tautības lietuvietis, bija dzelzceļnieks Brjanskas stacijā. Pag. gada jūnija mēnesī tas teica, lai es aizeju uz staciju paskatīties, kā lielnieki aizsūta latviešus. Ierodoties stacijā, redzēju, ka bija pienācis 1 ešelons, kas sastāvēja apm. 15—20 lopu vagoniem, kuŗos atradās sievietes, bērni un vīrieši. Dzirdēju tos sarunājamies latviešu valodā. Vagonu logi bija aizrestoti, bet durvis aizplombētas un pie katra vagona stāvēja viens NKVD sargs, kuŗš mani vagonu tuvumā nelaida.

Tumsai iestājoties, kāda vagona sargs bija aizgājis. Pie šī vagona loga stāvēja kāda raudoša sieviete, kuŗai latviešu valodā prasīju, no kurienes viņa brauc. Atbildi lābi nesadzirdēju, jo vagona tuvumā nedrīkstēju iet. Sadzirdēju tikai to, ka nedodot ne ēst, ne dzert, ne arī laižot laukā. Kad otrā dienā atkal mēģināju no tālienes sarunāties ar arestētiem, tad NKVD

sargi uzkliedza arestētiem atiet no logiem, jo pretējā gadījumā šausot. Vagonos dzirdēju sieviešu un bērnu raudāšanu, kuŗu mēģināja aplusināt sargi ar nošaušanas draudiem.

Es personīgi Brjanskas stacijā redzēju trīs šādus arestēto latviešu ešelonus, bet mans kaimiņš, dzelzceļnieks, teica, ka caur Brjansku esot aizgājuši 5 šādi ešeloni. Visi ešeloni no Brjanskas aizsūtīti Orlas virzienā, bet to gala mērķis pašiem dzelzceļniekiem neesot bijis zināms. —

Kāds krievu gūsteknis, kas dzīvojis Altajas apgabalā, bet iesaukts armijā Omskā, atceras, ka 1942. g. 23. febr. Omskas pilsētas darba bataljonā bijuši arī izsūtītie latvieši. Šai bataljonā mobilizēti izsūtītie no 20 līdz 40 g. v. Mobilizētajiem bijis labāks uzturs kā pārējiem izsūtītajiem, devuši 750 gr maizes dienā. Izsūtītie bijuši gērbušies paši savās drēbēs. Cik noskaidrojies sarunās, izsūtītie vesti uz Omskas apgabalu, lai novietotu turienes latviešu kolhozos.

Bij sarkanarmietis B., kas kādu laiku ārstējās I pils. slimnīcā, pirms mobilizēšanas ir bijis kopā ar 13./14. jūnijā izsūtītajiem Sibīrijā, Krasnojarskas apg. — Tasejevas rajonā. Tur viņš dzīvojis vienā dzīvoklī ar kādu izsūtīto, viņa kundzi un meitiņu. Viņš stāsta, ka darbu izsūtītie varējuši tur dabūt samērā viegli, bet gan tikai fizisko, ko ne katrreiz varējuši veikt, jo nebija pieraduši. Daļa strādājusi kādā ķieģeļu ceplī, kur viņš bijis meistars. Izsūtītās sievietes pa lielākai daļai atradušas darbu kādā šūšanas artelī. Visumā izsūtītie darbu dabūjuši un iekārtojušies. Pelnījuši gan maz, bet iztikt varējuši. Kartupeļi un gaļa neesot trūkusi. Daži pārdevuši līdzpaņemtās mantas.

Uz šo rajonu bijušas izsūtītas apmēram kādas 400 personas. Bijuši arī žīdi, pret kuriem vietējie iedzīvotāji izturējušies slikti, negribējuši izīrēt istabas u. t. t. Pret izsūtītiem latviešiem vietējie izturējušies labi. Par Tasejevas rajonu rakstīts vēl arī nākamās lappusēs.

Arī kāds cits krievu gūsteknis ilgāku laiku bijis kādas izsūtīto latviešu grupas likteņgaitu liecinieks. Viņš strādājis par grāmatvedi kādā lielā ķieģeļu rūpnīcā pie Obas upes — Novosibirskas apgabalā, Narimas apriņķī, kad tur 1941. g. jūlija vidū atvesti apmēram 100 izsūtīto latviešu. Daļa no tiem aizsūtīta tālāk uz citām darba vietām, kamēr ap 30 cilvēku liela grupa novietota ķieģelnīcas rajonā. Viņam bijusi arī izdevība ar tiem satikties un sarunāties.

Nometinātajiem izsniegti dokumenti, kuŗos noteikts, ka tie

izsūtīti uz 20 gadiem, šai laikā tie nedrīkst atstāt nometinājuma vietu. Ik pa 10 dienām jāpieteicas vietējā NKVD iestādē. Darbs kā vīriešiem, tā arī sievietēm — ķieģelnīcā, mālu rakšana un transportēšana, tāpat arī fermā, kas darbojas kā blakus uzņēmums pie ķieģelnīcas. Ziemu — meža darbi. Pārtikas produktu iegāde vietējā tirgū ļoti ierobežota.

Minētā nometināšanas vieta slēpjas dziļi Sibīrijas taigās, tālu prom no visiem satiksmes ceļiem. Ar pārējo pasauli sakari iespējami vienīgi pa Obas upi; tuvākais dzelzceļš sasniedzams Tomskā, kas ar savu 400 km attālumu un ļoti sliktiem, apvidū iebraukātiem ceļiem, praktiski tomēr nepieejams. Klimats, neapšaubāmi, ir bargāks kā pie mums Latvijā, ziemā 45—50° sals nav retums. Iedzīvotāji pa lielākai daļai sastādās no dažādu tautību izsūtītajiem, un vienīgi viņu pūļu rezultāts ir iekoptie tīrumi, radītās celtnes un rūpniecības uzņēmumi apvidū, kur pirms 20 gadiem bija vienīgi nepārrēdzama taiga.

Līdz 1942. g. 1. jūnijam, kad viņš mobilizēts, smagāku saslimšanas gadījumu latviešu izsūtīto starpā nav bijis.

No šīs izsūtīto nometināšanas vietas 1942. g. rudenī dzimtenē atgriezās viens no 14. jūnijā izsūtītajiem. Viņa stāsts ievietots turpmākās lpp.

No kādas izsūtītās Rīgā saņemta 1942. g. 12. februārī no Krasnojarskas apgabala rakstīta kartīte. Strādājot par laukstrādnieci kolhozā. Esot pilnīgi bez līdzekļiem, jo no mājām nekā nav varējusi paņemt līdz. Par vīru un pārējiem tuviniekiem nekā nezina.

Kāds no Krievijas latviešiem stāsta, ka 1941. g. augusta sākumā, kad viņš strādājis ogļu raktuvēs apm. 200 km dienvidaustrumos no Krasnojarskas, tur strādājušas arī latviešu militārpersonas (autotanku pulka). Daļai vēl bijuši formas tērpi, bet virsnieku zīmotnes paši bijuši pāršuvuši apkakles iekšpusē.

Kāds cits krievu pārnācējs stāsta, ka 1941. g. jūlijā Natiļskas apgabalā pie Jeņisejas (aiz polārā loka) esot novietots kāds no Latvijas izsūtīto virsnieku ešelons. Tie strādājot ogļraktuvēs.

Kāds gūsteknis, kas līdz kara sākumam dzīvojis Orskas pilsetā pie Urāla upes, Orenburgas (Čkalovas) apgabalā, stāsta:

— Strādāju Orskas dzelzceļa stacijā. Tiklīdz bija sācies karš, caur Orsku uz Sibīrijas pusi izbrauca vairāki ešeloni ar izsūtītajiem. Tas nebija nekāds sevišķs atgadījums, un tāpēc arī tam nepiegriezām vērību, pie tam — sarunāties ar izsūtītajiem un to pavadoniem bija stingri aizliegts. Tāds pats ešelons

Orskā ieradās arī 25. vai 26. jūnijā un tur apstājās. Šajā ešelonā bija vismaz 40, varbūt arī 50 preču vagonu un visos tajos atradās izsūtītie. Varbūt nebūtu nekā tuvāka par tiem uzzinājis, ja pie manis dzīvoklī nenovietotu divas atsūtītās sievietes ar bērniem. Viena no viņām man iedeva krūzīti ar medu, stāstīdama, ka esot no Latvijas.

Zīmīgi, ka starp atsūtītajiem bija tikai sievietes, bērni un sirmgalvji. Manā dzīvoklī novietotās sievietes par savu vīru likteņiem nekā nezināja: viena stāstīja, ka čekisti viņas vīru apcietinājuši naktī, bet pašu ar bērniem aizveduši otrā dienā. Otra sieviete aizvesta reizē ar vīru, bet vēlāk vīrs pārvietots citā ešelonā un, acīm redzot, aizsūtīts uz citurieni. Drīz vien pēc ierašanās viena sieviete sāka strādāt kādā dzelzceļa kantorī, bet otra slimnīcā par kopēju.

Jau otrā dienā ievēroju, ka vairāki atsūtītie nozīmēti darbam uz dzelzceļa par remontstrādniekiem, taču vairums atsūtīto aizbrauca uz Orskas apkārtnes kolhoziem un sovhoziem.

Tāpat kā citur padomijā, dzīves apstākļi arī šajā Uralu rajonā ļoti grūti — samērā ar pārtikas cenām algas ļoti niecīgas. Tā — apkalpotājas stacijā pelna 150 rubļ. mēnesī, bet kilograms sviesta maksā ap 40 rubļ., gaļa 30—50 rubļ., maize 3,60—4,30 rubļ. kg. Slimnīcās sievietes pelnot 215 rubļ. mēnesī, dzelzceļu darbos vīriešu izpeļņa sniedzoties 250—300 rubļ. mēn. Taču strādāt pilsētā algotu darbu esot labāk, nekā dzīvot kolhozā. Ap 7 km no Orskas, 1. maija kolhozā strādājot 600—700 cilvēku. Vienīgā pārtika, ko viņi saņemot, — 200 g maizes dienā. Gaļu un sviestu šie ļaudis neesot redzējuši kopš tā laika, kad sākusies kolhozu organizēšana. Šajā kolhozā gan esot arī modernas lauksaimniecības mašīnas — kombaini un traktori, bet līdz ar to skaita pavairošanos, vairojoties arī bads. Mazās netīrās māla būdiņās dzīvojot nelaimīgie kolhoznieki.

Kāds gūsteknis no Krasnojarskas apgabala stāsta, ka tur 1941. g. no 20.—22. jūnijam ieradušies izsūtītie latvieši. Tie noņemti kolhozos. Kolhozā, kurā viņš dzīvojis (50 km no Kankas) novietotas vairākas daugavpilietes — mātes ar bērniem un dažas apm. 60 gadus vecas sievietes. Dažām mātēm bijuši pat 4 un 5 bērni. Par vīriem sievietes nekā nezinājušas.

ATGRIEZUŠIES PIECI 13./14. JŪNIJA UPURĪ

Vācu armijai iesoļojot Padomju savienības teritorijā, daudzi izsūtīto piederīgie loloja cerības, ka vācu armijai izdosies atbrīvot arī izsūtītos tautiešus. Cerības nepiepildījās, tos visus paspējuši nogādāt pāri Uraliem, Sibīrijas tundrās vai notiesāto darba noietnēs. Tikai pēc vairāk kā gada dzimtenē laimīgi atgriezies izdevās pirmajiem diviem 14. jūnijā izsūtītiem tautiešiem — vienam krustpilietim un vienam rīdziniekam.

1946.g. izklūt uz Poliju un no turienes uz Palestīnu izdevies trešajam upurim — pazīstamam Latvijas žīdu politiskam darbiniekam. Apmēram tanī pašā laikā brīvībā uz Palestīnu izklūt izdevies vēl arī otram žīdu tautības upurim. Pašā pēdējā laikā kļuvis zināms, ka brīvībā izkļuvis vēl viens 13./14. jūnija nakts upuris, kāds rīdzinieks.

Dzimteni atguvušais krustpilietis, virsn. vietn. O. stāsta:

— Naktī no 13. uz 14. jūniju plkst. 1.00 pie manis mājās ieradās sarkanarmijas virsnieks viena nepazīstama latvieša pavadībā un prasīja pēc manas sievas. Pēc tam noprasīja, vai man ir ieroči. Es uzrādīju kaņaspēka daļas apliecību, ka ieroči ir nodoti pie atvaļināšanas. Tomēr izdarīja kratīšanu, pārbaudot visas mantas. Nekā neatrazdami, teica sievai, lai sagatavojas iešanai līdz. Varot ņemt līdz līdz 50 kg mantu, starp tām uzturu 2 dienām. Vērtslietas jāatstāj uz vietas. Kad sieva mantas bija salikusi, tad teica, lai arī es sagatavojos, līdz ieišanai, es varot ņemt līdz tikpat daudz mantas. Noprasīja, vai man ir kažoks. Es noteicu, ka kažoks man ir, bet vairāk nekā uz to neatbildēja. Kad mantas bija sakravātas, tad gaidīja piebraucot kādu automašīnu, bet tā nepiebrauca. Tad klātesošais latvietis prasīja krievu virsniekam atļauju iet uz pastu pieprasīt, vai mašīna ir izsūtīta vai nav. Minētā persona atgriezās no pasta pēc apm. 1½ stundas un ziņoja, ka mašīnas visas aizņemtas un nav dabūjamas. Pēc tam viņš atkal prasīja atļauju iet sameklēt kādu ormani. Bet sarkanarmijas virsnieks viņu negribēja laist. Domāja kādas 5 minūtes, beidzot tomēr piekrišanu deva. Pēc ½ stundas piebrauca no kaimiņiem pajūgs, kuņā lika mums ielikt sakravātās mantas. Mūs aizveda uz rampu, pie kuņas stāvēja gaŗš ešelona sastāvs. Par vispārējo apcietināšanu šai brīdī nekā vēl nezināju. Mūsu pār-

liecība bija tāda, ka mūs vedīs uz NKVD dzelzceļa staciju, noplatinās un laidīs vaļā. Ejot gar ešelonu, pie restotiem lodziņiem redzējām daudzas pazīstamas personas. Garastāvoklis uzlabojās, jo redzējām, ka neesam vieni, bet ir arī daudzi, ļoti daudzi latvieši. Es atrados formas tērpā bez zīmotnēm. Mani nekavējoties ielika atsevišķā vagonā vienu pašu, un nodeva kāda krievu virsnieka pārzināšanā. Līdzī bija sastādīta »lieta« divās valodās, latviešu un krievu, iekšlietu komisāra parakstīta. To saņēma ešelona priekšnieks.

Iekāpjot vagonā man teica, lai visas savas mantas atstāju pie sievas, jo aizbraucot galā būšot kopā, kam arī noticēju. Tomēr lūdzu, tā kā sievai bija pašai viena paka un čemodāns, lai man atļauj vienu kārtu — uzvalku un apakšveļu, ņemt pie sevis. Iebildumus necēla, tikai izdarīja kratīšanu, pārbaudīja kabatas, atņemot kabatas nazi un bārdas nazi, ko teicās nodot sievas pārzināšanā, un ielika vagonā. Vagonā mani ielika septiņos un līdz 14,00 atrados viens pats. Garastāvoklis bija ļoti slikts, bija arī ļoti gaļlaicīgi. Pēc tam visu dienu veda vēl citus apcietinātos, mašīnu pēc mašīnas, bet manā vagonā nevienu nelika. Pēcpusdienā vagona durvis atdarījās un sāka arī manā vagonā ielādēt nelaimīgos, visi bija no Krustpils tuvākas apkārtnes. Kopskaitā pavisam ievietoja 36 vīriešus.

Pie Krustpils rampas nostāvējām vēl visu otru dienu. Apkārt ešelonam stāvēja ļoti daudz pavadītāju, kuŗu skaits sniedzās simtos, bet viņus tuvāk par 50 soļiem sarkanarmijas kaŗavīri nepielaida, atgaiņājot ar štiku dūrieniem. Daži lūdzās, lai vēl padod mantas, kuŗas bija piegādātas vēlāk, tāpat lai arī no veikala atnes maizi. Daži bija paņēmti no darba vietas un tiem līdzī bija tikai tas, kas mugurā. Sevišķi no Krustpilī būvējamā aerodroma un arī dzelzceļnieki, kas atradās darbā uz posmiem. Pa lielākai daļai šos lūgumus neievēroja. Kad ešelons bija pilns, braucām gar Krustpils staciju. Katrs nobraucējs bija uzrakstījis kādu atvadīšanās zīmīti, ko centās izmest uz dzelzceļa sliedēm, piesienot klāt kādu svariņu. Arī es izmetu vēstuli, adresētu mātei uz Veselavu. Vēstuli pamanīja ešelona pavadonis un pacēla. Uz ātru roku uzrakstīju otru, kuŗu metu tālāk no stacijas, kad vilciens gāja straujākā gaitā. Tagad atgriezoties uzzināju, ka minētā vēstule tiešām bija sasniegusi savu mērķi.

Tā mūs aizveda līdz Daugavpilij. Kur mūsu ešelons bija novietots, nevaru pateikt. Vairākas sliedes bija

pilnas ešeloniem un apkārt bija dzeloņdrātis. Daugavpilī visu nakti un nākošo dienu notika draudžaina rīcība. Tika atsistas restoto vagonu skrūves, lai nevarētu noskrūvēt. Sakārtoja arestēto dokumentu lietas pa vagoniem. Naktī pie viena, otra vagona izsauca dažādu personu vārdus. Starp citu sauca arī manu vārdu, uz ko es atsaucos. Pavēlēja iziet no vagona. No vagona izgāju ar visām mantām, mani apskatīja un atlaida atkal atpakaļ. Tā tas atkārtojās atkal pēc kādas stundas. Mazā gaismiņā, mani izsauca trešo reizi. Es atkal izgāju ar visām mantām. Tad mani aizveda apm. $\frac{1}{2}$ km pāri sliedēm gar vairākiem ešeloniem, un ievietoja kādā vagonā, kur bija tikai sievietes. Vagonā esošās sievietes bija stipri uztrauktas un, kā vēlāk noskaidrojās, viņas mani noturējušas par spiegu. Pirmais darbs vagonā bija, iekārtoties tā, lai nerastos neērtības pie atejas lietošanas, kuŗa bija pagatavota no laukos parastās drenu kastes caurules veidā un izlaista caur vagona grīdu. Bez manis vagonā no vīriešiem atradās vēl divi sirmgalvji 70—80 gadu veci un 24 sievietes, pa lielākai daļai ar maziem bērniem, sākot ar 4 nedēļu vecumu. Vēlāk, izrādījās, ka biju nokļuvis to sieviešu vagonā, ar kuŗu vīriem es atrados kopā iepriekšējā vagonā. Te man arī pateica, ka priekšējā vagonā atradusies mana sieva, kuŗa tai pašā naktī izņemta no vagona un aizvesta uz vīriešu ešelonu. Pie ņemšanas laukā viņa stipri raudājusi un lūgusi, lai atļauj redzēt mani. Lielā steigā viņa minētā vagonā bija atstājusi vienu savu kleitu, adīto jaku, galvas lakatiņu un manus vasaras svārkus, kuŗus man izdeva vagona braucējas, kad mēs jau bijām labi tālu ceļā un mūs izlaida pēc ūdens.

Pēcpusdienā pie ešelona pieveda vezumu moderniecības piena. Mūsu vagns saņēma 4 pudeles piena, ko visu izdalījām mazajiem bērniem.

No Daugavpils izbraucām 19. jūnijā. Visiem garstāvoklis bija ļoti nospiests. Mēģinājām sazināties caur lodziņiem ar pretim esošajiem ešeloniem, kuŗu braucēji teica, ka esot no Valkas un arī no Rīgas.

Ceļojuma sākumā grūti bija izturēt pirmās piecas dienas, kad nedabūjām nekā dzert. Pašā sākumā uztraukumā negribējās ne ēst, ne dzert, jo sāpes bija lielākas par slāpēm. Nevienam nenāca prātā prasīt. Galvenā kārtā mēģinājām dabūt pienu mazajiem bērniem. Bērni stipri raudāja, sevišķi kad uznāca slāpes. Sievietes centās mierināt, lai gan pašām bija

grūti. Mazākos paņēma klēpī, pašūpoja, lielajiem teica, lai paciešas.

Kad braucām pār robežu, visi bija augšā, jo katrs gribēja redzēt Latvijas robežu. Skatījāmiešiem pie lodziņiem visi augšējā stāvā. Robežu pārbraucām ap plkst. 1 dienā.

Bērni bieži interesējās un prasīja, vai drīz nekāpsim laukā, tāpat — kur palicis tēvs? Mātes parasti atbildēja, ka tēvs arī brauc.

Kāda 15 g. veca meitene vienmēr bija ļoti noskumusi. Viņa nekā nezināja par savu tēvu. Arī mantu viņai bija ļoti maz līdz, jo jau agrāk viņa bija dzīvojusi trūcīgi. Viņai bija viens galas šķiņķis, kas pietika līdz ceļojuma beigām.

Vagonā bija 4 zīdaiņi, ar tiem gāja ļoti grūti. Viņiem deva to pašu maizi un zupu, ko lielajiem. Bet brīnums, ka mazie bērni to visu pārcieta un ēda zupu ļoti labprāt. Stacijā pienu neļāva pirkt, lai gan vietām tas bija. Atceros, ka Omskā mums bija jāiet trīs km pēc zupas. Ēdinātavā ļoti liela netīrība, virtuvē bija neciešama smaka.

Kad braucām pāri robežai, vispirms nodziedājām: »Dievs Kungs ir mūsu stiprā pils«, tad — »Dievs, svētī Latviju«. Bez tam, ja nepamaldos, no dziesmu grāmatas 533. Beldava 1919. g. sacerētu dziesmu. Pēdējie vārdi šai dziesmai ir: »Un tad ar sirdīm dedzīgām, lai jaunus laikus sagaidām.« Visu acis bija pilnas asarām, tāpat raudāja arī pavadītāji — svešie dzelzceļa strādnieki. Mūs pavadīja ar mutautiņu vicinājumiem. Tālākā ceļā tika lasīta arī bībele. Katru rītu un vakaru noturējām dievlūgšanu. Kad bijām braukuši apm. 2 dienas un sasnieguši Veļikije Luki, mums izsniedza pusdienas, kas sastāvēja no 1 kotletes ar prosas biezputru. Līdz tam laikam ēst nedeva, iztikām ar to, kas bija līdzī. Arī dzert līdz tam laikam nedeva, tā kā cietām stipri no slāpēm. Tad arī pirmo reizi saņēmām ūdeni; varēja saņemt tikai tie, kam bija trauki. Ar šo ūdeni bija jāpārtiek mazgadīgajiem bērniem, jo pienu tālākā ceļā vairs nesaņēmām. Sākumā čekisti pārbaudīja cilvēku sastāvu katrā stacijā. Vēlāk nozīmēja vagona vecāko no pašiem braucējiem, kas atbildēja par visu. Mūsu ešelons sastāvēja tikai no sieviešu vagoniem. Pavisam bija 38 vagoni. To mēs dabūjām zināt, kad pirmo reizi saņēmām ūdeni. Atsevišķi vīrieši bija arī citos vagonos, bet ne vairāk kā 2—3 katrā vagonā, galvenā kārtā pāri par 60 gadus vecie, kuņģi bija atstāti pie piederīgiem. Arī zēni bija.

Turpinājām braukt. Vilciena maršrutu man grūti noteikt. Savstarpēja satiecība vagonā bija ļoti laba. Visi jautājumi tika pārrunāti atklāti, slēpts nekas netika. Kad nāca maltītes reize, tad ēdām visi kopā, kas katram bija. Vissliktākais stāvoklis produktu ziņā bija man. Man līdzī, iekāpjot vagonā, bija tikai viens maizes rieciens. Bet ļoti lielu pretimnākšanu uztura jautājumā man sniedza vagona līdzbraucēji. Braucot tālāk, mums paziņoja, ka var dabūt maizi pirkt par apm. 3 rbļ. kukulīti. Mani izvēlēja par vecāko vagonā. Es sarakstīju, cik vēlas maizi, savācu naudu un vajadzīgo daudzumu maizes arī nopirku. Nākošā dienā mums izdeva maizi bez maksas. Uz visu vagonu 6 kukulīšus, apm. 2 kg katrs kukulītis. Bez tam ešelona sastāvam gāja līdz 1 vagonam ar iekārtotu veikaliņu, kurā varēja dabūt pirkt nelielā vairumā cukuru, konfektes, sērkokciņus, papirosus un limonādi. Šis vagonš bija jau no Daugavpils līdzī. Pārdevējs bija žīds, kuŗš minētās preces pēc iespējas vairāk pārdeva ešelona esošajiem žīdiem. Pirmo reizi gājām šai veikaliņā iepirkties, kad bijām jau labi tālu Krievijā. No katra vagona izlaida 2 personas. Pa ceļam citus ešelonus tuvumā nemanījām.

Tālāk lielākās stacijās, kad braucām tikai pa nakti, dažkārt pabrauca gaŗām, jeb uz blakus sliedēm nostājās arī daudzi citi ešeloni, kas bija no Besarabijas, Igaunijas, Lietuvas. Papirosus ļoti lielos daudzumos iepirkās žīdi (izsūtītītie). Šādi žīdi bija 10 ģimenes. Limonādi mēs nedabūjām pirkt, jo to izlietoja ešelona pavadoņi. Ešelona pavadoņiem bija atsevišķs vagonš, stacijās viņi izkāpa un apsargāja, staigājot gar vagoniem, bet iekšā nekāpa. Cukuru dabūjām pirkt ne vairāk kā pus kilogramu. Tāpat arī konfektes izsniedza nelielos daudzumos. Nākamā dienā mums izdeva zupu, kas sastāvēja no makaroniem un katram apm. 100 g desas, spriežot pēc izskata, Latvijas raŗojuma. Zupu un desu ēdām ar ļoti lielu ēstgribu. Sevišķi mazajiem bērniem tā garŗoja. Kāda kundzei bija līdzī prīmuss un viena pudele petrolejas, uz kuŗa viņa savam 4 ned. vecajam bērniņam varēja uzvāŗīt ūdeni un iztaisīt miltu tumi. Vīrs viņai bija vienkārŗš dzelzceļa strādnieks, kas strādājis Krustpīls stacijā. Kundze pati ļoti uztraukusies par sava bērna likteni, jo viņa pēc auguma bija ļoti sīka un bērnam nepietika barības. Mēs, pārējie līdzbraucēji, viņu gan mierinājām, ka izturēs arī viņš ceļojuma grūtības un palīdzējām, cik jau varējām. Vienreiz, kad viņa vāŗīja minēto tumi, nejauŗi gāja gaŗām vagona pavadītājs, kas noliedza mums prīmusu lietot, jo varot

nodedzināt visu vagonu un ešelonu. Aizrādīju viņam, ka mēs rīkojamies ļoti uzmanīgi, un ka cita nekā zīdainim nevaram dot. Tad viņš, nepiegiezdams vērību, aizgāja garām. Kad petrolejas pudele bija izbeigusies, stāvoklis palika ļaunāks. Es mēģināju gan garāmejošajiem dzelzceļniekiem apjautāties, vai nevar dabūt kādu pudeli petrolejas, bet atbildēja, ka neesot. Vienīgais glābiņš bija tas, ka reiz pa dienu mēs saņēmām stacijā vārītu ūdeni, ar kuŗu tad piepildījām vagonā esošās pudeles, lai vismaz bērniem būtu vārīts ūdens. Arī pārējos traukos vienmēr turējām ūdeni, bet vagonā tas bija grūti uzglabājams, jo braucot ar lielu ātrumu, vilciens stipri svaidījās un ūdens traukos neturējās. Mēģinājām spaini piesiet pie vagona griestiem, bet arī tas nelīdzēja, pus spainis vienmēr izlija uz grīdas, no kā grīda vienmēr bija slapja. Arī pie atejas lūkas vienmēr sakrājās netīrumu, jo, minēto cauruli lietojot, tā piesērēja. Ejot pēc ūdens, reiz nejauši uz ceļa dabūju vienu slotas kātam līdzīgu kūju ar vecu slotu, kuŗu tūlīņ pievācu un ienesu savā vagonā. Ar to vagonā stāvoklis tīrības ziņā uzlabojās, jo varējām izslaucīt mitrumu ar slotu, tāpat atejas cauruli pie tās lietošanas iztīrīt ar kūju. Visšausmīgākais tieši bija šī atejas caurule. Lietojot nenormālu uzturu, visi vagona ceļotāji saslimām ar caureju, kas vagona gaisu padarīja ļoti sliktu. Bija reizes, kad tiešām nebija iespējams elpot, jo vagona durvis pa visu ceļojuma laiku bija gandrīz noslēgtas, atstāta plaukstas platumā šķirbiņa. Tāpat arī pa restotajiem vagona logiem svaigs gaiss ieplūda maz, jo tie bija aizņemti ar mazo bērnu netīro drēbiņu žāvēšanu. Tālākā ceļojuma gaitā drēbju žāvēšanai izvilka vienu virvi.

Tā mēs braucām, līdz pienāca Līgo svētki. Gala mērķis mums nebija zināms, tas mūs ļoti interesēja. Daži sprieda, ka vedīs uz Balchaša ezeru vai Archangeļsku. Līgo svētku vakarā mēs dziedājām savas latviešu līgo dziesmas, kas ļoti patika krieviem, kuŗi vesels bars sapulcējās pie ešelona. Tai laikā mēs bijām Kaļiņina apgabalā. Līgošana ievilkās diezgan vēlu, un visi nospriedām, ka nākamos Jāņus līgosim Latvijā, lai gan vecākie tēvi un mātes teica, ka viņi laikam gan vairs nelīgošot. Jāņu dienas rītā, kā parasts, noturējām savu rīta lūgšanu. Tika dziedātas mūsu parastās dziesmas — Dievs Kungs ir mūsu stiprā pils un 533. dziesma. Kad dziedāja, visi raudāja. Tās bija Beldava un māc. Bērziņa sacerētās dziesmas. Jāņos mēs ārā netikām.

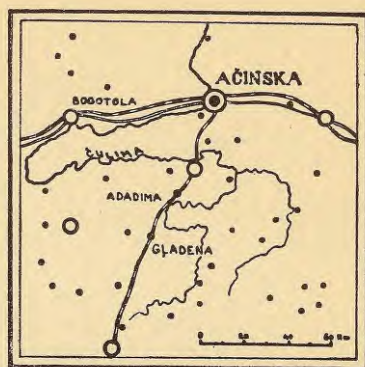
Ka sācies kaŗš, to mēs dabūjām zināt ap Sverdlovsku, stipri pēc Jāņiem. Braucot gar stacijām bija uzstādīti skaļruņi, tur kāds runātājs teica, ka 22. jūnijā ir pārieta robeža. Dabūjot zināt par kaŗa sākšanos, mūsu izturība dubultojās, jo bija cerība, kaut ne visiem, tad lielākai daļai, kādreiz atgriezties Latvijā.

Kad brauca pretim krievu kaŗavīru ešloni, redzējām, ka krievu kaŗavīri bija tikpat bēdīgi kā mēs paši. Nedzirdējām dziesmu. Kaŗa transporta vagoniem durvis bija vaļā tikai vienā pusē, pie tām bija sastājušies virsnieki un aizmugurē kareivji.

Vecākie krievi, sastopot mūsu ešlonu, cik varēja redzēt, juta mums līdzī. Pa lodziņu mēs bieži prasījām, kas būs nākošā stacija, kā sauc šo apgabalu, kur mēs atrodamies. Viens otrs uz šiem jautājumiem atbildēja, bet lielākā daļa baidījās atbildēt. Papriekšu paskatījās, vai kāds nedzird, un tad ļoti kļuvis pasacīja. Vēstules tālākā ceļā uz dzimteni nemēģinājām nosūtīt, jo baidījāmies, ka pavadoņi varētu izrēķināties. Kādā naktī bijām stipri uztraukti, jo zem vagoniem dzirdējām lielu klauvēšanu. Vēlāk izrādījās, ka tur kaut kas bija labots, sagatavojot kādu vagonu kaŗa transportam. Bet mēs domājām, ka tur sagatavo kaut kādas spridzināmās vielas vai ko tamlīdzīgi.

Kad bijām pārbraukuši Uralus, tad mežā pie nelielas upītes ešelona sastāvu apturēja un izlaida no vagoniem, kas stipri pacēla mūsu garastāvokli, jo bija saulaina diena. Vienā pusē bija mežs, otrā klajs lauks un nogāzīte. Iziet drikstēja tikai uz vienu pusi. Visi tad sajuka kopā un notika liela veļas un sevis mazgāšana. Sevišķi priecīgi bija mazie bērni, bet prieki vilkās tikai apm. pusstundu. Tad atskanēja ešelona priekšnieka komanda iekāpt vagonos. Durvis atkal tika noskrūvētas un brauciens turpinājās. Braucot tālāk Sibīrijā, ļoti bieži satikām kaŗa ešlonus, kas mūsu kustību stipri traucēja. Mēs dabūjām pa dienai stāvēt uz vietas un varējām kustību turpināt tikai naktī. Šie kaŗa ešloni nāca ik pa 15—20 minūtēm. Uz platformām bija redzami ar dubļiem aptašķītie traktori, kas, kā redzams, bija ņemti no lauku darbiem. Bija vagoni ar zirgiem, kuŗi bija ļoti vāji. Stipri pārpildīti slēgtie vagoni ar kaŗavīriem. Kad bijām vēl pāris dienas braukuši, tad pie neliela ezeriņa mūs atkal izlaida uz pusstundu laukā. Vairāk no vagoniem izlaisti netikām.

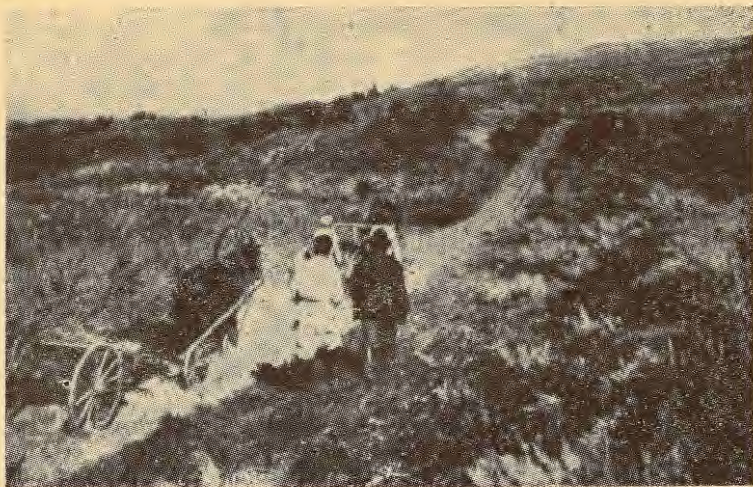
Braucot tālāk, bijām sasnieguši Novosibirsku, kuŗa ir ļoti liela stacija un celta pēdējos gados. Novosibirskā mēs iebraucām naktī. Te mums apsoliņa arī dot vakariņas. Nogaidot līdz

Ačinskas-Gļadenas apgabals.

plkst. 2.00 naktī — vakariņas tomēr nesagaidījām, bet paziņoja, ka tādas tiks izsniegtas nākamā stacijā. Uz blakus sliedēm Novosibirskā stāvēja daudzi mūsu ešelonam līdzīgi ešeloni. Apjautājoties ešelonu cilvēkiem, no kurienes viņi ir, tie atbildēja, ka ir besarabieši. Mūs interesēja, vai arī viņu ģimenes ir šķirtas. Viņi atbildēja, ka braucot kopā ar ģimenēm, kas mūs pārsteidza. Braucot tālāk mēs apsolītās vakariņas saņēmām otras dienas rītā. Tās sastāvēja no kāpostu zupas. Tad ceļojumu atkal turpinājām un pēc 20 dienu brauciena sasniedzām Ačinsku. Te, apjautājoties pie dzelzceļniekiem un citiem garāmejošiem dzelzceļa strādniekiem, vai šeit ir pagājuši kādi restoti ešeloni, viņi mums stāstīja, ka ir gājuši garām ļoti daudz, bet visi novirzījušies austrumu virzienā.

Ačinskā stāvējām veselu pus dienu. Īsi pirms ešelona atiešanas pienāca vagona pavadītājs un paziņoja, ka apm. pēc 8 stundu brauciena mēs tiksīm no vagoniem izlādēti. Teica, lai sagatavo savas mantas izkāpšanai. Bija apm. plkst. 10.00, kad sasniedzām staciju Adadim, Nazarovas rajonā. Te ešelons pieturēja pie kādas pļavas. Mums pavēlēja ar visām mantām iziet no vagona, saliekot katra vagona mantas pēc iespējas ciešāk kopā. Tur mūs arī sagaidīja vietējie NKVD darbinieki ar Ļesaga direktoriem uz kolhozu priekšniekiem. Piebraukušās divjūgu orēs lika sakraut mantas un aizveda uz 1 km attālo Adadima kolhozu. Vešana notika pa vienam vagonam (tie bija numurēti). Kolhozā vienu daļu no mums novietoja skolas telpās, bet lielākai daļai bija jāpaliek uz klaja lauka ar visām savām

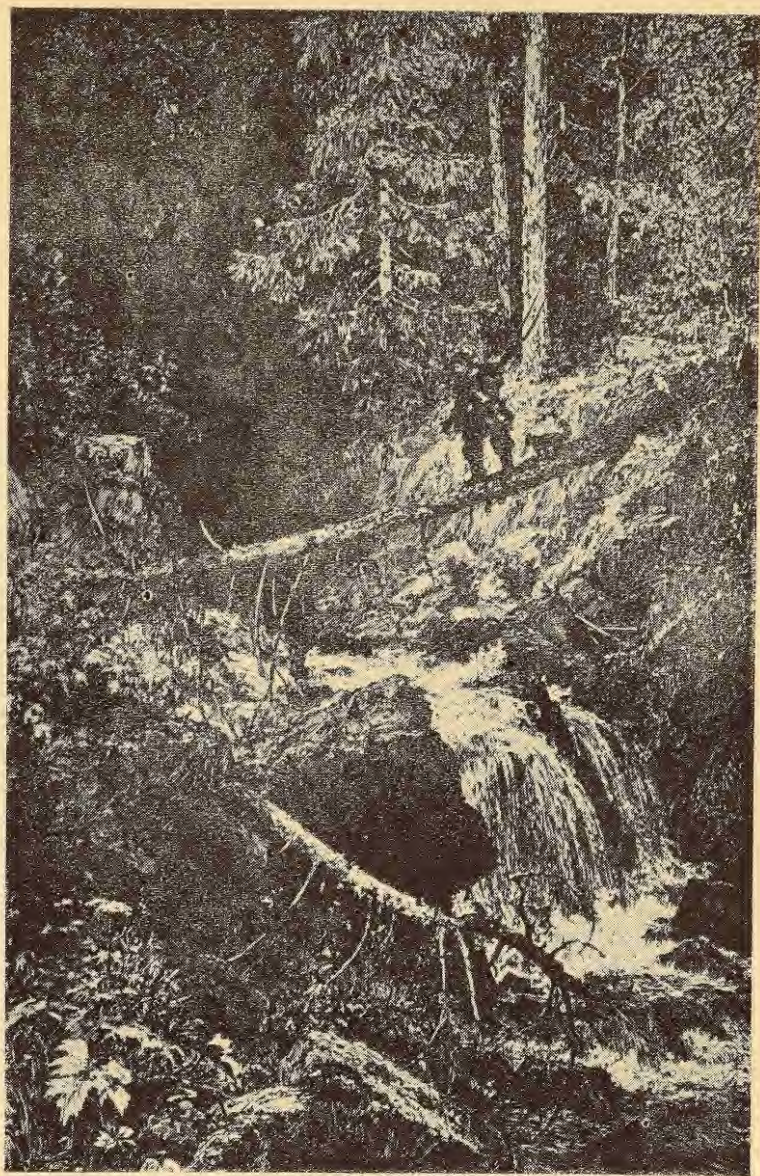

Ceļā . . .

mantām. Mūsu vagonus ar lielu interesi novēroja Ļesaga direktori un kolhozu priekšnieki. Kad visi vagoni bija izlādēti saņē-
mām siltu prosas zupu, kuŗa bija visgaršīgākā visā ceļojuma
laikā. Mums izsniedza arī parasto porciju maizes.

Nākošā dienā sākās pasei līdzīgu apliecību izsniegšana. Pasu
izsniegšana turpinājās visu dienu un arī nākošo nakti. Vispirms
pases izsniedza tiem vagoniem, kuŗi tika tūlīt nogādāti uz
noņemto darba vietu. Mūsu vagonam kārta pienāca ap plkst. 11
naktī. Mūs iesauca atsevišķā istabā pie NKVD priekšnieka.
Izpildīja atsevišķu anketi, kuŗā bija jāuzrāda, ar ko agrāk
nodarbojies, dzimšanas laiks un citas parastās ziņas. Pēc tam
izsniedza katram paredzēto apliecību. Kad visam vagonam
pases bija izsniegtas, tad uzdeva man visus vagona braucējus
ar mantām sasēdināt piebraukušos pajūgos.

Tad sākās braukšana uz nozīmēto darba vietu. Kučieris
mums bija krievs, kolhoznieks. Rati bija lielās ores ar vienu
dēli sānos. Sikākās mantas krita laukā un vispār pajūgā neva-
rēja salikt daudz mantu. Zirgi, salīdzinot ar mūsu Latgales
mazajiem zirdziņiem, bija vēl daudz sliktāki. Krievu kolhoz-
nieks atgādināja mūsu nabagu. No apģērba lida ārā vates
kušķi, bikses bija skrandās. (Vēlāk, ieejot viņa dzīvoklī, atvē-

Taigā. G. J. Gurkina asējums.

rās briesmīgs skats. Visi gulēja uz grīdas, arī segu nebija. Katram bija sava atsevišķa būdiņa). Sākumā kolhoznieks bija diezgan atturīgs. Mūs pavadīja kādreiz Sibīrijā izsūtītais latvietis, kas zināja ceļu taigā. Mēs ļoti interesējāmies par turienes dzīvi. Viņš tikai teica: gan jau būs labi, un vairāk nekā. Latviski viņš runāja diezgan vāji, bet tomēr varējām saprasties. Viņš bija izsūtīts 1905. gadā.

Pa ceļam viens no mums bija kādā veikalā nopircis pusstopu šnabja; to tad deva braucējiem, kas pamazām kļuva runīgāki. No sākuma braucām pa kādu ļoti sliktu lauku ceļu, ceļā pārsteidza arī lietus. Mazā gaismiņā piebraucām pie kāda kolhoza, kuņģā esot veikaliņš, kur varot dabūt zivis. Mēs arī tūlīt pie šī veikala lūdzām, lai aptur un atļauj ieiet nopirkt zivis. Cik tur bija, tās visas paņēmām. Tad braucām tālāk līdz pusdienas laikam, kad bija jābrao zirgi un mēs varējām sākt pagatavot sev paši pirmās pusdienas. Sakūrām ugunsgrūdu un vārījām zivju zupu. Gribējām dabūt kartupeļus, bet tas mums neizdevās. Tāpat arī pienu nevarējām dabūt. Zupu izdalījām visiem vagona braucējiem, tāpat arī zivis. Kad pusdienas bija paēstas, brauciens turpinājās un vakarā sasniedzām kolhozu, kuņģā bija arī baznīca. Šo baznīcu mums ierādīja par naktsmītni. Bijām ļoti priecīgi un spriedām, ka tas tikai uz labu, ka dabūjām baznīcā gulēt pa nakti. Baznīcai logi bija izdauzīti un aizsīti ar dēļiem, tāpat baznīcas inventārs bija izsvaidīts ārpusē un, cik varēja spriest, vietējie jaunekļi ironiski izturējās pret baznīcu. Baznīcā bija auksts, lūdzām, lai mazajiem bērniem ierāda atsevišķas mītnes, un to arī darīja — ierādīja kolhoza skolā. Otrā rītā atkal sakrāvām savas mantas pajūgos un ceļojumu turpinājām. Piebraucām pie lielas upes, pār kuņu bija jāceļas ar prāmi. Pārceļšanās gāja ļoti lēni, jo pārcēla tikai pa vienam pajūgam. Pārbraucot upi, ceļš izbeidzās, un mūs veda pa ļoti stāvām kraujām bez ceļa. Mūs pārņēma baiga nojauta, ko vēl pastiprināja pajūgu vadītāju izteiktie biedinājumi: jums no šīs taigas vairs neatgriezties. Sevišķi mana pajūga vadītājs mani biedināja — es vēl esot jauns, lai katrā ziņā mēģinot no taigas izbēgt, bet pārējie katrā ziņā palikšot turpat taigas kalnos, jo tur neesot mazums jau palikuši. Ceļojumu turpinot, apstākļi tiešām bija šausmīgi. Bija tādas nogāzes, no kuņģam bija jābrauc it kā no jumta lejā. Nelīdzēja arī starp riteņiem ieliktie koki, jo rati gāja uz priekšu un zirgi aulēkšiem nesās no kraujas, izsviežot mūsu

mantas gar ceļa malu. Nobraucot lejā, tās atkal salikām ratos un turpinājām braucienu. Bija purvi, avotainas vietas, bieži salūza rati. Vispār apkārtne taigā bija kalnaina ar lieliem mežiem. Tur auga priedes, mazāk egles un lapu koki. Bez tam kāds ozolam līdzīgs, ļoti smags lapu koks, no kuŗa vāca sveķus ēšanai. Zvērus nekādus neredzējām, bet stāstīja, ka dzīvojot vilki, lāči, brieži, lūši, tā kā nakts laikā bez ieročiem esot ļoti bailīgi staigāt.

Bija vēls vakars, kad pēc 3 dienu brauciena iebraucām lielā ielejā. Bija redzami nedaudzu māju junti. Bijām nobraukuši ap 70 km. Iebraucot kolhozā, mums ierādīja novietošanās mītnes. Kopskaitā mēs bijām 70 ģimenes, apm. 250 cilvēku, atbraukuši. Vienu atsevišķu māju ierādīja mums pašiem, dažas telpas bija kopā ar krieviem, kas tur dzīvoja, un dažās ēkās ierādīja mums atsevišķas istabas. Sanesuši savas mantas norādītās vietās, likāmies gulēt. Ārā lija stiprs lietus, un pēc apm. 2 stundām bija dzirdams atkal nākošo iebrāucēju troksnis, kuŗus novietoja citās ēkās. Iedzīvotāji bija krievi, lielākā daļa sieviešu. Arī iepriekš minētā latvieša sieva tur dzīvoja. Viena otra ģimene dažkārt atnāca pie mums ciemos, bet bija arī tādi, kas domāja, ka mēs viņus izputināsim, jo jau tā tur bija liela nabadzība. Katrai ģimenei bija ierādītas apstrādāšanai kādas divas dobītes zemes. Vairāk nedrīkstēja apstrādāt, lai gan zemes bija daudz. Tāpat sienu nedrīkstēja plaut pat tad, ja zāle sapūtu. Tikai pusi lauka apstrādāja. Ja tīrumā bija kāds mazs krūmiņš, tad ar traktoru apaŗa tam apkārt, bet ārā nerāva. Mājiņās varēja redzēt, ka iekšpuse ir balsināta, to darīja gandrīz katru mēnesi. Tomēr telpas bija bezgala piekvēpušas, un galvenais, bija ļoti daudz blakšu un prusaku. Mūsu novietnē bija bijusi skola. Tur bija vairāki nodalījumi, vienā galā bija krievu krāsns, pārējās telpās kurināšanai kalpoja ķieģeļu guba. Vienā telpā bija arī čuguna krāsnīņa. Kurinot cēlās daudz dūmu, sevišķi no pavardiem; krievu krāsnīņa bija labāka. Sākumā gulējām visi uz grīdas. Pēc nedēļas atveda no meŗa barakām (apmēram 8 km attālumā) nāriņas.

Otrā dienā direktors atļāva atpūsties un iekārtoties uz dzīvošanu. Direktors bija krievs, ļoti labs cilvēks. Vēlāk ielika kādu Latvijas krievu (no Rēzeknes), tas bija daudz sliktāks. Pirmo direktoru nodeva tiesai un atlaida. Nākamā dienā man uzdeva savākt visus darba spējīgos vīriešus būvdarbiem. Sievietes vēl turpināja atpūsties. Darba spējīgos vīriešus, kādi

Sibirijas sādža.

bija pavisam ap 8, sadalīja 2 grupās, piedodot klāt tur jau esošos krievus. Mums ierādīja nojaukt, pārvest un uzcelt jaunā vietā 2 dzīvojamās ēkas. Pie pirmās grupas mani nozīmēja par vecāko un piedeva klāt vēl 3 palīgus. Līdz pusdienai šo ēku jau nojaucām un pārvedām uz jauno vietu. Tā bija apm. tāda lieluma kā mūsu pirtiņa. Pēc pusdienas sākām uzstādīt uz jauniem pamatiem. Ēka bija prom no pārējām upes malā, tādēļ bija jāpārvieta vairāk uz centru. Ēkas pamati Krievijā sastāv no stūņos zemē ieraktiem klučiem, uz kuņiem uzliek pirmo kārtu un apmet šos pamatus ar zemēm. Darba rīki sastāvēja vienīgi no cirvjiem un zāga. Otrā dienā atkal bija jāstrādā pie būves. Tad mums visiem deva 400 gr maizes. Drīz šis darbs bija jāpārtrauc un jāiesāk koku pludināšanas darbi. Koki bija savesti Čulima upes krastā. Tomoženka atradās tieši uz šīs upes krasta. Pirms darbu uzsākšanas sastādīja brigādes. Man direktors uzdeva izvēlēties. Sievietes sākumā pie šī darba bija ārkārtīgi nepieradušas. Satūka rokas un kājas, bet ārsta palīdzības nebija. Kaut cik palīdzēja kāds ar mums atbraukušais aptieknieks, kuņam bija līdz daži medikamenti. Ūdens bija ļoti auksts.

Vakaros pēc darba beigām parasti aizgājām viens pie otra parunāties. Sievietes visvairāk runāja par to, kā iet viņu vīriem, ka tiem droši vien jāstrādā daudz grūtāks darbs.

Mēs domājām, ka tad, kad mūs aizvedīs galā, spēcīgākos izdalīs atsevišķi. Ceļā jau norunājām, lai paziņo piederīgiem, ja kāds atgrieztos. Tuvumā bija izlādēti ešeloni no Gulbenes.

Tālākā dzīvē mēs ķērāmies pie koku pludināšanas darbiem. Sākumā darbs bija ļoti grūts, jo nebija pierasts. Arī sievietes sadalīja brigādēs un arī viņas strādāja pie koku pludināšanas. Mazos bērņus atstāja vecāko sieviņu uzraudzībā. Ēst mums pagatavoja vecākās mātes. Vairākas ģimenes sarunāja kopā un mājās gatavoja ēdienu. Galvenais mūsu ēdiens bija skābenes, jo saņēmām tikai maizi un vienreiz mēnesī pus kg sviesta katram strādājošam. Maizi katru dienu deva apm. 500 gr. Kad izbraucām uz vilkšanu, tad deva 600 gr. Galvenie apavi bija vīzes, jo basām kājām nevarējām strādāt, upe bija ļoti strauja un apakšā asas radzes. Koki ūdenī bija jāvelk līdz pus upei, jo resnie balķi nepeldēja prom sekļā ūdens dēļ. Izpeļņa bija dienā no 1½ līdz 2 rubļ. Tas bija akorda darbs uz kubikmetriem. Blāķi bija 150 m³, tā vismaz mums teica. Par visu pārtiku bija jāmaksā mums pašiem, arī par maizi. Kviešu maize maksāja rubli, rudzu maize 80 kap. kg. Vecākās sievietes bija jāuztur piederīgiem. Kas negāja darbā tiem vispār deva tikai 300 gr. maizes. Šāda norma palika visu laiku. Kam bija pāri par 60 gadiem, tie palika mājās. Parasti viņi pina vīzes, ko mēs pirkām par 2 rubļiem pāri. Tās bija daudz lētākas par kolhozu vīzēm, kas maksāja 10 rubļ. Arī sievietes bija nodarbinātas pie koku dzīšanas upē.

Vietējie iedzīvotāji pret mums izturējās diezgan draudzīgi, jo tie arī paši bija jau agrāk izsūtītie. Nāca pie mums ciemos, atnesa dažreiz kādu sīpolu vai loku. Bija arī izņēmumi, bet lielākā daļa izturējās diezgan līdzjutīgi. Balķu pludināšana ilga veselu mēnesi. Pret malāriju, kas varēja rasties no bezgala daudzo moskītu kodieniem, mums deva dzeltenās tabletēs chinīnu, gan ļoti nepietiekošā daudzumā.

Kad balķi bija sagrūsti upē, vīrieši turpināja būvdarbus un sievietes gāja sienu pļaut. Izniedza ļoti gaņas izkaptis. Sievietes pa lielākai daļai tās turēja pirmo reizi mūžā rokā. Uz sienu pļaušanu bija jāiet apm. 8 km un lielākā nelaime te bija tā, ka mežā bija ļoti daudz odu un moskītu, kas stipri sakoda sejas, tā ka atgriežoties tās bija uztūkušas. Lai no tā izvairītos, lūdzām direktoram atļauju iet sienu pļaut no pusnakts līdz 8.00 rītā. No pusnakts līdz rīta agrumam knišļu nebija tik daudz. Direktors arī piekrita. Siena pļaušana vilkāš visiem kopā apm. 2 nedēļas. Tad sastādīja no spēcīgākiem vīriešiem un sievietēm 20

cilvēku lielu komandu, kuŗas uzdevums bija upē sapludināto koku nogādāšana līdz gala punktam. Bija jābrauc līdz ar sevišķu plostu. Es pats nebraucu, jo, strādājot upē, biju dabūjis chronisko reumatismu locītavās un tikko varēju paiet. Mani pēc paša lūguma atstāja pie būvdarbiem, jo nevarēju tikt ārā no gultas. Kad koki bija nogādāti galā, tad atkal sastādīja komandu no atlikušiem spēcīgākiem un nogādāja uz gala punktu strādāt pie to izvilkšanas no upes. 70 km brauca ar plostiem, gala punkts bija netālu no Adadim stacijas. Arī man bija turp jābrauc. Ar plostu mēs sākām braukt ap 4. augustu. Braucām apmēram 3 dienas pa straumi uz leju. Bija atļauts ņemt līdzī arī drēbes. Uz plostā bija apm. 20 cilvēku. Upe bija strauja un sekla. Naktis pārgulējām malā kolhozos, atstājot uz plostā tikai vienu sargu. Braucienam ar plostu izraudzīja vairāk tādus, kam nebija bērnu, vai kas varēja tos kaut kur atstāt. Kad pārgāja dzīvot uz kolhoziem, tad ģimenes atkal salasīja kopā.

Koku izvilkšana no upes notika ar vienu traktoru un zirgiem. Te strādāja vīrieši, bet sieviešu uzdevums bija kokus ar bagara palīdzību iegādāt zināmos kanāļos. Pār upi bija pārlikti 3 baļķi un ierīkotas t. s. bonas. Sieviešu uzdevums bija staigāt pa šīm bonām un sastrēgušiem kokiem un ielaist tos attiecīgos vārtos. Tas bija ļoti bīstams darbs. Kādreiz šo bonu pārlauza, jo spiediens bija par lielu. Tas notika par laimi pusdienas laikā, kad neviens cilvēks nebija virsū. Aizgāja kādi 1000 m³ koku. Direktoru par to nodeva tiesai un pārcēla uz citu vietu.

Pie koku vilkšanas strādāja arī krievi. Ar viņiem mēs sarunājāmies, bet ciešāku kontaktu nenodibinājām. Krievu desmitnieki pa lielāku daļai vienmēr bija piedzēruši. Kaušanos un lamāšanos tomēr nenovēroju. Visi tie bija vecākās paaudzes krievi, kas saprata mūsu stāvokli. Sievietēm viņi pat izpalīdzēja un pamācīja kā vieglāk un labāk strādāt. Daudzas sievietes dabūja arī izpeldēties aukstajā ūdenī, sevišķi sākumā, kamēr darbs ar smago un gaŗo enkurnieku ķeksi bija nepierasts. Ārsts sniedza palīdzību tikai tiem, kam bija temperatūra un redzamas ārējas vainas. Citādi atbildēja, ka nav nekas nopietns un gan jau pieradīs. Sievietes dažkārt teica: te ir sliktāk pat nekā vergu laikos.

Mūs uzraudzīja krievu desmitnieki. Viens no viņiem bija rupjš un ļoti liels dzērājs, otrs turpretim ļoti pretimnākošs. Kad tos nomainīja, tad desmitnieka vietu piedāvāja man. Es atteicos,

jo negribēju būt savu nelaimes biedru kalpinātājs. Šo amatu tad uzņēmās viens latgalietis (krievs), kas bija ļoti slikts cilvēks, neļāva mums pat malkas pagali paņemt, lai gan direktors neliedza. Viņš arī vairākkārt nepareizi pierakstīja izvilktu koku daudzumu, lai paslepšus ar tiem varētu tirgoties. Savā ziņā bija labi arī tā, jo varējām no viņa malku nopirkt. Zādzības vispār tur bija pirmā vietā, rāva katrs no varēja. Krievu strādnieki teica, ka viņi jau 23 gadus ir tādu vergu dzīvi dzīvojuši, un katrs pie sevis gaidīja un cerēja, ka notiks kādas pārmaiņas. Turpretim ar jaunajiem krieviem mēs pat nevarējām ievadīt sarunas, un arī vecie mūs brīdināja, lai ar viņiem nerunājam.

18. novembri nosvētījām mežā pie ugunskura. Gatavojoties uz 18. novembri, jau iepriekšējās dienās uzrādījām mazāku normu, nekā faktiski bijām izpildījuši, lai 18. novembrī nebūtu tik daudz jāstrādā un nerastos nekādas aizdomas. Kā parasts, sakūrām ugunskuru, lai sasildītos. Aukstajā laikā cūkādas zābaciņi (ar gumijas zoli) sasala ragā, tā ka strādājot kājas bija jā-silda katru stundu. Mēs bijām 3 brigādes, 8 cilvēki (vienā brigādē viens iztrūka, jo bija atsvabināts). Es biju vienīgais vīrietis. Pie ugunskura tad nodziedājām: 'Dievs Kungs ir mūsu stiprā pils', tad 'Dievs, svētī Latviju' un beigās arī 'Lai ligo lepna dziesma'. Tai dienā laikākus aizgājām uz māju.

Dievvārdus turpinājām katru svētdienu. Žēl tikai, ka nebija dziesmu grāmatas. Parasti katru svētdienu tuvāk dzīvojošie latvieši sapulcējās pie mums uz pārrunām. Protams, bija jāievēro zināma uzmanība. Pirmais jautājums, kad atnāca, bija: 'Kas ir no jauna?' Kādai krievu ģimenei bija radio aparāts. Tur ieguvām jaunāko informāciju. Ļesagā avīzi mums labprāt negribēja dot. Kad tieši aizgājām pie direktora un prasījām, tad gan neliedza uz vietas izlasīt. Avīzēs protams stāvoklis bija apgaismots tā, ka zaudējumus cieš tikai vācieši. Ja krievu pusē bija zaudētas 13 lidmašīnas, tad vācu pusē 30. Bet kad viena pilsēta pēc otras tika atdotas, tad tas tomēr pamazām nāca zināms. Kā atbrīvota Latvija, to dabūjām drīz zināt. Uzzinājām, ka Latvija ieņemta 3 dienu laikā, ka sivākās ciņas notikušas pie Daugavpils, ka pie Jēkabpils uzspridzināts tilts, un ka zeme vispār samērā maz izpostīta. Sākumā mums sūtīja gaļām krievu ievainotos. Avīžu ziņām mēs, un arī paši krievi, neticējām. Jāatzīst, ka mēs gan arī domājām, ka Maskava ir sen ieņemta, jo paziņoja, ka valdība ir Kuibiševā un tikai Stāļins palicis Maskavā.

Sals sniedzās pāri 30°. Kāda kundze vienu nakti mēģināja izdarīt pašnāvību. Iepriekšējā dienā, kad gājām uz NKVD reģistrēties, mūs pārējos atlaida, bet viņu paturēja, viņa atnāca mājās tikai uz rīta pusi. Otrā dienā mežā viņa metās zem krītošas priedes, bet laimīgā kārtā priedei bija resni zari, kas atturēja stumbra kritienu un viņa palika neievainota. Kas bija noticis tai naktī, to viņa nepastāstīja. Laikam bija atklāti izruņājusies ar vietējiem krieviem un stāstījusi viņiem daudz laba par Latviju, par to viņai tagad bija kaut kas piedraudēts. Arī man pašam NKVD priekšnieks vienreiz teica, ka mēs esam izsūtīto banda, kas gaida tikai vāciešus. Tas bija toreiz, kad es aizgāju pie viņa un prasīju kādas ziņas par sievu. Teicu, ka man nav neviena, kas gatavo ēst un mazgā veļu. Ļesaga direktors teica, ka ja sieva būs tuvumā, tad varēs viņu dabūt šurp.

Darbs beidzās tikai novembra beigās, kad upi pārklāja ledus. Darbs bija ļoti grūts. Neviens tomēr šai laikā nedomāja. Pēc koku pludināšanas sākās jauni meža sagatavošanas darbi. Mūs gribēja sūtīt atpakaļ uz taigu, bet mēs vairākkārt gājām pie NKVD priekšnieka ar lūgumu, lai mūs atstāj tepat meža darbos. Taigā nebija iespējams dabūt nekādus produktus. NKVD priekšnieks mums atbildēja, ka tas atkarājas no Ļesaga direktora, bet tas katru nedēļu mums atgādināja, ka drīzumā mūs sūtīsot atpakaļ. Tas mūs stipri uztrauca, jo labprāt negribējām taigā atgriezties. No taigā atlikušiem iedzīvotājiem ienāca ļoti daudz lūgumu NKVD priekšniekam, lai viņus no turienes izvestu uz kolhoziem, kur būtu iespējams dabūt kādus pārtikas līdzekļus. Bija arī šie pat vairākas dienas, kad nesaņēmām ne kumosa maizes.

Rudenī arī liela daļa no taigā esošām ģimenēm tika izvestas uz apkārtējiem kolhoziem. Tur stāvoklis bija nedaudz labāks. Labākajos kolhozos nedēļā izdeva 3—4 kg miltus, bet vietām tikai 1 kg un dažos pat nemaz. Kad sūdzējāmies NKVD priekšniekam, tas teica, ka lietu nokārtos, bet rezultātu nekādu nebija.

Pie malkas ciršanas darbiem bija jāizstrādā zināma norma — 5 m³ uz cilvēka. Par 1 m³ saciršanu maksāja 1,10 rubļ., pie kam bija arī jāsakrauj grēdā un zari jānotīra. Pēc dažu dienu nostrādāšanas, gāju pie Ļesaga direktora un teicu, ka šo normu mēs nekādā gadījumā nevaram izstrādāt un lai viņš par to pārliecinātos, tad lai ņem no vietējiem krievu tautības pilsoņiem labākos un nsūta mums līdz pie malkas sagatavošanas darbiem, un mēs kopā ar viņiem strādāsim un izpildīsim ne mazāk kā viņi,

bet uzrādītās normas mēs nevaram veikt. Mūsu lielākais sasniegums, strādājot trim cilvēkiem brigādē, bija 5 m³ dienā pa visiem trim. Pie tam uz taigu sūtīja visvairāk latviešu vīriešus un sievietes. Krievi malku zāgēja uz krasta. Taigā bija jāiet 7 km līdz darba vietai. Arī sievietes gāja tāpat. Tas jau bija ziemā, tā sākās septembrī. Sievietes gāja 'baķinkos', kuņus varēja pirkt, galvenā kārtā iemainīt, vecus un lietotus. Bija ārkārtīgi grūti.

Sievietes bieži saplēsa drēbes, bet nebija pat ko lāpīt. Līdzpaņemtā maize sasala. Ziemas svētkos es lūdzu NKVD priekšniekam 2 manas brigādes sievietes kopā ar mani pārcelt uz kādu citu darbu, aizrādot, ka nav apavu un apģērbu. Es trīs vakarus līdz plkst. 12.00 viņu gaidīju, līdz beidzot dabūju runāt. Viņš man piekrita un atbildēja, lai es pats izmeklēju sev darbu, ko var dabūt, viņš atļauju došot. Es labprāt vēlējos pāriet uz arteļa kartupeļu kaltētavu, jo tur varēja dabūt kartupeļu atgriezumus, kas noderētu pārtikai. Atbildēja, ka tur nevarot, jo darbs neesot pastāvīgs un pavasarī tāpat būšot jāmeklē citur. Atbildēju, ka man piekrišanu jau devis arteļa priekšsēdētājs, ar kuņu biju jau iepriekš sarunājis.

Artelis bija amatnieku apvienība, kas nodarbojās ar kurpnieku darbiem, ķieģeļu kraušanu, kaļķu dedzināšanu. Es tiku saimniecības darbos pie malkas zāgēšanas un ķieģeļu kraušanas. Arteļa priekšsēdētājs pret latviešiem bija diezgan atsaucīgs, kādu kundzi bija izvedis pat par stachanovieti. Viņai bija uzdāvināta kleita par labu darbu, jo neviens cits tik daudz neizstrādāja. Meža darbos lielāku notikumu un nelaimes gadījumu nebija. Kad pārnācu uz arteli, tad arī atlikušām latvietēm uz taigu vairs nebija jāiet. Viņas strādāja un zāgēja malku turpat uz krasta līdz pat pavasarim, kad mani iesauca. Darbs bija ļoti grūts.

Produktu stāvoklis jo dienas palika sliktāks. Vienu svētdienu gājām un lūdzām, lai dod mums zirgu aizbraukšanai uz 65 km attālo kolhozu iepirkties kartupeļus un spiesto eļļu, uz ko dabūjām noraidošu atbildi, jo zirgu nevarot dot, tas gaŗo ceļu neizturēšot. Bet viņš mums pašiem piekrišanu iet uz turieni neliedzot. Nekas cits neatlika, kā sameklēt mazās ragaviņas un doties gaŗajā ceļojumā. Aizgājām uz Adadim staciju un līdz nākamai stacijai ap 25 km nobraucām ar vilcienu. Tālāk ceļojumu turpinājām kājām. Aizgājām līdz uzdotam kolhozam, kur esot dabūjama eļļa. Mums minēto eļļu nelabprāt gribēja izsniegt,

bet ar lielu lūgšanu dabūjām 10 kg eļļas; pat ceļos bija jākrīt. Izdevās arī iemainīt pret drēbēm kopskaitā ap 6 pudus miltu, par ko mēs visi bijām ļoti sajūsmināti. Devāmies atpakaļceļojumā. Aukstums bija ap 50°. Stundā nogājām 2—3 km. Pagāja uzdotais atgriešanās termiņš, bet mēs atradāmies tikai pusceļā. Gaŗāmbraucēji neviens mūs neuzņēma. Beidzot apm. 25 km no mājām brauca uz iesaukšanas komisiju kāds kolhoznieks, kuŗa zirgs bija ļoti labs un pajūgs tukšs. Mēs visi viņu ielencām un no visas sirds tiešām raudādami lūdzām, lai palīdz, jo spēka iet vairs nebija. Pēc katriem 10 soļiem mums visiem četriem pietrūka elpas. Viņš arī atļāva un palīdzēja iecelt ragaviņas savā pajūgā, paši gājām kājām. Par minēto izpalīdzību nezinājām kā pateikties. Raudāja pats vedējs un raudājām arī mēs. Atbraukuši mājās, eļļu sadalījām savā starpā, ziedojot pa litram tām trūcīgām ģimenēm, kuŗām visi produktu un materiālie krājumi bij izsikuši un uz viņu ķermenī sāka jau atstāt iespaidu bada rēgs — tas sāka uztūkt. Tāpat izsniedzām miltus, cik varējām. Pēc atgriešanās ieteicām arī pārējiem iet uz minētiem kolhoziem un iegādāties sev produktus, jo tanī apvidū vēl apmaiņas ceļā produktus varēja dabūt, sevišķi kartupeļus. To arī Ļessaga darbinieki darīja. Kartupeļus, lai nesasaltu, vedot ietina segās.

Divreiz mēnesī mums bija jāreģistrējas.

Par aizvestiem virsniekiem esmu ieguvis informāciju no dažiem dzelzceļa strādniekiem un dažiem atbrīvotiem cietumniekiem. Gar Krasnojarsku esot aizvests vesels ešelons kaŗavīru formās ļoti labi ģērbtu virsnieku. Gaŗām mums uz tālākām stacijām nebija vairs neviens ešelons gājis. Mūsu ešelons laikam būs bijis tālākais latviešu ešelons. Par vīriešiem dabūjām zināt no viena cietumnieka. Viņš strādājis apm. 700—800 km no Krasnojarskas uz ziemeļiem. Tur esot ļoti lielas nometnes, kilometriem dziļi mežā. Tur strādājot notiesātie cietumnieki, kas notiesāti uz 5—10 gadiem. Nometnē strādājot daudzi tūkstoši latviešu, vīriešu un sievietes. Sievietes strādājot pie veļas darbiem un ēdienu pagatavošanas. Viena daļa vīriešu strādājot arī uz Jeņisejas upes pie tiltu būvēm un ceļu taisīšanas.

9. aprīlī man bija jāiet reģistrēties mobilizācijai. Ierados Nazarovā, no turienes sūtīja uz Krasnojarsku. Ierados Krasnojarskas NKVD. Tur apskatījās manu komandējuma apliecību un nekā nejautājot, izrakstīja komandējuma apliecību līdz stacijai Iljino pie Gorkijas. Tur bija latviešu divīzijas apmācības

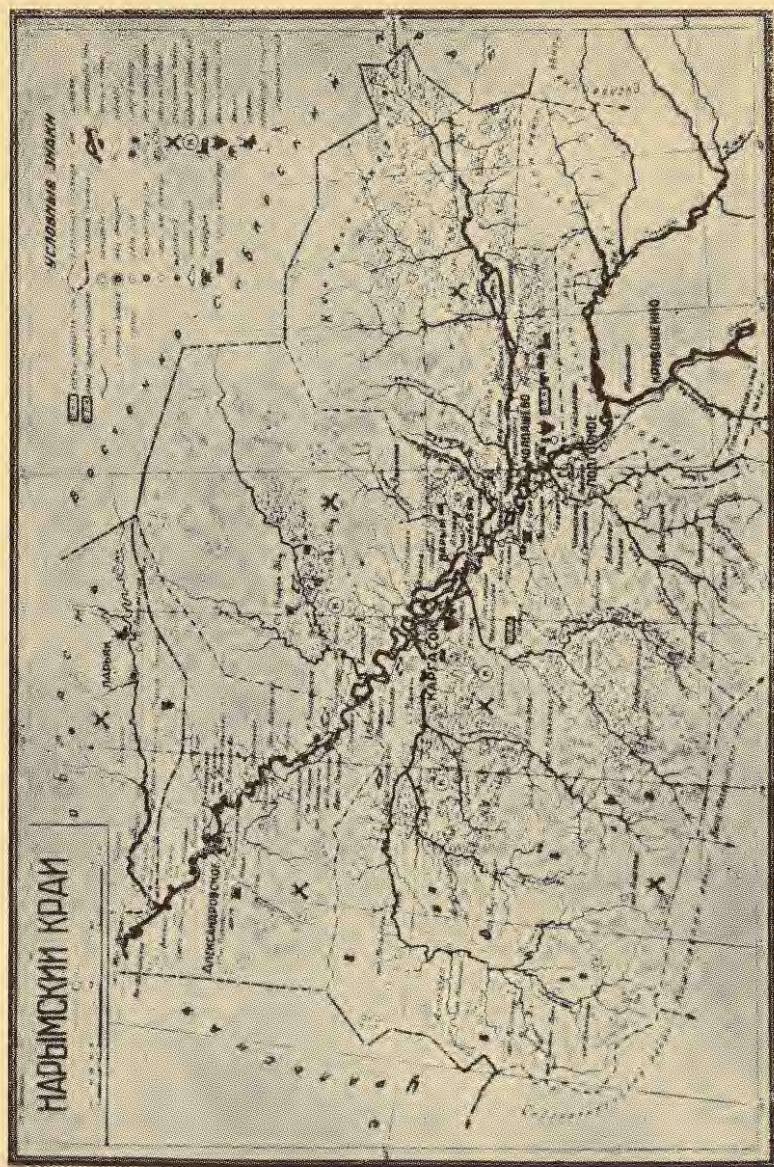
nometne. Saņēmu 2 dienām uzturu un attiecīgos dokumentus, un ar nākamā vilcieni devos tūlīt tālāk. Tā kā es visu laiku biju bijis artilerists, mani iedalīja, pie 45 mm prettanku lielgabala. Uz fronti izsūtīja pēc 3 dienām. Gūstā nokļuvi 1942. g. 22. maijā. —

1943. g. aprīlī dzimtenē no Sibīrijas atgriezās otrs 13./14. jūnija naktī deportētais. Viņš šīs grāmatas autoram stāstīja:

1941. g. 13./14. jūnija naktī mūsu mājas priekšā Rīgā apstājās auto un dzīvokli iebruka 4 bruņoti čekisti. Mājās atrados es, mana māte un tēvs. Brālis izglābās no deportācijas, jo tanī naktī nebija mājās. Mūs aizveda uz Šķirotavas staciju un iesēdināja preču vagonos, 50 katrā. Vilcienā bija ap 3.500 cilvēku. Turpat stacijā ģimeņu galvas atšķīra no pārējās ģimenes. Arī manu māti atdalīja, uzskatīja par ģimenes galvu (bija piederējis īpašums). Tālākā ceļā, ar kāda cilvēciskāka izskata čekista palīdzību, izdevās viņu dabūt atkal atpakaļ mūsu vagonā.

Nostāvējām Šķirotavā pusotras dienas un tad uzsākām savu garo ceļu. Kāda māte izmisumā pārgriezta sev un bērnam roku artērijas un abi nomira. Kāda cita sieviete dzemdēja un bērniņš pēc dažām dienām nomira.

Ģimeņu galvas pa ceļam tika izsēdināti, visvairāk Kirovā. Vai

Narimas pilsētiņa un apkārtnē.

ģimeņu galvas palika Kirovā vai tika aizsūtīti uz ziemeļu spaidu darbu nometnēm, nezinu. Kāda ģimene, kas dzīvoja Narimā, saņēma no ģimenes galvas vēstuli, ka viņš atrodas spaidu darbu nometnē Kirovā.

Pa ceļam redzējām vairākus citus ešelonus ar nelaimīgajiem no Igaunijas, Lietuvas, Polijas un Besarābijas. Varēja redzēt, ka deportācija skārusi ļoti plašus apgabalus un lielas iedzīvotāju masas. Jūlija sākumā ešelons nonāca Novosibirskā. Tur mēs ieradāmies vienā laikā ar igauņiem un besarābiešiem. Pēdējie atradās ļoti bēdīgā stāvoklī. Nākdami no dienvidiem, viņi bija pārāk plāni ģērbusies. Lielākā daļa no viņiem apmira no malārijas Obas upes krastos.

Novosibirskā mūs sasēdināja primitīvās liellaivās un aizveda pa Obas upi uz ziemeļiem. Upes krastos atradās mazas nabadzīgas sādžas un kolhozi, kur deportētos izvietoja. Parabellas un Obas upju satekā atrodas Parabellas pilsēta (apm. 700 km ziemeļos no Novosibirskas). Kāds simts no mums tika atstāts šeit. Pārējos aizveda vēl tālāk uz ziemeļiem. Narimas

pilsētiņā*) izsēdināja lielāko daļu, arī mani ar vecākiem. Atlikušos aizveda vēl tālāk. Visas šīs pilsētiņas, sādžas un kolhozus ir uzbūvējuši deportētie.

Mūs izdalīja pa kolhoziem. Visiem izdeva dokumentus, ka esam izsūtīti uz 20 gadiem, bez tiesībām atstāt savas tagadējās dzīves vietas. Daži dabūja darbu koku zāgētavās un dzīvoja pie zāgētavām uzceltajās barakās. Lielākā daļa tomēr palika strādāt lauku darbus kolhozos. Strādāja arī bērni jau 14 g. v., jo katram kaut ko nopelnīt bija nepieciešams. Vienīgā pārtika, ko deportētie saņēma, bija milti vai maize, strādājošiem kolhozos — 300—400 gr. miltu dienā un viņu bērniem 200 gr. miltu dienā. Nestrādājošie vīrieši, vecāki par 60 gadiem, un sievietes, vecākas par 55 gadiem, saņēma 200 gr. miltu. Citās darba vietās deva maizi. Pārējo pārtiku, kā nu katrs varēja, gādāja paši. Galvenokārt dzīvoja, pārdodot vai mainot pret pārtiku līdzpaņemtās mantas. Bet ne visiem tādas bija. Arī es no kāda atbildīga krievu ierēdņa pret savu kabatas pulksteni iemainīju 64 kg miltu. No sākuma pārtika bija dabūjama samērā viegli bet vēlāk arvien grūtāk un grūtāk. Arī cena produktiem arvien cēlās. Piem. spainis kartupeļu no sākuma maksāja 10 rbļ., bet drīz vien jau 50 rbļ. Rudenī, kad lauku darbi beidzās, arī miltus kolhozos vairs nedeva.

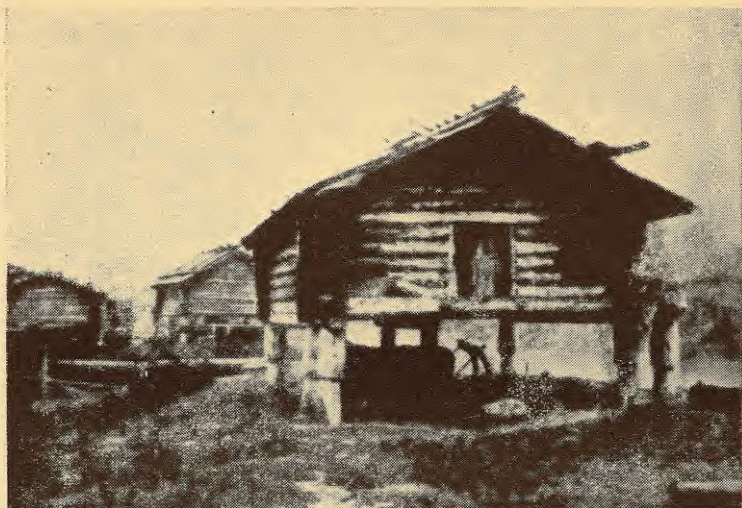
Es no sākuma strādāju kolhozā, vēlāk laimējās dabūt darbu koku zāgētavā, kur maizes deva dienā bija lielāka — 600 gr. bet nopelnīt vairāk par 150 rbļ mēnesī nebija iespējams. Lielākā daļa pelnīja tikai 50 rbļ. mēnesī. — Vienu spaini kartupeļu!

Vietējie iedzīvotāji sastāvēja galvenā kārtā no jau agrāk deportētiem. Tie mierināja mūs, stāstīdami, ka tagad deportēto liktenis esot daudz labāks, jo esot uzceltas mājas, barakas, kolhozi, bet pirms apm. 10 gadiem, kad viņi deportēti, bijis vienīgi mežs un ūdens. Ļoti daudzi tad esot miruši. Mirušos apbedīt neesot bijis iespējams, tādēļ tos vienkārši metuši upē.

Medicīniskā palīdzība bija ļoti slikta. Visas slimības ārstēja ar vienu universālu līdzekli — Salolu. Ziemā daudzi no mums mira, īpaši no vecās un visjaunākās paaudzes. Sevišķi daudz miruši no tiem, kuņģi aizvesti tālāk uz ziemeļiem.

No Narimas izbēgt nav iespējams, jo dzelzceļš sākas tikai Novosibirskā, uz kuriem vienīgais ceļš ir Obas upe. Kuģu biļe-

*) Uz Narimas apgabalu 18. g. s. cara valdība izsūtīja arī Kurzemes hercogu Bironu.

Dzīvojamās ēkas Narimas apgabalā.

tes pārdod tikai tiem, kam ir pase un citas nepieciešamās apliecības. Tādu mums nebija. Vienīgi Narimas apgabalā mums bija tiesība iet no viena kolhoza uz otru. Tā varējām viens otru apmeklēt. Katrā vietā tomēr mums vajadzēja reģistrēties vietējā milicijā. Apmēram reizi nedēļā ieradās NKVD ierēdņi, tad notika arī apcietināšanas.

Darba laiks bija jāievēro ļoti stingri. Piem. kāda bij. Latvijas sūtņa kundze nokavēja darbu par 15 minūtēm. Par to viņu sodīja ar 3 mēnešiem cietuma. Sodu vajadzēja izciest 100 km attāļajā Kolpaševā, uz kurienu bija jāiet pa mežu kājām. Viņas mazie bērni palika likteņa varā. Kādai citai latvietei piesprieda 6 mēnešus cietuma par karšu likšanu, jo esot »izlikusi«, ka krievi zaudēsot karu.

Par apcietinātiem un notiesātiem, pirms 14. jūnija deportētiem, nezīnu. Vienīgi kāds krievu virsnieks, pats bijis trimdā Nariļskas ogļu raktuvēs, man stāstīja, ka 1941. g. vasarā viņš tur redzējis vilcienus ar deportētiem baltiešu virsniekiem. Dzīves apstākļi tur esot šausmīgi: ļoti auksts, mirstība līdz 90 % gadā.

Narimas apgabalu atstāju 1942. g. maijā. Bet tas ir stāsts pats par sevi. —

PĒDEJO DIENU TERRORS

Boļševiku asiņainais terrrors nebeidzās līdz pat pēdējai dienai. Karāam iesākoties tas pat vēl pastiprinājās. Bez mazākā iemesla cilvēkus apcietināja ne tikai mājās, bet pat darba vietās un uz ielām. Daudzus apcietinātos pēc necilvēcīgas spīdzināšanas noslepkavoja, pārējos aizveda uz Krieviju. Vēl pašās pēdējās savas varas dienās, boļševiki aizgūtnēm steigās iznīcināt pēc iespējas vairāk cilvēku. Tā tas bija nevien Rīgā, kur ar Šustina parakstu vēl 26. jūnijā nogalināja 78 apcietinātos. Rēzeknē nogalināja Dr. Strūvi, Dr. Gavaru, veterinārārstu Jūrmalieti un daudz citus. Čekas pagalmā un tā tuvākajā apkārtnē atrada 29 liķus. Upuři pie tam nebija nošauti, bet iepriekš sakropļoti un nosisti. Dr. med. Gavara galva bija pilnīgi deformēta. Tiesmedicīniskā apskatē viņu vēlāk varēja identificēt vienīgi pēc zelta zobiem un ūsām. Šiem mocekļiem ar maizes griezamo mašīnu, kas lietota slimnīcā, bija izgrieztas mēles, nogriezti pirksti, sadurti vēderi. Vienam slimnīcas darbiniekam bija izdevies paslēpties kanalizācijas caurulē, cits patvēries uz jumta sijas.

Ka tas nav tikai gadījums, ko piedzīvojuši rēzeknieši, rāda līdzīgi notikumi Liepājas Zilajā namā, Valkā, Jelgavā u. c. Valkas aprinča valdes nama pagalmā jūlija sākumā atrada 21 liķi. To vidū bija kooperātors un bij. Strenču pilsētas vecākais Kārlis Sūbers, kapteinis Holanders, kāda žēlsirdīgā māsa, aizsargi, lauksaimnieki un citi. Arī šeit upuņu skaits būtu bijis prāvāks, ja uzlidojuma laikā nebūtu izdevies izbēgt četrpadsmit apcietinātiem. Tie pārpeldēja Pedeles upi. Šī glābšanās izdevās tādēļ, ka kāds pārdrošnieks, kas izmantoja uzlidojuma radīto pānīku, uzlauza apcietinājuma telpu durvis. Sevišķi smagi boļševiku varas pēdējās dienās cieta vienkāršie strādnieki, jo nu vairs nevajadzēja izlikties par strādnieku aizstāvjiem. No pēdējā boļševiku varas nedēļā apcietinātiem gandrīz 50% ir vienkārši strādnieki. Pēdējās dienās apcietināto latviešu skaits pārsniedz 13.000. Tie galvenā kārtā ir Latvijas armijas karavīri

(247 virsnieki un 3.148 instruktori un kareivji), satiksmes darbinieki (1.179 šoferi, 746 dzelzceļnieki un 612 jūrnieki) un vienkārši strādnieki (3.074 rūpniecības un tirdzniecības darbinieki un strādnieki, 650 ierēdņi, 388 laukstrādnieki u. t. t.), bet netrūkst arī 70 un vairāk gadu veci sirmgalvji, kā, piem., 73. g. v. Hipotēku bankas direktors M. Brūzis, ģen. Mežaks u. c.

Sevišķi traģisks ir minētā bij. Latvijas konsula Mandžūrijā (Harbinā) ģenerāļa P. Mežaka liktenis. 1940. g. pēc Latvijas okupācijas viņš padomju konsula daiļrunības rezultātā izšķirās nodot konsulātu krieviem un atgriezties Latvijā — »lai tur nomirtu«, kā pats teica. 82 g. vecajam ģenerālim, kam komunisti Mandžūrijā pirms aizbraukšanas vēl šķita izrādām īpašu cieņu, tomēr arī tas nebija lemts. Komunisti arī viņu neatstāja Latvijā, nedz arī ļāva atgriezties Harbinā, kur palika viņa dēls un īpašumi, bet apcietināja un deportēja uz Sibīriju, kur viņš jau agrāk daudzus gadus bija pavadījis kā cara gubernātors.

LATVIEŠU KAĶAVIRU LIKTENIS

Jau no teritoriālā korpusa organizēšanas sākuma visas zīmes liecināja, ka boļševiki latviešu kaķavīriem neuzticas. Iespējams, ka pārorganizējot agrāko Latvijas armiju teritoriālā korpusā, viņu nolūks bija saistīt vienā vietā visus mūsu armijas virsniekus, lai tad vēlāk ar tiem izrēķinātos pēc Maskavas plāniem un nodomiem, līdzīgi kā tas notika ar poļu virsniekiem Katinā.

Visos vadītājos posteņos teritoriālā korpusā nāca krievi un žīdi. Latviešu virsnieki varēja ieņemt amatus tikai vārda pēc. Kad notika krievu iesaukšana »neuzvaramajā«, arī teritoriālais korpusa 50 proc. no sava sastāva saņēma krievu un citu apspiesto tautu jauniesaucamos. Vēlāk to skaits palielinājās uz 75 proc. Visus svarīgākos uzdevumus veica krievi.

Redzēdami, ka korpusā vairs nekas nepaliek pāri no tā, ko sākumā centās piedēvēt boļševistiskie viltņieki, lielākā daļa latviešu kaķavīru mēģināja iesniegt atvaļināšanas lūgumus. Tos tomēr nepieņēma, bet lūgumu iesniedzējus, kas par katru cenu gribēja tikt projām no korpusa, arestēja un ievietoja cietumā. Līdz 14. jūnijam apcietināti bija jau ap 250 virsnieku un 200 instruktoru un kareivju. Lai gan šie skaitļi nav pilnīgi, tie tomēr samērā skaidri rāda, cik smagi čekas terors vērsies pret latviešu kaķavīriem, galvenā kārtā virsniekiem. Masu apcietināšana teritoriālā korpusā sākās tanīs dienās, kad no-

tika latviešu izsūtīšanas uz Krieviju. Vienā dienā no korpusa izņēma pāri par 500 virsniekus, kas bija apm. 50 % no vēl palikušā virsnieku skaita. Ievērojot slepeno un atklāto spiegu tīklu, neviena latviešu kaņavīrs otram vairs nevarēja uzticēties. Valodas un sarunas apklusā, un ikviens klusībā gaidīja dienu, kad arī viņu piemeklēs tas pats liktenis, kas tos, kuņus arestēja liktenīgajās jūnija dienās. Reizē ar uzraudzības pastiprināšanu notika latviešu kaņavīru daļēja atbrūošana. Apmainīja ieročus, atstājot tikai parastās šautenes un ierobežotu daudzumu municijas. Tanī pašā laikā uzticamos krievu elementus pamatīgi apbrūoja ar patšautenēm un citiem automatiskiem ieročiem.

Kaņam sākoties, teritoriālā korpusa sastāvs bija jau pa daļai izformēts. Viena divīzija atradās Carnikavā, bet otra Litenē. Pirmajās kaņā dienās politiskie vadītāji centās uzkurināt mākslīgu sajūsmu par »neuzvaramās« panākumiem, lika sadedzināt Latvijas kartes, bet to vietā izdalīja Tiltzītes, Dančigas, Varšavas un citu Lielvācijas pilsētu un rajonu kartes. Teica, ka korpusi ar savu štābu dosies uz Viļņu, kur saņems papildinājumus. Daļu kaņavīru pat sasēdināja vilcienos, bet tie tālāk par Abreni un Rēzekni netika.

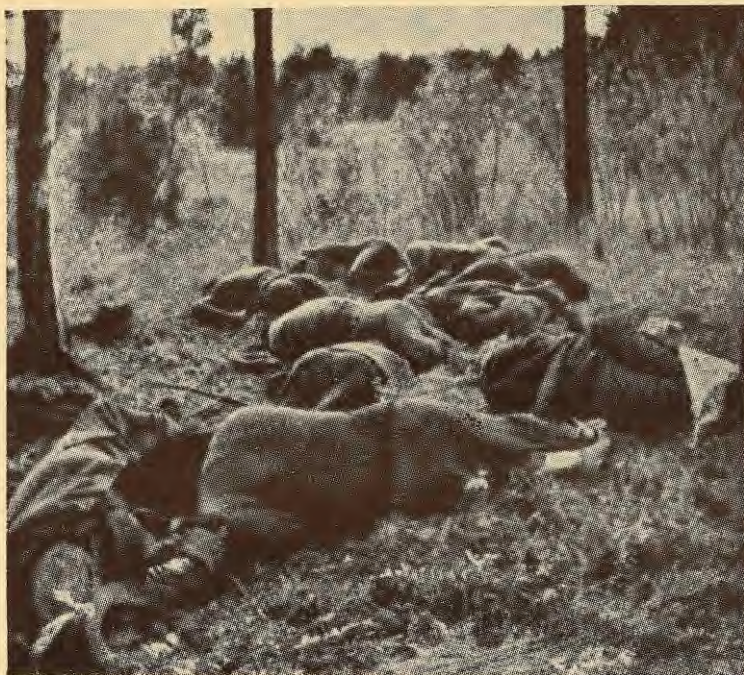
Tad pienāca brīdis, kad »neuzvaramā« sāka savu bēdīgo atkāpšanos. Korpusa daļas no Carnikavas sāka virzīties uz Cēsīm, Ranku, Jaunpiebalgu, Lejasciemu un Alūksni. Pa ceļam katrā apstāšanās vietā notika kaņavīru grupu atvaļināšana. Grupas atbrūoja un katram kaņavīram izsniedza apliecību, ka viņš atvaļināts saskaņā ar 43-b, vai arī 43-a pantu. *) Šīs apliecības tomēr atvaļinātie baidījās posteņiem un iestādēm uzrādīt, jo tādā gadījumā apliecību īpašniekus uz vietas apcietināja un nošāva. Kā vienu no pirmajiem, kas izniegto apliecību uzrādīja sargpostenim, 29. jūnijā nošāva plkv. ltn. Plato. Atvaļināto apšaušana notika pat dažās vietās tūlīt pēc tam, kad viņi atstāja savas vienības.

Par šo kaņā laikā nepieredzēto »demobilizāciju« **) kāds »demobilizētais« latviešu virsnieks liecina:

— Atvaļinātos kaņavīrus atbrūoja, atņemot arī personīgos ieročus un mājās virzīšanās ceļu norādīja Piebalga-Cēsis un

*) 43-b pants paredz atvaļināšanu par politisko neuzticamību, bet 43-a pants vietu un amatu trūkuma dēļ.

**) Šis, kaņā laikā nepieredzētās, »demobilizācijas« aizkulises un patiesie iemesli vēl noskaidrojami. Liekas, ka ne bez pamata dzirdēti apgalvojumi, ka to izasaukusi kāda viltota pavēle.

*Lītenes nometnes tuvumā nošautie latviešu kaņavīri:
E. Vilkājs, J. Pinka, V. un A. Tumašēvici u. c.*

Piebalga-Lejasciems, stingri piekodinot nenovirzīties no norādītā ceļa un nekādā gadījumā neatstāt lielceļu, jo atvaļināto gājienam sekošot, un tos, kas atstāšot lielceļu, uzskatīšot par bandītiem un partizāniem, un kā ar tādiem arī rīkošoties.

Pusceļā starp Piebalgu un Cēsīm atvaļinātos kaņavīrus sagaidīja čekistu rota, lai tos iznīcinātu. Pateicoties tam, ka mūsu kaņavīri bija savlaicīgi brīdināti, mūsu zaudējums bija tikai 4 kritušie un viens ievainotais.

Lejasciema grupai veicās vēl labāk. Šo grupu iznīcināt bija devušies 12 augstāki polītnodaļas virsnieki ar 6 smagiem ložmetējiem. Šī »kaujas grupa« ieradās pie Lejasciema smagajā automašīnā un ieņēma pozīcijas. Bet to bija uzzinājuši partizāni un uzbruka tai. Pānikā augstie »biedri« pameta mašīnu un ložmetējus un pazuda krūmos. Mašīnu un ložmetējus pievāca

partizāni. Mūsu atvaļināie karavīri bija glābti. Daudzi no viņiem vēl šodien nezina, kāds liktenis viņus gaidīja pie Lejasciema.

Visu laiku, kamēr korpusa daļas devās savā pēdējā gājienā uz Krievijas robežas pusi, latviešu karavīri, izmantojot jebkuru radušos iespēju, atstāja savas daļas. Tas vislabāk bija iespējams, kad notika vācu lidmašīnu uzbrukumi, un arī naktīs. Bet ne visiem tas bija iespējams. Daudzi bija spiesti aiziet pār robežu līdzī bēgošajiem krieviem. Daudziem gan arī vēlāk izdevās nokļūt vācu gūstā un laimīgi atgriezties dzimtenē, bet par daudzu likteni mums ir tikai baiga nojauta.

Kāds virsleitnants, kam izdevies pie Krasnoje ciema, ap 30 km aiz Latvijas robežas, izbēgt no sarkanarmijas 639. artilērijas pulka, stāsta:

— Nonākot Litenē — nedēļu pirms kara sākšanās — domājām par bēgšanu, bet to kaut cik organizēti darīt bija grūti, jo apsardzība visu laiku bija sevišķi stingra. Ap 22. jūniju no mācībām pazuda 3 latvieši. Jau agrāk viņi bija pārrunājuši bēgšanas iespējas un domāju, ka šiem karavīriem arī izdevās izbēgt. Šai lietā pratināja kā latviešu virsniekus, tā instruktorus un publicēja aizliegumu ar piedraudējumu uz vietas nošaut katru, kas attālinātos no pulka novietojuma.

Tikko kļuva zināms, ka sākusies kara darbība, noskaņojums kļuva ārkārtīgi trauksmais. 24. jūnijā pulkā ieradās ap 400 mobilizētu krievu rezervistu, kas visi tika sabāzti telpā, kurā normāli var novietot 75 karavīrus. Naktī augšējās nāras no liela pārslogojuma lūza, un viss bars ar saucieniem »vācu bumbvedēji« pānikā metās mežā. Bija vajadzīgas vairākas dienas, lai sabijušos krievus mežā salasītu. Arī citādi pulkā valdīja pilnīgs chaoss. Visur saskatīja spieģus un no šī brīža vairs neviens latvietis par savu dzīvību nebija drošs. Nošāva kādu latviešu kareivi par to, it kā tas esot raidījis vācu karaspēkam signālus. Naktī, kad pulks sāka virzīties uz robežu, bija pēkšņi dzirdama pistoļu šaušana. Vēlāk kļuva zināms, ka pulka slepenā dienesta priekšnieks un poļitruki nošāvuši plkv.-ltņ. Pinceru.

Forsētā tempā pulks virzījās uz robežu. Bēgt nebija iespējams, jo latviešus apsargāja sevišķi uzmanīgi. Netālu no robežas pasludināja lēmumu par visu latviešu karavīru atvaļināšanu, kas nevēlas palikt armijā. Pieteicās visi, bet atlaida tikai dažus. Pārējiem norādīja, ka atvaļinās vēlāk, bet

tas nenotika. Poļitruki norīkoja patruļas atvaļināto »pavadīšanai«. Tās pašas dienas vakarā pazuda grupa latviešu instruktoru. Tos meklēt devās virsseržants, bet arī pats neatgriezās. Mani apvainoja bēgšanas veicināšanā un apcietināja. Kādam poļitrukam uzdeva doties uz Viļaku un arestēt arī manu sievu.

Pēc robežas pāriešanas latviešu apsardzība vēl pastiprinājās. Krievu atkāpšanās turpinājās dienu un nakti. Cilvēki un zirgi vairākas dienas nesaņēma nekādu uzturu, un kaļaspēks ceļmalā sāka pamest mantas. Tai pašā dienā pulku panāca vācu kustīgās vienības. Pānika, kas izcēlās pēc pirmā vācu tanku uzbrukuma, nav aprakstāma. Tālāk atkāpšanās pārvērtās pāniskā bēgšanā. Šai juceklī latviešu virsniekus izsauca uz štābu un paziņoja, ka visi arestēti un atņēma ieročus. Man paziņoja, ka piespriests nāves sods, sodu izpildīšot rīt plkst. 6. Rīta ausmā, kad pulks nokļuva Krasnoje sādžā, uzbruka vācu tanki. Izmantojot vispārējo pāniku un mirkli, kad apsardzībai norīkotie poļitruki bija aizņemti, šaujot bēgošo krievu kareivju pulī, mēs, latvieši, aizbēgām. Kāds šāviens ievainoja mani rokā, bet tomēr izdevās patverties rudzu laukā un sasniegt tuvējo mežu, kur nespēkā saļimu. Tur mani atrada vācu kaņavīri, pārsēja ievainojumu, pacienāja ar cigaretēm un parādīja ceļu uz aizmuguri.

Ne mazāk ļauns liktenis piemeklējis arī mūsu kaļa flotes kaļavīrus. Padomju savienībai okupējot Latviju, mūsu kaļa flotē kuģiem atņēma līdzšinējos nosaukumus un tos numurēja: Virsaiti ar »T-297«, trāleri Viesturu — »T-298«, Imantu — »T-299«, u.t.t. Latviešu komandu nomainīja ar krievu, atstājot tikai dažus speciālistus.

Sākoties vācu-krievu kaļam 1941. gada jūnijā, Latvijas kaļa kuģi Daugavgrīvā saņēma kaujas pavēli. 27. 6. pacēla enkuru un jūrā izgāja Virsaitis. To komandēja kapt. Mežrezcs, un uz tā atradās vēl ltn. Stūre, ltn. Kirts un 3 - 4 latviešu instruktori. Pie Sāmsalas Virsaitis notrieca kādu vācu iznīcinātāju, izlika Dancigas jomā mīnas, pēc tam Irbes šaurumā. Tallinas ostā notrieca vēl 1 vācu lidmašīnu un 1 bumbvedēju. Vēlāk tas veica sardzes dienestu Somu līcī, kur nogremdēja vācu zemūdeni un 1 desanta liellaivu. 1941. gada ziemā Virsaitis piedalījās Ļeņingradas aizstāvēšanā, iekļuva vācu mīnu aizsprostā, un tur to nogremdēja zemūdene.

Trāleri Viesturu komandēja kapt. Turovskis, un uz tā atradās vēl ltn. Alksnis un daži latviešu instruktori. Arī Viesturs no-

trieca kādu vācu lidmašīnu, bet pats gāja bojā Somu jūras līcī.

Imantu komandēja kapt. Lasis un uz tā atradās arī vltņ. Hartmanis un 2-3 instruktori. Imanta gāja bojā jau kara sākumā, pie kam tas uzskrēja kādai agrāk izliktai mīnai. Izglābās tikai 1 latviešu jūrniece.

Mūsu zemūdenes atradās Liepājas kara ostā. Nespēdams iedarbināt sarežģītos franču tipa motorus, kapt. Kļevenskis deva pavēli saspridzināt un nogremdēt Roni un Spīdolu kopā ar 3 krievu zemūdenēm. Par to viņu pašu vēlāk nošāva.

Ledlauzi Krišjāni Valdemāru un dienesta kuģi Hidrografu krievi ieskaitīja savā flotē. Tā gāja bojā Latvijas kara flote, un tās komandierus ķēra līdzīgs liktenis: 1941. g. deportēja admirāli Spādi, kapt. Meiju, Brūderi, Kuški, Jaunroni un Gūtmani, bet kapt. Rinku nošāva (skat. Šustina spriedumu).

»Baigajā gadā« Golgatas ceļu aizgājuši kopskaitā 1086 virsnieki un 3519 instruktori un kareivji.

LATVIEŠU JŪRNIIEKU TRAGĒDIJA

Boļševiku terrors simtiem latviešu jūrnieceku atrāva dzimtenei, liekot tiem izbaudīt Padomijas šausmu režīmu gan jau kara pirmajās dienās Rēvelē un Pēterpilī, gan vēlāk trimdā Kazachijā un citur.

Gandrīz neticams savā drāmatiskumā un baigumā ir divu latviešu jūrnieceku, tv. »Atis Kronvalds« matroža Fridricha S. un kurinātāja Arvīda C. piedzīvojumu stāsts par braucienu no Rīgas uz Rēveli, par tiesāšanu Rēveles kara tribunālā, par dzīvi artilērijas krustugunis uz bojāta nāvinieku burinieka Rēveles reidā un par gandrīz neticami laimīgu izglābšanos no sarkano terrora. Viņu stāsta patiesīgumu apliecina sarkano kara tribunāla spriedums, ko jūrniecekiem izdevies dabūt līdzī.

Lūk, viņu stāsts:

— Tvaikoņa »Atis Kronvalds« baigais brauciens sākās 27. jūnijā, kad no Rīgas ostas evakuēja visus tvaikoņus. »Ata Kronvalda« jūrnieceki par frontes stāvokli un cīņas izredzēm bija labi informēti, jo bija iekārtojuši slepenu radiouztvērēju matrožu telpās, pie kā visi ik dienas klausījās vācu virspavēlniecības ziņojumus. Nebija tomēr iespējams no kuģa aizbēgt, jo visus kuģus stingri apsargāja un nevienam neļāva izkāpt malā. Izbēgt

izdevās vienīgi kuģa zēnam, kas pirms dažām dienām bija sa-
līgts darbā.

27. jūnijā kuģi sāka kraut dažādas mantas, galvenām kār-
tām kofeņus, miltu maisus, cukuru, šokolādes saiņus. Saradās
ap 200 pasažieru, lielākā daļa žīdu un citu boļševiku varasvīru,
kas bija pacentušies saģērbties pēc iespējas vecākās un sliktā-
kās drēbēs. Kuģa kapteinim vairs nebija nekādas varas, bet
tvaikoņa komandēšanu pārņēma kāds krievu jūras leitnants.
»Atis Kronvalds« vēl piebrauca Mīlgrāvī, kur jūrniekiem deva
rikojumu ņemt no flotes bāzes noliktavām visu, ko vēlas. »Lau-
žiet un ņemiet ko grībat. Pārējo tik un tā dedzinās.« 4 stundas
turpinājās noliktavu izlaupišana, kuģā galvenā kārtā piedalījās
sarkanflotieši. Tai pašā laikā pie kuģa sabrauca vēl ci-
tas žīdu vieglās automašīnas ar sašautiem logiem. Daļu ma-
šīnu uzbrauca uz kuģa. Tad atraisīja virves un »Atis Kronvalds«
kā viens no pēdējiem atstāja Rīgas ostu. Jūrniekiem pavēlēja uz
klāja nerādīties, jo esot iespējams, ka kuģi no Daugavgrīvas
bākas puses apšaudīs. Tvaikoni tomēr neapšaudīja, bet kad
»Atis Kronvalds« bija jau ap 14 km jūrā aiz baltajām bojām, no
Bolderājas atskanēja 3 spēcīgu sprādzienu detonācijas.

Pērnavas reidā »Atis Kronvalds« gaidīja rikojumu doties tālāk.
Te bija pavisam ap 30 kuģu. Stāstīja, ka ostas vārtos esot no-
gremdēts viens no lielākajiem latviešu tirdzniecības kuģiem
8000 to lielais tv. »Everriga«. Tāpat Pērnavā esot uzspridzināts
Rīgas velkonis »Kaija«. Rohakilā »Atis Kronvalds« iebrauca
ostā un sāka izkraut mantas. Izcēla malā automašīnas, izkāpa
žīdi un aizbrauca nezināmā virzienā ar vilcienu.

Bez pasažieriem »Atis Kronvalds« devās tālāk uz Triigi ostu
Sāmu salā. Te tvaikonis uzņēma 7 zenītlielgabalus un 20 vīru
lielu sardzi. Latviešu jūrnieki, kas joprojām slepeni klausījās
radio, zināja, ka Latvija jau atbrīvota, bet, no otras puses, bija
dzirdējuši, ka Pēterpilī latviešus noņemot no kuģiem un sūtot
uz Sibīriju.

Kapteinis un pārējie kuģa virsnieki pārrunāja iespēju doties
uz kādu Somijas ostu. Tāpat komanda pārrunāja iespēju uzlaist
kuģi sēklī starp Igaunijas salām. Tomēr šos plānus nebija iespē-
jams realizēt, jo uz kuģa bija sardze un »Ati Kronvaldu« pava-
dīja sarkanās flotes trālerī. Bija vien jāklausa sarkano pavē-
lēm, vēlreiz nevajadzīgi izkraujot un iekraujot tās pašas mantas,
ar kuģām devāmies uz Baltišportu, kur redzējām latviešu vel-
koni »Rīgu« un upes tvaikoni »Kondoru«.

Baigākie pārdzīvojumi sākās Rēvelē. Uz kuģa šeit ieradās politruks, kas ik dienas lasīja priekšā boļševiku avīzes un sāka sludināt, cik labi klājoties padomju jūrniekiem. Bet tad vienā dienā dezertēja tvaikoņa kurinātāja palīgs G. Nu sākās pratināšana un tirdīšana. 26. jūlijā uz kuģa ieradās vesela čekistu komanda. »Ata Kronvalda« jūrnieki apgalvoja, ka par dezertieri nekā nezina, bet komandants paziņoja: »Nekas, izbrauksim malā, pastaigāsimies pa ielām, varbūt pienāks pie mums.« Pirmos paņēma S. un L. Viņus, protams, aizveda tieši uz čeku. S. pratināja atsevišķā istabā, lika stāstīt par jūrnieku kontrrevolucionāro darbību, un kad viņš to noliedza, sita pa galvu ar šautenes laidni. Kad arī tas neko nelīdzēja, pēkšņi atvēra durvis un ievēda G. Viņš izskatījās ļoti novārdzis un briesmīgi nomocīts — ziliem vaigiem, sarkanām asiņainām rokām. S. klātbūtnē vēlreiz G. pastāstīja, ka kuģa kapteinis ar virsniekiem gribējuši vest »Ati Kronvaldu« uz kādu somu ostu.

Latviešu jūrniekus pēc tam aizveda uz Rēveles cietumu, kur izdalīja pa vienam dažādās kamerās starp igauņiem. Ik nakti apcietinātos veda uz tribunālu. Vairums neatgriezās. Tie bija nāvinieki. Tos, kam piesprieda spaidu darbus un cietumu, vēlreiz atveda atpakaļ kamerās pēc viņu mantām. Lielākā daļa igauņu bija apcietināti par izvairīšanos no vispārējās mobilizācijas un par kontrrevolucionāru izrunāšanos.

16. JŪRNIKI KAĶA TRIBUNĀLA PRIEKŠĀ

»Ata Kronvalda« 16 latviešu jūrnieki sastapās 9. augustā kaķa tribunāla sēdē. Tiesātāji bija sarkanarmieši — žīdi, krievi un arī kāds latvietis. Runāt vispār neļāva. Prasīja tikai, lai apstiprina iepriekšējās izmeklēšanas rezultātus un lai atzīstas par vainīgiem. Tad tribunāls uz 10 minūtēm izgāja, lai atgrieztos un paziņotu spriedumu.

SPRIEDUMS

Padomju Sociālistisko Republiku Savienības vārdā.

Sarkankarogotās Baltijas jūras flotes kaķa tribunāls šādā sastāvā: priekšsēdētājs: 2. ranga kaķa jurists Morozovs, locekļi: brigādes komisārs Akimovs un kaķa jurists Titovs, ar sekretāru 2. ranga techniķi-intendantu Ivanovu, slēgtā tiesas sēdē Tallinā 1941. g. 9. augustā izskatījuši apsūdzības lietu pret: (minēti 16 latviešu jūrnieku vārdi)

Konstatēja: (6 jūrnieku vārdi), būdami naidīgi noskaņoti pret padomju varu, nolēmuši nodot dzimteni un pāriet ienaidsnieka pusē, 1941. g. pirmajās dienās sākuši piekopt kontrrevolūcionāru propagandu un savervējuši pretpadomju organizācijā tvaikoņa komandas locekļus: (7 jūrnieku vārdi).

Izmantojot kaŗa apstākļus, šī grupa nolēma aizvest tvaikoni uz Somiju vai fašistu spēku okupētu joslu, bet neveiksmes gadījumā — izdarīt diversijas aktu un iebraukt tvaikoni sēklī. Tādēļ, ka šo noziedzīgo nolūku paveikšanu varētu aizkavēt sardze, kas atradās uz tvaikoņa, viņi nolēma to atbruņot un sasiet, bet savu noziedzīgo soli šī pretpadomju grupa neizpildīja no viņas neatkarīgu apstākļu dēļ.

Apvainotie (5 jūrnieku vārdi), zinādami par augstāk minēto personu nodomiem, nav par to ziņojuši padomju varas orgāniem vai sardzei, kas atradās uz kuģa, ar ko izdarījuši pārkāpumu pēc RSFSR Krim. kod. 58.-12. panta. N-ras apvainojumu tiesa neuzskata par pierādītu, jo tam trūkst apstiprinājuma lietas materiālos.

Pamatojoties uz teiktā, kaŗa tribunāls apvainotajiem — (11 jūrnieku vārdi), kas apvainoti par to, ka ieiedami kontrrevolūcionārā grupā, viņi mēģinājuši nodot dzimteni un izdarīt diversijas aktu, t. i. izdarīt pārkāpumu pēc RSFSR Kr. kod. 19.—58., 19.—58.—9. un 58.—11 pantiem, vadoties no sodu lik. 319. un 320. p.

Piesprieda: (10 jūrnieku vārdi) — visiem desmit — augstāko kriminālsoda mēru — nošaušanu, konfiscējot viņu īpašumus.

S. Fridricham, Pāvila d. atņemt brīvību uz desmit gadiem, sākot ar š. g. 26. jūliju, nosūtot uz labošanas darbu nometni, konfiscējot īpašumu.

(4 jūrnieku vārdi), pamatojoties uz RSFSR Kr. kod. 58.—12. p. atņemt brīvību, nosūtot uz laboš. darbu nometnēm; (3 jūrnieku vārdi) uz 6 gadiem katru ar sekojošu tiesību zaudēšanu. (Vārds) pēc Kr. kod. 31. lpp. a un b p. uz 3 gadiem, bet (vienu) — uz 10 gadiem, ar sek. tiesību zaudēšanu uz pieciem gadiem.

Ieskaitīt viņiem iepriekšējā apcietinājuma laiku. N-ru skaitīt par attaisnotu.

Spriedums ir galīgs un nav pārsūdzams kasācijas kārtībā.

Ar oriģinālu saskan: SBFKT tiesas sekretārs, 2. ranga tehniķis — intend. V. Ivanovs.

Noraksts no noraksta pareizs: Igaunijas PSR NKVD kopējā cietuma Nr. 1 sekretārs: Pichelpu.

Jūrniekiem vēl deva atļauju pateikt pēdējo vārdu. Vairums no šīm tiesībām atteicās. 10 jūrniekus, kuļiem bija piespriesta nāve, izveda un pārējie tos vairs neredzēja.

Arī mūs aizveda atpakaļ kamerās. Pa kameras logu varēja redzēt Rēveles reidu, kur stāvēja neskaitāmi tirdzniecības kuģi un sarkanās flotes kara kuģi. Ik naktis no apcietinātajiem sastādīja ešelonus aizvešanai spaidu darbos, bet ik dienas kamerā ievada jaunus apcietinātos, kas zināja stāstīt, ka vācu kara spēks tuvojas Rēvelei.

23. augustā krievu kreiseris »Kirovs« no reida atklāja uguni uz piekrasti. Apcietinātie jūta, ka pieaug cerības, ka tuvojas atbrīvošanas stunda. Viņi nevarēja ne nojaust, kas tiem vēl gaidāms.

Nākošajā dienā apcietinātos — to starpā arī mūs — sastādīja ierindā, iedeva kofeņus, noprasīja vārdus un nakti veda uz kādu tvaikoni ostā. Bet tikko apcietinātie bija pievesti pie kuģa, jūrnieki uzsauca, ka tiem nav rikojuma apcietinātos uzņemt, atraisīja virves un attālinājās no malas. Nakts bija melna, bet reids zibsnīja vienās ugunīs. Krievu kara kuģi nepārtraukti šāva. Gaisā šalca granātu kaucieni. Apcietinātie vairs nešaubījās, ka sākusies kauja ap pašu Rēveli. Cerības uz izglābšanos visiem bija lielas.

Nākošajā dienā ap 600 apcietināto, to starpā arī sievietes, saveda uz trīsmastu motorburinieka »Venuss«. Visus 600 sadzina mazā burinieka kravas telpās, noliedza rādīties uz klāja un pēc kāda laika lūkas pavisam aiztaisīja. Kravas telpas bija tik mazas, ka ja viens ieslodzītais apsēdās, divi stāvēja kājās un gaidīja uz viņa vietu. Ik dienas ieslodzītajiem izsniedza ūdeni un 300 gr maizes. Šī maize bija tā sapelējusi, ka to pārlaužot kūpēja zaļi putekļi. Pāri kuģim nemitīgi kauca granātas un svilpa lodes. Pie tam vecais burinieks nespēja kustēties, jo īgauņu jūrnieki bija paspējuši sabojāt tam motoru. Neskatoties uz to, sarkanie ar velkoņiem izvilka burinieku reidā un noenkuroja tieši starp kara kuģiem un krastu. Gaisa kravas telpās ar katru brīdi kļuva neciešamāks. Divi vīrieši, starp tiem viens vecākais leitnants, kļuva ārprātīgi. Ar putām uz lūpām tie sāka trakot. Arī sarkanie sargi vairs nevarēja izturēt nemitīgo granātu kaušanu un sāka saukt velkoņus. Velti. Rēvelē jau valdīja pilnīgs chaoss. Osta dega jau ceturto dienu. Jūrā kā melns sniegs krita pelnu plēnes un lieli ogļu gabali.

Gaisa kravas telpās kļuva mazāk un mazāk. Bija grūti elpot.

Starp ieslodzītajiem sāka izplatīties kāda dīvaina slimība. Kājas kļuva zilas, sāka pampt un strutot. Ar šo slimību sasirga 20 vīru.

Ieslodzītie sāka vest sarunas ar sargiem, lūdza novest viņus malā un tādā gadījumā solīja rūpēties, lai arī sargus nenošauj. Bet sargi atbildēja: »Kas būs mums, tas būs arī jums. Tikai pagaidām mēs stāvam par jums drusku augstāk.« Viņi tomēr nebija vairs tik brammanīgi.

Pēc 4 dienām — 28. augustā tomēr arī sargiem pietika. Viņi noprasīja, vai starp ieslodzītajiem ir kāds, kas prastu taisīt buņas. Viņi braukšot ar laivām malā, vedīšot sarunas un lūgšot maizi. Uz klāja devās 6 vīri un divām laivām pierīkoja buņas. Jau vairākas dienas ieslodzītie bija gatavojušies izlauzties, taču sardze bija pārāk modra un arī tagad, pēc buņu sarīkošanas, ieslodzītos sadzina atpakaļ. Kravas telpās varēja redzēt, ka sargi skraida pa klāju un bļautās. Tad pēkšņi viss aplkusa. Ieslodzītie nodomāja, ka sargi, acīm redzot, sagatavojuši kuģa uzspīdzināšanu un paši aizlaidušies. Uz saucieniem neviens vairs neatbildēja. Tad drošsirdīgākie izlauza lūkas un devās uz klāja. Pirmais no kravas telpas izkāpa C. Patiešām — sargi bija aizmukuši, bet kuģi bija nolemts nogremdēt ar artilērijas šāvieniem.

Pirmajiem uz klāja sekoja pārējie. Uztraukums bija pārāk liels. Nebija vienotas vadības, un uz mazā burinieka klāja vienā reizē sāka rīkoties ap 500 vīru. Burinieks atradās reidā, pie tam ap pus kilometru no krasta, kuņu vēl pārvaldīja boļševiki, bet ap 10 km no otra krasta, kur jau atradās vācu kaņaspēks. Bija skaidrs, ka jāmēģina nokļūt uz attālāko, vācu ieņemto krastu. Bet vienotas vadības trūkuma dēļ šo nodomu bija ļoti grūti realizēt. Jūrnieki — igauņi un latvieši — sakā vilkt enkuru. Bet tad — tas gāja pārāk lēni, — atrada dzelžus un stieņus, ar kuriem enkura ķēdi vienkārši pārlauza.

Krievu kaņakuģi jau pazuda aiz apvāršņa. Rēvele dega. Pus km no burinieka vēl šaudījās sarkanie. Pārliēk uztraukuma dēļ uz burinieka tomēr nevarēja un nevarēja radīt kārtību. Pagāja divas stundas, kamēr jūrniekiem izdevās uzvilkt pirmo buņu. Pārējie tikmēr bija vēlējuši kapteini un izvēlējuši kādu igauņu aizsargu priekšnieku. Tam bija autoritāte, bet nebija zināšanas kuģa lietās. Un kamēr burinieks stāvēja nevarīgs reidā, pie tā airu laivā piebrauca divi boļševiki. Viens no tiem ievainots. Pašlaik tie taisījās kāpt uz kuģa, kur viņus

viegli varētu atbrūņot, kad pēkšņi kāds neuzmanīgi izrunājās: »Mēs gribam doties pie vāciešiem.« Boļševiki tūlīt no kuģa atstūmās un irās uz krievu kaņakuģiem. Laimīgā kārtā tomēr kaņakuģi jau devās prom, un šie boļševiki tā palika Rēveles reidā.

Drīz pēc tam ieradās vēl otra laiva ar kādu sarkano virsnieku. Arī to neuzmanīgā kārtā atlaida. Viņš devās atpakaļ uz krastu un droši vien būtu ieslodzītos nodevis, bet pa to laiku beidzot buras bija tik tālu sakārtotas, ka vecais »Venuss« sāka kustēties. Pa zemūdeņu aizžogiem manevrējot, burinieks lēni devās uz vācu ieņemto krastu. Ostā doties nebija ko domāt, jo tur krustu šķērsu gulēja nogremdēti un grimstoši kuģi. Tuvojoeties krastam, burinieku sagaidīja artilērijas uguns, bet uz ātru roku sašūts igauņu nacionālais karogs uzvijās mastā. Visi 600 ieslodzītie sāka dziedāt Igaunijas himnu, un kad burinieks pēc brīža uzkrēja sēklim, vācu kaņavīri jau saprata, ka tiem nav darišana ar boļševikiem.

Ļaudis uz burinieka »Venuss« bija novārguši līdz pēdējam, taču sajūsma bija neapraktāma. Trīs igauņi lielā priekā metās pār malu aukstajā ūdenī un peldus devās uz vācu krastu. Drīz pēc tam atbrīvošanas stunda sita arī pārējiem. Ieslodzītos igauņus un latviešus noveda Rēvelē, kur tiem izsniedza dokumentus un atļāva doties katram uz savu māju. Apm. 20 latviešiem radās izdevība doties atpakaļ uz dzimteni ar Alojās brīvprātīgo uzvedzēsēju mašīnu, kurās šoferis bija laimīgi paglābies. —

Līdzīgu likteni piedzīvojuši arī daudzi citi latviešu jūrnieki. Ir ziņas, ka jau 1941. g. jūlija un augusta mēnešos lielākā daļa dzīvi palikušie latviešu jūrnieki izsūtīti uz tālās Kazachijas sālsjūrām un ezeriem.

Kādam no viņiem, pēc vairāk nekā 14 Padomijā pavadītiem mēnešiem 1942. g. rudenī izdevies atgriezties dzimtenē. Viņš stāsta:

— Tvaikoņa »Astras« komandai no Latvijas bija jāšķīras vēl pirms kara sākšanās. 1941. gada 15. maijā »Astra« ar kravu nocietinājumu izbūvei Dago salā atstāja Rīgu, dodamās uz Lebtmu. Saduroties ar peldošajiem ledus gabaliem, tvaikonis dabūja sūci. No Dago salas to nosūtīja remontā uz Ļeņingradu, kur nonācām 14. jūnijā. Uz kuģa novieto bruņotu sardzi, bet mums aizliedz klausīties radio.

Jūnija beigās, īsi pēc kara sākuma ar Vāciju, rikojums 11 personām no mūsu kuģa sakravāt mantas; bez manis vēl 2. mech., trešajam mehaniķim, telegrafistam un 8 apkalpes locekļiem. Mūs noņēma no kuģa un aizved ostas rajona kazarmās, kur priekšā jau daudz citu jūrnieku no Latvijas un Igaunijas kuģiem. No daža kuģa visa apkalpe, no citiem tikai daži vīri. Mūsu pulciņš ātri aug, taču neviens mums nesaka, kas ar mums notiks tālāk. Pēc kādām dienām kazarmās izceļas dizentērija. Ārsta palīdzības nav. Slimos novieto kādā skolā, kur par tiem rūpējas kāda židiete. Naktīs ierodas bruņota sardze un dažus aizsauc sev līdz. Jau baigu nojautu pilni, gaidām savu kārtu. Vēl aizved tvaikoņa »Rauna« pirmo virsnieku, ledlauža »Kr. Valdemārs« kapteini un mana kuģa mech. »Sveicini sievu un bērņus,« viņš saka atvadoties. Kas zina, varbūt rīt nakt būs kārtā man pašam?

6. aug. Ļeņingradas stingri apsargātajā ostas teritorijā ieripoja gaŗas preču vagonu rindas. Tajos sadzina latviešu un igauņu jūrniekus un sākās brauciens nezināmā virzienā.

Ceļš bija ilgs un grūts. Viss ešelons ar apm. 250 latviešu un igauņu jūrniekiem dažās nedēļās likločiem brauca pa padoņijas Eiropas daļu, bet pie Kuibiševas tas novirzījās uz Ufu, no kurienes atkal pa aplinku ceļiem to novadīja tālāk uz dienvidiem, līdz apm. pēc mēneša bija sasniegta Arala jūŗas stacija, uz paša Arala jūŗas krasta. Uzzinājām, ka neesam te pirmie latvieši un igauņi. Priekš dažām nedēļām šurp bija atvests kāds cits ešelons ar latviešu jūrniekiem, kas no Ļeņingradas bija izsūtīti jūlijā. Gandrīz visi tie bija novietoti necilvēcīgi smagos darbos Arala jūŗas salu sālsraktuvēs, bet daži labākie amatnieki no viņu vidus atraduši nodarbošanos pašā Arala jūŗas pilsētīņā.

Pie Arala jūŗas pavadītajā nedēļā, kad visiem ešelona jūrniekiem bija jāapmetas šaurās un netīrās barakās, jaunos atbraucējus pamazām pārņēma sašutums un izmisums. Daudzināto labo darba apstākļu vietā te strādnieki izpelnīja augstākais līdz 4 rubļ. dienā, bet pusdienas vien t. s. »strādnieku ēdnīcās« maksāja 6 un 7 rubļ. Jūŗas salās iekārtotajās sālsraktuvēs boļševiku uzraugi ar latviešu un igauņu jūrniekiem apgājās kā ar vergiem, »darba ražības« pacelšanai lietojot pat pletnes. Normu neizstrādājušajiem algu ieturēja un atņēma arī maizes kartītes.

Izejas nebija: bēgšana no šejienes likās pilnīgi neiespējama.

7 igauņu puīši bija notiesāti uz 10 g. spaidu darbos par bēgšanas mēģinājumu. Arala ezerā daudz saliņu. Igaunī dabūjuši laivu un iecerējuši izklūt brīvībā. Laimīgi sasnieguši krastu, laivu aizstūmuši no krasta un nogremdējuši, bet pēc tam izrādījies, ka bēgļi nav piebraukuši vis cietzemes krastam, bet citai salai. Dažas dienas vēlāk izbēgušos uz salas atradusi čekas lidmašīna, sekojusi »tiesa« un cita — vēl ļaunāka nometne.

Ešelonam, kuŗā braucu, Arala jūras katorga gan pagāja secen. Pēc septiņām dienām vilcienu sūtīja vēl tālāk uz dienvidiem, cauri Dienvidkazachijas apgabalam. Vēlāk, tuvojoties Uzbekijas galvas pilsētai Taškentai, divi latviešu jūrnieki ešelonu pameta un devās meklēt glābiņu uz savu roku. Viņu līdzbraucēji zināja stāstīt, ka abi bēgļi nodomājuši no Taškentas sasniegt tūkstošiem kilometru tālo Vladivostoku.

Nedēļas laikā jūrnieku ešelons paveica atstatumu no Arala jūras līdz smilšu tuksnešu apņemtajam Kazachijas milzu ezeram Balchašam. Sākumā ešelons apstājās Balchaša ostas pilsētiņā Burļu-Ķubē. Te apmēram 100 jūrniekiem ešelons bija jāatstāj un jāpārvietojas uz ezera lielā prāmja, kas latviešus un igauņus noveda uz Balchašas pilsētiņu. Pārējie ešelona jūrnieki palika Burļu-Ķubes ostas barakās.

Trešā dienā pēc iebraukšanas Balchašas pilsētiņā mūs sāka izdalīt jaunus darbos. Kāds Pētersons, kas diez kāpēc bija mainījis uzvārdu uz Petrašūnas, pats sameklēja mūs un izrādīja lielu interesi par mūsu gaitām. Bijām ļoti vaļsirdīgi. Stāstījām viņam par dzīvi Latvijā pirms boļševiku ienākšanas, par mūsu jūrnieku darbu boļševiku aizbildniecībā un par smago braucienu no Ļeņingradas . . . Petrašūnas juta mums līdzī un pat apņēmas sagādāt mums piemērotāku darbu, lai mums nebūtu jābrauc sālsraktuvju darbos. Mani un vēl dažus latviešu jūrniekus padomju inženieris vietējām boļševiku iestādēm uzdeva par lietpratējiem elektromontieriem, un izdabūja arī atļauju nodarbināt mūs savā vadībā pie elektrisko līniju izbūves. Tā septiņi vīri palikām pilsētiņā, bet pārējos latviešus un igauņus liktenis spieda — kā mums toreiz likās — uzņemt smagāku pārbaudījumu — darbu ezera salu sālsraktuvēs vai uz mazajiem zvejas kuģiņiem.

Pēc pāris nedēļām tomēr nopratām, ka arī mūsu daļa nav apskaužama. Par vēlu uzzinājām, ka »līdzjutīgais« Petrašūnas agrāk bijis čekists kaut kur Ļeņingradā, kur tas apzadzies un

par sodu nosūtīts darbā uz Balchašu. Mums parādītā zēlsirdība negodā kritušajam čekistam bija sevišķi izdevīga: viņš nodrošinājās ar darba spēku, kuru varēja izmantot pēc patikas ar pastāvīgiem draudiem, ka nepaklausības gadījumā paziņošot čekai visu to, ko vaļsirdīgi bijām stāstījuši pirmajās dienās...

Smagā darbā un pastāvīgās bailēs no nodevības pagāja daudz nedēļu un mēnešu. Ziņas no kara lauka bija ļoti trūcīgas. Līdz Vidusāzijai tās pienāca sagrozītas, boļševiku propagandas un lielības pārpilnas. Tomēr jau 1942. g. janvārī izsūtītajiem latviešu un igauņu jūrniekiem uz pašu ādas bija jāizjūt, ka Padomijas stāvoklis kļūst arvien ļaunāks. Sākās arī jūrnieku mobilizēšana. Pirmajā mobilizācijas posmā no latviešu un igauņu jūrniekiem paņēma ap 100 cilvēku.

Otrs mobilizācijas posms risinājās februāra beigās un marta sākumā, kad no Balchaša uz Padomijas Eiropas daļu aizveda ap 20 latviešu un igauņu. Petrašūnasa varā nokļuvušos 7 vīrus, par spīti bijušā čekista pūlēm paturēt tos savā kalpībā arī turpmāk, mobilizācija skāra 15. aprīlī.

Mēroju tālo ceļu uz kādu mobilizēto apmacības nometni Nižnij-Novgorodas apkārtnē.

Īsais apmacības laiks nometnē pagāja, sagatavojot vai vienīgi durkļu cīņai, pie tam apmacāmo rīcībā bija tikai no koka darinātas šautenes un butaforiski lielgabali un tanki. Jūnija vidū apmacītos padomju pulku papildinājumus raidīja uz kādu frontes ziemeļu sektoru, no kurienes man arī izdevās nokļūt dzimtenē. —

Vēl viens stāsts. Pēc 11 smagiem un drūmiem mēnešiem, pavadītiem posta un bada zemē Padomijā, 1942. g. vasarā dzimtenē atgriezās kāds latviešu jūrnieks, kuņš bija mērojis bezgalīgajos klajumos turpat 14.000 km, piedzīvodams un pieredzēdams visas padomju režīma šausmas. Lūk, viņa stāsts:

— »Uz Ļeņingradu!« — tāda ir poļitruka pavēle, un latviešu tvaikoņi »Turaida« un »Saule«, lietuviešu »Marienpole« un liels skaits mazāku velkonīšu, motorlaivu un jachtu garā rindā, baltas putas šķeldami, traucas uz ziemeļiem. Tas notiek 1941. g. 26. jūnija pievakarē, bet 14. jūlijā, iebraucot Ļeņingradā, no lielās kuģu karavānes ir palicis tikai viens. Pārējie gan gaisa torpēdu, gan mīnu iznīcināti pazuduši Baltijas jūras dzelmē līdz ar visu kara materiālu, pārtikas līdzekļu un bēgošo boļševiku kravu.

NKVD (čeka), kuŗai spiegi ir visās vietās, uzzinājusi, ka uz mūsu tvaikoņa ir daudz padomju varai naidīgi noskaņotu jūrnieku. Tādēļ tūdaļ sākās kratīšana un pratināšana, kuŗas rezultātā mani un vēl dažus citus apcietina un augusta vidū kopā ar 300 citiem latviešu un igauņu jūrniekiem noved stacijā, lai 7 vagonos transportētu nezināmā virzienā. Sākās gaŗš un grūts brauciens — dienām un naktīm. Cauri Kuibiševai un Čkalovai virzās apcietināto jūrnieku transports slēgtos lopu vagonos. Četras dienas neizsniedz ne lāsītes ūdens, ne gabalu maizes. Laimīgs ir tas, kam kādā stacijā pret kabatā palikušo pulksteni, ziepēm vai apaviem un drēbēm izdodas iemainīt kādu kukuli maizes. Bet jo tālāk brauc, jo grūtāk kaut ko sameklēt — ir ļaudis, kas atklāti pasaka: »Paši neesam redzējuši maizi.«

Brauciens rit tālāk — Uraļska, Balchaša ezers, Alma-Ata — Kazachijas galvas pilsēta un tad beidzot sasniegts ceļa mērķis Burļu-Ķube. Te arī sākās lielā gūstekņu transporta izdalīšana. 20 latviešu un igauņu jūrniekus izceļ mazajā Abgazijas salā. Te ierīkots zivju pārstrādāšanas punkts, kur gūstekņiem jāveic visnetīrākie un grūtākie darbi. Dzīvošanai saceltas šķirbainas dēļu barakas, kuŗām cauri velk vējš. Ēdienu reizēs izsniedz kaut kādu zivju atkritumu un samazgu putru ar cietu un melnu maizi... Viens otrs drosmīgāks vēl domā par bēgšanu, jo sardzes te nav nekādas, taču visapkārt salīņai, cik tālu vien skats sniedz, ir tumšs un netīrs ūdens, un komisārs pirdzīgi nosmīn: »Jau 20 gadu te nevienam nav laimējies izkļūt citādi kā tik ar atbrīvošanas pavēli pēc soda izciešanas, vai arī sākot pēdējo ceļojumu uz mazo kapsētu ezera otrā krastā!«

Pārējos latviešu un igauņu jūrniekus ved tālāk uz Bertisu — Balchaša priekšpilsētu, kur atkal sadala. 10 latviešu jūrniekus aizsūta uz sālsraktuvēm. Pārējos nosūta uz Burļu-Baitalu, Sargomi (ap 18 km tālāk). Pa ceļam Uraļskas pilsētā paliek saslimušie. Burļu-Baitalā sākās arī manas darba gaitas — sākumā tāpat zivju tīrīšanas barakās, vēlāk kā mēchanikim uz velkonīša »Krasnij Kazak«. Burļu-Baitala atrodas ap 250 km no tuvākā dzelzceļa un apkārt tai tāpat tikai ūdens, dzeltēna smilts un melnas klintis.

Oktobrī mani kopā ar citiem jūrniekiem nosūtīja darbos tālāk uz ziemeļiem, un šajā braucienā, ap 100 km no Balchaša, kādā mazā stacijā ieraudzījām apsargātus vagonus. Kas tur? —

baigas nojautas sagrābj latviešu jūrniekus, un vakara krēslā mēģinām piezagties vagoniem. Un tiešām — no tiem skan nogurušas, nomocītas balsis latviešu mēlē... Otrā rītā esam liecinieki skatam, kad no vagoniem vienu pēc otra dzen laukā bezgala novājējušus, bārdām un matiem apaugušus, drēbju skrandās tītus stāvus. To ir skaitā 70 — visi vīrieši. Izmantojot rīta krēslu, man izdodas nokļūt tieši pie tautiešiem, un tā reizē ir priecīga un bezgala skumja tikšanās. Klusējot vīri paspiež viens otram rokas, un asaras negribot rit pār iekritušajiem vaigiem...

»Cik daudz jūs te esat?« pagūstu pajautāt. Klusa atbilde: »Maz vairs esam pāri palikuši...« un tad jau atkal čekisti ar lamām un kliegzieniem dzen izsūtīto tautiešu pulciņu tālāk. »Sveiciniet manu māti Latvijā, ja jums reiz izdotos skatīt mūsu mīļo tēvzemī!« atvadoties vēl uzsauc kāds izsūtītais — Ilģuciema fabrikas inženieris. Kāds skolotājs no Rīgas tāpat piemin savu sievu... Un tad mazā tautiešu grupiņa pazūd rīta krēslā.

Kurp aizvijas viņu ceļš — gan to mēģināju vēlāk izzināt, taču stacijas dežurants tik atmeta ar roku — tālu, tālu...

Oktobra beigās, kad atgriezāmies atpakaļ Burļu-Baitalā, saslimu ar dzelteno slimību un tīfu. Mani novietoja »slimnīcā« — aukstā un tumšā šķūnī. Pārējie latvieši mani tomēr paglāba no drošas nāves, kurinot paši krāsnis un gādājot arī kaut kādu ēdamo, jo slimnīcas uzturs ir tīrais bada ēdiens. Tikai janvārī, par brīnumu slimnīcas »personālam«, izveseļojos un sāku atkal strādāt.

Februāra beigās Burļu-Baitalā ierodas kāds poljitruks un aicina latviešus pieteikties jaundibināmā latviešu divīzijā, lai cīnītos par »brīvo un laimīgo padomju dzimteni«. Puišiem priekā iemirdzas acis — nu taču reiz būs izdevība nokļūt tuvāk dzimtenei un varbūt vienam otram arī laimēsies to sasniegt. Sākas atkal ciešanu pilns 16 dienu brauciens tumšā, šaurā lopu vagonā, bez maizes un siltuma. Latviešu puiši tomēr iztur visas grūtības un 16. martā sasniedzām Gorkiju. Brīnāmies, kādēļ jaunā divīzija nosaukta par latviešu, jo tajā divi trešdaļas ir žīdu un krievu. Atbraucējiem ierāda mitras un smirdošas zemnīcas pa 15 kopā. Ieročus un drēbes neizsniedz. Kaņavīri novājē acīm redzot, jo ēdiens ir neapraķstāmi slikts — rītos puslītrs ūdens un miltu savārijums, pusdienās 170—200 gr maizes, vakarā tā pati zupa. Disciplīnas divīzijā nekādas, tādēļ arī notiek kuriozitātes un vienā dienā par pulka komandieri ieceļ pulka

pavāru. Aprīļa sākumā un vidū nometnē vairākkārt lepnā limuzinā atbrauca arī Latvijas boļševiku dižbiedri: Kalnbērziņš — Zaķis un Vilis Lācis, kas stāsta par lielām »uzvarām« — Daugavpils, Ķegums, Valmiera un Rūjiena esot jau boļševiku rokās un 1. maija svētkus atkal varēsot svinēt Rīgā... »Biedri, komisār, kādēļ mums tik slikts ēdiens?« kāds latviešu jūrnieris iedrošinās pajautāt Kalnbērziņam, un tas ātrumā pavisam vaļširdīgi atbild: »Padomijā tā ēd visi, kad tiksit atkal Latvijā, gan tad paēdisit.«

Aprīļa vidū beidzot pienāk sengaidītā ziņa — braukt uz fronti. Tikai trešai daļai ir apavi, pārējie kājas satinuši maisos, lupatās un cits pat avīžu papīrā, taču uz fronti grib visi, jo tā vienīgā izdevība izbēgt šausmu režīmam. 19. aprīlī pārguruši un nomocīti lopu vagonos sasniedzam Maskavu. Arī te kaŗavīru apgāde nav labāka, tie saņem tikai 200 gr maizes dienā un šad tad dažam laimējās iegūt apģērbu un zābakus, kas novilkti kritušajiem. Civildzīvotāji šai laikā nesaņem neko, tādēļ arī nebrīnāmies, kad redzam uz ielām badā un slimībās mirušo liķus.

21. aprīlī mūs sūta vilcienā tālāk Staraja Rusas virzienā, bet tāls ceļš jāmēro arī kājām. Tas ir nomocošs gājienš, pārtikas nav tikpat kā nemaz, iet var tikai naktīs, jo pa dienām nemitīgi visus ceļus kontrolē vācu lidmašīnas, tādēļ arī kaŗavīri, gaismai austot, uzmeklē meža biežokņus, kur sniegā un slapjumā, pusdzīvi aiz bada un noguruma, pavada dienu. Trešdaļa kaŗotāju paliek ceļā jau pirmajā dienā, bet arī pārējās dienās neizturīgākie viens pēc otra paliek nopakaļus rotām un vadiem. Un tā tikai nepilna puse 8. maija pievakarē sasniedz frontes joslu. Pārtiku, kā parasts, neizdala, un lai paglābtos no bada nāves, kaŗavīri mēģina vārīt kritušu zirgu gaļu, kas smird pa gabalu nejauki un to var ēst tikai stipri saceptu. Bet »maizi« mēģina cept no sasalušiem kartupeļiem, kuŗus atrod zemnieku pamestajos laukos...

4. maijā visus kaŗavīrus sadzen mītiņā, jo, lūk, no Maskavas pulkveža tērpā atbraucis pats Žanis Spure. Saprotams, stāsta atkal to pašu sen dzirdēto dziesmu par boļševiku neatturamo »uzvaras gājienu«, bet beigās atkal pavisam vaļširdīgi pasaka, ka jau mēnešiem neesot saņēmuši neviena vācu gūstekņa. Pirmajam, kas tagad to atvedišot, kā atzinību izsniegšot sarkanās zvaigznes ordeni, apģērbu, apavus, pārtiku un šņabi. Saprotams, augstā komisāra pavēle jāpilda, un tūdaļ izrauga

izlūku vienību, kuŗā par laimi iedala arī mani. Pusnakts stundā izlūku vienība dodas bīstamajā naktis gaitā. Jūtu, ka tuvojas ilgi gaidītais brīdis: ceļš uz dzimteni. Un tiešām, izgājuši cauri boļševiku pirmajām līnijām, kuŗas robežo pūstošas liķu kaudzes, izlūku vienības vīri saduŗas ar vāciešu sardzi. Notiek īsa, bet asa cīņa, kuŗā tūdaļ izmantoju apstākļus un pievienojos vāciešiem, kuŗi pārējos izlūkus iznīcina līdz pēdējam vīram.

Otrā dienā vācu vienības komandierim nodevu bij. Latvijas kuŗakuģa »Viesturs« karogus — vimpeļus, kuŗus, glabādams pie sevis iznēsāju 14.000 km gaŗajā ceļā cauri padomijas ellei. —

Līdzīgā ceļā no Araļskas atgriezās un 1944. g. Kurzemes frontē Ziemassvētku kauju laikā pie latviešu leģionāriem pārņāca kāds tvaikoņa »Skrunda« jūrnieks.

LATVIEŠU DZELZCEĻNIEKU UN ŠOFERŪ LIKTENIS

Ar jūrniekiem līdzīgā liktenī nācies dalīties arī ļoti daudziem latviešu dzelzceļniekiem un šoferiem. Tautas Palīdzībā reģistrēti par pazudušiem 612 jūrnieki, 746 dzelzceļnieki un 1179 šoferi.

Kāds lokomotīves kurinātājs, pēc Padomju savienībā pavadītiem 6 mēnešiem laimīgi atgriezies dzimtenē, stāsta:

— 23. jūnija pievakarē no Kalpaka depo man mājās atnesa paziņojumu — steidzīgi ierasties darbā. Mani iedalīja uz lokomotīves un pavēlēja braukt uz Rīgas pasažieru staciju, kur lokomotīvi jau gaidīja apm. 20 lielo pasažieruvagonu gaŗš vilciens. Visi vagoni bija piebāzti NKVD — čekistu kuŗaspēka komisāriem, viņu sievām un kareivjiem. Kalpaka depo mums bija pateikts, ka vajadzēšot braukt tikai līdz Daugavpilij. No turienes mums ļaušot atgriezties Rīgā.

Tas tomēr nenotika, un caur Rēzekni, Abreni, Gulbeni un Valku nokļuvām Pleskavā. No Pleskavas braucām uz Novgorodu. Tur naktī atstājām gaŗo sastāvu, un lokomotīve viena devās uz Ļeņingradu. Ļeņingradā iebraucām 7. jūlijā. Lokomotīvi nodevām Ļeņingradas-Varšavas stacijas depo. Bijām neapskaužamā stāvoklī: nebija ne naudas, ne drēbju. Solīja sūtīt atpakaļ uz Rīgu pēc citām lokomotīvēm, bet tie bija meli: Rīga tad jau bija vācu rokās, lai gan par to uzzinājām tikai vēlāk.

Ļeņingradā saņēmām pavēli palikt dzelzceļa dienestā. Brigāžu telpās atradām priekšā vēl daudzus citus latviešu dzelzceļniekus. Mūs ieskaitīja Ļeņingradas dzelzceļa »TC—2«, iecirkņa dienestā. Latviešu brigādes izjauca, sadalot pa vienam latvietim krievu brigādēs. Man nācās braukt par kurinātāju uz lokomotīves, kas veda materiālus uz Lugu.

Jūlija beigās visi Ļeņingradā sapulcinātie latviešu dzelzceļnieki saņēma rīkojumu ierasties Jaroslavjā. Tur dzīvojām vagonos. Bijām ap 300 latviešu dzelzceļnieku.

Pēc divām dienām visus latviešus sadalīja trijās grupās un norīkoja darbā uz Sonkovu, Jaroslavju un vēl kādu trešo depo. Es kopā ar 30 citiem latviešiem paliku Sonkovas depo, Jaroslavjas dzelzceļa mezglā.

Līdz augusta beigām vadījām pasažieru, municijas, kaņavīru transporta un citus vilcienus posmā starp Sonkovu un Pestovu, bet pēc tam, līdz oktobra beigām, mums atļāva braukt vairs tikai uz balasta vilcieniem. Darbs nebija smags, bet visi salām, jo Rīgu bijām atstājuši vasaras drēbēs un ziemas drēbes neizsniedza.

Novembra sākumā mums paziņoja, ka visiem latviešiem jāevakuējas uz Uraliem. Nu vairs nevarējām kavēties. Kopā ar dažiem citiem sarunājām bēgt.

Kādā tumšā vakara izzagāmies no mītnes un devāmies Višnij-Voločkas virzienā. Mūs vairākkārt aizturēja, bet uzrādot dzelzceļnieku apliecības un apgalvojot, ka ejam meklēt savas ģimenes, kas nometinātas Višnij-Voločkas apkārtnē, mūs atbrīvoja. Pēc pāris nedēļām sasniedzām Višnij-Voločku, no kurienes devāmies vairāk uz dienvidiem, Toržokas virzienā, līdz beidzot 17. nov. laimīgi nokļuvām pie vācu kaņaspēka. Tālākais ceļš uz dzimteni vairs nebija grūts. —

Kāda Rīgas uzņēmuma šoferis stāsta:

— Svarīgiem valsts uzdevumiem mūs mobilizēja jau 12. jūnijā. Bez rīkojumiem 2 dienas nogaidījām Vienības laukumā. 14. jūnijā mums uzdeva novest uz Rīgas staciju apcietinātos latviešus. Šis darbs bija briesmīgākais, ko jebkad dzīvē esam piedzīvojuši, jo redzējām, cik nežēlīgi un cietsirdīgi čekisti sita latviešu patriotus un nīrgājās par viņu ģimenes locekļu un piederīgo vaimanām. Dažas dienas vēlāk saņēmām turpmākos uzdevumus — doties uz Ventspili un piedalīties aerodroma izbūves darbos. Tādā pašā uzdevumā nokļuvām arī Tukumā un

Cēsis. 27. jūnijā sākās boļševiku atkāpšanās. Mūsu automašīnas piekrāva ievainotiem sarkanarmiešiem, kuŗa materiāliem, degvielām un lika braukt līdz robežai. Tur mūs sagaidīja krievu šoferi, kas bija tik labi sava 'amata pratēji', ka nespēja mūsu mašīnām iedarbināt pat ne motorus. — Bija jābrauc mums. Redzot, ka mēs ar labu braukt pāri robežai negribam, čekisti apsdās mums blakus un pavēlēja turpināt ceļu uz Ļeņingradu. Kāds no šoferiem gan mēģināja glābties ar viltību, benzina vietā automašīnā iepildot kādu šķidrumu, taču čekisti viltību atklāja un nolēma šoferi nošaut. Tā kā auto vadītāju tomēr tūka, sprieduma izpildīšanu — nošaušanu atlika līdz nokļūšanai Ļeņingradā, 29. jūnijā to arī sasniedzām. Bija vērojama pānika. Stacijās drūzmējās kilometriem garas iedzīvotāju rindas, lai evakuētos uz laukiem. Ļaužu drūzmā šaudījās nobijušies čekisti. Pateicoties šai pānikai 30. jūnijā visus 9 auto vadītājus atlaida atpakaļ uz dzimteni. Cauri Pleskavai un Ostrovai, kuŗas vairākkārt bombardēja vācu lidmašīnas, nokļuvām līdz Rītupei. 11. dienā laimīgi sasniedzām Rīgu. —

Kāds cits šoferis stāsta:

— 18. jūnijā Uzvaras laukumā šoferus sadalīja grupās, pa 50—60 mašīnu katrā, un pavēlēja braukt Daugavpils virzienā. Atstarpe 30 līdz 50 soļi. Katras kolonnas pirmajā un pēdējā mašīnā bija novietotas čekistu grupas. Visu laiku ap kolonnu riņķoja kādā vieglā mašīna ar čekas virsniekiem, braucot gan pretim, gan atkal no aizmugures pabraucot garām.

Nevērojot šo apsardzi, Krustpilī kāda mašīna ar visu šoferi bija pazudusi. Pēc jūtama satraukuma un mazas atpūtas drīz vien dzina atkal tālāk. Netālu no Krustpils stacijas ēkām uz sliedēm stāvēja četri pasažieru vagoni, pilni čekas virsniekiem. Acīs dūrās labie apgērbi, jautrais garastāvoklis un labi koptās tumšās austrumnieku sejas. Tie bija vadījuši latviešu deportācijas Krustpils apkārtnē un tagad gaidīja tālāku transportu.

Daugavpili latviešu šoferus ar visām mašīnām nodeva kādas sarkanarmijas būvniecības rīcībā. Pavadoņi savāca mantiņas un taisījās ar vilcienu atpakaļ uz Rīgu. Kāds šoferis atgādināja savam līdzbraucējam:

»Jūs taču piekām dēja uz sešām nedēļām šoferu kursus, un nu jau pēc 3 dienām taisāties projām. Es nevarēšu parakstīt apliecību par kursu beigšanu.«

»Nekas,« tas pasmaidīja.

»Bet sakait šķīroties tā nopietni, vai šis brauciens mums šoferiem arī nozīmē masu izsūtīšanu?«

»Laikam gan,« čekists noņirdza.

Nākamo dienu šoferiem deva brīvu, lai sakārtotu mašīnas un apkoptos. Pievakarē atbrauca dižāks čekists, stādījās priekšā par »načaļnik strojeņija« un īsi paziņoja, ka šoferi pakļauti viņam pēc kara likumiem. Praktiski iznāca, ka bijām iekļauti vergu nometnē, ko apsargāja mašīnpistolēm bruņoti čekisti. Nometne būvēja lidlauku, un tās kodols bija apm. 1000 krievu darba vergu. Šoferu stāvoklis iznāca mazliet labāks, jo darba braucienos nācās pabūt arī ārpus būvvietas, kaut arī vienmēr bruņotā pavadībā.

Nometnē bija tikai viegli sodītie, uz 3—5 gadiem. Parastais viņu vervēšanas veids tāds: sādžā iebrauc čekas smagā mašīna, saukta »čornij voron« (melnais krauklis), pietur te un tur, pēc saraksta savāc izmeklētos, noved aprinča pilsētā, kur tribunāls pasludina piespriestos gadus. Tad tā pati mašīna nogādā savāktuvē transportam uz darba vietu.

Papildus šim kodolam no apkārtējiem pagastiem bija sadzīts ļoti daudz latviešu zemnieku — zirdzinieku. Par laimi šoferiem šo spaidu darbu nometni izbaudīt nācās tikai dažas dienas, jo 22. jūnijā sākās karš ar Vāciju. Pēc kādas nedēļas sarkanie jau atkāpās un tad ar draudiem un ieročiem šoferus piespieda braukt Pleskavas virzienā. Sastādīja atkal auto kolonnas ar mantu, čekistu un kareivju kravām. Taču nemitīgos vācu uzlidojumos ceļā viss juka, un katrs glābās, kā varēja. Tā arī daudzi izglābās. —

Bet daudzi, ļoti daudzi, vēl tagad klist Padomijas plašumos.

Daļa satiksmes darbinieku, sevišķi jūrnieki un šoferi, palika Ļeņingradā arī visu viņas ielenkuma laiku, pārciešot miljonu pilsētas bada šausmas, kad dienā mira ap 30.000 cilvēki. Arī daudzi no mūsu tautiešiem aizgāja bojā bada nāvē (piem., Gailis no Ventspils, Vindedzis no Engures), daudzus pievāca čeka.

DAUDZI CITI LĪDZI AIZRAUTIE

Bēgošie boļševiki gan ar varu, gan viltu sev līdzī aizrāva arī daudzus iestāžu darbiniekus, pat skolniekus un ceļā gadījušās

privātpersonas. Tāds liktenis ķēra arī 16 g. veco jelgavnieci Ernu V. Pēc laimīgas izglābšanās un atgriešanās dzimtenē viņa stāsta:

— 27. jūnija rītā biju izraudzīta par sanitāri Lielās ielas rajonā, kur piebrauca ievainoto transports, apm. 30 automobiļi ar Lietuvā ievainotiem sarkanarmiešiem. Kāds polītruks, redzēdams man uz rokas sarkanā krusta zīmi, pavēlēja sēsties mašīnā un braukt līdzi. Nelīdzēja nekāda lūgšanās un, apdraudēta ar revolveri, biju spiesta iekāpt mašīnā un braukt līdzi. Rīgā daļu ievainoto atstāja, bet pārējos mašīnās aizveda līdz Valmierai, kur uz brīdi apstājoties, automobiļos sasēdināja vairākus apcietinātos latviešu patriotus. Tos vēlāk kādā mežā izsēdināja un laikam nošāva, jo biezoknī dzirdēju vairākas šāvieni salves.

Brauciens turpinājās Pleskavas virzienā. Plāni gērbusies un neēdusi visu laiku sēdēju vaļējā mašīnā un apkopu ievainotos. Brauciens bez apstājas turpinājās līdz Maskavai, kur priekšpilsētā jau bija manāms kaļa posts, bumbu izrautas bedres un sagrauti mūru korpusi. Maskavā lielā steigā apmainīja šoferi un ievainoto vietā mašīnās sasēdināja sarkanarmiešus. Transports tagad bija krietni gaŗāks, jo veda apm. 4 bataljonus sarkanarmiešu. Šoreiz ceļš veda atpakaļ uz Peipusa ezera apkaimi. Man bija jābrauc līdzi. Sākās atkal bezatpūtas brauciens, līdz nonācām frontes rajonā, kur notika niknas cīņas. Visu kaujas laiku biju spiesta veikt savu pienākumu — pārsiet ievainotos, līdz kādā izdevīgā brīdī iebēgu granātas izrautā bedrē, kur pavadīju baigas stundas. Pāri galvai gaudoja granātas, pa labi un pa kreisi sprāga lidmašīnu mestās bumbas, bet paliku neskartā. Kad kauja aprima mani atrada vācu kaŗavīri un saņēma gūstā. No 4 sarkanarmiešu bataljoniem gūstā saņēma tikai 50 vīrus, pārējie visi gulēja nāves miegā . . . Kad izstāstīju, kādā veidā nokļuvu frontē, vācu kaŗavīri mani nogādāja drošībā un sagādāja iespēju atgriezties dzimtenē. —

Kāda dzelzceļa milicijas darbinieka sieva pēc atgriešanās dzimtenē stāsta:

— Kaŗam sākoties tikko biju atstājusi slimnīcu ar 2 ned. veco dēlu, gribēju doties uz laukiem, kur jau bija izbraukusi māte, tādēļ 27. jūnijā ieradus stacijā. Taisni tai laikā gatavojās doties ceļā Gulbenes virzienā vilciens, kuŗā brauca arī mans vīrs un citi dzelzceļa milicijas darbinieki. Braucu arī es līdzi.

Vilcienā bija daudz civilistu un ģimeņu ar bērniem.

No Gulbenes vilciens 29. VI devās tālāk uz Abreni, tad pāri robežai uz Ostrovu, Pleskavu, Novgorodu. Vīriešus jau tūlīt aiz robežas atšķīra nost (skaitījās kā mobilizēti) un nosūtīja uz Gorkiju. Sievietes un bērņus, pēc likumošanas caur Ribinsku, Ivanovu un Vozņesensku, noveda Jaroslavā. Ivanovas stacijā (apm. 6.—7. jūlijam) man gadījās redzēt 4 ešelonus ar izsūtītiem latviešiem. Ešelonus stingri apsargāja, sarunāties nebija iespējams.

Aiz Jaroslavas, kad ceļā bijām pavadījuši apm. 2 nedēļas, sākās atbraucēju izsēdināšana un nometināšana pa kolhoziem.

Kolhozs, kuņģā ar dažiem citiem novietoja mani, atradās apm. 15 km no Palomas stacijas. Tur bija tikai evakuētie; izsūtītos ne tur, ne citur neredzēju. Nekādas sevišķas apsardzības nebija. Jāstrādā bija pie siena un labības novākšanas, pie tam ar visprimitīvākiem darba rīkiem (sīrpjiem un tml.), jo nekādu mašīnu nebija. Kolhozā bija ārkārtīga nabadzība, ēkas galīgi nolaiestas, nekas jauns nav būvēts kopš cara laikiem; lopī dzīvo vienā telpā ar cilvēkiem, jo atsevišķas kūtis nav; utis — ārkārtīgā vairumā. Darbā pilnīga vienaldzība, ārkārtīga nolaidība: pat viskarstākā darba laikā kolhoznieki strādā savas 8 stundas. Tā labība paliek uz lauka — sapūst. Tāpat galīgi panīkuši, nekopti kolhoza lopī, darba rīki mētājas ārā lietū un sniegā.

Vīrieši jau tai laikā bija mobilizēti, tādēļ kolhozā bija gandrīz vienīgi sievietes, bērņi un veči. Ar komunistisko iekārtu kolhoznieki ļoti neapmierināti. Par darbu saņēma 0,5 kg maizes un 43 kap. dienā. Nopirkt par šo algu neko nevarēja, jo piem., 1 l piena maksāja 4 rubļ., 1 mārc. (ne kg) sviesta 25—30 rubļ.

Kolhozā nostrādāju apm. līdz jūlija beigām. Tad daži Latvijas dzelzceļnieki, kas arī tur bija, devās uz Ivanovu, lai mēģinātu tikt dzelzceļa darbā. Devos tiem līdzī.

Ivanovā mani kopā ar dzelzceļniekiem novietoja darbā tuvējā Jakšinskij Karjer stacijā, kur nācās strādāt smagu darbu (zemes rakšana, gulšņu likšana), pie tam ar vienīgo uzturu — maizi un ūdeni.

Pēc nedēļas no Ivanovas aizbēgu un devos meklēt savu vīru. To arī sastapu pie Gorkijas. Gorochovecā, apm. 80 km austrumos no Gorkijas, lielā nometnē, bija koncentrēti visi no Latvijas evakuētie vīrieši un organizēta 201. latviešu divīzija. Daudz bija Rīgas šoferu, tā kā no tiem vien sastādīja veselu rotu. Daudz tur bija arī no Latvijas aizvesto automobiļu, gan zilo Rīgas, gan sarkano dzelzceļu virsvaldes autobusu.

No divīzijas sastāva — apm. 16.000 — 20.000 vīru — latviešu (ieskaitot arī Krievijas latviešus) bija ne vairāk kā 8000. Pārējie — lietuvji, poļi un ārkārtīgi daudz žīdu.

Noskaņojums divīzijā bija ļoti nospiests, drūms. Apgāde vāja, uzturs — vienīgi putra un kartupeļi, pie tam devas ļoti mazas. Plašāk izlauzties neapmierinātība nevar, jo visur spiegi. Kāds rīdzinieks par 'izrunāšanos' izsūtīts uz Gorkijas darba koloniju, vairāki par tādu pašu pārkāpumu nošauti uz vietas.

Sākumā dzīvoju kādā kolhozā, 2 km no nometnes, vēlāk — novembrī strādāju nometnē, divīzijas virtuvē.

3. decembrī divīzija devās uz fronti. Sievietēm, arī man, pavēlēja doties līdzī kā sanitārēm. Nekādas apmācības nebija, vienkārši izsniedza vīriešu — kaņavīru drēbes un pateica, ka jābrauc. 24. decembrī kaujā ārkārtīgi smagi cieta arī 'latviešu divīzija', zaudējot apm. 3/4 no sava sastāva.

Sieviešu sanitāra uzdevums bija izvilkt ievainotos kaņavīrus no uguns joslas, nogādāt pārsiešanas punktus. Ārsti — sanitārās daļas vadītājs Spokoīno un kāds Šūmahers — dzina latvietes visbīstamākās vietās, un tā daudzas no viņām kaujas ugunīs tika nogalinātas.

Divīzijas atliekas nosūtīja uz Borovsku, Vjazmas pusē. 4. janvāra rītā sanitārā daļa, kurā biju arī es, nonāca Redkinu sādžā, pie Borovskas, kur ievainotos izvietoja pa mājām. Tās pašas dienas pēcpusdienā sādžā negaidīti ienāca vācu tanku daļas un visus saņēma gūstā. —

Dažus gadus atpakaļ mūsu laikraksti ziņoja, ka no Sibīrijas izdevies izklūt 13./14. jūnijā deportētai talsiniecei Zentai V. Viņas māsa precējusies ar pazīstamu ASV diplomātu. Izklūt uz Ameriku viņai laimējies ar ASV valdības palīdzību.

Pie šīs liecības tomēr jāpiezīmē, ka ir apšaubāms, vai Z. V. ir 13./14. jūnija nakts upuris. Vairāk pieņemams, ka viņa apcietināta kaņa dienās vai arī labprātīgi aizgājusi bēgošiem boļševikiem līdzī, jo 1) viņas vārds nav atrodamas aizvesto sarakstos, 2) uz Perevozu (skat. karti) nav aizgājis neviens ešelons ar 13./14. jūnija nakts upuriem un arī plānā nebija paredzēts uz turieni nevienu sūtīt, un 3) uz Perevozas apgabalu ir novirzīti visi 1941. g. jūnija beigās boļševikiem labprātīgi līdzī aizgājušie. Ja Z. V., diemžēl, būtu no pēdējiem, arī tādā gadījumā viņas liecība no savas vērtības neko nezaudē, pat kļūst vēl nozīmīgāka, jo rāda, kādu likteni piedzīvojuši pat tie, kas labprātīgi aizgāja boļševikiem līdzī. Viņa liecina:

— »Mūs ar vīru izšķīra jau tūlīt pēc apcietināšanas, bet teica, ka vēlāk atkal varēšot satīkties. Protams, tie bija meli. Mūs sadzina lopu vagonos un neviens nezināja, kur mūs vedīs. Kāda 2 bērnu māte mūsu vagonā zaudēja prātu.

Pēc divām nedēļām mūsu vilciens apstājās Perevozā, kur visiem pavēlēja izkāpt. Mūs sadalīja pa kolhoziem. Kolhozos, kur mani noveda, bija nožēlojamas, mazas būdiņas ar salmu jumtiem. Darba gaitas bija ļoti grūtas. Jau agri no rīta brigadieris klauvēja pie logiem un nodeva rīkojumus par dienas darbu. Bija jāstrādā uz lauka, mežā vai arī jālabo ceļi un tilti. Uz darbu bija jāiet kājām, nereti līdz 100 km. Ziemā, pa dziļo sniegu, dienā labi ja veicām 15—20 km. Naktīs pārgulējām kolhozos, kas bija pa ceļam. Viegli iedomāties, kā mums klājās, jo ko gan sieviete var darīt mežā, pie tam ne kārtīgi pārdusi, ne apgērbusies. Gada laikā mēs visas bijām kļuvušas vecas un sirmas.

Mūsu uzturs sastāvēja no apm. puskiļo melnas maizes dienā. Ja gadījās, ka kāda no mums nespēja veikt savu dienas normu, tad »vainīgā« nākošā dienā arī to pašu niecīgo maizes devu nesaņēma. Visas manas nelaiμες biedrenes — latviešu un igauņu sievietes, bija novājējušas kā skeleti. Acis gulēja dziļi iegrimušas savos tumšajos dobumos. Izskatījās kā miroņu galvas. Bija vairs tikai tā atšķirība, ka viņu acu dobumu dziļumos spīdēja vēl to skaidrais, drudža karstais skats, kas liecināja, ka dzīvība vēl nav pilnīgi izdzisusi. Arī es pati ļoti cietu no smagā darba un bada, bet manas acis vienmēr pildījās ar asarām, kad uzskatīju šīs nelaimīgās sievietes, kuŗas gāja lēnai bet nenovēršamai nāvei pretim.

Rudens un ziemas mēnešos lielus upurus prasīja tīfa epidēmija. Mazie bērni līdz divu gadu vecumam pa lielākai daļai apmīra jau pirmajā pusgadā. Citiem nāves cēlonis bija nepietiekama pārtika, citi mira no sērgām, jo nekādu zāļu nebija Perevozas slimnīcā strādāja arī kāda deportētā ārste no Rīgas. Viņa man reiz izrakstīja pret apsaldēšanos vazelinu, bet arī to es nekur nevarēju dabūt.

Daudzas latvietes no mūsu kolhoza vēlāk nosūtīja kaut kur citur. Uzzinājām, ka daļa no tām nosūtīta uz kaŗavīru nometnēm izpriecai...

Dievs man bija žēlīgs. Maniem enerģiskiem un iespaidīgiem draugiem, pēc lielām pūlēm laimējās mani izglābt no drošas moku pilnas nāves.

LATVIEŠU BĒRNU AIZVESANA UN TO LIKTENIS

Daudzus simtus latviešu strādnieku bērnu, kuņi vasaru pavadīja bērnu kolonijās vai tā saucamās »pionieru nometnēs« — Krotē, Jaunogrē, Airītēs, Rīgas jūrmalā u. c. vietās — bēgošie boļševiki aizvilināja gan ar viltu, gan ar varu sev līdzī. Kaņam sākoties, kolonijās gan ieradās daudz bērnu vecāku un asarām acīs lūdza atļaut bērnus pārvest mājās, bet velti viņi lūdza — bērnus vecākiem neizdeva. Par bērniem gādāšot valdība. Gādāja arī, bet kā? . . . 1941. g. jūnija beidzamajās dienās ap 350 mazo latviešu no dažādiem Latvijas novadiem uzsāka savu moku pilno ceļu uz Padomju savienību, prom no dzimtenes, prom no tēva un mātes, brāļiem un māsām. Par šo bērnu baigo likteni viens no izglābtiem bērniem, 11 g. v. zēns, stāsta:

Vasaru pavadīju Krotē bērnu kolonijā. Kādu vakaru mums paziņoja, ka visus bērnus no Krotē vedīšot uz Skrundu, bet no turienes caur Rīgu (!) uz Liepāju, kur nodošot vecākiem. Skrundā sakāpām motorvagonos un pusnaktī bijām Rīgā. Izbraucot cauri Rīgas stacijai, turpinājām ceļu. Kad uzausa rīts, parādījās balta stacijas ēka . . . Gulbene.

Gulbenē būs iesēdināja gaŗā pasašieru vilcienā, kuŗā jau bija bērni no citām nometnēm — no Asariem, Airītēm, Majoriem, Dubultiem un Bulduriem. No Abrenes daļu bērnu aizveda uz Augšpili, bet otru — uz Rītupi. Rītupē biju arī es. No šejienes devāmies robežas virzienā. Par visa lielā bērnu un viņu pavadoņu bara priekšnieku uzmetās kāds žīds Levitānuss. Pāri robežai tas nokļuva tikai ar bērnu apmulķošanu, jo viņam nebija līdz nekādu dokumentu. Viņš tādēļ lika bērniem sanākt vienā barā un pats paslēpās bērnu vidū. Tā viņš nokļuva pāri robežai. Mēs nezinājām, ka viņš mūs vēlāk nežēlīgi dzīs un trieks, citādi nebūtu viņu paslēpuši. Apmetāmies tuvējā mežā. Kopskaitā bijām 350 bērnu ar 113 audzinātājiem. Tas pats žīds mums visiem paziņoja, ka tagad vajadzēšot iet 26 km bez atpūtas, bet pavisam pa dienu būšot jānoiet 75 km. »Celties«, pavēlēja žīds. Daudzi bērni mēģināja protestēt par īso atpūtu. Ejot bērni protestēja arī par pārāk ātro gaitu. L. uz visiem mūsu protestiem atbildēja »Vai neturēsit muti, krupji tādi . . . Ka es jums nepārvelku ādu pār acīm!« Meitenes raudāja, zēni bārās un pārējie »audzinātāji« klusu kaut ko aprunājās savā starpā. L. drīz vien uzlēca uz ratiem, ko sev bija diez' no kurienes pasūtījis. Bērni gāja neskaitāmos kilometrus kājām,

bet žīds — brauca. Sasviedām grāvjos savas mantas, segas, apģērba gabalus un apavus, jo citādi iešana bija pavisam nepanesama. Pienāca vakars, nakts un rīts, bet mēs vēl gājām . . .

Beidzot redzējām kādus vagonus un stacijas ēku. Agrā rītā visi gaidījām vilcienu. Plkst. 3 pienāca ļoti gašs vilciens, kuŗā bija apm. 130 lopu vagonu un ko vilka trīs lokomotīves. Vagonos bija sakrauta boļševiku municija. Daļu bērnu sasēdināja tukšos zirgu piemēslotajos vagonos, bet citus novietoja ar municiju piekrautajos, un durvis cieši aizdarīja. Tad pēkšņi dzirdējām stipru rūkoņu. Lidmašīna! Un tad sprāga bumbas. Vagons, kuŗā bija novietots visvairāk bērnu, sprādzienā sabira smalkās drupatās. Viss sajuka vienā mudžeklī, dūmos, lūžņos . . . Bērni lēca no pārējiem sagrautajiem vagoniem. Bija redzami šausmīgi skati, bet bērnu trencējs — žīds palika neskarts un tikai smējās par bērnu nelaimēm.

Ievainotie un veselie bērni no posta vietas muka purvā, ko kājas nesā. Ar lielām pūlēm tos atkal savāca kopā. Veselos L. ietrieca mežā, bet ievainotos atstāja turpat stacijas apkārtnē. Krievu kolhoznieki ievainotos nogādāja kādā tuvējā slimnīcā — Sošichinā. Tur bērnus ielika vecās gultās, aplāja ar apstrutojušiem palagiem. Ēst deva sakaltušu maizi ar rūgtu tēju. Vēlāk, kad atnāca Vācijas kaŗaspēks, vācu kareivji atveda mums produktus — sviestu, maizi, cukuru un pienu. Pēc vācu kaŗavīru aizbraukšanas slimnīcas darbinieces — krievietes un kāds no Latvijas atbēgušais visus produktus sasaiņoja un aiznesa sev līdz. Sievietes, kas bija slimnīcā, tikai pīpoja un spēlēja kartis, bet uz ievainoto bērnu lūgumiem neklausījās. Vakaros arī tās atstāja slimnīcu.

Sāka ierasties bērnu mātes. Citas savus mīluļus atrada, citas nē. —

Tūlīt pēc Latvijas atbrīvošanas uzsāka aizvesto bērnu meklēšanu. Līdz 16. VII bērnu pēdas bija sadzītas līdz Latvijas — Padomju savienības robežai. Aiz robežas bērnu meklēšana bija jau grūtāka. Tomēr neatlaidīgie vecāki ar bij. Latvijas Sarkanā Krusta atbalstu nemitējās savus bērnus meklēt arī svešajā zemē. 19. VII atgriezās B. Ešenvalde, kas 11. VII bija devusies meklēt savu dēlu, aizvestu no Dubultu atpūtas nama. Ostrovas apkārtnē, netālu no Sošichinas stacijas, viņa turienes slimnīcā arī atradusi savu dēlu. Viņai bija izdevies ievākt arī dažas ziņas par pārējiem bērniem. Sošichinas stacijā bērni tālāk sūtīšanai sadzīti 3 vagonos, kas novietoti municijas vilciena vidū. Vil-

ciena bombardēšanas laikā bumbu šķembas nogalinājušas 17 bērnus, bet ievainojušas ap 39. Smagi ievainotie bērni tad arī ievietoti Sošichinas slimnīcā. Pārējie (ap 300) iedzīti mežā Pleskavas virzienā. Bez sava dēla B. Ešenvalde pārveda Latvijā vēl arī 8 vieglāk ievainotus bērnus. Sošichinas slimnīcā palikuši vēl 15 ievainoti bērni. Bez tam E. Kezbers no Kauguriem pie Laudiša Goras, netālu no Sošichinas stacijas, atradis vēl 9 bērnus.

Pēc tam bērnu meklēšanu uzsāk K. Francis, kas ar velosipedu devās uz Krieviju. Arī kāda cita vecāku grupa 13 cilvēku sastāvā 21. VII devās uz Krieviju meklēt pazudušos bērnus. Ekspedīcija sekojusi nelaimīgo bērnu pēdām tālu Krievijas teritorijā līdz pašai frontes joslai. Izdevies noskaidrot vienīgi to, ka dažas dienas vai pat nedaudz stundu pirms tam bērni aizvesti tālāk, kur tiem tālāk izsekot vairs nebija iespējams. Ekspedīcija atradusi Sošichinas slimnīcā vēl atlikušos ievainotos bērnus. Veselākos bērnus viņi atgādāja atpakaļ līdz Latvijas robežai. Liekas, ka izsūtītie bērni aiz Sošichinas bijuši pat vēl 13. un 14. VII. Pēdas izdevies sadzīt līdz Otchodas ciemam. No turienes žīdi bērnus gribējuši sūtīt uz Poltavicas vai Čechačovas staciju. Vairākās vietās bērni uzturējušies diezgan ilgi, piem., Gorošinas ciemā pat 48 stundas. Noskaidrots, ka Sošichinas slimnīcā no smagiem ievainojumiem miruši 4 zēni, kas turpat apglabāti. Ap 2. VIII uz Pleskavas—Ostrovas rajonu aizbrauca Sarkanā Krusta pārstāvji ar 1 sanitāro un vieglo mašīnu, lai pārvestu dzimtenē ievainotos bērnus, kas atradās Sošichinas slimnīcā. Pārveda 5 bērnus.

Augusta sākumā no Krievijas atgriezās arī Francis. Viņš Ostrovā, apskatot vietu kur municijas vilciena sastāvā cietuši vagoni arī ar latviešu bērniem, atradis dažu dokumentu atliekas un vēstules, kuŗas nelaimīgie bērni rakstījuši piederīgiem. Tās bijušas lietus un saules bojātas. Nogalinātos bērnus atradis apraktus kopējā kapā.

5. augustā vairākas mātes Gauru un Abrenes apkārtņē atrada savus bērnus, kas bija laimīgi noklīduši no izsūtāmo bērnu pulka. Viņas Rīgā pārveda 15 bērnus.

Septembra sākumā, pēc 10 dienu ilga brauciena, atgriezās ekspedīcija, kas R. Rupeika vadībā ar Sarkanā Krusta atbalstu bija devusies meklēt pazudušos bērnus. Bērnu gaitas izsekotas līdz Porchovai, bet bērnu tur vairs nebijis. Meklēšanu turpinājuši līdz Staraja-Rusai, bet panākumu nebijis. Kāds dzelzceļ-

nieks zinājis pastāstīt, ka 12. VII Platovicās dzelzceļu stacijā ieradies pavadītājs ar bērniem un pieprasījis vilcienu tālākam transportam. 11-os naktī bērni novietoti vagonu platformās un sūtīti tālāk Valdaja-Maskavas vai Kreščinas-Pēterpils virzienā.

K. Francis devās 28. VIII otrreiz uz Krieviju. Nopratinot Pleskavas bērnu nama darbiniekus, viņam izdevies noskaidrot, ka jūlija pirmajās dienās smagā automašīna atvedusi 48 latviešu bērnus. Bērni ievietoti vietējā bērnu namā, bet jau otrā dienā plkst. 14-os bērni aizvesti uz Pleskavas staciju. 4. VII no Petrogradas pienākusi telegramma, lai bērniem aizsūta viņu mantas. Audzinātāja zinājusi arī stāstīt, ka bērni skolas gados sūtīti uz Udmurtu APSR, bet mazākie uz Kazaņu (starp Kamas un Vjatkas upēm). Atgriezies Soščihinā un saņēmis atļauju, Francis atracis kopējā kapā apraktos bērnus, kas vilciena bombardēšanas laikā nogalināti un apglabājis tos kapsētā — katru atsevišķā kapā. Bērnu personības vairs nebijis iespējams noskaidrot. Pavisam atrakti 16 bērnu un 2 pieaugušu sieviešu liķi.

No minētiem meklēšanas rezultātiem redzams, ka no apm. 360 aizvestiem bērniem izdevies atrast 56 un miruši 20 bērni. Par pārējo likteni pastāsta daži 1942. g. aprīlī atgriezušies bij. bērnu koloniju audzinātāji un kalpotāji. Viņi stāsta:

— Rīgas stacijā 1941. g. 24. jūnijā sveda kopā bērnus no Rīgas jūrmalas, Priedaines un Baltezera nometnēm. Rīgas galvenā stacijā viņus visus, apm. 300, (apm. 20 lietuviešu bērni) sasēdināja pasažieņu vagonos, bija pieci vai seši vagoni, diezgan sablīvēti. Braucām uz Rītupi, Gulbenē piebiedrojās no Liepājas atvestie, apm. 100 bērni ar pavadītājiem: 2 skolotājiem un dažiem vadītājiem. Rītupē no vilciena izkāpām un aizgājām uz skolas namu. Sāka bombardēt staciju. Bērnus sadalīja pa mājām un tur nodzīvojām līdz 4. jūlijam. 4. jūlija rītā kājām pārgājām Krievijas robežu. Pa šoseju gājām uz Ostrovas pusi, pie vakara nogriezāmies no šosejas un gājām 2 dienas pa lauku ceļiem. Trešā dienā iesēdāmies Soščinas stacijā ešelonā. Bija uzlidojums. Ešelonu sabombardēja. Teica, ka nogalināti 17 un ievainoti apm. 13 bērni, pati to neredzēju. Ievainotos ievietoja ambulancē turpat. Turpinājām ceļu kājām uz Dno pusi. Kādus 60 kilometrus šaipus Dno iesēdāmies vilcienā un turpinājām ceļu uz Dno. Tur pārsēdāmies un turpinājām ceļu uz Ivanovu, Ribinsku, Jaroslavu uz Tatāriju aiz Kazaņas.

Kādus 70 kilometrus aiz Kazaņas, Arskas stacijā izkāpām. Tur bija pretim ar zirgiem, kas mūs aizveda kādus 35—40 km

tālāk uz kolhoziem Atnjas rajonā. Sadalīja kādos 3—4 kolhozos, bet jau pēc dažām dienām saveda visus kopā vienā kolhozā »Boļšaja Mengerā« un novietoja 2 mājās, skolā un kādā internātā.

Bija grūti, daudz parazītu, bērni bija panīkuši, jo ceļā pārtika bija slikta, daļa bija ar basām kājām, arī ar drēbēm bija grūti, jo pa ceļam tās pameta, lielākai daļai gan bija biezas vilnas segas, daudzi slimoja ar vēdera sāpēm. Arī »B. Mengerā« ēdiens diezgan kāds labais nebija, bet kaut kā iztikt varēja. Deva 800 gr maizes katram dienā. Brokastis deva tēju ar konfektēm cukura vietā, pusdienā — šķīvi zupas un vakariņās — prosas, putraimu vai zirņu biežputru. No sākuma nekā nedarijām, gājām uz upi peldēties. Vēlāk lielākie gāja plūkt linus un zirņus. Bija arī ambulance, ko apkalpoja māsa, ārsts dzīvoja kaut kur tālāk. Kā ārsts, tā māsa bija tatāri. Žīdu nebija, arī kolhozu vadīja tatārs. Iedzīvotāji izturējās diezgan labi. Daži bērni saslima ar šarlaku, tos aizveda ar zirgu uz slimnīcu. Daži arī paspēja atgriezties no slimnīcas veseli atpakaļ. Miršanas gadījumu nebija. Garastāvoklis bērniem bija slikts, ilgojās pēc mājām un vecākiem. Amatpersonas izturējās pietiekami labi, bet tikai viss kārtojās ārkārtīgi lēni. Augusta beigās aizsūtījām uz Maskavu rakstu, ka slikti iet. Piešķīra naudu, diezgan lielu summu. Par saņemto naudu Kazaņā, iegādājāmies drēbes, apavus un citas nepieciešamās lietas. Arī pārtiku veda no Kazaņas, kas bija 100 km tālu, jo uz vietas nekas nebija dabūjams. No sākuma bērni gulēja uz grīdas, bet vēlāk iekārtoja no dēļiem katram primitīvu gultiņu ar salmu maisu. Vēlāk sagādājām arī veļu un segas. Priekšnieks bija žīds Levitāns. Bērni bija sadalīti grupās, kuŗas vadīja līdzatnākušie audzinātāji (tādu bija apm. 30). Septembrī sāka iet skolā. Noorganizējām 10-klasīgu skolu ar 5 pašu skolotājiem. Gramatu nebija, mācīja tāpat.

Tā tas vilkās līdz 1941. g. 15. septembrim, kad es aizbraucu uz Maskavu un no tā laika par bērniem neko vairs nezīnu.

Dzirdēju, ka Jaroslavas apgabalā arī esot aizvestie latviešu bērni un tos arī nodomāts pārvest uz »Boļšaja Mengerā«. Arī Kazaņā, Kirovā un vairākās citās pilsētās atrodoties aizvestie latvieši. —

Jau 1943. g. kļuva zināms, ka dzīvojot nehygiēniskos apstākļos, bērnu starpā plosījusies kāda epidēmija un liela daļa bērnu mirusi.

KRITUŠI PARTIZĀNU CĪŅĀS

Pēc boļševiku iebrukuma daudzi patrioti, it sevišķi no aizsargu, kaņavīru, policistu un valsts un sabiedrisko darbinieku aprindām, lai glābtu no sarkanā terrora savas kailās dzīvības, uzsāka nelegālistu gaitas. Tie pārgāja dzīvot svešā pusē, strādāja nekad nestrādātu darbu, dzīvoja bez pierakstīšanās vai ar svešiem dokumentiem, un pārveidotā izskatā, visbiežāk ar bārdu un brillēm. Sākot ar 1941. g. pavasari, bet it sevišķi pēc baigās 13./14. jūnija nakts, daudzus jo daudzus paglāba mežs. Jau no pirmās dienas visa latviešu tauta iespējamības robežās izveda pasīvu pretošanos boļševiku pasākumiem un nodomiem. Bet pieaugot »meža brāļu« skaitam un viņiem apvienojoties grupās, pieauga arī aktīvā pretestība. Sevišķi tā izpaudās pēc kara sākšanās. Pēc 22. jūnija kā uz burvju mājienu tika bojātas telefona, telegrafa un dzelzceļa līnijas un, boļševiku armijai atkāpjoties, šauts no katra meža stūra. Limbažu, Smiltenes, Raganas un Olaines kaujas, Mālpils, Nīgrandes un Kursīšu cīņas, kā arī citas neskaitāmas mazākas sadursmes Vidzemē un Latgalē, pierāda, ka partizāni savlaicīgi saprata savu uzdevumu. Ne velti vēlāk krievu gūstekņi izteicās, ka tādu uguns pirti, kādu tie piedzīvojuši Latvijā un Igaunijā, tie otrreiz vairs nevēlētos piedzīvot. Vēlāk partizāni, kopā ar lauku un pilsētu krietnākiem vīriem apvienojušies apsardzības grupās, palīdzēja ātrāk iztīrīt Latviju no boļševiku paliekām.

Partizānu un apsardzības grupu cīņas 1941. g. jūnija un jūlija mēnešos prasīja arī krietnus upurus. Cīņās kritušo skaits vien sasniedz 126. Mazāks nebija arī ievainoto skaits.

PAR AIZVESTIEM IEGŪTO ZIŅU KOPSAVILKUMS

KARĀ LAIKĀ IEGŪTĀS ZIŅAS

No atrastā NKVD plāna par ešelonu skaitlisko sastāvu un virzienu redzams, ka lielāko daļu ģimeņu locekļu — sievietes un bērnus — ir bijis paredzēts izsūtīt uz Sibīrijas centrālo daļu — Krasnojarskas un Novosibirskas apgabaliem, bet vieniniekus un ģimeņu galvas uz Novosibirsku, Karagandu, Eiropas Krievijas ziemeļiem un Babīņinu Ukrainā. Ešeloni visos plānā minētajos virzienos tiešām ir arī gājuši, tādēļ jāpieņem, ka šīs NKVD plāns visumā ir izpildīts. To apstiprina arī nedaudzās vēstules, kas saņemtas no 13./14. jūnijā izsūtītajiem latviešiem: visas tās nāk no vietām, kas paredzētas šīn plānā (Babiņino, Novosibirska). To, ka daļa izsūtīto latviešu novietota Sibīrijas vidienā, Novosibirskas — Tomskas — Krasnojarskas apgabalos, apliecina arī vairāku gūstekņu u. c. agrāko šo apgabalu iedzīvotāju izteicieni. Tā, starp citu, ir ziņas, ka Ačinskas apgabalā pie Čulimas upes (aiz Tomskas) 1941. g. vasarā celtas barakas, kurās vēlāk novietoti izsūtītie latvieši.

No Novosibirskas apgabala nāk arī tie divi 14. jūnijā izsūtītie, kuņi atgriezās dzimtenē. Vairāki Latvijā pārnākuši Krievijas latvieši un gūstekņi, sarkanarmieši, sacījās redzējuši izsūtīto latviešu ešelonus Tomskā un arī dažādās citās stacijās viņpus Urāliem. Daži gūstekņi, par kuņiem savā laikā rakstījusi igauņu un lietuvju prese, ir stāstījuši, ka izsūtītie latvieši atrodoties arī Altaja apgabalā (Barnaulā, Bijskā u. t. t.). Šīs pēdēji minētās liecības tomēr jāuzņem ar zināmu kritiku: ļoti iespējams, ka šie gūstekņi — Padomju savienības tālāko apvidu iedzīvotāji, vienkārši jauc latviešus ar lietuvjiem, kuņus pēc NKVD plāna tiešām ir paredzēts izsūtīt uz Altaja apgabalu un kuņi tur tātad, droši vien, arī atrodas.

Neskaidrība ir vienīgi ar 1.100 vieniniekiem, kuņus pēc plāna

(Skat. Čerņiņeva telegrammu Sērovam) bija paredzēts nosūtīt uz Kukšu (Ziemeļu dzelzceļš.). Uz Ziemeļu dzelzceļa nav stacijas Kukša, bet ziemeļos gan ir Pokša, bet uz turieni neviens ešelons nav aizgājis. Uz staciju Kukša (Omskas dzelzceļš) aizgājuši tikai 11 vagoni, t. i. apm. 300 cilvēki un 5 vagoni ar apcietinātiem.

Ir daži norādījumi, ka izsūtītie (sevišķi virsnieki un, iespējams, arī ģimeņu galvas) atrodas arī Marinskas un Vorkutas spaidu darbu nometnēs.

Atzīstot par puslīdz drošu to, ka 13./14. jūnijā izsūtītie mūsu tautieši visumā ir nonākuši tajās vietās, kuŗas paredzētas NKVD plānā, nav tomēr jāpiemirst varbūtība, ka vēlāk tie, varbūt, pārvietoti kaut kur citur. Ipaši tas sakāms par tiem kuŗus izsūtīja uz Babiņino (ģimeņu galvas) un kas tur, kā no saņemtajām vēstulēm redzams, ap 1941. g. 20. jūniju arī bija jau nonākuši. Dažus mēnešus vēlāk Kalugas-Babiņinas apgabalu ieņēma vācu armija, bet tur nevienu aizvesto vairs neatrada. Frontei tuvojoties, tie visi evakuēti tālāk, bet kur — par to norādījumi iegūti tikai pēckara gados. Skat. liecību 264 lpp.

Cietumos atrastie dokumenti un vēlāk iegūtās citas liecības norāda, ka līdz kara sākumam viss vairums (90—95 %) no visiem notiesātiem ir izsūtīti uz Komi autonomo republiku Eiropas Krievijas galējos ziemeļos, kur tie nometināti dažādajās NKVD spaidu darbu nometnēs un nodarbināti dzelzceļu būvēs, meža darbos u. t. t.

Sievietes, cik var spriest pēc Rīgas Terminācijā un citur atrastiem dokumentiem, uz šo ziemeļu apgabalu nav sūtītas. Kāds ešelons ir sūtīts uz Potjmas staciju pie Maskavas-Penzas dzelzceļa, citas uz Novosibirsku, Karagandu un Vladivostoku.

Visumā var pieņemt, ka uz Komi republiku aizvesti apm. 2000 notiesātie. Uz otru lielāko izsūtīšanas vietu — Karagandas apgabalu — daži simti, uz vēl tālāk dienvidos esošajām vietām — Uzbekijas un Kirgizijas republikām — daži desmiti. Zināms skaits notiesāto, nosūtīts arī uz Novosibirskas apgabalu, uz tālajiem austrumiem — Vladivostoku un arī uz samērā tuvāk esošo Belbaltlāgu — Baltijas jūras kanāļa nometni pie Murmanskas dzelzceļa.

Par kara dienās evakuēto cietumnieku ešelonu gala stacijām ziņas trūcīgākas. Ir norādījumi — ieraksti cietumu grāmatās, ka daļu ir bijis paredzēts evakuēt uz Krasnojarsku. No dzelzceļa virsvaldes ziņām redzams, ka evakuācijas laikā daži eše-

loni ir gājuši uz Kuibiševu, Pleskavu, Maskavu, Pēterpili un arī uz Naļčiku Kaukazā. Naļčikas apgabalā novietotie vēlāk evakuēti uz Āziju, daļa sodu izcietušie atbrīvoti, bet daļa arī turpat nošauta.

Par to, kur atrodas cilvēki, kas Latviju atstāja kara dienās, aizejot vairāk vai mazāk piespiedu kārtā līdzī bēgošai sarkanarmijai, ir samērā daudz norādījumu no tiem, kam laimējies pāri fronteī atgriezties dzimtenē.

No visu šo pārnācēju stāstījumiem spriežams, ka viss vairums kara dienās līdz aizrauto latviešu atrodas apgabalos starp Maskavu un Urāliem, galvenā kārtā Gorkijas un Kirovas apgabalos (sevišķi gar Vjatkas upi). Tie ir arī Molotovas apgabalā, tāpat Māru, Čuvašu un Tatāru auton. republikās u. c. Latviešu dzelzceļnieki un šoferi jau 1941. g. jūlija vidū bija koncentrēti Jaroslavas apgabalā un nodarbināti dažādos darbos.*) Virieši, vēlāk mobilizēti (201. »latviešu« divīzijā) un nosūtīti uz fronti. Bērni, kurus aizveda no bērnu namiem un patversmēm, nosūtīti galvenā kārtā uz Kazaņas apvidu (Tatāru APSR). Tātad arī tie atrodas tais pašos apgabalos. Liela daļa no tiem kādā epdēmijā miruši. Vienīgi latviešu jūrnieki nosūtīti tālāk uz dienvidiem — uz Arala jūru un Balchaša ezeru.

Vēl atzīmējams, ka kara dienās evakuētos bieži vien kļūdaini sajauc ar tiem, ko izsūtīja 13./14. jūnijā, vai kas bijuši apcietinājumā un izsūtīti no cietumiem. Ir liels pamats pieņemt, ka šāds pārpratums notiek arī ar latviešiem, kas, spriežot pēc izsūtīto igauņu vēstulēm, atrodas Malmišā u. c. vietās Kirovas apg., gar Vjatkas upi. Ka šie igauņi ir 13./14. jūnijā izsūtītie, to apšaubīt nav pamata, jo igauņus uz šo apvidu izsūtīt paredz jau sākumā minētais NKVD izsūtīšanas plāns, turpretī par tur esošajiem latviešiem, ja tādi tur tiešām atrodas, gan drīzāk pieņemams, ka tie ir kara dienās aizvestie vai evakuējušie Latvijas iedzīvotāji.

*) Spānijas pilsoņu kara ģenerālis Gonzalecs savā grāmatā par Padomju savienību raksta, ka »Jaroslavas apgabalā ir vairāk par 800.000 deportēto. Protī, tā ir vieta, kur nonāk apcietinātie no Polijas, Čehoslovākijas un Baltijas valstīm, vispār satelītu zemēm, un tur viņus izšķiro, vienus sūtot uz Lubjanku Maskavā, citus uz spaidu darbu nometnēm.«

Tā tad arī kara dienās evakuētie un vairāk vai mazāk labprātīgi līdz aizgājušie kā šaubīgi ir koncentrēti šai apgabalā un vēlāk »izvietoti« citur.

PĒCKAĀA GADOS IEGŪTĀS ZIŅAS.

Pēckara gados iegūts diezgan daudz jaunu konkrētu ziņu. Apstiprinās arī viss tas, kas jau bij zināms un publicēts šīs grāmatas pirmajā izdevumā 1943. g. un saīsināti iepriekšējā nodaļā. Kļūst arī zināmi arvien jauni miršanas gadījumi. Tomēr šīm nāves ziņām vēl arvien mums jāpieiet ar zināmu uzmanību, jo ne katrreiz attiecīgā ziņa nāk no aculieciniekiem. Tūkstoši ir miruši, bet tūkstoši vēl tomēr ir dzīvi. Kas piepulcināts pirmajiem, kas pieder pie pēdējiem, to droši zinām tikai retos gadījumos.

Ir zināms, ka 1945. g. septembrī Latvijā izdots rīkojums, ka deportēto atstātās mantas un lietotie īpašumi (!!!) līdz viņu pārnākšanai jāatdod palikušajiem piederīgiem. Bet nav gan zināms, ka tas arī būtu izpildīts. Tas it kā rādītu, ka gaidāma deportēto atgriešanās, bet tas tomēr 6 gadu laikā nav noticis. Atgriezušies tikai neliels skaits, galvenā kārtā sievietes un bērni. Daudzi no viņiem pēc kāda laika ir deportēti uz Sibīriju otrreiz.

Uz dzimteni legāli varot atgriezties visi tie bērni, kuŗi deportācijas dienā nebija sasnieguši 16 gadus. Viņu vecākiem, t. i. mātēm, atgriešanās liegta. Bet kādas ir šo bērnu atgriešanās iespējas, liecina šāds gadījums. 1941. g. 14. jūnijā deportēja uz Sibīriju ģimeni — tēvu, māti un mazgadīgu meitu. Abi vecāki Sibīrijā mira, bet meitai pēc tam atļāva atgriezties dzimtenē. Bet atgriešanās bija saistīta ar noteikumu, ka viņa nedrīkst lietot publiskos satiksmes līdzekļus. Tas nozīmē, ka bērnam jānāk mājās no Sibīrijas kājām. Lielāku cinismu grūti iedomāties. Liela daļa mātes tomēr aizsūtījušas savus bērnus pie piederīgiem Latvijā. Bet daudzi atgriezušies bērni gan nevienu radinieku vai paziņu vairs sameklēt nav varējuši. Tie vai nu arī deportēti vai, otrreiz boļševikiem iebrūkot Latvijā, devušies uz rietumiem. Lielas daļas atgriezušos bērnu likteni izteic gadījums ar pazīstamas zobārstes bērnu, kuŗš pēc atgriešanās no Sibīrijas ievietots kāda Vidzemes pagasta nespējnieku patversmē.

Deportētiem nekāds termiņš nav pateikts, neviens arī nezina par ko viņš deportēts un uz cik ilgu laiku. Atsevišķos gadījumos ir minēti 20 gadi. Ešeloniem nonākot gala punktos pateikts vienīgi tas, ka ir izsūtīti par pašu vai piederīgo pretvalstiskiem nodarījumiem. Kara laikā gan čekas komandanti

dažviet teikuši, ka pēc kara visus atlaidīs atpakaļ, bet tas nav noticis. Neliels skaits deportēto gan ir saņēmuši individuālas atgriešanās atļaujas, bet ir visai pamatotas aizdomas, ka šīs tiesības ir pirktas ar saistībām, ko čeka šiem pārbraucējiem ir uzlikusi.

Neskatoties uz oficiālo aizliegumu atstāt attiecīgo nometinājuma rajonu, daļa uzņēmīgāko un veiklāko atgriezusies Latvijā nelegāli, galvenā kārtā tādi, kuŗi bijuši nometināti dzelzceļu tuvumā. Šī kustība sākusies tūliņ pēc kara un kulminēja 1946. — 47. g. Tie, kuŗi šādi atgriezušies, dzīvo dažādi: daži pilnīgi nelegāli, citi puslegāli — ar nepilnīgiem dokumentiem, citi pievienojušies Latvijā partizāniem, citi tomēr ātri uzzīmēti un apcietināti. Kāda dziedātāja pati tūliņ pēc nelegālās atgriešanās pieteikusies čekā un lūgusi izsniegt uzturēšanās dokumentus. Čeka to arī apsolījusi, ja viņa uzņemsies pildīt ziņotājas pienākumus pretestības kustībā. Dziedātāja gan pati apgalvojot, ka šādus pienākumus nav uzņēmusies, bet apstākļi, ka viņa dzīvo brīvībā, liek domāt par pretējo. Ir zināms vēl arī kāds cits gadījums, kur kāda bij. latviešu diplomāta dēls nelegāli atgriezies, saņēmis naudas atbalstu no kāda latviešu komūnista un par šo naudu ieguvis vajadzīgos dokumentus.

Boļševiku »kārtību« raksturo arī šāds gadījums: kāds latvietis, kuŗš deportēts 1941. g. 13./14. jūnijā līdz ar ģimeni (pēdējā deportēta viņa »vainas« dēļ), galīgā badā būdams, nozadzis nelielu daudzumu kartupeļu, bet pieķerts un notiesāts kā kriminālists uz 2 gadiem. Pēc soda izciešanas viņš atbrīvots kā kuŗš katrs padomju pilsonis — kriminālists un viņš atgriezies legāli Latvijā. Viņa ģimene, kas bija no viņa šķirta, joprojām vergo Sibīrijā.

No 13./14. jūnijā deportētiem vīriešiem legāli ir atgriezušies: slimo kasu pārvaldes darbinieks A. Ošiņš un ieņem arī tagad augstu amatu slimo kasu pārvaldē; lugu rakstnieks V. Zonbergs-Sauleskalns, kāds pazīstams inženieris — rūpnieks un daži citi. Nav atgriezies neviens no 13./14. jūnijā deportētiem virsniekiem, lai gan zināms, ka daļa ir vēl dzīva. No virsniekiem — »kursantiem« atgriezies vienīgi pulkv. Ūdentīņš, kuŗu 1940. g. boļševiki paaugstināja par ģenerāli un iecēla par teritoriālā korpusa štāba priekšnieku. Tagad viņš lasa lekcijas kara vēsturē. Ir zināms viens vienīgs gadījums, ka atgriezies arī kāds no Rīgas centrālcietuma aizvestais »polītiskais«.

Deportētiem piederīgie drikst sūtīt paņiņas un vēstules, bet

apcietināto un notiesāto atrašanās vietas nav nevienam zināmas, un ja par kādu vēsts pienāk — tam nedrīkst ne rakstīt, ne arī paciņas sūtīt. Pēc naudas reformas un kolhozācijas izvešanas paciņu sūtīšana arī gandrīz vairs nenotiek, jo kļuvusi praktiski neiespējama.

Visumā mums tagad labi zināms, kā spaidu darbos notiesāto, tā vienkārši deportēto ģimeņu liktenis.

Latviešu virsnieki, gandrīz bez izņēmuma visi, ir ievietoti vai nu Maskavas vai Ļeņingradas cietumos vai arī nosūtīti tieši uz spaidu darbu nometnēm, galvenā kārtā Komi republikā. Piem., vēl 1941. g. beigās latviešu ģenerāļi Spandegs un Klinsons ir atradušies Maskavas Burtiku cietumā. 1948. g. pavasarī mazākais 4 latviešu virsnieki atradušies Krasnojarskas apgabalā »Kantor Medjstroj« darbos. Kāds vācu kaņavīrs liecina, ka viņš sava gūsta laikā ticis Staļingradā pie drupu novākšanas ar kādu latviešu virsnieku. Viņš stāstījis, ka deportēts 1941. g. jūnijā un ka no tā laika deportētiem lielākā daļa esot mirusi, bet jaunākie tomēr vēl turoties. Virsniekam pašam bijuši tikai 30 gadu, bet viņš izskatījies kā sirmgalvis.

1948. g. vasarā kāda virsnieka kundze Vācijā saņēmusi caur vīra vecākiem (Latvijā) no sava vīra 1948. g. 15. februārī no Sibīrijas sūtītu vēstuli:

»Austrīte, Austrīte, mana dārgā! Kur Tu esi, kā dzīvo, do dari? Es, kā redzi, esmu vēl dzīvs, stiprs un veselš. Pārciests gan šos gadus ir bezgala daudz. Atrodos visu laiku tālos ziemeļos, aiz polarā loka. Daudzi, kuņiem sirdis bija par vājām un sāpes pāri mēram, vairs nav pie mums. Arī Boļšaitis, Lācis, Otanķis vairs nav. Dzijlie sniegi un mūžīgais sasalums auklē viņus. Es esmu starp tiem nedaudzajiem laimīgajiem, kas izturējuši visus trūkumus un grūtumus. Tagad man iet labi, nekādus fiziskus grūtumus vairs nejūtu, pie visa esmu pieradis un aklimatizējies. Strādāju par mechaniskas darbnīcas priekšnieku. Esmu paēdis un apģērbies. Daudz man palīdz māšuks un vecāki. Lūdzu par mani nebēdā, bet neaizmirsti mani. Es Tevi neesmu aizmirsis. Brienu pa mūžīgo nakti un saucu: Austrīte, Austrīte... Raksti vecākiem un pieliec vēstuli arī man. Gaidu, ļoti gaidu, kaut Tavu rokkrastu atkal redzētu...«

Vēstules otrā pusē norakstīts Elzas Ņezberes 1943. g. 11. februārī iespiests dzejolis »Tavā gaismā«:

Lai kur tu esi, man domas visas
Ap Tevi vien kā spožums vērpjas maigs
Daudz saullēktu un daudzu dienu dzisas
Jau izšķir mūs, bet neizbāl tas zaigs,
Ko mīlestība sirdī iedegusi.

Kā šis dzejolis, kas rakstīts viņas vīra, uz Sibīriju aizvesta virsnieka piemiņai, nokļuvis tālajā ziemeļu taigā, Dievs to zina.

Kāds poļu armijas bij. karavīrs, kuŗš kritis gūstā pēc Polijas sabrukuma un notiesāts uz 8 gadiem spaidu darbos, liecina, ka viņš 1943.g. Eiropas Krievijas tālajos ziemeļos kādā spaidu darbu nometnē sastapies arī ar mūsu virsniekiem, it sevišķi no jātnieku un artilērijas pulkiem. Mūsu virsniekus viņš sastapis arī vairākās citās blakus esošās nometnēs, kas bijušas izskaisītas ar 7—14 km lielām atstarpēm.

Šīs vergu darbu nometnes atrodas tā saucamajā Boļšeļzemēnaja tundrā starp lielo Pečoras upi un Urālu kalnu ziemeļu daļu. Mūsu virsniekus viņš visvairāk sastāpis Kolvas un Usas upju (800 km ziemeļaustrumos no Archangeļskas) izveidotā trīsstūrī, šaipus un arī aiz ziemeļu polārā loka.

Katrā tādā spaidu darbu nometnē atradušies ap 800 dažādu tautību ieslodzīto. Lielākā daļa šais nometnēs ieslodzīto apzīmogota ar padomju likuma 54. pantu par »Padomju Savienības ienaidniekiem« un notiesāti uz 8—10 gadiem spaidu darbos. Arī mūsu virsnieki, kas iepriekš pavadījuši vairākus mēnešus vai pat gadu kādā Iekškrievijas cietumā, notiesāti uz tikpat ilgu laiku. Uz spaidu darbu nometnēm tie pārvesti pa upēm, kur tas bijis iespējams, bet simtiem kilometru bijis jānoiet kājām. Vēl 1943.g. daudziem bijis mugurā vecie, gan stipri nodilušie un salāpītie armijas formas tērpi ar visām zīmotnēm. Vienīgi dienesta pakāpju zvaigznītes bijušas noplēstas. Abis nometnē ieslodzītiem latviešu virsniekiem bijušas dzeltenas un zilas zīmotnes. Daži virsnieki, kuŗi savas uniformas bija paspējuši novalkāt, bijuši tērpušies nometnes izdotās skrandās.

Jāstrādā šais nometnēs bijis 10—12 stundas dienā pie dzelzceļu un lidlauku būves tundras purvos un dubļos vasarā un stindzinošā salā — ziemā. Vienīgā darba alga bijusi tukšāks vai pilnāks vēders, atkarībā no veiktās vai neveiktās necilvēcīgās darba normas. Bijušas 3 katēgoriju virtuves un atbilstošas maizes devas. 1. katēgorijā: 900 gr. sliktas rupjas maizes dienā un 3/4 litra viras katrā ēdiena reizē, kādas bijušas trīs. Bez

tam vēl pusdienās kā pēcēdiens 100 gr. baltmaizes. Ar šo devu neviens badā nevarējis nomirt, bet par to bijis jānostrādā 120—150 proc. darba normas. 2. katēgorijā iedalīti ne mazāk kā 100 % normas veikušie un tie saņēmuši: 600 rupjmaizes un tos pašus 3/4 ltr. viras, tikai daudz šķidrākas. Zem 100 % nostrādājušie saņēmuši tikai 300 gr rupjmaizes dienā un 3/4 ltr. viras katrā ēdiena reizē, bet tā līdzinājusies vairāk ūdenim. Gaļas nav bijis, bet to aizstājušas zivis.

Maz bijis to, kuņģi spējuši uzstrādāties līdz labākai devai un līdz ar to arī līdz labākam apģērba gabalam, kas tāpat bijuši sadalīti 3 katēgorijās, jo praktiski uzlikto darba normu neviens nespējis veikt, bet ja tas tomēr noticis, tad vienīgi uz papīra darba norēķinos, ko vedis brigādieris. Pēdējos no pašu notiesāto vidus izraudzījis noņemnes priekšnieks-NKVD vīrs. No brigādieņa mākas, veiklibas un drosmes tad arī lielā mērā atkarājusies darba normu »veikšana«. Latviešu lielākā daļa bijusi 2. katēgorijā, kur dzīvību kaut kā varējuši vilkt.

Notiesātie dzīvojuši milzīgās teltīs, apm. 400 cilvēku katrā. Tās apkurinātas ar divām krāsnīs pārvērstām mucām, kas novietotas garās teltis galos un savienotas ar dūmvadu, kas teltis vidū izveidojis skursteni. Gulējuši uz apaļa koka plīkām divstāvu nārām, bez pagalvja, bez segām. Sanitārie apstākļi bijuši neiedomājami drausmīgi, sakarā ar ko arī mirstība bijusi liela. 1943. gadā tomēr neesot miris neviens latvietis. Sieviešu un no Latvijas aizvesto civiliedzīvotāju šai noņemņu apgabalā neesot bijis. —

Ģimeņu galvas ir atšķirti no savām ģimenēm. Vēlāk viņi tiesāti un sodīti ar spaidu darbiem vai noņemtināšanu Komi republikā uz 5—12 gadiem. Tāpat kā spaidu darbu noņemnes ieslodzītie, tā parējie Komi republikā »brīvībā palaistie«, lielākā daļa ir miruši jau pirmajos gados, pat mēnešos, kā no bada tā necilvēcīgajiem dzīves un darba apstākļiem. Ir zināmi gan arī daži atsevišķi gadījumi, kur ģimeņu galvas — arodu speciālisti ir nosūtīti uz fabrikām.

Par virsnieku un ģimeņu galvu likteni, kuņģus 14. jūnijā vispirms aizveda uz Babiņino, liecina trešais no Padomijas elles izkļuvašais 13./14. jūnija nakts upuris — kāds žīdu tautības namsaimnieks un daži vācu kara gūstekņi.

Pieminētais žīdu tautības mocekļis Latvijas sūtnim Amerikā raksta, ka

— 1941.gada jūnija sākumā viņa dzīvoklī Āgenskalnā ieradies

rajona milicijas priekšnieks, kas sīki pārbaudījis dzīvokļa iekārtu un iemītniekus. Konstatējis, ka dzīvokļa saimniece ir paralizēta un guļ uz gultas, tas laipni atvadījies, un visi nodomājuši, ka tā apmeklējums ir sakarā ar gaidāmo rekvizīciju. Tikai pāris nedēļas vēlāk, kad 14. jūnija agrā rītā pie mājas piestājusi smagā automašīna un dzīvoklī ienākušas divas apbruņotas personas ar pavēli apcietināt un kā nevēlamu elementu izsūtīt tā īpašnieku, bet atstāt viņa paralizēto sievu, noskaidrojies šī apmeklējuma nolūks. Dotas 15 minūtes laika sasaiņot tik daudz mantu, cik pats spēj nest. Neļaujot atvadīties no slimās sievas, tas iedzīts smagajā automašīnā un nogādāts izsūtāmo vilcieniem pilnajā Šķirotavas stacijā.

»Ierodoties Šķirotavas stacijā, mūs noveda uz jau arestētiem piepildītu preču vagonu. Visas dzelzceļu līnijas bija preču vilcienu aizņemtas. Visur nervoza kustība. Pie katra vagona sardze — apbruņojušies kareivji. Vagonu atstāt vairs nebija atļauts. Mūsu vagonš bija pārpildīts — vīrieši, sievietes, bērni, uztraukums un vaimanas; visi bija satraukuma un bezprātīgu šausmu pārņemti, pie tam vēl bija ļoti karsts laiks. Mēģināja cits citu mierināt. Caur gandrīz pilnīgi aizvērtu durvju spraugu bija redzams, ka pienāk bezgalīgas rindas jaunu upuru un steidzīgā NKVD ierēdņu rīkošanās pie viņu izvietojanas. Pievakarē pie mūsu vagona pienāca NKVD ierēdņi un pēc saraksta izsauca arestētos, lai tos kopā ar mantām pārvietotu uz citu vilcienu. Pie tam vīrus atšķīra no sievām un vecākos bērnus no vecākiem. Uz jautājumu, kā būs ar mantām, kuņas saliktas kopā, un kāpēc notiek atdalīšana, NKVD ierēdņi mierināja, ka tuvākā lielākā stacijā, viņpus Latvijas, ģimenes tikšot atkal apvienotas. Tas izrādījās par viņu kārtējiem meliem, jo ģimenes vairs neapvienoja. Tā dažos gadījumos vīri, dažos sievas, palika gluži bez jebkādām mantām. Tas vēlāk daudziem maksāja dzīvību. Mani iespīlēja pārpildītā vagonā — »40 cilvēku un 8 zirgi«, ar aizrestotu lodziņu. Divas nāru rindas, pārpildītas savīdušiem cilvēkiem — vienīgi vīriešiem; bija ap 60 cilvēku; vagona vidū grīdā caurums »nepieciešamām vajadzībām«. Bija neciešami karsts, visi cieta no slāpēm. Durvis no ārpusē bija nostiprinātas ar bultu. Pie lodziņa aizliedza parādīties. Sargkareivis pasniedza divus spaiņus, ar kuriem vagona vecākais gāja pēc ūdens. Ūdens dēļ notika mocoši strīdi. Vagonā katrs atrada kādu pazīstamu, pie kuņas tad pieslējās.

Mūsu vilciens, kas sastāvēja no vairāk kā 50 vagoniem, no-

stāvēja Rīgā gandrīz divas dienas manevrējot, tad pēdīgi sāka kustēties; virzienu neviens nezināja, jo apstāšanos vilciens izdarīja pa naktīm tālu no stacijas, uz rezerves sliedēm. Apmēram pēc nedēļas, mūs »izlādēja« stacijā Babiņino, Kaminiskas, bij. Tveras apgabalā, un visu ešelonu ar mantām noveda līdz tuvējam laukam, kur jau atradās daudzi latvieši. Viss lauks bija NKVD kareivju ielenkts. Vienas diennakts laikā, pa grupām, zem konvoja, visus kājām nogādāja uz pārsūtīšanas punktu Juchново. Tā ir bijusi muiža, ar daudzām piebūvēm, zirgu staļļiem, laužu ēkām, šķūņiem un saimniecības ēkām. Tā atrodas, kādus 40—50 kilometrus no stacijas Babiņino. Vecākus cilvēkus un vājākos veda smagās mašīnās. Līdzīgi ņemt atļāva tikai nelielu somu vai saini, pārējās mantas palika uz lauka guļot. Es tiku novietots smagā mašīnā.

Netālu no Juchново mums nācās piedzīvot pirmo traģisko negadījumu. Braucot gar upi, no pakalējā sēdekļa izlēca kāds jauns cilvēks, Ansbergs (pērkonkrustietis), un metās upē, noraujot sev apģērbu. Mūsu sardze — 2 apbruņoti kareivji — izšāva no savām šautenēm. Izdzirdot troksni, no punkta atskrēja priekšniecība un devās pakal bēglim. Ansbergu izvilkuši no upes ar sašautu kāju un gāja baumas, ka viņu turpat bez tiesas nošāvuši. Garastāvoklis visiem bija briesmīgs.

Pie »Juchново« punkta ieejas visiem pret parakstu bija jānodod savi pulksteņi, vērtslietas un nauda. Visu saņemšot atpakal gala punktā. Tas, protams, izrādījās par parastiem meliem. Lietū izmirkuši mēs visi sēdējām uz klaja lauka, gaidot kamēr mūs novietos kādās brīvās telpās. Tā mēs sēdējām vairākas stundas; zem nošaušanas draudiem piecelties bija aizliegts. Kad jau sāka stipri satumst, mūs ieveda kādā zirgu stallī, kurā balsināšana vēl nebija nobeigta, un mēs visi, līdz nāvei noguruši, līdz ādai izmirkuši, nometāmies uz māla grīdas, kur drīz iegrimām smagā miegā. Nākošā rītā mūs izvietoja vairākos šķūņos, kur iekārtojāmies uz dēļu nārām divos stāvos. Šinī pārsūtīšanas punktā bija jau apmēram 6000 latviešu, kuri atvesti citos ešelonos. Blakus atradās ar dēļu sienu nošķirta iekšējā noņemne. Tur bija vairāki simti mūsu virsnieku. No mums tā bija nošķirta ar NKVD kareivju sardzi. Kad izdevās notvert brīdi, kad sargkareivis bija attālinājies, viens otrs pieskrēja pie sētas un sasaucās ar arēstētiem. Izrādījās, ka tos pa grupām izsūtīja tālāk.

Mūsu barakā bija prof. Albats, kurš nokrita no augšējās

nāras un sadauzīja sev roku. Viņu novietoja slimnīcā. Pēc tam saslima kāds Sekunda, maizes ceptuves īpašnieks, kuŗu arī ievietoja slimnīcā. Viņu tālākais liktens man nav zināms.

Nometnē mums izsniedza maizi un zupu reizi dienā. Vairums tomēr lietoja savu līdzpaņemto pārtiku kuŗa par nožēlošanu drīz izbeidzās. Pēc kādām 7—8 dienām, pa grupām, mūs sūtīja tālāk; visiem nācās iet kājām. Pie izejas atkal notika kārtējā pārmeklēšana — atņēma nažus, dakšiņas, traukus, karotes utt.

Visu grupu novietoja uz lauka. Mūs ielenca stiprs konvojs — visās malās NKVD kareivji ar ieročiem šaušanas gatavībā, ar vairākiem ložmetējiem, bez tam kareivji uz zirgiem un ar suniem. Mums pasludināja »izņēmuma« stāvokli — par pagriešanos uz sāniem, par atpakaļpalikšanu no pārējās grupas, par sarunām savā starpā — nošaušana uz vietas. Tā mēs atgriezāmies Babiņino stacijā.

Notika jauna pārsēdināšana preču vilcienos, tādā pašā kārtā kā Šķirotavas stacijā un ar tādu pašu arestantu eskortu. Mēs braucām vairākas nedēļas bez pārsēšanās līdz Solikamskas stacijai Molotovas apgabalā. Ceļā vilciens apstājās, vienmēr pa naktīm, uz rezerves sliedēm, tālu no stacijas, lai iedzīvotāji to neredzētu. Ceļā nomira Leo Levšteins, bij. Starptautiskās bankas direktors, tirgotājs Sņikers, akc. sab. »Laima« līdzīpašnieks Segals uc. Viņu liķus novietoja pa ceļam tuvākās stacijās. Solikamskā mūs »izlādēja«, izvietoja pārsūtīšanas cietumā un pēc pāris dienām visu grupu kājām pa etapu noveda trijās koncentrācijas nometnēs — »Surmog«, »Ustj-Surmog« un »Prižim«. Tās atradās viena no otras apmēram 10—15 kilometru atstumā, un apmēram kādus 100 kilometrus no Solikamskas, mežā. Šīs 3 nometnes lielinieki sauca par »komandirovkām«, un tās atradās vienīgi zem NKVD vadības, un katrā bija novietoti pa 400—500 arestēto. Mēs gājām divas dienas. Ceļā viens otrs pakrita nespēkā. Uz tiem rīdīja sunus, kuŗi savus upurus sakoda tik lielā mērā, ka pēdējie nometnē drīz mira. Tā aizgāja bojā kāds Rīgā pazīstams ādu rūpnieks.

Šīs trīs tā sauc. »komandirovkas« izrādījās par mūsu gala punktu līdz mūsu lietu izmeklēšanai. Tās bija laukums-plava, tālu no apdzīvotām vietām, mežainā apvidū. Uz katra laukuma bija uzbūvētas 6—8 koka barakas, kuŗās atradās ēdamtelpa, virtuve, kantoris, slimnīca un apcietināto barakas ar 50 līdz 200 personām katrā. Šinīs dzīvojamās telpās, ar vāju gaismu, vienu

māla vai ķieģeļu krāsni, atradās 2—3 stāvu nāras, uz kuřām mūs novietoja. Visas šīs ēkas bija iežogotas divām dzelonstieplu kārtām. Starp abiem iežogojumiem (apmēram 2 metru celiņā) vidū staigāja apbruņojušies sargkareivji ar dresētiem suņiem. Bez tam aiz stieplēm katrā stūrī bija tornis ar sargu. Viss kopā sastādīja »zonu«. Izeja no zonas bija caur kontroles būdiņu, kuřā vienmēr atradās vairāki dežūrējoši sargkareivji. Aiz zonas dzīvoja mūsu »priekšniecība« un VOSR, bez tam tur atradās motordarbnīca, galdniecība, mechaniskā darbnīca, zirgu stalli uc. saimniecības ēkas. Turpat arī drūmais »izolātors«.

Nokļuvām mēs šeit 1941. g. augustā, latvieši vien bijām ap 1200—1300 cilvēku. Pie ieejas visus atkal pārmeklēja, personīgi un mantas, un atkal atņēma to, kas iepatikās sargkareivim. Tādas pārmeklēšanas nometnē bija vairākas, un katra tāda pārmeklēšana beidzās ar tradicionālo piesavināšanos. Mums bija atstāta iekšēja pašapgādāšanās, bet priekšniecība sadalīja darbu. Tā kā pēc likuma personas vecākas par 60 gadiem nevarēja sūtīt tālāk kā 3 kilometrus aiz zonas, tad tos nozīmēja par dežurantiem barakās, par sētas un ateju tīrītājiem, kurinātājiem un citos iekšējos darbos. Bet tā kā starp mums bija daudz vecāku cilvēku un slimu, ar šo likumu priekšniecība nerēķinājās un arī vecos sūtīja mežu ciršanas uc. darbos un tālāk par 7—10 kilometriem. »Komandirovku« aprūpei no mūsu pašu vidus bija izraudzīti ārsti ambulatoriskam darbam (kuři bieži mainījās), grāmatveži, rēķinveži, pavāri, galdnieki, mūrnieki, mehaniķi, plānotāji, normētāji utt. Man personīgi, pēc divu mēnešu nostrādāšanas tā sauc. »ķieģeļu« rūpnīcā, izdevās dabūt darbu zonā kā zīmētājam pie Technoruka. Visi pārējie tika sūtīti galvenām kārtām mežu ciršanas darbos. Bija vēl darbs punktu »sakņu dārzniecībā«, vīzu izgatavošanas darbnīcās, galdnieku darbnīcā, ķieģeļu »rokdarbnīcā«, mechaniskā darbnīcā, stallu aprūpē uc. Pl. 5 no rīta sākās »celšanās«. Visus nostādīja rindā pārbaudei, pēc tam ēdamtelpā izsniedza viru, plānu, šķidru, kur pa retam peldēja kāds griķu putraims, pa retam kāds kartupelis vai kāda kāpostu lapiņa. Šīs zupas ieguva speciālu nosaukumu — »balanda«. Pēc tam sargrupēja apmēram 40—50 personas, apgādāja tos zāģiem un cirvjiem un zem konvoja sūtīja mežu ciršanas darbos. Strādāja 10 stundas, no darba atgriezās pl. 5. Ēdamtelpā izsniedza atkal »balandu« pa otram lāgam un katrs vēl dabūja 400 gramu maizes. Tie, kas strādāja zonā, dabūja tikai 300 gramus.

Jau septembrī sākās salnas. Neviena no mums nedomāja, ka nokļūsim Sibīrijā (jo pie aresta mums apgalvoja, ka tiekam izsūtīti tikai 100 kilometrus aiz Latvijas robežas). Tāpēc mums visiem bija līdz vienīgi viegls apģērbs un apavi. Rezultātā mežu darbos ļaudis bija sastinguši no aukstuma (sals saniedza 47°, lai gan pēc likuma jau pie 40° bija aizliegts sūtīt mežu darbos, bet no priekšniecības neviens ar to nerēķinājās) un atgriezās no darba slimi, tādā mērā pārmocīti, ka tiem nebija spēka nostāties rindā pēc »balandas« un pēc savas maizes rācijas, sauktas »kapa« rācijas. Ne vienu reizi vien darba biedri nesa mājās nosaulušos uz saviem pleciem. Saslimšanas bija ļoti biežas. Rets kāds bija spējīgs strādāt no vietas 10—15 dienas. Ambulances aprūpēja mūsu pašu arestētie: Dr. Vasermanis, Hofs, Jakobsons uc. Viņu darbu pārskatīja kāds komjaunietis no nometnes priekšniecības, tā sauc. »jaunākais ārsts«, un viņš uzlika ārstiem sodu, ja atrada, ka tie »ļauņprātīgi« piešķīra saslimušiem atvaļinājumus. Tā iznāca Dr. Maizelim nosēdēt »izolatorā«, tāpat Dr. Hofam uc. Kas no turienes iznāk, ir kroplis uz visu mūžu. Pazīstamais gaišregis Finks, kas bija mūsu grupā, izolatora dēļ aizgāja bojā.

Ne mazums mūsu tautiešu gāja bojā mežu darbos, vairākus nogalināja kokiem gāzoties pie zāģēšanas, daudzi aizgāja bojā salā, liels procents mira no saaukstēšanās un plaušu karsoņa, bet sevišķi daudz no bada un spēku zaudēšanas. Priekšniecība bieži izdarīja cilvēku pārsviešanu no vienas nometnes uz otru, galvenām kārtām stipra sala dienās. Nācās iet 15—20 kilometru, mūsu cilvēkiem nebija iespējams saņemt ne apavus, nedz apģērbus; tie saaukstējās un mira. Tas bija viens no paņēmiem, kā likvidēt vecākus cilvēkus. Lielākā daļa ieslodzīto tomēr gāja bojā no nometnēs stipri izplatītās slimības — pellagras. Šī slimība ir lielas brūces uz ķermeņa, sevišķi kājām, kas ir dziļas līdz kaulam. Tās pavadoņi — apātija, atmiņas zušana un prāta aptumšošanās. Tās cēloņi: nepieciešamo vitamīnu trūkums organismā. Astoņos mēnešos kopš manas uzturēšanās nometnē mums ne reizi neizsniedza ne gaļu, ne taukus, ne cukuru. Bez 300—400 gr maizes un zupas-balandas, paretam saņēmām putru, kādreiz siļķi.

Viens no pirmiem upuriem bija vienmēr dzīvais un spraigais bij. bankas direktors (vārdu esmu aizmirsis). Banka atradās viņa mājā Rīgā, Blaumaņa un Krišjāņa Barona ielu stūrī. Viņš bija arī vairāku vasarnīcu īpašnieks Ogrē. Viņa znots bija

Muitas departamenta direktors. No šīs slimības aizgāja bojā arī Emilija Benjamiņa, inž. Taubiņš (no ziepju fabrikas Beko), adv. F. Lackijs, prof. Sņiķera dēls, Taubiņš, inž. M. Pragers, vairāki latviešu namsaimnieki, piem. nama īpašnieks Valdemāra un Elīzabetes ielu stūrī, un daudzi citi.

Kopā ar mani nometnē bija Jansons, metallfabrikas īpašnieks Rīgā, Jansons, bij. rāvējslēdzēju fabrikas īpašnieks, prokurors Jēkabsons, bij. aizsargu pulkv. Jakobsons, apavu fabrikants Baumanis (Kaļķu ielā), divi amatnieku apvienības priekšsēdētāja dēli (uzvārdus neatceros), pazīstamie manufaktūristi: Zebba, Press un Joffe (Kaļķu ielā), pazīstamais Kaļķu ielas apavu tirgotājs Firkšers, muitas ierēdnis Baginskijs, cepuņu fabrikants Krūmiņš, veļas fabrikants Plato ar dēliem, tirgotājs Koppels, divi brāļi Olderi, prof. Birkhāns, Arnolds Hoffss, viņa brālis doktors Roberts, inž. Machtus no »Segodņa« redakcijas, vairāki redaktori no »Jaunākām Ziņām« (viņu vārdus neatceros), Rūjienas tirgotājs Šmidts, Rīgas dārzniecības īpašnieks, kam bija arī puķu veikali Elīzabetes ielā, Baznīcas ielas stūrī, Zelmans, akc. sab. īpašnieks Lifšits, konservu fabrikas Sērensens līdzīpašnieks Rabinovičs, »Latruss« firmas kompanjons (uzvārdu esmu aizmirsis), porcelāna fabrikas līdzīpašnieks Kuzņecovs, rūpnieks Gusevs, Vachramejevs, kņazs Negodajevs, adv. Gilmans, adv. Petrevics, tirgotājs Joelsons, bankiera (bij. fin. ministra) Frīdmaņa znots, inž. Meiersons (no firmas Shell), Sapugo (3 brāļi), Šomeranti (2 brāļi), fabrikas »Metallstamp« īpašnieki. Žurnālists Meiersons un vēl viens žurnālists — latvietis mēģināja bēgt meža darbu laikā. Tā pie mūsu apstākļiem bija bezcerīga uzņēmība. Viņus notvēra un nosūtīja tiesāšanai uz Solikamsku. Pēc kāda laika, kad visi ieslodzītie bija sapulcināti, »priekšniecība« paziņoja, ka viņi nošauti. Juchovā redzēju pazīstamo sociāldemokratu, Saeimas deputātu ar tumšu sejas krāsu, kupliem matiem, bet uzvārdu neatceros. Viņu izsūtīja citā ešelonā. Turpat bija arī notārs Brikovskis. Vispār ieslodzīto starpā bija daudz inteligences.

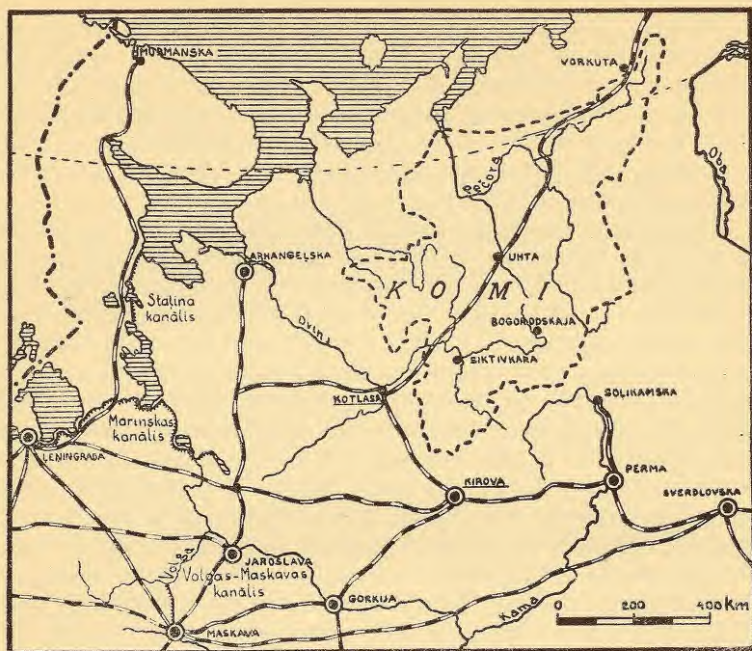
Pa manas uzturēšanās laiku nometnē — apmēram 8 mēnešus — mēs saskaitījām ap 70 % mirušo, pie kam žīdu starpā šis procents bija lielāks, jo starp viņiem bija mazāk piemēroto fiziskam darbam un mazāk izturīgo. Daži no mums slepeni vedu bojā gājušo sarakstu un dienas grāmatu, bet biežo kratišanu dēļ aiz bailēm no represijām šo darbu nācās atmest, un katrs centās paturēt atmiņā vārdus.

Mūsu uzturēšanās laikā »komandirovkās« bijām pilnīgi atgriezti no ārpasaules, ne sarakstīšanās, ne avīzes, ne mutiski paziņojumi — simtprocentīga izolācija. Dzīvi miroņi nāves ielejā. Par iesākušos kapu mēs uzzinājām ceļā no propagandas plakātiem dzelzceļa pietātnēs. Šī ziņa mūsu sirdis pildīja ar cerībām uz drīzu atpestīšanu no verdzības, uz labāku apiešanos ar mums. Slikstošo ilūzijas . . .

Ne mazums no mums, sevišķi bada cietēji, starp tām daudzas pazīstamas personas, rakņājāmieš pa atkritumu mucām virtuves tuvumā, vilkām laukā kartupeļu mizas, sapuvušas kāpostu lapas uc., tās noskalojām un visus šos atkritumus slepeni vārijām mūsu barakās. Citi atkal, tie, kas strādāja sakņu dārzos, izmantoja sardzes neuzmanību, lai »zagtu« kartupeļus un burkānus un turpat tos zaļā veidā notiesātu. Bija gadījumi, kad ķēra jaunus suņus, — tos darbnīcās nogalināja, izvārīja un apēda. Ņemt šo »laupījumu« līdz barakā nebija iespējams, jo pie ieejas katru reizi kontroles būdā visi tika pamatīgi pārmeklēti, atrastais atņemts un »īpašnieks« piekauts. Aiz zonas mēs slepeni izgatavojām nažus no skārda un kauliem, ko ceļā at-radām, un tur tos glabājām.

Nomirušos — kādu bija vairāki ik dienas — novietoja slimnīcas pagalmā, kailus uz sniega. Tur tie gulēja atklāti, visi tos varējām redzēt, bet ar laiku pie šī drūmā skata pieradām, — tik tālu mūsu sirdis bija notrulinājušās, ka viss tas mums kļuva par ikdienišķu parādību. Kad bija salasījies ap 8-12 miroņi, tos iekrāva kamanās un aizveda tālu aiz zonas, apraka kopējā kapā. Pavadīt tos atļauts bija vienīgi apbedītājiem, kas bija no mūsu pašu vidus (parasti nomirušā tuvākie draugi) un prof. Adamovičam, kas noturēja kapa lūgšanu un nodeva mirušiem brāļiem mūsu pēdējās ardīevas. Nekādi krusti, plāksnes vai piemiņas zīmes netika pieļautas. — Tā svešumā gāja bojā labākie, kultūrālākie valsts spēki.

Pēc padomju konstitūcijas katram arestētam 6 mēnešu laikā no viņa apcietināšanas dienas ir jāuzrāda apsūdzība. Bet, saprotams, arī tie ir kārtējie meli, neīsts »demokratisks žests«. Nopratināšanas nometnē sākās 6 mēnešus pēc mūsu apcietināšanas. Tās izdarīja vairāki no Solikamskas ieradušies NKVD izmeklētāji, tie visi bija no Latvijas, pārvaldīja un nopratināja latviešu valodā. Nopratināšanas galvenām kārtām notika vakaros un pa naktīm, pēc apcietināto nogurdinošā darba. Pratināšana notika atsevišķās telpās un pēc iepriekš, cik redzams, uz

jau Latvijā savāktu materiālu pamata izgatavotiem aktiem. Pratināšana notika ar draudiem, dažreiz lietojot spīdzināšanu: plēsa aiz bārdas, sita ar ādas pletni, lika griezties pret sienu un draudēja nošaut, un ja nepanāca »atzišanos«, tad lika uz 5-10 dienām izolatorā, no kurienes jau grūti bija iznākt veselam (tā aizgāja bojā Finks). Daudzi nopratinātie atgriezās uz savām »koikām« un raudāja kā mazi bērni, sitienu un apvainojumu izmocīti.

Mani apvainoja par to, ka biju namīpašnieks, t. i. dzīvoju »no nenopelnītiem ienākumiem«, ka biju fabrikas direktors un īpašnieks, t. i. dzīvoju no »citu darba ekspluatācijas«, ka esmu ziedojois naudu Brīvības piemineklim un citiem nacionāliem mērķiem, t. i. es esmu »krass nacionālists« u. tml. Zinādams no saviem līdzgaitniekiem, cik nenozīmīga ir pretim runāšana, un jo vairāk tādēļ, ka visi mani »noziegumi« nebija nedz pretlikumīgi, nedz pretvalstiski pēc mūsu izpratnes, — es »apsūdzības« aktu parakstīju un ar to izbēgu no nevajadzīgām spīdzināšanām.

Bet daudziem citiem apsūdzības akti bija acīmredzami tendenciozi. Apvainojumi safantazēti un pēc mūsu tiesiskās izpratnes — smieklīgi.

Apmēram pēc 7 mēnešiem pēc mūsu apcietināšanas jau nopratinātos grupās pa 20-50 cilvēkiem, konvoja apsardzībā nosūtīja uz Solikamsku vai nu tālākai nopratināšanai, vai arī lai paziņotu tiem Ārkārtējās padomes pie NKVD (ts. »troikas«) lēmumu. Es nonācu izsūtīto ceturtajā grupā. Mūsu grupa sastāvēja no 18 cilvēkiem, bet viens no tiem gulēja slimnīcā, tuvu pie miršanas, tā ka mēs aizgājām tikai 17 cilvēki, starp tiem 4 sievietes. Tas bija 1942. gada aprīlī. Pēc pamatīgas pārmeklēšanas mēs kājām devāmies ceļā. Sievietes iesēdās smagās mašīnās, kuņās atradās somas ar mantām, kas piederēja mirušiem. To sūtīja uz NKVD pārvaldi. Mēs atradāmies ceļā 2 dienas, nakts apstājas notika mežā, kur bija dziļš sniegs. Ierodoties Solikamskā, mūs noveda uz pārsūtīšanas nometni, tur katru fotografēja un paziņoja Ārkārtējās padomes pie NKVD lēmumu: izsūtīšana uz 5 gadiem, skaitot no apcietinājuma dienas, uz Komi apgabalu, zem NKVD uzraudzības, kā SOE (sociāli bīstamu elementu). Pārsūtīšanas nometnē mēs nodzīvojām apmēram nedēļu; kā pie saņemšanas, tā arī pie mūsu izvešanas notika parastās pārmeklēšanas, pie kam paņēma visu pēdējo; kam vairs nebija veļas, tam izdeva valsts veļu (kreklu, kāju ietīnamos, vīzes uc.).

Mūsu tālākais ceļš gāja caur pārsūtīšanas cietumiem Sverdlovskā (Jekaterinburgā), Kirovā, Kotlasā, Siktivkarā. Šos etapus mēs izgājām vai nu kājām, vai aizrestotos arestantu vagonos, vai kuģu apakšējās telpās, atrodoties starp lielākām grupām kriminālnoziedznieku, no kuriem mūsu grupai nācās ciest daudz pārestību.

Katrā punktā neskaitāmas pārmeklēšanas. Pēdīgi atņēma pat visas ceļa somas, atņēma pat ādas jostas (tai vietā iedodot auklas, lai apjoztos), izgriezta āķus, pogas no biksēm utt. Rezultātā katram palika mazs sainītis. Ceļā no mūsu grupas saslima un palika atpakaļ četri — divas sievietes un divi vīrieši — Izaksons un aktieris Šats, tā kā no mūsu grupas nometināšanas vietā Storoževskas sādžā, Komi apgabalā, mēs nonācām tikai 13 cilvēki. Sardze, kas mūs pavadīja, mūs nodeva vietējam NKVD. Katram tika izdota personīgā kartiņa. Tam bija norādīts, ka mums ir tiesība uzturēties tikai Storoževskā un tās rajonā, ka mums ir uzlikts par pienākumu reizi nedēļā ierasties NKVD

reģistrēties un ka mēs būsīm padoti tūlītējam arestam, ja iztrūks reģistrēšanās zīmogs. Un tā mēs nonācām »brīvībā«.

Šeit jau mums bija iespējams saņemt ziņas no ārpusaules. Katrs uzsāka meklēt savus piederīgos — rakstiski caur paziņām Padomijā, kas pēc vairākiem mēnešiem arī izdevās. Šeit mēs uzzinājām par notikumiem pasaulē. Katram ar lielām grūtībām izdevās atrast vietu pārnakšņošanai. Iedzīvotāji ļoti nabadzīgi, vairums vīriešu aizgājuši karā. Bez dzīvokļa īres maksas nācās vēl dot mantas un produktus. Es, piemēram, atdevu saimniecei petroleju un malku, ko man nerēgulāri izsniedza darba vietā. Dabūju samērā vieglu darbu, jo valstī bija liels inteligento darbinieku trūkums. Visas iestādes bija koncentrētas sādžas centrā, bet dzīvot nācās nomalē. Storoževskas sādža ir apmēram kādus 140 kilometrus no apgabala lielākās pilsētas Siktivkaras, ar 30 000 iedzīvotājiem. Satiksme ar pilsētu norit tikai ar zirgiem, kuņi pieder vai nu kolhoziem, vai kādām iestādēm. Privātām personām — sādžas iedzīvotājiem — zirgi nepiederēja (visi bija noņēmti kolhoziem). Vasarā (no maija līdz augustam) uz pilsētu gāja kuģītis divas reizes nedēļā, bet ūdens krituma laikā tas negāja nemaz. Mūsējie ļoti reti nokļuva pilsētā, tikai dienes ta darīšanās, jo mums nebija tiesības atrauties no darba.

Storoževskā skaitījās ap 1300-1500 iedzīvotāju. Tie dzīvoja vienistabu, no dēļiem sasistās un jau stipri bojātās būdās, jo materiālus remontam (dēļus, logu stiklus uc. būvmateriālus) nevarēja dabūt. Lielinieku trīsdesmitgadīgās valdīšanas laikā sādžā nebija uzcelta neviena jauna dzīvojamā māja. Visai primitīva iekārta un saimniecības piederumi. Dzīves apstākļi gluži tādi paši kā 17. gadsimtā! Manā »dzīvoklī« dzīvoja večiņa — saimniece, komijiete (zirjāniete), viņas meita ar 3 g. v. meitenīti, un divas, dažreiz 3 traktoristes. Gulējām uz krāsns, uz grīdas vai uz šaura sola. Aukstuma dēļ (logi bija izdauzīti un aiznagloti dēļiem, papi vai aizbāzti lupatām) neviens neizģērbās. Citi mani tautieši dzīvoja apmēram tādos pašos apstākļos. Ziema šeit turpinās gandrīz 9 mēnešus, sals dažreiz sasniedz 47°. Rudeņos necaurejami dubļi. Tikai divām centra ielām ir dēļu laipas, un tās pašas tikai vienā pusē.

Attēlošu bēdīgo likteni mūsu nelielajā grupā, kuņai apstākļu spiestai bija jādzīvo kopā nebrīvībā piecus gadus. Šī bezcerīgā dzīve ir raksturīga arī citām grupām, kuņas bija »iekārtojušās« citās vietās bezgalīgajā »matuškā Krievijā« zem NKVD uzraudzības.

Pēc izsūtīšanas termiņa izbeigšanās neviens faktiski nekļūst brīvs (esi tikai atbrīvots no pieteikšanās ik nedēļas NKVD) un tam jāpaliek savā darba vietā. Tas no »izsūtītā« pārvēršas par »pārvietoto«.

Mūsu grupā bija:

1) *Raņka kundze*, bij. Rīgas sabiedriska darbiniece. Viņa iekārtojās par šuvēju Selsovieta darbnīcā. Viņa tur ilgi nestrādāja. Viņu nodeva kāda cita šuvēja it kā par to, ka negatīvi atsaukusies par padomju iekārtu (acīmredzama provokācija!), un viņu nosūtīja tiesāšanai uz Siktivkaru, kur tā pazuda bez vēsts.

2) *Grinblata kundze* — zobārste no Rīgas zobārstniecības institūta, gados jau stipri paveca un strādāt nespējīga. Dzīvoja nabadzībā. Uzzinājusi savas uz Sibiriju izsūtītās meitas un znota adresi, ar lielām grūtībām dabūja atļauju izbraukt pie viņiem.

3) *Latsons*, tirgotājs no Rīgas. Sākumā dabūja darbu valsts zemkopības farmā, kur strādāja pa vasaras mēnešiem, bet vēlāk viņam izdevās iekārtoties par grāmatvedi Siktivkarā.

4) *Jansons* — bij. kažokādu darbnīcas īpašnieks Rīgā, bij. lidotājs. Viņš iekārtojās par atslēdznieku MTS (mechaniski tehniskā stacija) turpat sādžā; dzīvoja badā un bieži slimoja. Pēdīgi viņu skāra paralīze. Viņa sieva un divi dēli (trešais turpat nomira) bija izsūtīti un strādāja raktuvēs netālu no Baikala ezera.

5) *Markuzs*, inž. ķīmiķis, iekārtojās tuvējā Boģorodskojes sādžā, pie LPH (meža rūpn. saimniecība). Viņu apvainoja »sabotāžā« un nosūtīja uz labošanas nometni (tauta to nosaukusi par »iznīcināšanas« nometni tās stingrā režīma dēļ). Tur viņš aizgāja bojā.

6) *Dolgopoļskis*, bij. finieru rūpnieks Rīgā. Iekārtojās par koku krāvēju, tika apvainots »zādžībā«, nosūtīts uz Siktivkaru un tur cietumā nomira.

7) *Jānis Roze*, bij. vecākais darbinieks Latvijas bankā Rīgā. Iekārtojās kā rēķinvedis linu punktā. Pēc ilgas meklēšanas uzzināja par savas sievas un vienīgā dēla nāvi—tie abi bija izsūtīti uz Sibiriju. Viņš nebija nomierināms, cieta no melancholijas, vientulības, pēdīgi viņa nervi neizturēja, un viņš savā istabā pakārās.

8) *Keilmanis*, bij. mežrūpnieks. Dabūja vietu kā grāmatveža palīgs MTS. Viņa priekšnieks to vajāja, meklēja iemeslu »iznīcināt«, jo viņš bija pārāk godīgs savā zaglīgajā apkārtņē. Ar

tresta palīdzību viņam izdevās pārceļties uz tādu pašu vietu Siktivkarā.

9) *Neimanis*, bij. Rīgas tirgotājs. Krievu valodas neprašanas dēļ nespēja dabūt pastāvīgu vietu un dzīvoja kā gadījuma darbu strādnieks (raka, tīrīja bedres, strādāja par nesēju u. tml.). Dzīvoja nabadzībā, nevarēja dabūt pastāvīgu dzīvojamo vietu un viņam nācās pavadīt naktis vecos šķūņos, pirtīs — arī lielā salā. Tā viņu atrada kādā pirtī nosalušu.

10) *Garfinkels*, bij. Rīgas žīdu ģimnazijas direktors. Strādāja dažādās vietās par rēķinvedi. Saslima ar tuberkulozi un nomira. Rīgā svēra 130 kg, bet kad mira, viņam bija tikai kauli un āda. Viņa sieva un meita izsūtītas uz Sibīriju.

11) *Jofels*, bij. Rīgas tirgotājs. Pieņēma rēķinveža vietu Maslopromā (eļļas rūpn.). Kad atstāju Storoževsku, viņš bija vienīgais no mūsu latviešu grupas, kas tur palika, jo viņa priekšniecība viņu uz citu vietu nelaida.

12) *Zariņš*, bij. mechaniskās darbnīcas īpašnieks Rīgā; iekārtotās par atslēdznieku Mestpromā. Pie viņa izdarīja kratīšanu un atrada zem pēja pāri labības maisu, kuņus viņš tur bija palicis, lai būtu labāka guļas vieta. Bet viņu apvainoja kolhoza labības »zādzībā«, tiesāja un nosūtīja uz pārmācības cietumu Siktivkarā, kur gan viņš turpināja strādāt par atslēdznieku. PSRS ir liels labu speciālistu trūkums, tādēļ tādus tik ātri neļikvidē.

13) Man pašam izdevās iekārtoties par technoruka (techn. vadītāja) palīgu LPH (mežrūpn. saimn.), bet drīz mani pārcēla par grāmatveža vietnieku. Pateicoties manai darba prasmei un vecumam — noturējos darbā, neskatoties uz visādām »lamatām« no citu strādnieku puses. No bada mani izglāba pārtikas saiņi, kuņus man sūtīja no Amerikas mani piederīgie.

Tāds ir bēdīgais liktenis mūsu mazajai rīdzinieku grupai, kas, izdzīta no savas dzimtās vietas, cieta un gāja bojā svešumā.

Pad. savienībā ir liels visādu speciālistu trūkums; sevišķi tas jūtams tālu no centriem. Parasti vidējs štata darbinieks, partijas cilvēks, no komjauniešiem, ar zemāko izglītību aiziet »speciālizēties« 3 mēnešuursos, lai iegūtu »technoruka«, »plānotāja«, »vecākā grāmatveža« vai pat »jaunākā ārsta« (I) nosaukumu, tāpat »normēšanas inženiera«, »jaunākā prokurora«, »tautas tiesneša« u. tml. speciālitātes. Pa lielākai laļai tie ir neapdāvināti, nemākulīgi un nespējīgi strādnieki, bet — partijas cilvēki! Un tā ir mūsu »priekšniecība«! Viņu devīze

bija: »Darbs muļķus mīl,« un viņi stipri izmantoja mūsu darbu, zināšanas. Viņu izturēšanās pret izsūtītiem parasti bija rupja, naidīga — šīs jūtas viņos radās mazāk tādēļ, ka mums bija »buržuju« psiholoģija, bet vairāk viņu mazvērtības sajūtas dēļ.

Man vēl uzturoties Siktivkarā, neilgi pirms manas bēgšanas, man izdevās satikties ar maniem līdzgaitniekiem — Zariņu un Latsonu. No viņiem uzzināju, ka Siktivkarā un apkārtnē lielinieki »sadzinuši« jaunas partijas latviešu, kuŗi bija palikuši pie vāciešiem. Viņi »tirija« Latviju no iedzīvotājiem, kas bija »sasirguši« ar hitlerismu. Mēs satikām dažus uz ielas: kādu inženieri no VEF'a, daudz inteligences, sevišķi sievietes. Dzīvoja viņi visi no tā, ko ieguva, likvidējot savas nedaudzās lietas, un iekārtojās vietās (tie, kas prata krieviski), bet tādu nebija tikpat kā nemaz. Kāds vecītis, bij. namsaimnieks, sēdēja ar izstieptu roku, lūdzot dāvanas. Tāda bija jaunā lielinieku rīcība, lai iznīcinātu kādu tautu . . .«

Par to, ka notiesātie pēc soda izciešanas neatgūst brīvību, liecina arī kāds vācu ārsts, kuŗš līdz 1949.g. bijis gūstā Ziemeļkrievijā. Šis ārsts liecina:

— 1948. un 1949.g., līdz atbrīvošanai strādājot kādā gūstekņu slimnīcā Kirovas apkārtnē, ievēroju kādu māsu, kuŗa atšķīrās no parējām ar savu inteligento izskatu, uzvešanos, cilvēcīgo pieeju slimniekiem un arī kultūrāla cilvēka attieksmēm pret ārstiem un administratīvo personālu. Sarunās viņa tomēr neielaidās, bija klusa, noslēgusies savā darbā, ko veica nesamērīgi labāk nekā pārējās māsas. Krievi zināja stāstīt, ka māsa esot latviete — kāda agrākā konsula kundze, kuŗa atsūtīta nesen šeit no sodīto latviešu nometnes, kur viņa izcietusi piespriestos 7 gadus spaidu darbus. Tagad viņa skaitoties brīvs cilvēks un dzīvojot ārpus nometnes ar savu 14 g. v. meitiņu, kuŗa ejot skolā. Arī viņas vīrs pēc soda izciešanas atbrīvots reizē ar sievu, bet aizsūtīts ap 100 km uz ziemeļiem no šīs nometnes, kur arī strādājot kā brīvs cilvēks, domājams meža darbos vai pie ceļu būvēm. Brīva dzīves vietas izvēle sodu izcietušajiem neesot atļauta, bet to nosakot MVD. Vīram gan esot brīvs reizi gadā apmeklēt sievu. Šī brīvība ir gudri aprēķināts paņēmiens, arī vēl pēc »brīvlaišanas« neļaut atjaunoties notiesāto ģimenēm un tās izputināt, spiežot sajaukties ar krieviem.

Krievi zināja arī stāstīt, ka vairākus simtus kilometru ziemeļrietumos no Kirovas esot liela sodīto latviešu nometne, kas

saucoties Leina vai kaut kā līdzīgi. Pēc krievu stāstiem, latvieši esot labāk iekārtojušies par vācu gūstekņiem. Esot laba organizācija, labāk iekārtotas barakas, arī slimnīcu esot labi iekārtojuši ar visiem ārstiem-speciālistiem. Sodītos nodarbinot meža un ceļu darbos. Esot kārtīgi strādnieki un administrācijai ar viņiem lielu grūtību neesot. Nometnes latviešu skaitu krievi man nezināja minēt, bet esot daudz. Pakāpeniski atsevišķas grupas atbrīvojot kā sodu izcietušus un nosūtot darbā uz citiem apgabaliem. Brīvībā viņus kopā neatstājot. —

Kāds vācu gūsteknis, atgriezies no gūsta 1950. g., liecina:

— Pirmos deportētos latviešus redzēju, strādādams Rudņiku slimnīcā, pāris simts kilometru ziemeļaustrumos no Kirovas. Tur manas darba vietas tuvumā kādā spaidu darbu nometnē strādāja izsūtītās latvietes, galvenā kārtā no Rīgas. Kad mani pārcēla par ārstu 101. darba nometnē (arī Kirovas apgabalā) sastapos ar daudziem latviešiem. Ar kādu latviešu ārstu, kam darba vieta dzimtenē bijusi Rīgas tuvumā, man bija ilgāku laiku jāstrādā kopā. Viņš bija notiesāts uz 15 gadiem spaidu darbos vienīgi par to, ka piederējis kādai latviešu rezerves virsnieku organizācijai. Iepazinos šeit arī ar vairākiem citiem latviešu ārstiem un dažiem lauksaimniekiem. Viņi visi stāstīja, ka 1940./41. g. apgabalā ziemeļaustrumos no Kirovas spaidu darbu nometnēs izvietoti vairāki desmiti tūkstoši latviešu. Apgabals »ziemeļaustrumos no Kirovas« ir patiesībā viens pilnīgi ierobežots soda nometņu iecirknis, kuŗa rajona pilsēta saucas Kaja. Tagad tur atrodas gan vairs tikai tribunāls un dažas citas pārvaldes nodaļas. Galvenā pārvalde pārcēlusies uz Ļesnoju. Šis soda apgabals atrodas ziemeļos no Kirovas-Molotovas dzelzceļa un virzās no Kirovas 100 km uz austrumiem un tad līdz ar dzelzceļa līniju nogriežas uz ziemeļiem. Nometņu vergu galvenā nodarbošanās ir mežu darbi. Šajā apgabalā no vairākiem desmitiem tūkstošiem 1941.g. atvesto latviešu, 1946.g. sākumā?, i. pēc 5 gadiem, dzīvi bija vairs tikai ap 200 vīru. Visi pārējie bija miruši ar dizenteriju un skorbūtu. Dzīvo vidū bija vairāki ārsti, kam pēc 6 mēnešu nostrādāšanas mežā bija jāstrādā savā arodā, daži citu nepieciešamo arodu speciālisti un invalīdi, kuŗi nopietnu miesas bojājumu dēļ nevarēja meža darbos strādāt. —

Pie šīs liecības gan jāpiebilst, ka skaitlis »vairāki desmiti tūkstoši« ir pārspīlēts. Uz Kirovas-Kotlasas apgabalu 1940./41. g. aizvesti aptuveni 10.000 latviešu, galvenā kārtā no cietumiem un 13./14. jūnija nakts upuŗu ģimeŗu galvas.

Tālu ziemeļos uz Jeņisejas krasta atrodas Igorkas pilsētiņa, bet vēl tālāk aiz polārloka, apm. 2.500 km no Krasnojarskas, ir spaidu darbu nometnes, uz kuņām 1941. g. vasarā nosūtīti liela daļa latviešu vīru. Vienā no šīm nometnēm divus gadus atradies kāds vācu kaļa gūsteknis, kurš vēlāk atbrīvots un atgriezies dzimtenē. Viņš labi atceras savus likteņa biedrus latviešus, atceras arī dažus vārdus. Visi viņi tiesāti un sodīti ar 10 gadiem spaidu darbos. Viņi atšķirti no ģimenēm, tiem atņemtas drēbes u. c. mantas un tās vietā izsniegtas skrandas. Nometnes stingri apsargātas ar sargu suņiem. Neviens tomēr nelolojot cerības izbēgt, jo visapkārt ir bezgalīga neapdzīvota tundra, no kuņas izklūt nav iespējams. Galvenie darbi ir pie ceļu būvēm un priekšdarbiem kādas jaunas pilsētas būvei. Parasti uzdota darba norma atsevišķam cilvēkam vai strādnieku grupai. Jāceļas rītos plkst. 5, kad izsniedz šķidru zupu vai putru. Jāstrādā 12 stundas (no plkst. 7—19), bet vakarā, atgriežoties nometnē, saņem atkal plānu zupu. Taukvielu nedod nekādu, vienīgi vēl 900 gr. maizes dienā. Dzīvo nožēlojamās barakās. Mirstība ieslodzīto starpā ļoti liela un kā par brīnumu mirst taisni spēcīgākie. Vēl tālāk ziemeļos, pie pašas Jeņisejas grīvas citi ieslodzītie strādājuši kādās raktuvēs, vēl smagākos dzīves un darba apstākļos. Tur mirstība esot ļoti liela.

1948. g. kāds vācu gūsteknis strādājis svina raktuvēs Afganistānas tuvumā. Viņš atceras kādu latvieti, kurš līdz ar citu tautību vergu strādniekiem strādājis pazemē, svina izgarojumu pārpilnajās raktuvēs. Viņa liktenis bija tāds pats kā tūkstošiem citu latviešu: apcietināts Rīgā liktenīgajās jūnija dienās, deportēts, šķirts no ģimenes.

Kāds vācu ārsts stāsta, ka boļševiku gūsta laikā strādājis Meža nometnē (Ļesnoj lager), ap 170 km ziemeļaustrumos no Kīrovas. Šajā nometnē bijuši arī deportētie latvieši. Pēc uzvārdiem ārsts atceras Dr. Ļaudonu un bij. Rīgas pils. galvu A. Krieviņu. Pēdējais vēl 1946./47. g. bijis diezgan žirgts.

Kāds cits vācietis deportētos latviešus sastāpis pat Turkestānā (Dadžikhanā). Starp citiem ticies ar kādu latvieti no Rīgas. Viņam bijis vācisks uzvārds.

Kāds cits stāsta:

— Eiropas Krievijas ziemeļos atrodas lielākā daļa latviešu, kuņi nosūtīti uz Padomju Savienību kā notiesāti jeb apcietināti. Tur tie strādā mežos, raktuvēs un pie ceļu būvēm. Kožva, Kedrovijšora, Varkūta, Vortūga ir galvenie pārsūtī-

šanas un novietošanas punkti šajā apgabalā, nereti 600—800 km viens no otra caur tundrām un mežiem. Dzīves apstākļi ir ļoti dažādi, mežos tie ir labāki nekā polārjoslas raktuvēs, bet daudz nozīmē arī nometnes raksturs un vadība. Ir nometnes kuņģis var viegli izciest 5 un vairāk gadus, citas kuņģis visveselākam cilvēkam 3 gadi ir maksimums, bet ir arī istas iznīcināšanas nometnes (pret kuņģam nobāl Himlera iznīcināšanas nometnes). Daudz nozīmē arī tas, vai izdodas uzstrādāties par dārznieku, feldšeri, virtuves strādnieku, ārstu, brigadieru, bet no vislielākā svara ir, ka politiskie apcietinātie ir skaitā stiprāki par kriminālistiem, pretējā gadījumā pēdējie, uz vienu roku ar uzraugiem, politiskos apzog un piekauj. Bet laimīgā kārtā politiskie parasti ir pārsvarā. Kriminālistu skaits sevišķi samazinājās kara laikā, kad daudzi no viņiem pieteicās »Eiropas atbrīvošanai«. No latviešiem, ar kuņģiem biju kopā, ārsts F. strādāja sadalīšanas punktā, inž. P. par brigadieru, jo bija izgudrojis jaunu celmu spridzināšanas veidu, strādnieks St. (baptists) rakstīja Stāļinam, lai to apmaina pret Amerikas komunistiem, par ko pārvietots uz garā vājo nometni iznīcināšanai. Kāds Brunavs no Rīgas izdarīja pašnāvību. Nomira robežs. virsnieks Zariņš un sociāldemokrāts Baltiņš. Pirmais bija ievainojis ar cirvi kāju un aizgāja bojā medikamentu trūkuma dēļ. Labi turējās senātors U. (notiesāts uz 8 gadiem), robežsargu virsnieki E. un O., pēdējais strādāja par dārznieku. —

Par ģimenēm bija zināms, ka tās nav nometnēs ieslodzītas, bet izvietotas dažādās vietās Sibīrijā ar zināmu nelielu kustības iespēju, bet pēdējos gados ir dažas liecības, kas rāda, ka arī ģimeņu (sievu un bērnu) liktenis ir ļoti dažāds. Daļa viņu tomēr ir ieslodzītas arī nometnēs, kuņģis tām neklājas daudz labāki kā spaīdu darbu nometnēs. Citēsim te tikai vienu tādu liecību.

Londonā Krescentas caurbraucēju nometnē kādu laiku uzturējās 28 polietes, kuņģis iebraukušas no Austrumāfrikas. Polietes bija veikušas grūtu ceļojumu: 1941. g. viņas no Polijas deportētas uz Sibīriju, kur tās dzīvojušas vienā nometnē ar deportētām sievietēm un bērniem no Baltijas valstīm. Kara laikā uz kāda līguma pamata, kas noslēgts starp PSRS un Poliju, viņas »amnestētas«. Caur Sibīriju, Persiju un Indiju polietes nokļuvušas Austrumāfrikā un no turienes ieradušās Anglijā. Par apstākļiem deportēto nometnē viņas starp citu stāsta:

— Nometnē, kurā mūs ieslodzīja uz ilgāku laiku, bija arī citu tautību deportētie. Gluži labi atceros, ka tur bija igauņu, latviešu un lietuviešu sievas un bērni. Viņu vīri atradās citā nometnē. Tā bija drausmīga spaidu darbu nometne. Vienā telpā mums bija jādzīvo un jāguļ 50 cilvēkiem. Guļamvietas bija iekārtotas 4 stāvos. Jāstrādā bija visiem. Kas nestrādāja, nesaņēma arī niecīgo uztura devu. Es strādāju kādā traktoru fabrikā, kur darba stundas ilga no plkst. 6 rītā līdz 10 vakarā. Darba uzraudzība bija stingra. Kā atalgojumu par darbu saņēmām $\frac{1}{2}$ mārciņas maizes un nedaudz šķidras viras dienā. Lielākā daļa no mums strādāja tomēr kolhozos. Sevišķi kolhozu darbu izvēlējās baltietes, kaut arī darba apstākļi tur nebija vieglāki. Saslimšanas gadījumi bija ļoti bieži, kaut gan nedrīkstēja saslimt. Ļoti daudzas arī mira. Bija jāstrādā tik ilgi, kamēr vien varēja nostāvēt kājās. Ja kāda sabruka, tad dažos gadījumos atnāca ārsts, bet arī tas nevarēja vai arī negribēja palīdzēt. Ārstniecības līdzekļu un medikamentu nebija nekādu. Lielāku nelaimju gadījumos palīdzēja paši cietumnieki viens otram. —

Zināmu skaidrību tagad šai lietā ienes 1949. g. jūlijā Londonā publicētais »PSRS labošanas darbu kodeks«, kas satur 147 pantus. No tā redzams, ka padomju valstī ir pavisam 3 spaidu darbu veidi: 1) piespīestos spaidu darbus nelaimīgais veic savā parastajā darba vietā, 2) viņam jāstrādā spaidu darbi izsūtījumā, un 3) viņš tiek ieslodzīts koncentrācijas nometnē, kas ir smagākais soda veids. Kodeks nosaka, ka spaidu darbus var piespīest bez kāda tiesas lēmuma. Pietiek vienīgi valsts slepenās policijas vai MVD (iekšlietu ministrijas) vai arī tās pilnvarota organa rīkojuma. »Labošanas darbu« nolūks esot »sargāt proletāriāta diktātūru no šķiras ienaidniekiem un deklasētiem, svārstīgiem elementiem, kuŗi pratuši ielavīties strādnieku šķirā.«

No tā spriežams, ka visi no cietumiem aizvestie un daļa ģimeņu galvas (tiesātie) ir nokļuvuši pēdējās katēgorijas spaidu darbu nometnēs — tā saucamās koncentrācijas nometnēs, kā grāmatas sākumā pieminētos »strosjos« un »lagos«. Pārējie ģimeņu galvas un arī daļa ģimeņu (sievās un bērni) ievietota otras katēgorijas spaidu darbu nometnēs, kādā atradušās arī pieminētās 28 polietes.

Lielākā daļa 13./14. jūnija naktī deportēto latviešu ģimeņu

novietota Jeņisejas, Tomskas un Krasnojarskas apgabalos. *) Deportētie — sievietes un bērni, strādā galvenā kārtā kolhozos, izsūtījumu pārciešot vislabāk, kaut arī mirstība starp bērniem un vecākiem gados ir liela. Līdzīgi paņemtās mantas, ar maz izņēmumiem, nav visas atņemtas. Tas atviegloja dzīvi sākumā. Morāli uzturēja tas, ka gaidīja vācu ātru uzvaru un līdz ar to drīzu atgriešanos dzimtenē. Par kara sākšanos deportētie uzzināja ešelonos, bet daudziem, kas atklāti izrādīja par to savu prieku, bija jāsamaksā ar spaidu darbu nometni, jo ešelonos netrūka arī čekas agentu.

Pārtikas kartiņas kara laikā izsniedza tikai nodarbinātiem, bet sākumā tādu starp izsūtītajiem bija maz. Pārdodot rīta svārkus, varēja iegūt tik daudz, cik var izpelnīt mēnesī smagi strādājot. Bet izrādījās gan, ka vairums neprot piemēroties apstākļiem, bieži vietējie tos pirkšanas un pārdošanas darījumu apkrāpa vai arī vienkārši apzaga. Tas tāpēc, ka deportēto lielākā daļa bija sievietes no inteliģences un turīgām aprindām, kuŗas nebija piemērotas fiziskam darbam vai arī jutās ļoti nevarīgas, palikušas vienas bez ģimenes galvas un apgādnieka.

Sākumā vietējie izsūtītos saņēmuši laipni un tāds stāvoklis turpinājies, kamēr bijis vēl kas ko pirkt, iemainīt vai nozagt no jaunatnācējiem. Vēlāk šī laipnība pazudusi, bet arī nekāda naida nav, jo vietējie paši sastādās galvenā kārtā no tādiem pašiem, jau agrāk deportētiem krieviem.

Padomijā izplatīts radiotranslācijas tīkls, kas tad arī ir vienīgais ziņu avots. Laikraksti ir ļoti reti sastopami un ātri pazūd, jo krieviem avīžu papīrs ir dārga manta, to lieto kā smēķējamo papīru.

Briesmīgas Sibīrijā ir sniega vētras, t. s. burāni, kuŗās daudzi ieputināti un nosaluši. Vispār apsaldēšanās un nosalšanas gadījumu deportēto vidū ir ļoti daudz.

*) Amerikā iznākusi D. J. Dāliņa un B. J. Nikolajevaka grāmata »Piespiedu darbi Padomju Krievijā«. Viens no autoriem 1926. g. caur Latviju izbēdzis no PSRS, bet otrs to atstājis tikai pēdējā laikā. Viņi raksta, ka no Lietuvas deportētie aizvesti galvenā kārtā uz dažādām vietām pie Krasnojarskas-Tomskas un Maskavas-Kijevas dzelzceļinijām, no Latvijas — uz Altajas apgabalu, Kotlasu un Starobeļsku (Donecas baseinā), bet no Igaunijas — uz apgabaliem pie Gorkas, Tomskas un Maskavas-Kijevas dzelzceļiem. Šī informācija nav pilnīgi pareiza. Acīmredzot autori zem deportētiem apzīmē visus aizvestos, arī spaidu darbos notiesātos un sajauc arī latviešus ar igauņiem un lietuvjiem. Uz Altajas apgabalu izsūtīti ne latvieši, bet lietuvieši.

Daudzi gados jaunākie — pusaudži, strādā par nesējiem, kas ir zemākā strādnieku šķira. To ārējā pazīme ir garš no maisiem šūts apģērbs.

Smagākais laiks deportētiem bijis 1943. g. sākums līdz jaunai ražai, kad zemi bija piemeklējis šausmīgs bads, līdz ar tīfa u. c. epidēmijām. Tās bija kara sekas, kas Sibīriju aizsniedza tikai 1943. g., bet tad arī katastrofālos apmēros. Cilvēki tad ēda zāli, koku mizas, sprāgušus lopus, zaga un laupīja, kur vien vēl bija kas ēdams. Lieki pieminēt, ka medicīniskās palīdzības nebija gandrīz nekādas.

Deportētie atrodas stingrā čekas novērošanā. Ārpus spaidu darbu noņem esošiem, ik mēneša 1. un 15. datumā vajaga ierasties vietējā MVD. Izsniegtās personas apliecības derīgas tikai 2 nedēļas. Nav tomēr zināms, ka kāds no deportētiem būtu nošauts par kādu politisku vai kriminālu nodarījumu. Šādos gadījumos »vainīgos«, ja sods ir zem viena gada, ievieto cietumā, bet ar ilgāku laiku sodītos nosūta uz spaidu darbu noņem, kas, saprotams, tāpat nozīmē nāvi, tikai lēnu un tāpēc nesalīdzināmi mocošāku.

Nobeigumā citēsim vēl ceturrtā laimīgi no Sibīrijas uz Poliju izkļuvušā 13./14. jūnija upuļa vēstuli:

— Ar Juri, Andreju, mammu un veco māti reizē mūs aizveda no Rīgas. Preču vagoni. Restes. Vecā māte visu ceļu slimoja. Braucienā ilga trīs nedēļas. Tikām novietoti 800 km aiz Novosibirskas kolhozā. Kolhozam pašam nebija ne maizes, ne kartupeļu. Strādājām visus iespējamus un neiespējamus saimniecības darbus, bet rezultāts tomēr bija pusbads. Dzīvojām pie kolhozniekiem, kam pašiem ik ģimenei ir tikai maza istabiņa, kuņas lielo pusi aizņem mūžīgā krievu krāsns. Blakšu miljardi. Mani un Andreju pēc kāda laika kā spēcīgākus nosūtīja uz 50 km attālo darvas tecinātavu, kas atradās Sibīrijas taigā uz P. upes krasta. Daba mežonīga. Lauzām celmus darvas tecināšanai. Cietām badu. Mocījāmies ar odu miljardiem.

Naktis gulējām dedzinātavā tāpat ar visiem apģērbiem uz grīdas, galvas ietinuši kādā lupatā, lai izsargātos no insektu kodieniem. Bet no griestiem mums krita virsū izbadējušās sarkanās blaktis.

Nopelnījām 600 g maizes dienā, vairāk nekā. Pēc grūtā darba meklējām taigā brūklenes, lai būtu kaut kas, ko piekost pie maizes. No brūklenēm vārījām viru, bet pēc tam mocījāmies ar caureju. Andrejs pūlējās ar makšķerēšanu noķert kādu reņģīti,

un ja laimējās, tad mums bija svētki. Bet galvenais traucēklis bija āķu trūkums.

Vēlāk devāmies atkal atpakaļ uz kolhozu, kur savu dzīvību vilka mamma, Juris un vecā māte. Vecā māte un mamma uz darbu negāja, bet iztika no tā, ko nopelnīja Andrejs ar Juri, t. i. par abiem kopā 1200 g maizes. Visu iespējamo pārdeva, piemēram, par kartupeļu spaini atdeva zelta pildāmspalvu.

Strādājām kolhozā pie dzirnavu aizprosta celšanas. Darbi notika ar aizvēsturiskiem paņēmieniem un instrumentiem, tikai ar brutālu cilvēka spēku par gabaliņu maizes dienā. Kamēr mēs strādājām, mamma taigā lasīja sēnes un gatavoja mums viru.

Norunājām ar Andreju »likvidēties«. Izredzes bija 0,5 : 100, bet tā kā tā lēna miršana. Juris sāka sirgt ar krūtīm, un Andrejs kļuva domīgs, jo negribēja māti atstāt likteņa varā. Nomira vecā māte, un kapu kala 47 gradu salā.

Atvadījos. Cietums. Fronte. Un aiz kāda neiespējama brīnuma varu tagad jums rakstīt. Esmu izstaigājis fronti no Ļeņino līdz Berlīnei, bet tikai divreiz biju ievainots. No palicējiem esmu saņēmis vienu vēstuli. — (Skat. nāk. nodaļā.)

DAŽAS VĒSTULES NO SIBIRIJAS

Ārpus vergu nometnēm esošie sarakstīties var brīvi PSRS robežās, bet nav reti arī gadījumi, ka no Sibīrijas saņemtas vēstules arī ārzemēs, it sevišķi Anglijā.

Kāda māte-mocekle no Obas upes krastiem Sibīrijā raksta:

— Dzīvojam vēl arvien N. zāgētavā. Esam tikai divi vien palikuši. Vecmāmiņa nomira 1941. gada 15. novembrī. Juris nomira 1944. gada 20. jūnijā. Andrejs visu laiku strādāja pie gulšņu nešanas. Rudenī viņš līdz ar citiem jauniešiem aizgāja mežu darbos, atgriezies tikai pavasarī. Ar veselību Andrejam iet diezgan labi, tikai reizēm sirds liek sevi manīt. Andrejs ir liels optimists, arī humora viņā daudz, tādēļ viņš saviem darba biedriem patikams. Līdz 1944. g. rudenim arī es strādāju parasto darbu: zāgēju malku. Bet tad diezgan smagi saslimu un pēc tam vairs nestrādāju. Jurim gāja grūtāk, jo viņš bija fiziski nespēcīgāks un pesimistiski noskaņots. Cik man zināms, tad otra vecmāmiņa un krusttēvs arī miruši. Tāpat miruši Skuju tēvs, Pakalniešu tēvs, Rasu radnieks Alberts un Žanītis. Mūsu zāgētava atrodas uz paša Obas krasta. Šo ziemu laiks pie mums

siltāks nekā iepriekšējās. Par to esam priecīgi, jo nevajaga tik daudz malkas. —

1947. g. martā Anglijā saņemta no Krasnojarskas apgabala taigas tā paša gada 19. janvārī izrakstīta vēstule no kādas 1941. g. 13./14. jūnija naktī deportētas latviešu ārstes. Vēstule sūtīta pa parasto pastu un tādēļ rakstīta ļoti uzmanīgos vārdos, bet, neskatoties uz to, viņa paveŗ mums zināmu ieskatu deportēto liktenī. Viņa raksta:

»Šodien, kā pie svētdienas, aizgājām ar O. uz tirgu un pēc tam viņa ienāca sildīties pie manis, jo bijām ļoti nosalušas. Šodien jau piekto dienu ir lielais aukstums — 60° un ir pat zemāk vēl nokrities, kur skaitļi vairs nav. Dzīvoju jau sesto gadu šeit lielāka rajona centrā un strādāju savā speciālitātē. Ar mani vēl ir māmiņa. Dzelzceļš ir 150 km. Ir jau te aprasts, bet grības ļoti mājās. Cerības ir tās, kas cilvēku uztur un dara stipru. Pastāstīšu Tev par Tavu tētiņu. (Deportēts 1941. g. 13./14. jūnija naktī 72. g. vecumā) Tu jau droši vien nojaudi, ka viņa sirds vairs nepukst. Tas bija 1943. g. kādā pavasara dienā, sniegs vēl nebija nogājis, es mežā aizgāju saplūkt brūklenāju mētras, lai novītu vaiņagu pēdējam sveicienam. Visu laiku Tavs tētis turējās braši, bija modrs, bet tad smagajos dzīves apstākļos un vientulībā ātri novājēja un spēki izsika.

Tava māmiņa nomira jau pirmajā rudenī, tad es vēl dzīvoju citā sādžā. Tavs brālis ir ziemeļos. Ceru, ka neesi daudz mainījusies. Gan pienāks laiks, kad atkal redzēsimies, tad jau pārrunāsim, kā katrai ir gājis. No pazīstamiem, šeit ir O., viņa precējusies ar ... Daba šeit ir skarba un arī ļaudis tādi paši. Lieli meži, taiga mainās ar iekoptiem zemes gabaliem, kolhozu traktori atkaŗo aŗamzemi, bet meži šalc visapkārt. M. strādā kā ārste 100 km, šad tad iebrauc centrā. Vasarā ir silts, var īsu laiku upē peldēties, meži bagāti ogām un sēnēm. Sarakstāties ar mājām, kas ir liels prieks. Iedomājos kā tālu sapni jaunības laikus, kā dzīve rotaļājas ar cilvēku un cik labi, ka cilvēkam ir maz atstīta priekšsajūta. Ar dzīvi pagaidām iztieku, citiem ir daudz grūtāki. Ceru, ka drīz būs iespējams braukt uz dzimteni.«

Vēstulē pieminētā O. arī ir ārste. Viņu 13./14. jūnijā deportēja kopā ar vīru un bērniņu. Vīru jau stacijā no viņas atšķīra, tas nosūtīts uz tālajiem ziemeļiem, kur pēc pusgada mirs. 1946. g. O. apprecējusies ar kādu likteņa biedru, paziņu

no dzimtenes, kam izsūtījumā mirusi sieva. 1947. g. beigās O. kopā ar jauno vīru atgriezusies Latvijā. Viņa legālā ceļā no Latvijas sūtītā vēstulē raksta:

»Esmu mājās. Neko nestrādāju, jāuzlabo veselība. Speciālistātē strādāt arī neatļauj, jo es neesot nolikusi marksismu-leninismu, lai gan Sibīrijā man atļāva strādāt. Bet labi arī tā.«
1949. g. maijā viņa raksta:

»Jūtu, ka ar mani kļūst sliktāki. Rentgeniski konstatēja kuņģa vēzi. Steidzīgi bija jāizdara operācija. Tā bija ļoti smaga. Izņēma $\frac{2}{3}$ kuņģa un vēl šādus tādus sīkumus... Aizliegts strādāt fiziski un garīgi. Laba tā diena, kas nodzīvota. Par ritdienu cenšos nedomāt...«

Tad viņa savā vēstulē pieskaņas ģimenes lietām un par kādu savu radnieci raksta:

»Daudz viņa mums pāri darījusi pa šo gadu. Vai Dievs viņai visu to spēs piedot? Nesaprotu, kamdēļ cilvēki kļuvuši tik ļauni. Arī vīrs stipri satriekts par savu bijušo radu izturēšanos un rīcību. Mēs viņiem bijām nepatīkams pārsteigums.«

Tagad kļuvis zināms, ka šī slimā sievietē ir atkal otrreiz deportēta...

Kāda 13./14. jūnijā aizvestā no Sibīrijas raksta savai radniecei Vācijā:

»Pagātni atminēties būtu lieki un sāpīgi. To stāstīšu Tev kādreiz, kad tiksīmies. Šodiena — pelēka taiga, kuņas rudens dzeltenumu sedz pirmais sniegs. Tajā mēs vadām savas dienas, vienu otrai līdzīgu. Ja mums nebūtu cerību un gaiša sapņa par Tevi un mazu, baltu bērnu, mūsu dzimtas mazo atvasīti, mūs neviens neapskaustu.

Ceļā katram, kas bija no Rīgas, prasīju pēc Tevis. Dzīli viņoties sāpēja sirds, kad pirmā vēstule nebija no Tevis. Bet nepārmēt sev, Tu esi pareizi darījusi.

Pār taigu steidzas polārā nakts. Es savā būdā esmu viena. Mamma aizbrauca uz sādžu. Esam abas veselās. Galva man vairs nemaz nesāp. Kājas, kad salst, tad gan liek sevi just, bet vai tad man kādas balles jāizdanco. Ēstgriba abām ļoti, ļoti laba. 44. gadā slimoju ar plaušām. Pirms tam biju tāda »spēka sieva«, ka darīju visus vīriešu darbus... Tagad es strādāju par lauku darbu vadītāju vasarā, bet ziemā glabāju kartupeļus un eju medībās.

Solīja mums izbraukumu no šejienes, bet tagad jau ziema

pie durvīm, un mēs atkal ziemosim te. Mūsu māju vairs nav un pa šiem gadiem arī bijušie draugi un radi paspējuši mūs aizmirst.

Vasara pie mums ir īsa, bet mocoša ir nenoejošās saules mēnešiem gaŗā diena. Nevaram pat dziedāt: Ej, saulīte, drīz pie Dieva . . . Klusībā pārciešam sāpes par tēva nāvi. Tāpat klusi priecājamies par Tavas Ilzītes esamību. Glabājam viņai mīlus vārdus, glāstus.

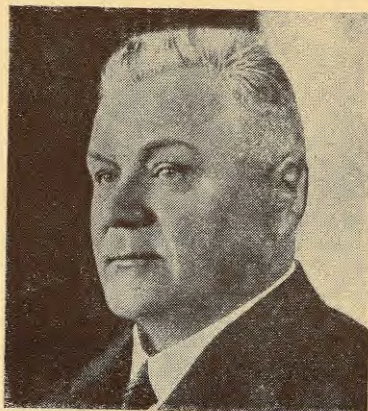
Anna.«

PREZIDENTA K. ULMAŅA
UN DAUDZU CITU LIKTENIS.

Boļševistiskā okupācijas vara Valsts un ministru prezidentu K. Ulmani aizveda no viņa dzīvokļa pili 1940. g. jūlijā uz Vorošilovsku Ziemeļkaukazā. Vorošilovskā viņš dzīvojis kā administratīvi izsūtītais kādas iestādes nama pagalma piebūvē Maļcova ielā 271, labu gabalu no policijas iecirkņa, kur bijis reizi nedēļā jāiet reģistrēties. Jāiet uz turieni bijis kājām, jo braukt bijis aizliegts. No viņa 1940. g. ziemā un 1941. g. pavasarī saņemtas Latvijā vairākas vēstules. Pēdējā saņemta 1941. g. jūnijā.

Blakus mājā Maļcova ielā dzīvojuši kāda Krievijas latviete, kuŗa, kad vācieši ieņēma Vorošilovsku, atgriezās Latvijā. Viņa stāsta, ka vāciešiem tuvojoties K. Ulmanis kādā rītā aizvests nezināmā virzienā. Pēc tam, kad vācieši bija ieņēmuši Vorošilovsku, Ulmaņa dzīvokli apmeklējis arī kāds latvietis. Viņš tur redzējis lielāku skaitu Ulmaņa trimdā rakstītu manuskriptu, bet neviena iedzīvotāja minētajā mājā vairs nav sastapis. Manuskriptus apķīlājuši vācieši. Vorošilovskas cietuma pagalmā tolaik atrasti ap 200 nošauti ieslodzītie, bet Ulmanis starp tiem nav atrasts.

Valodas, kādas cirkulēja Latvijā vācu okupācijas laikā par Ulmaņa pēdējām gaitām, par viņa atstātajām mantām Pjatiorskas cietumā, ir nepārbaudītas. Londonas radiofons 1947. g. 18. maijā ziņoja, ka Latvijas valsts prezidents K. Ulmanis līdz vācu armijas iebrukumam atradies Kaukazā, kur kādā nometnē viņš miris. Mūsu sūtniecība Londonā, kuŗai to ziņojuši pāris tautiešu (?) kas atradušies tai pašā nometnē, šim ziņām piešķirusi ticamību. Arī Britu Enciklopēdijas 1942. g. papildinājumā sniegta īsa K. Ulmaņa biografija ar atzīmi, ka viņš Krievijā miris. Pēc kādas citas informācijas Ulmanis, vāciešiem

K. Ulmanis.

tuvojoties, no Kaukaza it kā pārvests uz Sibīriju. Bet vēl pēc kādas citas ziņas K. Ulmanis vēl 1947. g. sākumā esot strādājis kādā lauksaimniecības skolā Maskavas tuvumā. Šo ziņu it kā papildina kāda cita ziņa no dzimtenes, ka Ulmanis miris īsi pēc kapitulācijas Iekškrīvijā, kur strādājis par agronomu, pilnīgi izolēts no pārējiem izsūtītiem. Nāves ziņu uz dzimteni esot pārvedusi viņa vecā saimniece (?), kuŗa vienīgā bijusi kopā ar viņu. Pavisam ko citu stāsta kāds 1946. g. Vācijā atgriezies pirmā pasaules kuŗa gūsteknis, 70 g. v. vācu inženieris H. D. Klausens. Viņš apgalvo, ka 1944. un 1945. g. sastapis K. Ulmani un V. Munteru pie Baikala ezera Irkutskas tuvumā, kur viņi kopā ar kādu 200 cilvēku lielu deportēto latviešu grupu strādājuši pie kāda tilta būves.

Tādas ir līdzšim iegūtās ziņas par K. Ulmaņa likteni, katra par sevi ļoti noteiktas, bet salīdzinot vienu ar otru, arī ļoti pretrunīgas. Kuŗa no šīm ziņām par viņa likteni pēc Vorošilovskas krišanas vācu rokās ir patiesa, to šobrīd nav iespējams pārbaudīt. Tāpat nav pārbaudāma 1945. g. rudenī »Cīņā« publicētā notice, ka »agr. K. Ulmanis par priekšzīmīgas lauksaimniecības enciklopēdijas sastādīšanu apbalvots« ar kādu boļševiku ordeni. Istā patiesība varbūt noskaidrosies tikai tad, kad vērsies Padomju Savienības cietumu un vergu nometņu vārti. Bet ņemot vērā viņa vecumu (dzim. 1877.g. 4. sept.) un vājo veselību, mums ir jāpieņem, ka Kārļa Ulmaņa vairs nav starp dzīvajiem.

Bij. Latvijas ārlietu ministrs V. Munters pēc Kirchenšteina

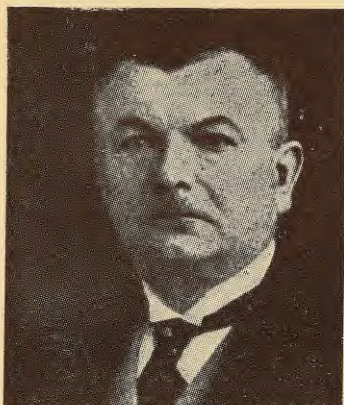
Gen. J. Balodis.

valdības nodibināšanās aizbrauca uz Padomju Savienību pats labprātīgi. Drīzi pēc tam zv. adv. Sūna saņēmis no viņa telegrammu: »Atbraucu labi; izsūti mūsu mantas«. Adrese bija uzdots kādā Voronežas viesnīcā. Kāda krievu bēgļe, kuŗa tagad uzturas Vācija, liecina, ka Munters dzīvojis Voronežas NKVD namā. Viņš pasniedzis vācu valodas stundas. Bijis mazrunīgs un dzīvojis ļoti noslēgti. Lieciniece sadraudzējusies ar Muntera kundzi, kuŗa pēc tautības bija krieviete. Viņa stāstījusi, ka vīrs esot rakstījis Stālinam vēstuli un lūdzis atļauju apmeklēt Latviju, bet lūgums palicis bez atbildes. Kad vācu kaŗaspēks tuvojies Voronežai Muntera ģimene pazudusi. Ļaudis runājuši, ka boļševiki Munteru nošāvuši, bērņus ielikuši patversmē un sievu aizveduši uz zemes iekšieni.

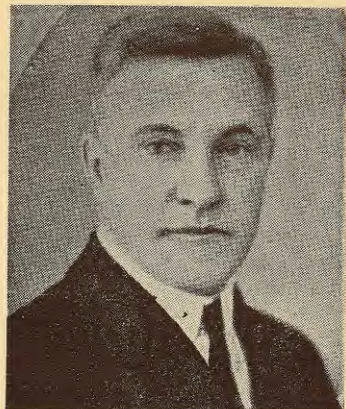
No pēdējās nacionālās valdības pārējiem locekļiem ziņas ir vēl tikai par vienu. Viņš vēl 1947./48. g. mētāts par vairākiem Padomijas cietumiem, arī Ļubjanku.

NAV VAIRS STARP DZĪVAJIEM...

Ir saņemtas ziņas par simtiem spaidu darbu nometnēs vai izsūtījumā Sibīrijā mirušiem tautiešiem. Visu viņu vārdus še pieminēt nav mums iespējams un tam arī nav sevišķas nozīmes. Mēs zinām simtus mirušo, bet miruši ir tūkstoši... Tādēļ minēsim tikai dažus, plašāk pazīstamus vārdus. Viņus pieminēdami, mēs pieminam visus tos 1940./41. g. boļševiku terrora upurus,

Prof. E. Birkhāns.

A. Bergs.

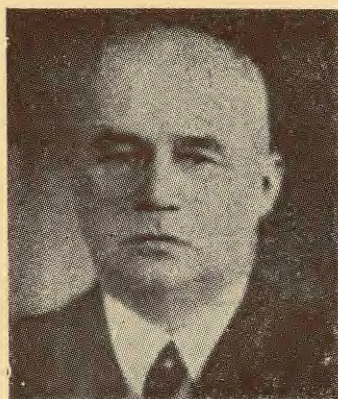
kas šobrīd nav vairs starp dzīvajiem, kas miruši mūsu tautas posta un un ciešanu asinsliecinieka nāvē.

Albāts, Hermanis — Latvijas universitātes starptautisko tiesību docents, bij. ārlietu ministrs un sūtnis Vatikanā, dzim. 1879. g. 23. augustā. Deportēts 13./14. jūnijā. Miris kādā koncentrācijas nometnē Molotovas apg.

Alks, Oskars — ārsts, Veselības departamenta direktors, dzim. 1901. g. 9. martā. Deportēts 13./14. jūnijā. Miris Soļikamskas sālsraktuvēs.

Balodis, Jānis — ģenerālis, ilggadējais kara ministrs un ministru prezidenta biedrs, Latvijas armijas virspavēlnieks brīvības cīņās, dzim. 1881. g. 20. februārī. Apbalvots ar LKO visām šķirām un daudziem ārvalstu kara ordeniem. Aizvests kopā ar sievu uz Sizraņu kā viens no pirmajiem, īsi pēc boļševiku varas nodibināšanās Latvijā.

Benjamiņa, Emīlija — Latvijas izplatītākā dienas laikraksta »Jaunākās Ziņas« izdevēja, dzim. 1881. g. 10. septembrī. Deportēta 13./14. jūnijā. No sākuma izsūtījumā viņa bijusi apcietinājumā, tad atbrīvota un strādājusi par veļas mazgātāju. Smagais darbs un pārdzīvojumi tomēr salauzuši viņas fiziskos spēkus, tā ka viņa nav vairs spējusi nopelnīt sev uzturu un mirusi bada nāvē. Kāda cita ziņa (it kā no aculiecinieka) gan vēsta, ka viņa mirusi jau 1941. g. rudenī ar pellagru Soļikamskas koncentrācijas nometnē.

K. Bļodnieks.

Dzejnieks L. Breikšs.

Bergs, Arvēds — zv. adv., bij. iekšlietu ministrs, Saeimas deputāts, Nacionālās apvienības līderis un laikraksta »Latvis« redaktors, dzim. 1875. g. 13. septembrī. Viņu apcietināja 1941. g. pavasarī. Miris jau 1942. g. ar »sirdstrieku« Dienvidurales (Kazāchijā).

Bērziņš, Andrejs — bij. Satversmes sapulces loceklis un ministrs, Latvijas kredītbankas direktors un Tirdzn. un rūpn. kameras priekšsēdētājs, dzim. 1875. g. 29. aprīlī. Viņu apcietināja jau 1940. g. rudenī.

Bērziņš, Kārlis — mag. iur., V. Olava komercskolas inspektors, dzim. 1890. g. 17. februārī. Deportēts ar ģimeni 13./14. jūnijā, bet vēlāk šķirts no ģimenes. Miris spaidu darbu nometnē 1947. g. 7. novembrī.

Birkhāns, Ernests — Dr. oec. h. c., L. U. profesors, bij. Saeimas deputāts, Biržas komitejas priekšsēdētājs un Grieķijas ģenerālkonsuls, dzim. 1872. g. 31. martā. Viņu deportēja 13./14. jūnijā. Miris Surmoga koncentrācijas nometnē Molotovas apgabalā.

Bļodnieks, Kārlis — Dr. h. c., inženieris, ilggadējs Latvijas dzelzceļu galvenais direktors, dzim. 1882. g. 6. novembrī. Deportēts 13./14. jūnijā. Miris Soļikamskas koncentrācijas nometnē.

Bone, Kārlis — zv. adv., dzim. 1899. g. 19. februārī. Deportēts 13./14. jūnijā. Izsūtījumā mirusi arī viņa sieva Anna Bone,

A. Elpers.

Māc. P. Gailītis.

dzim. Kampe. Viņas tēvu komūnisti nošāva jau 1919. g. Trūkst ziņu par viņu 9 un 11 g. v. dēlu likteni Sibīrijā.

Breikšs, Leonīds — rakstnieks, himnas »Svēts mantojums« autors, dzim. 1908. g. 8. aprīlī. Viņu apcietināja 1941. g. aprīlī darba vietā — Rīgas preču stacijā, kur dzejnieks strādāja pie malkas izkraušanas. Miris spaidu darbu nometnē jau 1942. g.

Broks, Jāzeps — Latvijas armijas kapteinis (Jēkabpils kara apr. pārvaldē), dzim. 1896. g. Viņu deportēja 13./14. jūnijā.

Dambekalns, Jānis — zv. adv., bij. Rīgas prefekts, dzim. 1883. g. 17. aprīlī. Viņu aizveda no Rīgas centrālcietuma. Miris Novosibirskas apgabalā 1942. g.

Dīnsbergs, Aleksandrs — Ārējās tirdzniecības departamenta direktors, dzim. 1896. g. 16. martā. Deportēts 13./14. jūnijā. Miris 1943. g. ziemeļos no Narimas.

Dukurs, Roberts — bij. Saeimas deputāts (socdem.) un ministrs, dzim. 1886. g. 19. oktobrī. Deportēts 13./14. jūnijā uz Sibīriju, kur miris 1946. g. R. Dukuru arī cara valdība 1908. g. notiesāja uz 4 gadiem spaidu darbos, kurus viņš izcieta Rīgas un Saratovas katorgas cietumos. Pēc soda izciešanas viņu izsūtīja uz Irkutskas apgabalu Sibīrijā.

Elpers, Arnolds — bij. cenu inspektors, dzim. 1903. g. Viņu aizveda no Rīgas centrālcietuma. Viņa 76. g. v. tēvu Hermani deportēja 13./14. jūnijā. Viņa sieva aizgāja bojā trimdā Vācijā kāda gaisa uzlidojuma laikā.

Gailītis, Pauls — Lielvārdes dr. mācītājs, bij. ministrs un Saeimas deputāts, Latvijas Jaunatnes Sarkanā Krusta priekšnieks, dzim. 1869. g. 29. maijā. Deportēts 13./14. jūnijā. Miris 1943. g. vasarā Sibīrijā.

Grauds, Fricis — tālbr. kapteinis un lielākās latv. rēderejas īpašnieks, dzim. 1888. g. 6. februārī. Viņu deportēja 13./14. jūnijā.

Īlens, Ernests — Celminieku-Pampaļu dr. mācītājs, dzim. 1905. g. 9. augustā. Deportēts 13./14. jūnijā.

Jākabsons, Jānis — lauksaimnieks, Cēsu pag. vecākais, dzim. 1866. g. 1. februārī. Viņu deportēja 13./14. jūnijā. Miris Sibīrijā 1945. g. 29. septembrī. Viņa vedekla ar 3 bērniem (5,4 un 1 g. v.) gājusi bojā »traģiskā nāvē« jau dažas dienas pēc deportācijas 1941. g. jūnijā.

Kalniņš, Nikolajs — zv. adv., sociāldemokratu frakcijas Saeimas deputāts, dzim. 1894. g. 2. novembrī. 13./14. jūnija naktī deportēšanai apcietināja viņa ģimeni — sievu un 2 dēlus, bet viņš pats apcietināšanas brīdī nav bijis mājā. Otrā dienā viņš labprātīgi pieteicās pats, lai dalītu likteni ar ģimeni. Miris 1948. g.

Kaņepājs, Jānis — Saukas pag. sekretārs, dzim. 1910. g. 16. maijā. Deportēts 13./14. jūnijā.

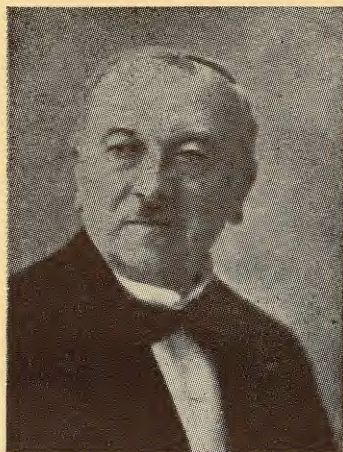
Kauliņš, Kārlis — namsaimnieks, dzim. 1869. g. 2. jūlijā. Deportēts 13./14. jūnijā kopā ar 60 g. v. sievu Minnu uz Krasnojarskas apgabalu, kur kādā sādžā miris 1943. g. Viņa sieva mirusi jau 1941. g. rudenī.

Kivītis, Jānis — Latvijas meistars sprintā, dzim. 1905. g. 8. maijā. Viņu aizveda no Rīgas centrālcietuma. Miris Kamčatkā 1942. g.

Kūlmanis, Jānis — Politiskās pārvaldes ierēdnis. Viņu Dienvidurālos kāds tribunāls notiesājis uz nāvi par to, ka savā laikā pratinājis komunistiskās pagrīdes vadītāju — tag. LK(b)P ģenerālsekretāru J. Kalnbērziņu.

Kuplais, Eduards — pulkv.-ltn., bij. Valsts prezidentu Čakstes, Zemgaļa un Kvieša adjutants, dzim. 1895. g. 25. martā. Miris 1948. g. vasarā. Viņu līdz ar ģimeni deportēja 13./14. jūnijā, ešelonā atšķirot no ģimenes. Viņa meita izsūtījumā mirusi jau 1942. g.

Kukurs, Jānis — tirgotājs un grāmatu izdevējs, dzim. 1879. g. 19. janvārī. Mirusi arī viņa sieva Emma (dzim. 1879. g. 24. janv.) un dēli Alfreds (dz. 1907. g. 12. aug.) un Ziedonis (dz.

Fr. Lasmanis.

Prof. J. Plāķis.

1913. g. 13. dec.). Viņus visus deportēja 13./14. jūnijā. uz Narimu.

Kreicbergs, Kārlis — agronoms, Rīgas pils. 1. slimnīcas inspektors, dzim. 1911. g. 10. decembrī. Deportēts kopā ar ģimeni 13./14. jūnijā, bet jau Rīgas preču stacijā atšķirts no ģimenes. Miris 1942. g. 3. maijā.

Lasmanis, Fricis — tirgotājs, Latvijas tirgotāju savienības priekšnieks, dzim. 1862. g. 17. oktobrī. Viņu deportēja 13./14. jūnijā. Miris 1942. g. Narimā.

Mincs, Pauls — L. U. profesors, bij. Satversmes sapuces loc. un Valsts kontrolieris, dzim. 1868. g. 30. jūnijā. Miris 1942. g. Narimā.

Muške, Dāvids — mag. oec., tirgotājs, dzim. 1888. g. Deportēts 13./14. jūnijā. Miris arī viņa 18 g. v. dēls Jānis.

Plāķis, Jānis — L. U. profesors Dr. h. c., bij. izglītības min., dzim. 1869. g. 22. jūnijā. Miris Surmoga koncentrācijas nometnē Molotovas apg. Viņa dēls, ārsts, no Rīgas centrālcietuma aizvests uz Kamčatku.

Pudāns, Jozefs — katoļu priesters Ilūkstē, dzim. 1903. g. 13./14. jūnijā deportēts uz Sibīriju, kur miris.

Puscepure, Andrejs-Tāļivaldis — Rīgas apgabaltiesas prokurora b., dzim. 1896. g. 9. janvarī. Deportēts 13./14. jūnijā.

M. Skujenieks.

Pavuliņš, Ernests-Pēteris — spiestuves īpašnieks Jēkabpilī, dzim. 1895. g. 27. decembrī. Deportēts 13./14. jūnijā.

Rumba, Edgars — Upsalas universitātes teoloģijas licenciāts, Latvijas universitātes teoloģijas fakultātes profesors, Dr. theol., Akadēmiskās, Kristus un Zviedru draudžu mācītājs Rīgā. Deportēts kopā ar ģimeni 13./14. jūnijā. Miris 1943. g. Sibīrijā. Jau pirms tam mirusi viņa mazā meitenīte (dzim. 1940. g. 6. nov.) Marija-Ida.

Saltups, Rūdolfs, ārsts, dzim. 1890. g. 2. jūlijā. Deportēts 1941. g. 13./14. jūnijā uz Narimu, kur strādājis kādā slimnīcā par zirgu kopēju. (!) Miris bada nāvē.

Skujenieks, Marģers, Progresīvās apvienības Saeimas frakcijas līderis, vairākkārtējs ministru prezidents un ministrs, dzim. 1886. g. 23. jūnijā. Nošauts Maskavas Lubjankas cietumā 1941. g. jūlijā.

1940. g. vasarā boļševiki M. Skujenieku apcietināja kā vienu no pirmajiem. Par viņa tālāko likteni ilgu laiku nebija nekādu ziņu. Tagad, 1949. g. Parīzē iznākušajā poļu autora J. Čapska (Joseph Czapski) grāmatā *Terre Inhumaine* (Les Iles d'Or apgāds) atrodam autentiskus norādījumus par M. Skujenieka pēdējām dienām.

Autors atstāsta savu sarunu ar divi personām, kam liktenis lēmis atkal izklūt no NKVD nāves pagrabiem: »Šie divi vīri man atklāja, ka notiesātos uz nāvi no Butirku cietuma pārvietoja uz Lubjanku, jo Butirkos nāves spriedumus neizpildīja. Butirkos uz nāvi notiesātos ievietoja cietuma apakšstāvā īpašās

nāvinieku kamerās, kas līdzinās šauriem skapjiem. Tur viņiem atprasīja kvītis par glabāšanā nodotajām mantām un tad pa vienam izsauca aizvešanai uz Lubjanku. Ja notiesātajam lika iznākt »ar mantām«, tad tā ir laba zīme. Tas nozīmēja, ka viņu tikai vēlreiz siki izkratis un tad novedīs pie prokurora, kas tam paziņos, ka nāves sods pārvērsts nosūtīšanā uz darba nometni, kur tam jāpaliek 15 vai 25 gadus. Ja turpretim mantas pavēlēs atstāt, tad tā jau ir droša zīme, ka nāves spriedumu izpildīs. Notiesāto aizved uz Lubjankas cietumu, kur tam vēlreiz nolasa nāves spriedumu. Pēc tam viņu ved pa gaŗu gaiteni cietuma pagrabos, prokurora, ārsta un cietuma direktora pavadībā. Divi NKVD vīri tur notiesāto pie rokām, bet trešais tam ieŗauj revolvera lodi pakausī.«

»Astonŗpadsmītajā dienā pēc manas notiesāŗanas patieŗām jutos tuvu nāvei,« turpināja stāstītājs. »11. jūlijā man lika atstāt līdzŗinējo kameru kopā ar Skujenieku, bij. Latvijas ministru, simpātisku cilvēku, kas līdzīgi man bija notiesāŗts uz nāvi. Pagraba gaitenī gar abām pusēm bija nāvinieku kameras, mūs ievietoja vienu otram blakus. Šīs telpas bija laba skapja lielumā un tajās varēja vienīgi sēdēt, turot savas mantas klēpī. Katras kameras durvīs bija novēroŗanas lodziņŗ. Skujenieku ievietoja 13. kamerā, pa labi no manēŗjās. Iepazīnos ar viņu tikai kopēŗjā nāvinieku kamerā jau pēc sprieduma pasludināŗšanas un ļoti viņu iemīļoju. Viņŗ bijis sirsnīgs Polijas draugs, Latvijas valsts prezidenta padomnieks un ministrs. Ja mani nemaldina atmiņa, viņŗ kādreiz bijis arī latvieŗu un poļu tuvināŗšanās biedrības priekŗsēdis. Viņam piederēŗjusi jachta, ar kuŗu tas brīvlaikos devies tālākos braucienos. Viņŗ daudz ceļojis pa Dāniju un Zviedriju un sarunā pastāvīgi pasvītroja, ka Latvija ietilpst skandināvu kultūras lokā. Kad padomju kaŗaspēks iebruka Latvijā, Skujeniekam ieteica tūliņ doties uz Zviedriju, bet viņŗ atteicās. Drīz pēc tam viņu, protams, acieŗtināja kā »tautas ienaidnieku« un deportēja uz Maskavu.

Kad mums pavēlēja atstāt kopējo kameru, es gribēju paņemt līdz savu maisiņu ar sausiņiem, bet man nebija saitītes, ar ko to sasiet. Pēc īsas vilcināŗšanās (redzēju, ka viņŗ cīnās pats ar sevi). Skujenieks izņēma no kabatas mutautiņu un saplēsa to gabalos. Šis mutautiņŗ viņam, droŗi vien, bija dārga piemiņa. Viņŗ paturēja sev pusi, kuŗā bija viņa sievas vārda pirmais burts A, izŗšūts krusta dūrieniem, laikam sievas vai meitas darbs. Otru pusi, ko Skujenieks man iedeva sausiņu maisiņa

sasiešanai, esmu saglabājis cerībā, ka varēšu to kādreiz nodot kādam no viņa ģimenes locekļiem.

Skapjos mēs pavadījām apmēram stundu. Šajā laikā direktors ar cietumsargiem trīs reizes pārbaudīja mūsu vārdus. Pēc tam es dzirdēju, ka sāka izsaukt atsevišķus vārdus un aizvest vienu notiesāto pēc otra. Starp viena aizvešanu un nākošās kameras atvēršanu pagāja apmēram minūte, tieši tik daudz, lai pietiktu aizvešanai līdz automašīnai un sardzes atnākšanai atpakaļ. Sēžot savā skapī un troksnim tuvojoties manai kamerai, es arvien skaidrāk dzirdēju vārdus, ko sargi teica maniem ieslodzījuma biedriem, aicinot viņus iznākt.

»Jūsu uzvārds?« un tad: »Atstājiet mantas, nāciet līdz!« Kādam vēl pateica: »Atstājiet savu žaķeti!« Laikam šis uzvalka gabals bija iepaticies kādam cietumsargam.

»Atstājiet mantas!« Pēc agrākās informācijas tas nozīmēja, ka mums jāmirst. Atbrīvojās viena kamera pēc otras un sardze tā pienāca līdz tai, kurā atradās Skujenieks. Arī viņu aizveda, pavēlot atstāt mantas.

Pēc Skujenieka būtu bijusi mana kārta. Arī gaitēņa otrā pusē gandrīz visas kameras jau bija atbrīvotas. Bet tad iestājās klusums. Dzirdēju vairs tikai sargkareivju soļus, kas staigāja no viena gaitēņa gala uz otru, un kļuva murmināšanu dažās kamerās, kas vēl bija aizņemtas.

Snikeris, Jānis — lieltirgotājs, dzim. 1872. g. Viņu deportēja 13./14. jūnijā. Miris 1941. g. rudenī ceļā no Babiņino uz Solikamsku.

Verners, Alberts — operziedātājs, dzim. 1894. g. 29. jūlijā. Viņu aizveda no Rīgas centrālcietuma.

Vesmanis, Fricis — senātors, bij. Saeimas priekšsēdētājs un sūtnis Londonā, dzim. 1875. g. 15. aprīlī. Viņu deportēja 13./14. jūnijā. Miris jau 1942. g. kādā spaidu darbu nometnē Dienviduralos.

Vīgants, Valfrīds — mag. oec., bij. Izglītības min. sekretārs un Vispārējā departamenta direktors, dzim. 1899. g. Deportēts 13./14. jūnijā.

VIŅI GAIDA ATPESTĪŠANU . . .

Vairāk kā 11 gadu jau pagājuši sāpēs, ilgās un cerībās . . . Nav nācis sājpu remdinātājs, nav piepildījušās ilgas un cerības. Velti tūkstoši un atkal tūkstoši gaidījuši un vēl mirdami cerējuši. Vēl vairāk, jauni simti tūkstošu latviešu ir aizgājuši to pašu sājpu un ciešanu ceļu. Un neviens no mums nezina, cik daudziem vēl būs jāstaigā šis ceļš. Viss tas tomēr nespēj un nedrīkst mazināt latviešu tautas ticību atkalredzēšanās dienai, tāpat kā ticību dzimtenes atbrīvošanas dienai.

Ir tomēr jāapzinās, ka lielajā taisnības un cilvēcības uzvaras dienā ne visi spēs celties ceļam uz mājām. Daudzi, ļoti daudzi jau miruši, daudzi, ļoti daudzi vēl mīrs atbrīvošanas dienu nesagaidījuši — čekistu lode, bads vai necilvēcīgi apstākļi tos no dzīvājo vidus būs piepulcinājuši veļu valsts varoņu saimei. Lai tie zina, ka arī viņu ciešanām un nāvei ir sava loma lielās taisnības dienas atnākšanā. To ne tikai latviešu tauta, bet visa šodien vēl brīvā pasaule neaizmirsīs paaudžu paaudzēs!

Mēs zinām, ka iedzimtais latvieša sīkstums vairumam tomēr palīdzēs pārciest visas likstas un nelaimes un sagaidīt atbrīvošanas stundu. Šo ticību un cerību nedrīkst mazināt arī šai izdevumā publicētais. Kā laimīgi atgriezušies tautieši, tā krievu un vācu kaŗa gūstekņi — visi vienbalsīgi liecina par lielo iekšējo spēku un izturību ar kādu latvieši un pārējie baltieši, gan spaidu darbu noietnēs, gan parastajās noietināšanas vietās Sibīrijas klajumos, iet neizsakāmu sājpu un ciešanu ceļu. Tēvzemes mīlestība un ticība taisnības uzvarai un atpakaļceļam uz tēvzemi ir viņu spēka avots pārciest visas sāpes un ciešanas, par kuŗu lielumu mums šobrīd grūti rast pat aptuvenu priekšstatu.

Mēs apzināmies, ka viņi arī zina un saprot labāk par mums visiem, ka ja viņi nesagaidīs atbrīvošanu, tad pēc nāves viņu vietas Vispasaules Padomju Savienības vergu noietnēs un Sibīrijas tundrās aizpildīs jauni miljoni, bet šoreiz vairs ne

latvieši, bet citu, šodien vēl brīvu Eiropas tautu locekļi — tie, kas šodien liekas neredzam un negrib saprast, kādas briesmas jau klauvē pie viņu māju durvim.

Miljoni mirušo un miljoni vēl dzīvo boļševisma mocekļu brīdina ! . .

IZSŪTĪTO UN IZCEĻOJUŠO LATVIEŠU KOLONIJAS SIBIRIJĀ PIRMS UN PĒC 1. PASAULES KAĀ.

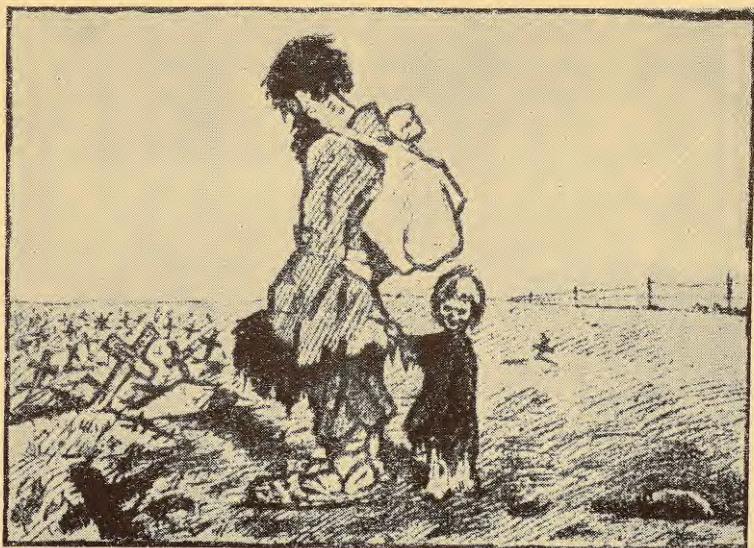
Visbeidzot, nobeigumā īss pārskats par latviešu kolonijām Sibīrijā pirms un pēc 1. pasaules kara.

Sibīrijas vārds mums pazīstams jau kopš seniem laikiem. Tur savu kapa vietu atraduši Alūksnes un Dikļu (1771. — 1784. g.), Kauguru (1802. g.), Bebru un Veselauskas (1841. g.) un Mežmuižas (1863. g.) pirmie brīvības cīnītāji, tad 1905. g. cīnītāji un beidzot mūsu laika patrioti. 1905. gadā Narimas rajonā (720 km ziemeļos no Novosibirskas) vien bija pie 1.000 izsūtīto latviešu. Vecākā latviešu politisko cietumnieku un deportēto kolonija (Rižkova) Sibīrijā Tobojskas ģubernā radās jau 1802. g.

Cara laikos, sākot jau ar 1840. g., šī posta zeme ir vilinājusi arī laimes meklētājus — kolonistus. Pirmajā pasaules karā uz Sibīriju aizplūda arī lielas latviešu bēgļu masas, un vēl šodien mums nav īsti zināms to latviešu liktenis, kas pēc Latvijas nodibināšanās dažādu apstākļu dēļ neatgriezās dzimtenē. Latviešu bēgļu CK pārstāvis A. Melnalksnis 1915./16. g. apzināja Krievijā 550 latv. kolonijas ar 5—450 sētām katrā. Pirms spaidu kolektīvizācijas (1928. g.) Padomju Savienības Eiropas daļā vēl pastāvēja 270 lielākas latviešu kolonijas ar 7.444 lauku sētām un 75 skolām un Āzijas daļā (Sibīrijā) 102 kolonijas ar 4.206 sētām un 31 skolu. Šai laikā Padomju Savienībā par latviešiem uzdevušies 151.400 padomju pilsoņi.

1938. g. Padomju Savienības Eiropas daļā latviešu minoritāti lielā mērā iznīcināja. Pēdējā kara laikā no vācu ieņemtajiem Eiropas Krievijas apgabaliem Latvijā atgriezās tikai nepilni 5.000 latviešu. Bet kas noticis ar tiem latviešiem, kas dzīvoja Sibīrijas latviešu kolonijās, par to nav nekādu norādījumu. Vienīgi »Sovetskaja Boļšaja Encikļopedija« atrodams norādījums, ka 1939. g. 17. janvārī Padomju Savienībā dzīvojuši 126.900 latviešu.

Zināms, ka pirmās izceļojošo latviešu kolonijas Tomskas

»Pārvietotie Sibīrijā«. Ar šādu parakstu šo zīmējumu 1910. g. ievietoja Tomskā iznākošais žurnāls »Silueti Sibīri« (nr. 26). Zīmējumu paši boļševiki pārdrūkājuši arī savā »Sibīriskaja Sovetskaja Encikļopedija«, 1932. g.

un Tobolskas gubernās bijušas jau pag. g. s. 90. gados. Ieceļotājiem krievu iestādes deva zināmas priekšrocības. Arī 6.000 km garā Sibīrijas dzelzceļa būve deva krietnu peļņu daudziem latviešu amatniekiem un strādniekiem. Visvairāk uz Sibīriju izceļoja no Latgales, it sevišķi 1907. gadā. Jeņisejas gubernā nodibinājušās izceļotāju kolonijas ar latviskiem nosaukumiem: Alūksne, Kūdupe, Izvolta u. t. t. Jau 1885. g. tur nodibinājusies patstāvīga Jeņisejas ev.—lut. draudze mācītāja H. Zālīša vadībā. Tajā laikā tur bijuši ap. 7000 latviešu. 1917. g. tautas skaitīšanā Jeņisejas gubernā jau bijis 30.000 latviešu. Ačinskas pilsētīnā (tagad ap 20.000 iedzīvotāju) jau 1913. g. redzēta kādas iebraucamās vietas izkārtne latviešu valodā. 30 km no Ačinskas uz ziemeļiem, taigas malā, atradusies Novo-Novosjelovas kolonija ar 3.000 latviešiem. Tāpat Bogotolā dzīvojuši ap 4.000 latviešu (tagad ap 10.000 iedz.) Ačinskas-Bogotolas apgabals

savā laikā dēvēts par latviešu stūrīti drūmajā Sibīrijā. Šis apgabals lieluma ziņā līdzinās Latvijas teritorijai (67.274 kv. km), bet ar tikai 367.000 iedzīvotājiem. No zemes platības 62 % aizņem taiga, 21 % meži, 10 % kalni un 7 % stepes. 1941. g. 13./14. jūnijā uz Ačinskas-Bogotolas apgabalu deportēti 100 vagonos mūsu ģimeņu locekļi. Viens no aizvestiem 1943. g. atgriezās dzimtenē un sniedza plašu informāciju par turienes apstākļiem. Viņa stāsts ievietots šīs grāmatas 200. lpp.

Par Sibīrijas latviešu dzīvi ap 1920. gadu redaktors J. Ozols, kurš strādājis Sibīrijā par skolotāju, mēnešrakstā »Sējējs« 1937. g. rakstīja: »Apbraukājot Novo-Novosjelovas koloniju, pirmais, kas dužas acīs, ir ļoti trūcīgā iedzīvotāju mājas iekārta. Dzīvojamā māja parasti sastāv no četrām sienām bez skursteņa un krāsns. Istabā skārda krāsniņa ar gaŗu skārda dūmvadu, kas izlaists caur sienu uz āru. Maizes ceplis ierīkots pagalmā. Krāsniņa ziemā noder arī plīts vietā. Istabā zem grīdas bedre kartupeļiem. Parasti šādā istabā mitinās 2—3 ģimenes. Ziemu vēl tiek ienesti jaunradušies lopu mazuļi, lai paglābtu tos no sala. Ja vējš pūš no tās puses, kur izlaists dūmvads, tad istaba pilna dūmiem, gaiss smacīgs.

Nacionālā apziņa jau stipri bija gājusi zudumā, it īpaši starp iebraucējiem no Latgales. Interesanti, ka visi uzdevušies par Latvijas pavalstniekiem, bet uz jautājumu pie kādas tautības pieder, bieži vien nāca atbilde »pie katoļu«. Ja vecā paaudze vēl runā savu mātes valodu, dzied dziesmas, turas pie tēvu tēvu tradīcijām, tad to nevar vairs sacīt par raunāko audzi. Jaunatne atsvešinās, jo nav sakaru ar dzimteni . . .«

Lielākā Sibīrijas latviešu daļa atgriezās gan kopā ar Troickas un Imantas pulku kaŗavīriem, gan arī atsevišķi, bet daudzi arī palika. Kamdēļ, uz to atbild kāds 60 g. v. tautietis: »Nedomājiet, ka jums vien Latvija mīla. Arī mēs par to domājam dienu un nakti, lai gan es tās vairs neredzēšu. Droši vien tur pirmās tiesības uz zemi būs atbrīvotājiem un tiem, kas tur strādā. Mēs jau esam veci un tur, Latvijā, būsīm tikai par nastu citiem. Lai arī šie diezin cik grūti, tomēr šie mums ir savs kaktiņš un nav jāiet pie citiem meklēt pajumti.« — Kamēr boļševisma iekārta Sibīrijā vēl nebija iedzīvināta, latvieši cerēja labāko, taču vēlāk tiem neizbēgami nācās atskārst savus maldus.

1922. g. janvārī notika Ačinskas-Bogotolas latviešu pārstāvju sanāksme, ko sasauca Krasnojarskas komūnistu Latsekcijas

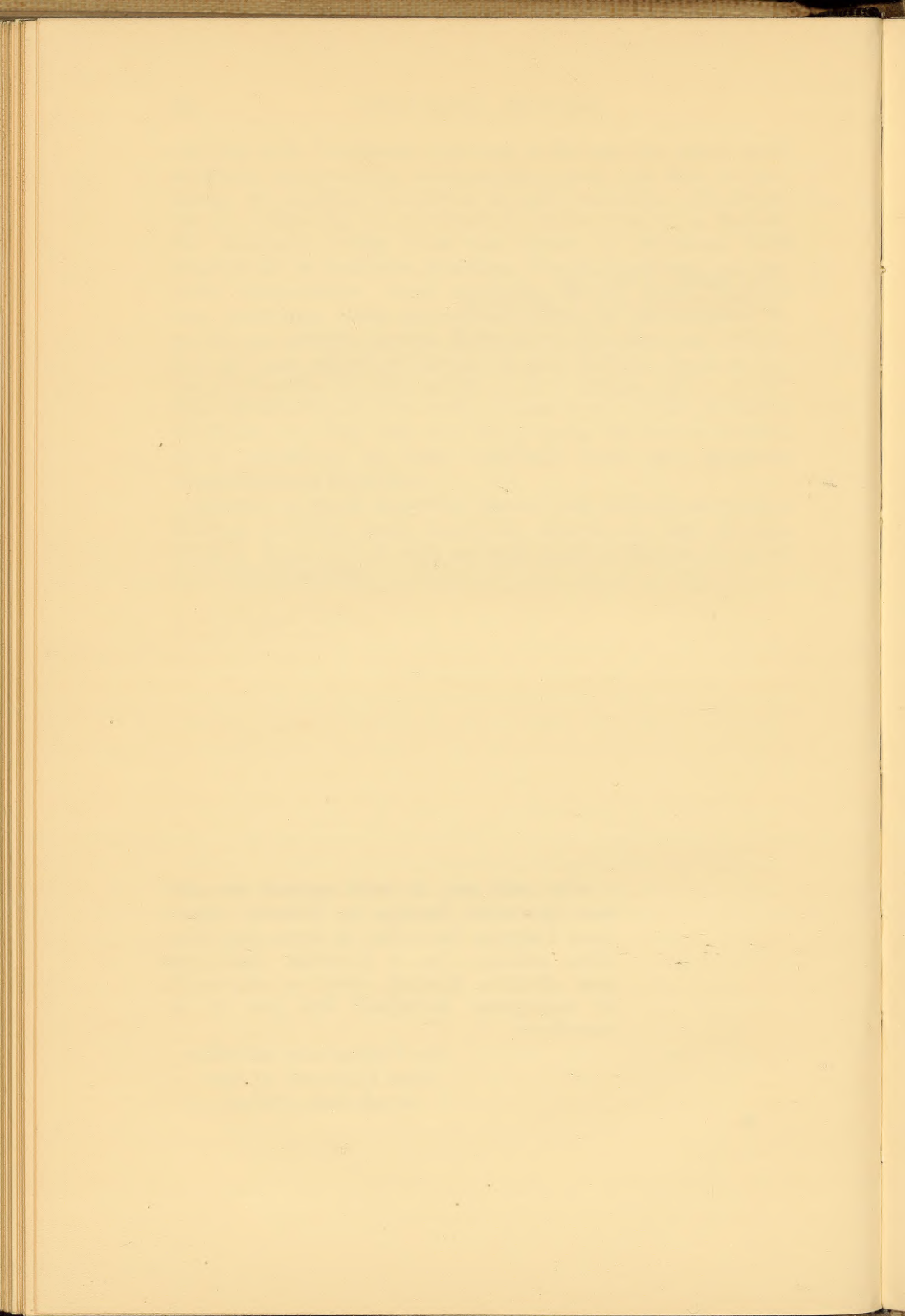
centrālā valde. Sanāksmes galvenais uzdevums bija pacelt tautā atslābušo komunistisko noskaņojumu; starp citu bija arī jautājums par sociālās federatīvās latviešu republikas dibināšanu Sibīrijā, kādas bija jau nodibinājuši ķirgīzi, baškīri un burjati. No sanāksmes tomēr nekas nav iznācis, jo »biedrus« bieži pārtraukuši ar kodīgām piezīmēm. Tomēr jautājums par latviešu apvienošanu vienā republikā atradis visos latviešos lielu piekrišanu. Vēlāk pat radusies doma, ka apvienošanai jānotiek zem latviešu karoga. Protams, no tā nekas nav iznācis. Drīz pēc tam, sakarā ar Latvijas de jure atzīšanu, vienā no latviešu kolonijām Kanskas apriņķī sarīkots svinīgs gājiens ar Latvijas valsts karogiem. Šim savīļņojumam tomēr nekādu praktisku panākumu nav bijis. Drīz vien starp viņiem un tēvzemi nokrita dzelzs priekšgars un katra nacionāla doma tika apspiesta visnežēlīgākiem līdzekļiem.

Jādomā, ka tagad deportētie tautieši būs radījuši arī vecajos Sibīrijas latviešos jaunu nacionālu atmodu un kad pienāks brīvības diena, tad arī viņi, ne brīdi nevilcinādamies, steigsies atgriezties dzimtenē.

LATVIEŠU TAUTAS
IZNICINĀŠANA TURPINĀS

»Par spīti tam, ka brīvā pasaule nav atzinusi Igaunijas, Latvijas un Lietuvas iekļaušanu Padomju Savienībā, šis tautas bez žēlāsības iznīcina. Tas ir briesmīgs noziegums pret cilvēci. Kādreiz, vienā vai otrā veidā, šī nozieguma darītājiem būs par to jāsamaksā.«

No Vašingtonas laikraksta
»THE EVENING STAR«
ievadraksta 1950. g.

NO ZIEDOŠAS ZEMES PAR POSTAŽU

Šī grāmata veltīta 1940./41. gada notikumiem Latvijā, bet kas notiek Latvijā boļševiku otras okupācijas laikā un cik liels ir latviešu tautas mocekļu skaits šobrīd, to Dievs vien zina. Ir norādījumi, ka pēdējo skaits jau pārniedz 300.000. To vietā Latvijā ievesti tuvu pie 1,4 milj. sarkanarmiešu un civilo krievu, mongoļu, tatāru, ķirģīzu, mandžūriešu un pat ķīniešu. Tas pats notiek Igaunijā, Lietuvā, Besarabijā un no Vācijas atdalītajā Austrumprūsijā. 1950. g. jūnijā Ļeņingradas raidītājs ziņoja, ka padomju valdība nolēmusi pārvietot uz Austrumprūsiju Volgas tatārus. Līdz šim Austrumprūsijā bija noņemti pie pusmiljona Centrālkrievijas, Ukrainas, Turkestānas un Kazāchijas iedzīvotāju. Āzijā cilvēku rezerves ir neizsmeļamas. Tās Stāļins nolēmis izmantot Eiropas kolonizēšanai, jo vecās Eiropas kultūras tautas nav noderīgas viņa vispasaules iekāpošanas plāniem.

Londonas »Times« 1949. g. februārī publicētā rakstā par pašreizējiem apstākļiem Baltijas valstīs saka:

»Baltijas valstis pašlaik ir viena no izolētākām vietām visā Padomju savienībā. Šais valstīs netiek iekšā neviens ārzemnieks, lai neredzētu, kā tur rīkojas padomju vara. Arī reta oficiāla ziņa par patiesiem apstākļiem Latvijā, Igaunijā un Lietuvā var izlauzties cauri šai vietā sevišķi biežam dzelzs priekškarām tikai ar grūtībām, un katrā ziņā tā ir nerēgulāra un nejauša parādība. Maskavai te kaut kas ir sevišķi slēpjams, un tas, kas tai ir slēpjams, ir brīvu tautu iznīcināšana ar īsti mežoniem līdzekļiem, kas atgādina cilvēces vēstures vistumsākās un asiņainākās lappuses. Ja Maskavai neizdotos apslēpt savu rīcību Baltijas valstīs, tās jau tā bēdīgi slavenā reputācija būtu neglābjami sabojāta pasaules priekšā uz visiem laikiem. Tādēļ darāms viss, lai patiesība neiznāktu uz āru, bet patiesība tikpat neatlaidīgi laužas uz āru un ceļ smagu apsūdzību pret Kremļa valdniekiem.«

To pašu 1950. g. 12. aprīlī raksta franču laikraksts »Le Monde«:

»Kopš sarkanā armija 1944. g. no jauna okupējusi trīs Baltijas valstis, kas jau 1940. g. iekļautas Padomju Savienībā, ir pilnīgi neiespējami saņemt no šīm zemēm noteiktu un objektīvu informāciju. Baltija ir tagad aizliegta zona ārvalstu diplomātiem un žurnālistiem. Laiku pa laikam atsevišķiem igauņiem, latviešiem un lietuviešiem izdodas izbēgt no politiskās policijas uzraudzības un rast patvērumu Skandināvijā vai Rietumvācijā. Viņi gan atved vērtīgas liecības, bet tās tomēr ir tikai fragmentāras un dažreiz tikai personīgas dabas. Bet arī šīs liecības pietiekami raksturo smago režīmu, kādā jādzīvo iedzīvotājiem, tās stāsta par vietējo tautu deportācijām, par pilsētu un lauku rusifikāciju, par jūras robežas nocietināšanu. Gribot negribot jāsamierinās ar to, ka atklātībai paliek nezināma īstā patiesība par politiskiem un saimnieciskiem apstākļiem, kādos nokļuvušas šīs rietumu garā noskaņotās un tradicionāli individuālistiskās tautas pēdējos 5 gados, pēc tam, kad tās 20 gados bija baudījušas nacionālu neatkarību un lielu labklājību«.

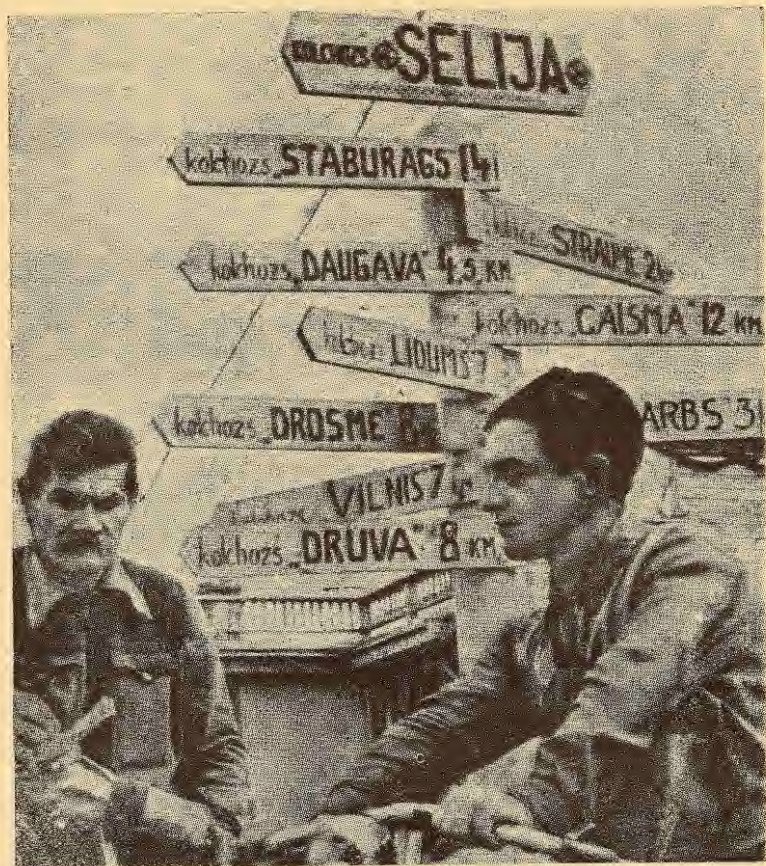
Tā arī ir. Ticamu bezcenzūras ziņu no Latvijas ir ļoti maz. Taču laiku pa laikam pavežas kāda sprauga, kas ļauj ieskatīties patiesos notikumus. Kādreiz tā ir slepena vēstule, diezgan bieži atlaistie vācu gūstekņi un pavisam reti kāds latvietis, kam, riskējot ar visu, izdevies izklūt brīvībā.

1948. g. rudenī Vācijā, smagus briesmu pilnus ceļus pārvarējis, ieradās no Latvijas kāds katoļu priesteris. Ceļā viņš bija pavadījis vairāk kā pusgadu. Viņa liecība ir īsa:

»Tur ir vairāk bēdu un ciešanu, kā cilvēka mute var izstāstīt. Tādēļ lūdziet Dievu par Latviju, lūdziet par mūsu karavīriem, par tiem jauniešiem, kuņģi nespēja redzēt ne dzīves, ne savas jaunības, bet mira un mirst ne vienu nāvi vien... Lūdziet par visiem dzimtenē, kam nav vairs ne dienu saules, ne nakšu miera, kas pat mirdami tur vēl cerē...«

Pēc oficiālās padomju statistikas mantiskās vērtības (zeme, rūpnīcas, satiksmes līdzekļi u. c. kustamā un nekustamā manta) Padomju Savienībā pieder: valstij — 90 %, kooperātiem un kolhoziem (tātad arī valstij) — 8,7% un privātpersonām t. i. padomju valsts iedzīvotājiem — tikai 1,3 %!

Privātais īpašums arī Latvijā tagad pilnīgi iznīcināts, resp. bez atlīdzības nacionālizēts. 1941. g. vēl privātpašumā palika

mazāki amatniecības uzņēmumi, mazie siktirdzniecības veikali un mazās ģimeņu mājiņas, bet tagad nacionālizēts viss, no mazākās apavu labošanas darbnīcas, līdz vienistabas ģimenes mājiņai. Par mazo ģimenes mājiņu, kuŗu strādnieks cēlis ar saviem sviedriem un negulētām naktīm, tagad viņam jāmaksā katru mēnesi padomju valstij prāva īres nauda. Bet ja mājiņa ir bijusi glītāka, tad viņam nereti no tās ir jāizvācas, jo tā iekārojusies kādam partijas vīram. 1941. g. nacionālizēja tikai zemi un zemnieku lietošanā atstāja viņu mājas un līdz 30 ha

zemes, bet tagad 98 % zemniekiem atņemts viss — zeme, mājas, inventārs un paši, vai nu deportēti vai labākā gadījumā »uzņemti« kolhozā kā laukstrādnieki.

Latvija pirms boļševiku okupācijas bija īsta mazsaimniecību zeme ar 16 ha caurmēra platību. Tagad visas Latvijas zemnieku saimniecības (275.700) apvienotas 1.792 kolhozos, resp. muižās ar caurmērā 150 agrākām saimniecībām un 2.400 ha zemes platību katrā. Bet ir kolhozi, kuņos iekļautas trīs un vairāki simti agrāko saimniecību un kuņu zemes platība sniedzas pie 10.000 ha.

Katrai kolhozā strādājošai ģimenei tiesība turēt vienu govī (ne vairāk) un savām vajadzībām izmantot līdz 0,6 ha zemes. Bet arī no šīs vienas govīs, neskatoties uz ģimenes lielumu, jānodod mazākais 35 % piena. Pie tam šīs vienas govīs mēsli pieder valstij un izlietojami ne kolhoznieka pus ha zemes mēslošanai, bet kolhoza zemes mēslošanai. Tāpat jānodod 35 % zemes gabaliņa ražas.

Pēc privātīpašuma pilnīgas iznīcināšanas Latvijas lauksaimniecības un rūpniecības ražotspējas ir katastrofāli samazinājušās un strādnieku darba un iztikas apstākļi tik tālu pasliktinājušies, ka to pat neslēpj vietējie laikraksti un radiofons, protams, visu vainu uzvelot visādiem izdomātiem sabotētājiem un kaitētājiem.

1950. g. pavasarī, aprūkstot lopbarībai, daudz lopu kolhozos aizgāja bojā. Labāks stāvoklis nebija arī 1951. g. pavasarī. 1951. g. 16. februārī Rīgas radiofons ieteica kolhoziem lopus barot ar sasmalcinātiem koku zariem līdz 1 cm resniem. (!) Ar sevišķu rīkojumu uzdots kolhoziem pastiprināt lopbarības apsargāšanu no izlaupišanas (!). Tas tad arī ir viss, ko padomju vara iespēj, kad badā iet bojā mājlopi — norīkot vienu cilvēku armiju salmu apsargāšanai, otru — šo apsargātāju uzraudzībai.

1950. g. iesāka agrāko saimniecību ēku noplēšanu vai pārvešanu uz izraudzīto kolhoza centru, parasti uz kādu pilnīgi klaju lauku.

Stāvokli Latvijā zem padomju varas labi raksturo dažas liecības, ko mums sniedz boļševistiskās »paškritikas« veidā Rīgas radiofons un Latvijas komunistiskie laikraksti:

»Grūtības, kuņās atrodas mūsu valsts ir pārejošas, tās nav chroniskas.« — »Mums trūkst cukurbiešu, tabakas, kartupeļu, kviešu, miežu, tauku, piena un pat pudeļu. Rīgā trūkst pogu, matu suku, kabatas lakatiņu, apkaklišu. Trūkst arī bērnu

apavu. Ražotās slēdzenes ir tik zemas kvalitātes, ka pircējs nezina, ko ar tām iesākt.«

... uz laukiem: »Simtiem tūkstošu ha Latvijas zemes ir neapstrādāta«. — »Daudziem zemniekiem būs jābrauc meža darbos uz citiem aprīņiem, pat līdz 150 km tālu.« — »Doles pagastā bērni pļauj, sien kūlišus un uzlasa vārpas.« — »Jastrādā pilna gaismas diena«.

... pilsētās: »Posts dzīvokļu saimniecībā ir milzīgs« — »Rīgā $\frac{3}{4}$ māju ir cauri jumti.« — »Strādnieki nav saņēmuši malku pat par iepriekšējo gadu«.

... fabrikās: »Tagad darba normas revidētas un caurmērā paaugstinātas par 20 %«. »Mēs tagad dzīvojam lielā trūkumā. Daudzi strādnieki veic normu, bet ne visi. Ir arī tādas strādnieces (virpotājas), kas strādājot svīst, bet normu neizpilda.« — »Sarkanā tekstilniecē« fabrikas komiteja konstatēja, ka 6. maija alga vēl nav saņemta. Šo algu saņēma tikai 20. jūnijā«. — »Ķemdziju fabrikas direktors Kamarovs turpina masveida virsstundu darbu. Lai strādnieki neaizietu, aizslēdz durvis, bet atlīdzību par virsstundām nemaksā. I alus darītava pusaudžiem liek strādāt 10 stundu (1) vietā ilgāk.« — »Ar ministru padomes lēmumu nosūtīti uz vietējiem rūpniecības uzņēmumiem darbā 600 bērnu. Katru bērnu piesaistīs pie noteiktas darba vietas un meistara.« — »Daudzās vietās pēc darba strādnieki paliek kopmītnēs. Tie dzīvo pa simtiem un vairāk kopā. Tās ir netīrumiem pilnas, bez elektrības un izsītiem logiem. Neciešami apstākļi ir Liepājas Tosmares un Rīgas auduma fabriku kopmītnēs. Tur nav neviena plauktiņa vai skapīša, kur nolikt mantas vai pakārt drēbes. Viss jātur netīrumos zem gultas.«

... algas un cenas: »Zinātņu akadēmijas prezidents Lejiņš pelna 40.000 rubļus mēnesī, Universitātes rektors Kadeks — 30.000 + 16.000 Zinātņu akadēmijā, Juridiskās fakultātes dekāns Popranovs — 12.000, Juglas ādu fabrikas meistars — 800, Virpotājs Radioteknikā — 550, drēbnieki — 287, Tožas sovhoza strādnieki — 215, ugunsdzēsējs Springīsis — 175, kino darbiniece Barkane — 140« u. t. t. (Ievēro starpību: 40.000 pret 140!) Piezīmēsim vēl, ka Latvijas NKVD ministra alga ir 8000 rubļu un viņa nodaļu vadītājiem 4—5000 rubļu.

»Lai saskaņotu augstās komercenas un zemās kartīšu cenas, tās savstarpēji tuvinot, PSRS ministru padome nolēma (1946. g. sept.) kompensēt strādnieku algas. Strādnieki ar mēnešalgu

līdz 300 rbļ saņems klāt 110 rbļ, līdz 500 rbļ — 100 rbļ, līdz 700 rbļ — 90 rbļ«.

Bet kādas tad ir pārtikas u. c. cenas Latvijā? Lasi un brīnies: kilograms rudzu maizes — 1.50—3.00 rbļ, sviests — 42 rbļ, litrs piena — 3 rbļ, teļa gaļa — 16 rbļ, cukurs — 18 rbļ, vienkāršas sieviešu kurpes — 400 rbļ, vīriešu kurpes — 600 rbļ, vīriešu uzvalks — 2.000 rbļ.

Kā strādnieks, kuņš pelna tikai 150—800 rubļus mēnesī, lai dzīvo? Atbilde vienkārša, bet baiga — pārdod visu, kas vēl atlicis no agrākiem laikiem un... zog. Lūk, daži piemēri, ko sniedz Rīgas radiofons: »Viļākas aprīņķī Palisadovs (krievs) piesavinājis 80.000 rubļus, Madonas apr. veikala pārzinis Apinis — 200.000 rubļus, Rīgā Indriksons un Kalniņš — 150.000 rubļus, Rīgas gaļas kombināta cecha priekšnieks Galeņiņš — 33.000 rubļus«.

Kāda Baltijas vāciešu ģimene, kuņa 1951. g. pavasarī no Rīgas izkļuvusi uz Šveici, stāsta: Rīga pārpildīta zagļiem, kuņi ierodas no Iekškrīevijas, organizēti veselās bandās. Tur gandrīz neviens nespēj dzīvot, neapzagdams valsti vai citus iedzīvotājus. Tramvajā manam tēvam izvilka no kabatas pulksteni. Tēvs to juta, arī zagli pamanīja izlēcam no vagona, bet vecuma dēļ nespēja viņam sekot, kādēļ lūdza konduktoru pieturēt vagonu, bet konduktora atbilde bija: »Ja es katra apzagtā dēļ gribētu apturēt vagonu, mēs nemaz netiktu no vietas.«

... skolās: »Galvenais skolas uzdevums ir marksisma-ļepinisma pasaules uzskata ieaudzināšana«. — »Visas agrāk lietotās mācības grāmatas — arī matemātikas, ķīmijas u. tml. izņemtas no apgrozības. Grāmatu trūkums liels. Nav iespējams vēl tās pārtulkot no krievu valodas.« — »Izglītības līmenis mūsu skolās ļoti zems. Daudzi bērni skolas vecumā skolu neapmeklē, ievērojamai skolotāju daļai nav pārdarītiskās izglītības.« (Kur palikuši vecie skolotāji?)

1951. g. Rīgā darbojās 15 vidusskolas, no kuņām 9 ar krievu mācības valodu un tikai 2 ar latviešu kā vienīgo mācības valodu. Pārējās 4 ar jauktu krievu-latviešu mācības valodu.

... baznīca. Baznīca, ko pirmajos okupācijas gados daudz neaizkāra, tagad pakļauta dažādām vajāšanām un ierobežojumiem. Reliģiskā dzīve gandrīz pilnīgi iznīdēta, it sevišķi uz laukiem. Tur baznīcas stāv aizslēgtas, vai nereti pārvērstas noliktavās vai mītiņu zālēs, un zvani nav skanējuši nevienu svētkos. Vispār uz laukiem draudzes vairs nepastāv un nav arī garīdznieku.

Mazliet labāks stāvoklis ir lielākajās pilsētās. Daudzi no mācītājiem, kuŗi nav deportēti, spiesti strādāt fabrikās vai citur fizisku darbu, jo viņiem nav atļauts no draudzes locekļiem pieņemt naudu. Lai kontrolētu dievkalpojumu apmeklētājus, izdots rikojums, ka baznīcas var apmeklēt tikai ar speciālām atļaujām un speciālas nodevas samaksu. Tās izsniedz speciāli šim nolūkam radītas padomju iestādes. Tādēļ ļaudis baidās baznīcas apmeklēt, jo var iekļūt neuzticamo sarakstos. Rikojums bez tam vēl nosaka, ka dievkalpojumi var notikt tikai agrās rīta stundās un ka vienai baznīcai no otras, kā pilsētās, tā laukos, jāatrodas vismaz 10 km. Baznīcu atjaunošanas darbos aizliegts saistīt brīvprātīgas draudzes locekļu grupas, jo tas »mazinot spēku valsts jaunūzbuvei«. Baznīcā atļauts dziedāt tikai tās garīgās dziesmas un korāļus, ko cenzējusi padomju cenzūra. Reliģiskos rakstus un lūgšanas grāmatas aizliegts izdot. Skolotājus un ierēdņus, kuŗi apmeklējuši kaut vienu dievkalpojumu, atlaiž no darba. Katram, kuŗš iesvētās, jāiemaksā pretrelīģijas propagandas fondā 1.200 rbļ., bet par laulāšanos baznīcā resp. pie mācītāja, jāiemaksā 1.500 rbļ.

... komunistu partija: »Divos gados partijā iestājušies 1.853, to starpā tikai 23 % strādnieku un 9 % zemnieku.« — »Rūpniecības rajonos strādnieku skaits partijā ir neliels, bet laukos partijā iestājušies maz zemnieku.« — »Absolūtā vairākumā pagastu nav ne komunistu, ne kandidātu grupu.« — Rīgā 2.000 komunistu strādā iestādēs, bet tikai 129 ražošanā.« — »Boļševiku lielākai daļai nav pamatskolas izglītības.« (Bet strādā iestādēs!) — Uz 1949. g. 1. janvāri mums ir 31.203 partijas biedri un kandidāti.« — Pie šīs pašatzīšanās vēl piezīmējams, ka no 69 partijas centrālkomitejas locekļiem 30 ir krievi, bet no 13 augstākajiem partijas funkcionāriem tikai 5 latvieši.

Vecais valsts administratīvais iedalījums likvidēts. Tagad Latvija, atskaitot Rīgu, Liepāju, Daugavpili, Jelgavu un Ventspili, kopš 1950. g. 1. janvāra ir pārdalīta 58 rajonos, ieskaitot tajos arī pilsētas. Apriņķu un pagastu vairs nav. Pilnīgi Krievijai pievienots Kacenu, Abrenes un Gauru pierobežas apgabals, apm. 1.160 km². Ar 1952. g. aprīli rajoni apvienoti 3 gubernās — Rīgas, Liepājas un Daugavpils, tādi izdzēšot no kartes mūsu vēsturiskos apgabalus — Vidzemi, Kurzemi, Zemgali un Latgali. Rajona priekšgalā »konstitūcija« paredz rajona darba ļaužu deputātu padomi, bet tā sanāk tikai 1—2 reizes gadā; viņas izpildu organs ir rajona izpildu komiteja ar no-

daļām un komisijām. Pēdējie konstitūcijas grozījumi paredz, ka pie rajonu izpildu komitejām ir vēl arī iekšlietu ministrijas (policija) un valsts drošības ministrijas nodaļa (čeka). Katrā rajonā ir īpašs prokurors. Viņu aizvējā darbojas PSRS sagādes ministrijas pilnvarotais, kas padots tieši Maskavai. Katrs rajons vēl iedalīts 15—25 ciemos. Ir arī ciemu padomes, bet to loma niecīga. Rajonā obligāti ir vēl komunistu partijas rajona komiteja, kas uzrauga vispārējo izpildu komiteju, skatās cieši uz pirkstiem katram tās vīram, lai nenovirzās no »līnijas«. To pašu dara policijas un čekas vīri, kā arī prokurors.

Visā Latvijā darbojas 1.478 dažādas padomes (rajonu, pilsetu, ciemu un ciematu »darba ļaužu deputātu padomes«) ar 17.383 padomju locekļiem. No šī kopskaita agrākās Latvijas brīvvalsts pavalstnieku ir tikai 1/3 daļa. Mazliet labāka aina ir t. s. Augstākā padomē, kā mazāk svarīgā iestādē tur latviešu procents ir mazliet lielāks.

APCIETINĀŠANAS UN DEPORTĀCIJAS TURPINĀS.

Pēc 1944. g., t. i. otras okupācijas laikā, boļševiku terrords ir vēl smagāks kā 1940./41. g. un arvien vēl pieņemas. 1951. g. sākumā Augstākā padome grozīja »Latvijas konstitūcijas« 67. pantu, izteicot to sekojoši: »Atbilstoši rajona apstākļiem, pa-

matojoties uz PSRS un Latvijas PSR likumiem, valsts drošības ministrija un iekšlietu ministrija nodibina pie rajona darba ļaužu deputātu padomju izpildkomitejām savas pārvaldes.« Tas nozīmē, ka čekas nodaļu skaits Latvijā tiek palielināts par 41 nodaļu, jo, kā jau pieminējām, ar kādu citu agrāku likumu likvidēts agrākais Latvijas administratīvais sadalījums 22 administratīvās vienībās un Latvija sadalīta 63 lielākās administratīvās vienībās — rajonos.

Ir zināms, ka blakus individuāliem arestiem, plašas masu deportācijas Latvijā notikušas 1945. g. vasarā, t. i. tūliņ pēc kara beigām, kad caur t. s. filtrāciju bija jāiziet visiem vīriešiem un arī daļai sieviešu. Tās rezultātā no daudziem pagastiem aizveda gandrīz visus iedzīvotājus. Tad iestājās mazs deportāciju pārtraukums. Bet individuālas apcietināšanas turpinājās ik dienas, prasot ne mazumu upuru. Atsevišķos gadījumos un vietās pat vairākus tūkstošus vienā naktī. Tā, piem. 1946. g. janvārī Rīgas apriņķī vien apcietināti vairāk kā 2.000 cilvēku (aizvesti 50 vagonos), 1947. g. maijā Ventspilī 1.000 cilvēku (aizvesti ar kuģi uz Ļeņingradu), 1948. g. novembrī Saldus apkārtnē 1.500 cilvēku (50 vagoni) u. t. t. Apcietinātos pēc īsāka vai garāka laika deportē uz Eiropas Krievijas ziemeļiem vai Sibīrijas polāriem apgabaliem, kur viņiem jāstrādā galvenā kārtā mežos līdz 45° lielā salā. Daļa vīriešu aizvesta arī uz ogļraktuvēm Uralu austruma piekājē un daļa sieviešu uz Turas apgabala kolchoziem.

4 reizes (1945., 1948., 49. un 51. g.) notikušas kvalificētu strādnieku, it sevišķi jūras tehniķu, ostu un kuģu būvētavu personāla, reģistrācijas. Pēc šīm reģistrācijām parasti notikušas plašas apcietināšanas un deportācijas par it kā nepareizu ziņu uzdošanu par savu speciālitāti. Pie Kuibiševas ūdens būvju darbiem vien tagad nodarbināti 11.000 tādu »nepareizu ziņu sniedzēju.«

Masveida deportācijas atjaunojās 1947. g. otrā pusē zem »brīvprātīgo pieteikšanās dzimtenes atjaunošanas darbos« maskas, tad kolhozācijas pretinieku — zemnieku deportācijas 1948. g. maijā un decembrī un 1949. g. martā un jūnijā. 1947. g. no Dobeles stacijas vien aizvesti apm. 2.000 laucinieku no Auces, Bēnes, Dobeles, Jaunpils un Džūkstes pagastiem. Viņi ieslodzīti preču vagonos ar dzelozstieplēm aizrestotiem logiem un durvīm. Visi bijušie policijas ierēdņi, aizsargi ar ģimenēm, kā arī cietumos esošo latviešu piederīgie. Dobeles staciju vairā-

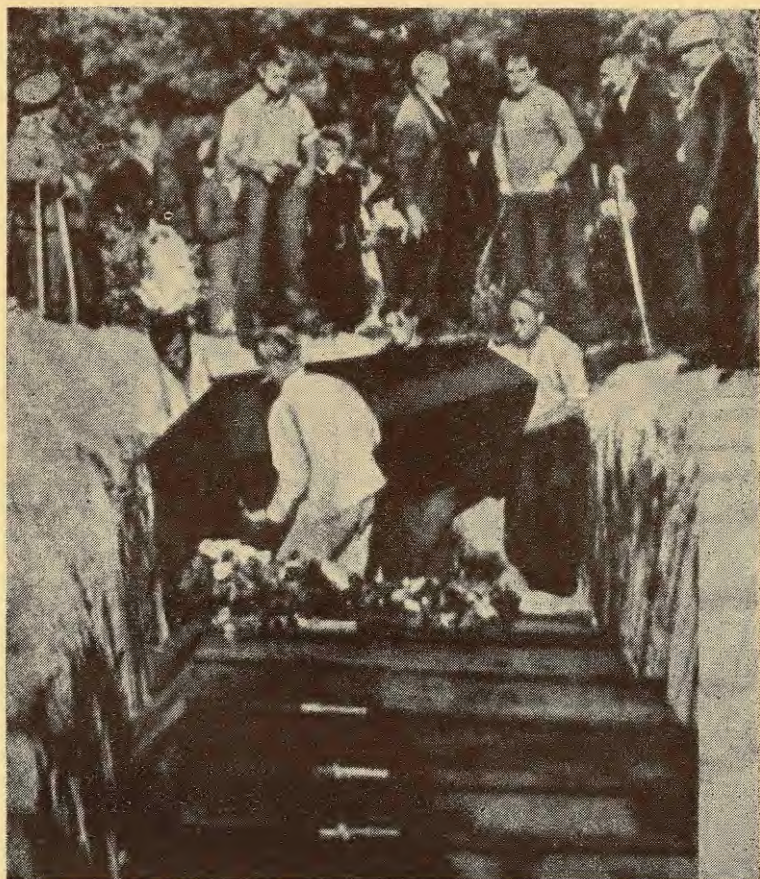

Īslaicīgā boļševiku iebrukuma laikā 1944. g. augustā pie Kemeriem noslepkavotie upuri.

kas dienas apsargājušas NKVD daļas. Tos, kas mēģinājuši bēgt, uz vietas nošāvuši. Šis ešelons izlādēts pie Ilmeņa ezera klajā laukā starp Šimkiem un Staraja Rusu. NKVD šo apgabalu norādījusi latviešu kolonizācijai. Uz visstingrāko noliegts šo apgabalu atstāt.

Zīmīgi, ka 1948. un 49. g. akcijās no Krievijas pierobežas apgabaliem maz deportēti krievu tautības iedzīvotāji, bet tikai latvieši. Bet tajā pašā laikā ir gan deportēti dažus gadus agrāk uz Latviju atvestie krievi, kuri nebija izpildījuši uzliktās nodevas vai citādi kā apgrēkojušies. Tas rāda, ka deportācijas nav domātas kā vienkārša tautu apmainīšana, bet gan kā soda veids un deportētie (bērnus ieskaitot) ir nonākuši, ja ne visi soda nometnēs, tad labākā gadījumā mazapdzīvotos ziemeļu apgabalos. Nav domājams, ka apgrēkojušos krievus, mongoļus un tatārus pēc pāris gadiem sūtītu atpakaļ uz viņu dzimteni vai kādu citu par Latviju labāku vietu.

1948. g. 22. jūlijā LK(b)P CK sekretārs Kalnbērziņš, runādams par »Padomju Latvijas uzplaukuma ceļu«, teica: »Buržuju Latvijā valdītāju stāvoklī bija budži. Budžu, kam piederēja

Viņu apbedīšana.

vairāk kā 100 zemes, bija pāri par 1.000, budžu ar 50—100 ha zemes bija 15.000, ar 30—50 ha 25.000, ar 20—30 ha 35.000. Budžu ar mazāk kā 20 ha zemes bija 80.000 un to vidū pat tādi, kam nebija pilni 10 ha. Patiesībā arī gandrīz visi Ulmaņa radītie jaunsaimnieki bija budži, nekas cits. Tagad ar šķirisko nodokļu politiku un kolhozu dibināšanu šis kapitālisma elements tiks iznīcināts un pazudīs gluži tāpat kā kādreiz Krie-

vijā.» — Saskaitot visus Kalnbērziņa nosauktos budžus, viņu sanāk pāri par 165.000. Bet budžiem līdzī iet arī viņu ģimenes. Tātad no Latvijas laukiem vien puse Latvijas iedzīvotāju ir nolemti iznīdēšanai.

1949. g. martā notikušās deportācijas bijušas sevišķi plašas un nežēlīgas. Tā, piem. no Skrundas stacijas vien aizvesti 40 vagoni ar apcietinātiem (1941. g. 14. jūnijā — 14 vagoni), no Ventspils 60 vagoni (26), no Daugavpils 30 vagoni (24), no Pampāļu pagasta 20 ģimenes. Vēl smagāk skarts Rīgas apriņķis un visa Vidzemes jūrmala. Aizvesto vairums novietots Jeņisejas, Tomskas un Krasnojarskas apgabalos, t. i. turpat kur liela daļa 1941. g. 13./14. jūnija nakts upuŗu. Daļa aizvesta arī uz Klusā okeana salām.

Deportāciju norise parasti ir šāda. MVD vietējās nodaļas uz ziņotāju pienesto materiālu pamata sastāda deportējamo sarakstus. Pēc tam, kad rajona MVD sarakstus pārbaudījusi, tos apstiprina čekas »sevišķā apspriede.« Tas viss notiek lielā slepenībā un no tiem, kam deportācija draud, neviens paskaidrojumu neprasa. Kad tuvojas noliktais deportāciju termiņš, no Krievijas ierodas čekas kaŗaspēka papildvienības. Dažas dienas pirms deportāciju sākuma izraudzītos upuŗus uzaicina nekavējoši nomaksāt nodokļus un iegādāties valsts aizņēnuma obligācijas. Pēdējā laikā deportācijās šī neģēlība vairs netaiek praktizēta, lai iedzīvotāji jau iepriekš nenajaustu, kas viņiem draud. Apcietināšanas deportēšanai visā valstī sākas vienā dienā, pat vienā stundā. Noteiktā stundā MVD vīri ielenc deportējamo māju un iebrūk dzīvoklī. Deportējamie drīkst ņemt līdzī 20—30 kg mantu, mazliet maizes, speķa, vienu segu un drēbes, bet gultas veļu nedrīkst ņemt. Teorētiski dotas 2—3 stundas laika sasaiņoties, bet praktiski jau pēc īsa laika upuŗiem jāsapulcējas pagalmā un jāparaksta solījums, ka viņi »brīvprātīgi brauc uz Sibīriju un apsolās visu mūŗu tur godīgi strādāt«. Ja kāds kavējas parakstīt, viņu tik ilgi dauza, līdz paraksts dabūts. Jāparaksta visiem ģimenes locekļiem. Kolhoza obligāti piegādājamā pajūgā deportējamos nogādā uz rajona centru vai tieši uz staciju. Palikušie sardzes vīri konfiscē aizvesto mantu, sakraujot savos automobiļos visu mājas dzīvo un nedzīvo inventāru, lai nogādātu uz »valsts noliktavām«, pareizāki sakot sadalītu savā starpā un nodzertu.

No rajona centra deportējamos nogādā uz staciju tālāk nosūtīšanai. Kaut kādā padomju stacijā visiem liek izkāpt un

nostāties pēc pusdienām vai vakariņām, bet kad deportējamie izkāpuši, vilciens ar viņu mantām un pārtiku aizbrauc. Pēc dažām stundām otru reizi »proletārizētos« nelaimīgos cilvēkus bez drēbēm un pārtikas nosūta tālāk Sibīrijas virzienā. Vecos un darba nespējīgos ģimenes locekļus vairs līdzī neņem, jo tie Sibīrijā nav noderīgi. Viņiem tomēr arī neatļauj atgriezties mājās, un tie spiesti vilkt dzīvi ar ubagošanu.

Līdz 1948. g. deportācijas notika tikai naktīs, resp. agra rīta stundās, bet pēdējos gados arī dienas laikā. Oficiāli deportācijas maskē ar it kā »darba spēka apmaiņu starp apgabaliem, lai iegūtu jaunu pieredzi sociālistiskās kultūras celšanā«. Bet ... šī pieredze jāiegūst ne tikai vīriem spēka gados, bet arī sirmgalvjiem un zīdaiņiem ...

1951. g. aprīlī Centrālāzijas raidītājs Alma-Atā ziņojis, ka pēdējos 6 mēnešos uz Kazachstānas un Turkmēnijas padomju republikām pārvietoti vairāk nekā 160.000 latviešu, igauņu un lietuviešu ģimeņu, kuŗas »pārvērtīs auglīgā aramzemē kopš gadu simteņiem neizmantotās stepes«. Uz pieminētām vietām pārvietotas esot galvenā kārtā sievietes un bērni. Acīm redzot, vīrieši no ģimenēm atdalīti un nosūtīti uz spaidu darbu noņem nēm piecgades veikšanai. Turkmēnijas un Kazachstas iedzīvotāji savukārt pārvietoti uz Baltijas valstīm un Besarabiju.

1952. g. pavasarī uz Rietumsibīrijā jaunorganizētiem kolhoziem deportēti daudzi lauksaimniecības speciālisti, kā agronomi, veterinārārsti, dārzkopji un praktiski lauksaimnieki.

Ir zināms, ka pilnīgi no iedzīvotājiem atbrīvota 50 km josla no jūras, zvejniekus deportējot uz Ochotskas jūras apgabalu un pārējos uz Dienvidsibīriju. Arī no daudziem iekšzemes pagastiem, piem. Kalsnavas, Ļaudonas, Liezeres, Kuldīgas, Skrundas un Alojās, aizvesti visi iedzīvotāji. No kāda Vidzemes vidienas ciema 32 pastāvīgiem iedzīvotājiem laikā no 1944. g. rudens līdz 1950. g. pavasarim bija deportēti 10 cilvēki (4 ģimenes), 2 nošauti un viena sieviete izdarījusi pašnāvību. 1940./41. g. šis ciems nezaudēja nevienu cilvēku. Pie Ķekavas, Strenčiem, Alūksnes, Daudzevas un Zlēku-Padūres apkārtnē ir lieli latviešu masu kapi. Pie Ķekavas aprakti latviešu leģiona virsnieki un bij. valsts darbinieki, kuŗi pēc vācu armijas kapitulācijas Kurzemē saņemti gūstā. Pie Strenčiem, Alūksnes un Daudzevas masu kapos aprakti galvenā kārtā civiliedzīvotāji, kuŗi nošauti vai pakārti sakarā ar partizānu darbību šais apgabalos.

Daudzas vergu noņemšanas tagad ierīkotas arī pašās Baltijas valstīs. Lielākās Latvijā ir Rīgā Meža parkā, Salaspilī un Irlavā. Meža parka noņemšana par civilgūstekņu noņemni pārvērsta 1947. g. novembrī. Ap to uzcelta 3 metru augsta sēta, lai šos nelaimīgos paslēptu ziņkārīgo acīm. Noņemtnē ieslodzīti ap 20,000 cilvēku — vīrieši un sievietes no 12—70 g. v. Viņus dzen smagos darbos un nežēlīgi badina. Kam nav piederīgo, kuņģi pienes pārtiku, tam tur neglābjami jāiet bojā. Medicīniskās palīdzības nav nekādas, tādēļ bads un slimības prasa daudz upuru.

Visi tie latvieši, kuriem piederīgie atrodas ārpus Latvijas, padoti NKVD sevišķai uzraudzībai ar pratināšanām un izziņām katru mēnesi. Vēstulju rakstīšana, kas pirmos gadus pēc kara vēl cirkulēja, tagad gandrīz izbeigusies un sakari ar ārzemēm pārtrūkuši. No ārzemēm saņemtās vēstules cilvēkiem atnes tikai postu un nelaimi.

Viss pieminētais notiek laikā, kad padomju vara sakās esot nākusi kā apspiestas tautas atbrīvotāja, laimes un labklājības nesēja. Bet kas draud Baltijas valstu līdz šim vēl neskartai iedzīvotāju daļai 3. pasaules kara gadījumā, liecina kāda augstāka krievu ierēdņa dižošanās Tartu universitātē. Viņš apgalvojis, ka »gadījumā, ja sāktos karš, mēs Baltijas telpu laikus smalki iztīrīsim.« Ka tie nav tikai tukši draudi, liecina kāda politbiroja 1948. g. jūlija mēneša pavēle, kuŗas norakstu 1948. g. decembrī rietumu pusē pārnesuši lietuviešu partizāni.

Šī pavēle attiecināta uz padomju ziemeļu armijas IV daļu kuŗā ietilpst Karēlijas un 3 Baltijas republikas. Lietuvisko tekstu devis Abakumovs, tās atsevišķās detaļas arī piemērotas Lietuvai. Pamatteksts domāts visām minētajām republikām, kā pavēlē norādīts. Tajā doti rīkojumi par evakuāciju, pie kam tādai bijis jānotiek līdz 1948. g. nov.-dec. mēnesim.

Šai pavēlē starp citu norādīts, ka jāevakuē izmeklēšanas vai soda cietumos esošie politiskie ieslodzītie. Evakuācijas sagatavošanas darbiem jābūt paveiktiem līdz 1948. g. augusta beigām. Evakuējamo skaitā ieskaitāmas arī tās personas, kas apvainotas spiegošanā, līdzdalībā pagrīdes darbībā un kam būtu sakari ar ārvalstīm. Atbildīgiem MVD un MGB ierēdņiem Karēlijas un Baltijas republikās līdz 1948. g. augusta beigām jāsavāc pietiekami dati par personām, kas ietilpst šādās kategorijās: bij. profesionālie karavīri, instruktori un virsnieki ar ģimenēm; bij. aizsargi; bij. skolotāji un augstskolu māc. spē-

ki ar ģimenēm; garīdznieki un reliģisku organizāciju locekļi; brīvo profesiju darbinieki (tiesneši, ārsti utt.) ar ģimenēm. Īpaši jānoskaidro šais grupās ietilpstošo personu politiskie uzskati un pašreizējā nodarbošanās.

Transporta uzdevumiem un dzelzceļu apsardzībai jānozīmē MGB rezerves vienības. Tām jāizsniedz šāds vieglais bruņojums: patšautenes, KHM-1 granātas, patronas ar laika degli celtņu, sliežu uc. spridzināšanai.

Lietuvā ēvakuācija sadalīta 2 rajonos. Pirmais — Baltijas jūras piekrastes un Viļņas apv. Evakuācijas virzieni: no krasta uz Veļiki-Lukiem, bet no Viļņas uz Minsku. Otrs — Kauņas un Šauļu rajoni; abu to evakuāc. virziens uz Jaroslavu, kur evakuēto masu »izšķiros«.

Noteiktā termiņā atbildīgās iestādes izsniedz pavēli Baltijas republikās novietoto MGB vienību komandējošiem virsniekiem. Personas, kas evakuācijas pavēles spēkā stāšanās laikā apvainotas par spiegošanu, nepaklausību iestādēm, baumu izplatīšanu, bēgšanas mēģinājumu no konvoja, nav padotas evakuācijas tehniskajam personālam, bet gan MGB komandējošiem virsniekiem, pie kam pēdējiem tiesības nozieguma vietā izlietot kaŗa laika apstākļu pilnvaras, t. i. virsnieki drīkst apvainotiem izpildīt nāves sodu vai arī tos atbrīvot. MGB atbildīgiem virsniekiem arī tiesības evakuācijas laikā vai arī brīdī, kad MGB vienības veic postījumus, no apvidus izsūtīt civiliedzīvotājus, pie kam tas notiek, ja 1) draud ienaidnieka spēki, notiek sabotāžas, laupīšanas utml. un 2) ja šādu rīcību prasa padomju bruņoto spēku drošība.

Šī pavēle nepārprotami rāda, ka 1948. g. boļševiki rēķinājušies ar kaŗa izcelšanās iespēju. Tas nepiepildījās un pavēle tika izpildīta tikai pa daļai.

DAŽAS LIECĪBAS

Citēsim vēl dažas atsevišķas liecības par Latvijas iedzīvotāju likteni boļševiku otras okupācijas laikā.

1949. g. rudenī Rietumvācijā ieradās latviešu jauneklis, ko 1947. g. rudenī krievu joslā apcietinājuši čekisti un aizsūtījuši uz Latviju. Tur viņš gandrīz pusgadu nodzīvojis kādā Vidzemes pagastā. Šajā laikā vairākkārt pratināts, sists un draudēts ar nošaušanu, kāmēr, nojauzdamš drīzu apcietināšanu, nolēmis

mēģināt pēdējo un gandrīz neiespējamo ceļu — izklūt atkal brīvībā. Viņam palīdzējusi gandrīz neticama laime, un, pār-dzīvojot daudz briesmu un grūtību, tas tomēr izdevies. No garā dramātiskā stāsta citēsim vienīgi 1949. g. marta traģisko notikumu attēlojumu, kad deportēti no dzimtenes daudzi des-mittūkstoši latviešu vīru, sievu un bērnu.

— Kādu rītu, stāsta brīvībā uzkluvušais, visai agri mūs pamodi-nāja neparasts troksnis uz lielceļa. Paskatījāmie pa logu: ceļš bija pilns ar smagajām automašīnām un NKVD vīriem. Saska-tījos ar mājnikiem un bez vārdiem sapratām: atkal bija sākusies viena aizvešanas akcija. Kalendārs rādīja 24. martu. Deportācijas turpinājās 3 dienas un naktis un bija lielākās, kādas jebkad Latvijā notikušas. Apcietināja ne mazāk kā 70.000 cilvēkus. Deportācijas izdarīja ar tām pašām metodēm kā 1941. g. 13./14. jūnijā. Iepriekšējā dienā dots rīkojums visām attie-cīgās vietās smagajām automašīnām būt braukšanas kārtībā un attiecīgo iestāžu rīcībā. Pēc tam naktī, tūlīn pēc plkst. 12, sāka cilvēku apcietināšana. Apcietinātie novesti uz tuvāko dzelzceļa staciju un »iekrauti« preču vagonos, iepriekš šķirot ģimenes galvu no ģimenes. Šai naktī no daudziem ciemiem aizvesti vai-rāk kā puse no visiem iedzīvotājiem. Aizvesto vidū visvairāk bija vecu ļaužu un bērnu. Tās bija briesmīgas dienas. Katrā mājā, kur bija kāda aizvedama ģimene, iebruka 10—15 bruņoti čekisti, tā kā par pretošanos vai bēgšanu nebija ko domāt.

Deportēšanai bija izraudzītas trīs iedzīvotāju katēgorijas. Vispirms personas, kas vairījās brīvprātīgi atteikties no saviem lauku īpašumiem un iestāties kolhozos. Tad personas, kas kara laikā bija kritušas krievu gūstā (tātad, kas bija karojušas pret krieviem) un vēlāk atbrīvotas no gūsta un atlaistas mājās. Un beidzot, vispār politiski neuzticamas personas. Ja ģimenē bija kaut vai viena persona no šīm katēgorijām, tā noteica visas ģimenes likteni, un visus ģimenes locekļus tādā gadījumā veda prom. Ne jau tādēļ, lai viņus kopīgi noņemtu kādā vietā Pa-domju Savienībā. Stacijā, iekraujot vagonos, vīrus šķīra no sievietēm, un bērnus no vecākiem. Deportētos šoreiz spieda dot parakstus par to, ka viņi uz diviem gadiem brīvprātīgi brauc darbos uz Padomju Savienību un atsakās no dzimtenes.

Savā darbā čekisti nepazīna cilvēciņas: bija gadījumi, kad no mājām priekšpusdienā aizveda vecākus un mazā meitiņa, pār-nākusi no skolas, atrada māju tukšu un nezināja, kur palicis tēvs un māte. No tuvējās ģimnazijas aizveda vairāk kā 200 skol-

nieku un skola palika gandrīz tukša. Boļševiku izdoma tiešām bija neiedomājama. Katra ģimene drikstēja ņemt līdzī pusotras tonnas mantu. Šo negaidīto »labvēlību« arī cilvēki izmantoja, cenzdami savākt labāko un vērtīgāko, lai tālajā ceļā un nezināmajā jaunajā mājvietā būtu dzīvei nepieciešamās lietas. Bet boļševikiem to tikai vajadzēja — mantas jau pirmajā ceļa posmā visiem atņēma, atstājot tikai to, kas mugurā. Par to man no Novgorodas arī atrakstīja kāds paziņa, kas bija aizvests kopā ar sirmajiem vecākiem un māsām. Ģimene jau ceļā izšķirta, tēvs miris un visas mantas atņemtas.

Deportāciju izpildītāji bija čekisti no tālākajām Padomju Savienības republikām un viņu bija tik daudz, ka likās, tie pārpludinājuši visu Latvijas zemi. Čekistu bari Latvijā palika vēl veselu nedēļu pēc aizvešanas dienām, un tvarstīja tos, kuri nav bijuši mājās vai mēģinājuši kaut kur noslēpties.

Šai reizē aizveda arī daļu latviešu, kuri pirms īsa laika bija repatriējušies no Vācijas. Ir tiesa, ka dzimtenē pārbraucējus tikai retos gadījumos no Vācijas tūliņ sūta uz Padomju Savienības iekšieni smagos darbos, bet gadu vai pusgadu viņiem ļauj padzīvot Latvijā, izmanto propagandai, lai tad deportētu uz spaidu darbu noietnēm. Daudzi 1946. un 1947. g. atgriezušies vīrieši deportēti uz Narvu militārās soda vienībās. —

Kāds vācu kaņavīrs, kuņš atgriezies Vācijā no Rīgas 1949. g. aprīlī, liecina:

— Kad es atstāju Rīgu, noslēdzās pēdējais lielais deportāciju vilnis, kas neiekļaujas parastajās cilvēku apcietināšanās un aizvešanās. Tas aptvēra gan laukus, gan pilsētas un sevišķi smagi skāra zemniekus, kas it kā pretojušies kolhozu ierīkošanai.

Arī Rīgā šī akcija aptvēra vēl nepiedzīvotus apmērus. Jau pāris dienas iepriekš slimnīcās ieradās no PSRS krievietes, kuņas dēvējās gan par žēlsirdīgajām māsām, gan par sanitārēm un, kā vēlāk noskaidrojās, viņu uzdevumos ietilpa pavadīt šajā deportācijas akcijā noorganizētos transportus. Katru nakti pēc kārtas NKVD kaņaspēks iežogojā gan vienu, gan otru pilsētas iecirkni, ko kuņa nevienam neizlaida. Tajos viņi vēlās nakts stundās izdarīja apcietināšanas. Apcietinātos vispirms nogādāja uz cietumu un no turienes uz vilcieniem. Ģimenes izšķīra. Domāju, ka no Rīgas vien šoreiz aizveda 30—35 tūkstoši latviešu. Apcietinātie varēja ņemt līdzī tikai tik daudz mantas, cik var panest. Bet viņu bagātība jau vispār nav vairs liela. Pirma-

jos gados pēc boļševiku ienākšanas Rīgā cilvēki gan baidījās labāk apgērbties, bet viņiem tomēr vēl kaut kādas mantas bija. Tagad aina ir pavisam citāda. Tagad viņiem nav nekā un visi kļuvuši par nabagiem, šī vārda visistākajā nozīme. Viss, kas kādreiz bija, pārdots, lai nenomirtu badā. —

Uz kuriem latvieši aizvesti, par to liecina daži citi vācu gūstekņi. Piem., kāds vācu kaņavīrs, kuŗš 1948. g. janvārī atgriezies no krievu gūsta, liecina:

— Krievu gūstā pavadīju 30 mēnešus pie Staļingradas. Pats brīnos kā izturēju. Tur palika daudzi mani biedri . . . Bads ir nieka lieta, bet drausmīgās slāpes, kas bija jācieš karstajā saulē (līdz 50° C), daudziem atņēma pat prātu. Bet mēs nebijām vienīgie cietēji. Blakus mūsu nometnei 1947. g. jūlijā uz klaja lauka aiz dzeloņstiepulēm sadzina ap 15.000 latviešu un igauņu. Tie bija tikai vīrieši, 15—45 g. veci.

Dienās viņus dzina smagos darbos uz Volgu pie kuģu iekraušanas u. c. darbiem. Naktīs viņi gulēja uz klaja lauka, lietū un dzestrumā. Nevarēju saprast, kā cilvēki šai klajumā vispār varēja mitināties, jo lietus dienās viss laukums bija viena dubļu jūra. Daudzi saslima un mira. Ik rītus laukuma malā redzēju nokrautas veselas liķu grēdas. Dažus slimos ievietoja arī slimnīcā, bet tas bija retums.

1947. g. rudenī arī es nokļuvu slimnīcā. Manā istabā gulēja kāds latvietis pusmūža gados. Teicās esam Rīgas universitātes mācības spēks. Viņš arī stāstīja, ka 1947. g. vasarā Baltijas zemēm gājis pāri ļoti plašs deportāciju vilnis. Akcija saukusies: »Brīvprātīgo pieteikšanās dzimtenes atjaunošanas darbos«. Bet patiesībā visus »brīvprātīgos« savākuši NKVD vīri. Nemti tikai darba spējīgie vīrieši, jau sākot ar 15 gadiem. Pirms tam notikušas arī līdzīgas sieviešu deportācijas. Jau ceļā »brīvprātīgajiem« atņemtas visas mantas. Staļingradā atņemtas arī tās drēbes, kas bijušas mugurā un iedotas skrandas, kādās tos redzēju no sava žoga malas. Smagais darbs, vājais uzturs un drausmīgie dzīves apstākļi, stāstīja latvietis, noguldījuši kapos 3 mēnešu laikā vairākus tūkstošus. Tikai vēlā rudenī, kad uz Vācijas nosūtīja vairākus ešelonus pagalam novārgušu gūstekņus un atbrīvojušās to barakas, latviešus un igauņus pārvietoja uz šīm barakām. Deportēto latviešu vidū bija arī vairāki bij. repatrianti no Vācijas DP nometnēm. —

Kāds cits vācu kaņavīrs stāsta, ka kādā nometnē Maskavas tuvumā 1946. g. vasarā ieradies kāds ešelons ar deportētām lat-

viešu sievietēm. Lai gan sievietes nodalītas atsevišķi, tomēr darbā mašīnfabrikā dažreiz izdevies sarunāties. Liela daļa deportēto sieviešu nemaz nezinājušas, kāpēc īsti viņas deportētas. Kāda laukstrādniece no Rīgas aprinča deportēta par to, ka atteikusies ņemt izpildkomitejas piedāvātos 15 ha zemes, kas atņemta viņas agrākajam saimniekam. Dažas sievietes deportētas kopā ar viņu mazgadīgiem bērniem, bet brauciena laikā bērni viņām atņemti. Mātes vēlāk gan iesniegušas lūgumus bērņus atdot, bet tie visi palikuši bez ievēribas.

Kāds bij. vācu kaŗa gūsteknis ziņo: Tiesi blakus vācu gūstekņu nometnei Molotovskā pie Archangeļskas atrodas deportēto latviešu (6000 pers.) un igauņu (4000 pers.) nometne. Deportēto starpā bija arī bērni un sievietes, bet maz, jo parasti ģimenes tika šķirtas. Nometnes iemītnieki deportēti 1945. gadā par to, ka esot sadarbojušies ar okupācijas iestādēm. Viņu vidū bija pilsētu un pagastu vecākie un ierēdņi. Par aizvešanas iemesliem min arī labības un citu lauksaimniecības raţojumu nodošanu vācu iestādēm. Lielākā daļa deportēto komplektējās no turīgām aprindām — to varēja spriest no uzvalkiem un kaŗokiem, kuŗi bija viņiem mugurā, ejot meŗa darbos. Strādājot kopā ar latviešiem meŗos, uzzinājām, ka nometnē ir liels skaits tirgotāju, namīpašnieku un inteliģences no Rīgas, Jelgavas un Vidzemes, kas nebija paspējuši aizbēgt un krituši krievu rokās. Visi deportētie sodīti ar 10—20 gadiem spaidu darbos ārpus dzimtenes. Mirstība starp viņiem liela. 1947. gadā deportētie dabūja atļauju saņemt no Latvijas pārtikas sūtījumus, un līdz ar to uzlabojās viņu veselības stāvoklis. Vāciešus beidzot atlaida, bet deportētie palika vecajās nometnēs. —

Daļa deportēto ir novietota arī Ukrainā. To apliecina kāds latvietis, kuŗš pēc kaŗa beigām sagūstīts Vācijas austrumos un aizsūtīts uz Ukrainu, no kurienes 1948. g. pavasarī izdevies atgriezties Rietumvācijā. Viņš stāsta, ka latviešus Ukrainā satīcis vairākkārt. Vēl 1948. g. pavasarī kādā kolhozā satīcis 10 latviešu ģimenes, kuŗas bija deportētas no dzimtenes 1946. gadā.

Spānijas pilsoņu kaŗa sarkanais ģenerālis Gonzalecs, kuŗš 1949. g. izbēga no Padomju Savienības, uz kurienu viņš bija aizbraucis pēc Franko uzvaras, savā 1951. g. Parīzē izdotajā grāmatā par Padomju Savienību, daŗas lapaspuses veltī arī Baltijas tautu liktenim boļševiku otras okupācijas laikā. Viņš raksta:

— Baltijas valstis ir piedzīvojuŗas divas masveidīgas deportācijas — vienu 1944. g. un otru 1946. g. Pirmās izrēķināŗanŗs

laikā notika masveidīgas apšaušanas. Visām »iztīrītām« personām atņēma viņu īpašumus un pat viņu personīgās lietas. Latvieši ir deportēti ziemeļos no Karagandas, dienvidos no Uchtas un Kotlasā. Viņiem nav izsniegti nekādi dokumenti un viņiem nav nekādu tiesību. Viņus uzskata par pazudušiem, mirušiem. Viens ir drošs, visa šī deportēto masa padota ātrai iznīcībai. —

Tie ir tikai daži atsevišķi piemēri no tā, kas notiek Latvijā zem lozunga: »Nepieciešams dot nāvējošu triecienu kulakiem (lasi: zemniekiem) un buržuāziskiem nacionālistiem (lasi: inteliģencei)!«, kā to 1947. g. 1. augustā lasām Rīgas laikrakstā »Sov. Latvija«. Bet patiesībā tiek realizēts kāds »svarīgs politisks uzdevums« (skat. Sērova instrukciju) — Baltijas zemju iedzīvotāju kā atsevišķu tautu pilnīga iznīcināšana, jo tās stāv ceļā Eiropas sovjetizēšanai. Vēl vairāk — šo tautu iznīcināšana tiek uzskatīta par »krievu svarīgāko nacionālo uzdevumu«, kā to pāris gadus atpakaļ dzirdējām Rīgas radiofonā: »Jau Jānis IV apzinājās, ka Baltijas iekarošana ir krievu svarīgākais nacionālais uzdevums. To realizēja Pēteris I«. Ja cars Pēteris I 18. g. s. realizēja Baltijas iekarošanu, tad ģenerālisimus Stālins 20. g. s. realizē Baltijas tautu iznīcināšanu!

PIESPIEDU LAULĪBAS AR ĀZIĀTIEM

Visbeidzot atzīmējamas vēl kādas morāliski ļoti smagas ciešanas, kādām pakļautas dzimtenē palikušās latviešu sievietes. Īsi pēc kara beigām izdots likums, ar kuŗu šķirtas visas tās latviešu laulības, kur viens no laulātiem šī »likuma« izdošanas laikā nav bijis Latvijā, jeb atradies nezināmā prombūtnē. Šim civilizētā pasaulē vēl nedzirdētam likumam sekoja otrs »likums«, kas noteica, ka visām tām sievietām laulības gados, kuŗām ar pirmo likumu pastāvošās laulības automātiski bija šķirtas, noteiktā (parasti 14 d.) laikā jāsaistās jaunā laulībā ar kādu Latvijā dzīvojošu vīrieti. Jā šādi šķirtas sievas nav labprātīgi to darījušas, tad viņas piespiestas ar varu apprecēties un galvenā kārtā ar āziātiem — mongoļiem, tatātiem un ķirģižiem, nepaklausības, gadījumā piedraudot ar deportāciju uz Sibīriju. Pie tam šie jaunie, šķībacainie vīri pieņemot savu sievu uzvārdus un visos sarakstos tiekot ierakstīti kā latvieši.

Tais vietās, kur vietējo izpildkomiteju vadība atradās vēl latviešu komunistu rokās, sievietēm tika atļauts pašām izraudzīt savu turpmāko dzīves draugu. To izmantojot, noslēgtas daudz fiktīvu laulību, jo sievietes, lai glābtos no deportēšanas, šķietami apprecējušās ar draugiem vai paziņām un radniekiem. Daudz ļaunāks stāvoklis bijis vietās, kur izpildkomiteju vadība bijusi importēto krievu un āziātu rokās. Tur aizbēgušo vai agrāk deportēto vīru saimniecībās vienkārši ielikts par »īpašnieku« kāds, kas gadījies (parasti krievs vai āziāts) un sievietes dotas pāris dienas laika ar to apprecēties. Ja kāda pretojusies, tad piedraudēts viņu atšķirt no bērniem un deportēt. Sevišķi traģisks tādēļ bijis to sieviešu stāvoklis, kuŗām mazi bērni. Bezbērnu sievietes parasti devušās uz mežiem un pievienojušās partizāniem. Daudzas mirušas pašnāvībā.

Tādā kārtā laulībā esošās sievietes un mātes, kuŗām ne prātā nenāca šķirties no saviem likumīgiem un mīļiem vīriem un savu bērnu tēviem, kuŗi viņas aizstāvējuši cīņu laukos, bet nepārvaramu apstākļu dēļ pagaidām ir spiesti palikt trimdā ārpus Latvijas, jeb kuŗi, viņām pašām vel to nezinot, krituši par dzimteni, jeb kuŗi tās pašas varas izrauti no ģimenes tagad vergo Sibīrijas plašumos — šīs sievietes Padomju Savienības »visdemokrātiskākā valdība« ar likumu piespiež pret viņu gribu iestāties jaunā laulībā ar āziātiem! Ka kaut viena no viņām būtu labprātīgi saistījusies ar āziātu, nevar būt runa. To apliecina arī tas, ka daudzas no viņām labāk devušās pašnāvībā vai pievienojušās partizāniem.

Nav šaubu, ka arī šī, civilizētā pasaulē vēl nepieredzētā, precību politika iekļaujas vispārējā Eiropas tautu iznīcināšanas programmā un sistēmātiskā šo zemju pārkrievošanā. Mēs nešaubāties, ka šo neģēlīgo noziegumu pret morāli līdz ar pārējiem Baltijas un citās okupētās zemēs boļševiku pastrādātiem noziegumiem, prātis pienācīgi kvalificēt arī citas tautas kad pienāks laiks jaunai Nirnbergai.

LATVIJAS IEDZĪVOTĀJU ZUDUMS PĒDĒJOS 10 GADOS

Ir pieejami daži oficiāli pašu boļševiku dati par iedzīvotāju kustību Latvijā otras boļševiku okupācijas laikā. No tiem mēs viegli varam vismaz aptuveni aplēst, kādas pārmaiņas Latvijas iedzīvotāju sastāvā notikušas pēdējos 12 gados un kāds bija iedzīvotāju skaits 1951. gadā.

Pēc Latvijas statistiskās pārvaldes un prof. E. Dūnsdorfa datiem 1939. g. septembrī (pirms vāciešu izceļošanas) Latvijā bija 2.001.900 iedzīvotāju. Laikā no 1939. g. septembra līdz boļševiku okupācijai, 1940. g. 17. jūnijam, iedzīvotāju skaitā notikušas sekojošas pārmaiņas: dabiskais pieaugums rēķināms aptuveni 7.200 un uz Vācijas repatriējās 49.885 vācu tautības iedzīvotāji. Tātad boļševiku iebrukuma laikā Latvijā bija 1.959.215 iedzīvotāji.

Vācu okupācijas laikā 1943. g. februārī izdarītā tautas skaitīšanā konstatēja Latvijā 1.803.104 iedzīvotājus, vai — atskaitot 29.234, kas bija ieradušies Latvijā pēc 1939. g. 1. septembra*) — 1.773.870 pastāvīgus iedzīvotājus.

No tā secināms, ka boļševiku pirmās un vācu okupācijas pirmajos nepilnos 2 gados Latvija bija zaudējusi apaļos skaitļos 185.000 — vai ņemot vērā apm. 24.000 cilvēku lielu dabisko pieaugumu šai laikā — 209.000 cilvēkus, kas sadalās sekojoši: 94.000 žīdi (daļa labprātīgi aizgāja boļševikiem līdzī, pārējos iznīcināja vācieši**), 13.290 personas 1940/41. g. repatriējās uz Vāciju, 32.648 cilvēkus (neskaitot vēlāk atradušos) boļševiki

*) Galvenā kārtā vācu armijas un policijas ģimeņu locekļi, armijā nodarbinātās civilpersonas-ārzemnieki, frontes darba dienesta locekļi un nepilni 5.000 Tautas Palīdzības pārvesto veco Krievijas latviešu.

***) Nav ne mazāko pieturas punktu aplēsei, cik žīdu tautības iedzīvotājus 1940/41. g. apcietināja boļševiki (tos T. P. reģistrēt vācieši neatlāva), cik no viņiem glābjoties no paredzamā vācu terora brīvprātīgi aizgāja boļševikiem līdzī un cik daudz iznīcināja vācieši. Aptuveni šie skaitļi varētu būt: 1.000 — 30.000 — 63.000.

apcietināja (noslepkavoja vai deportēja) un apm. 23.000 aizgāja vairāk vai mazāk labprātīgi boļševikiem līdzi (miliči, gvardisti, aktīvisti u. tml.), atlikums 46.000 sastādās no 1941/42. g. vāciešu apcietinātiem (bez žīdiem), armijā iesauktiem un uz Vāciju darbā aizvestiem.

Te piezīmējams, ka Jekelna u. c. vācu ģenerāļu prāvā 1946. g. janvārī Rīgā tika apgalvots, ka vācieši Latvijā iznīcinājuši 643.000 cilvēkus un aizveduši un Vāciju 280.000 cilvēkus. Bet gadu vēlāk LPRS AP deputāts ģenerālpulkvedis Nausmenko paziņoja, ka vācieši nogalinājuši un aizveduši 598.000 cilvēkus. Tātad jau par 325.000 mazāk kā iepriekš apgalvots. Patiesībai vistuvāk gan laikam būs pirmais skaitlis — 46.000, ja tam pieskaitīsim apm. 64.000 1943—45. g. kara darbībā bojā gājušos, vāciešu apcietinātos un leģionā un gaisa izpalīgos iesauktos (ap 30.000 gan no tiem vēlāk krita pašu boļševiku rokās) un 120.000, kas 1944./45. g. no boļševikiem bēgdami atstāja dzimteni un 100.000 no tiem tagad atrodas šaipus dzelzs priekšvara. Tātad vācu okupācijas laikā (4 gados) dzimtene zaudējusi kopskaitā 230.000 cilvēkus, vai pieskaitot žīdu tautības iedzīvotājus — nepilnus 300.000 cilvēkus. Vāciešu noslepkavoto un ieslodzījumā mirušo skaitu rēķina uz 20.000 cilvēku.

No tā secināms, ka kopā ar boļševiku rokās nonākušajiem leģionāriem un civiliem bēgļiem, otras boļševiku okupācijas sākumā Latvijā vajadzēja būt ap 1.640.000 cilvēku. Dabiskais pieaugums vācu okupācijas pēdējos divos gados ļoti maznozīmīgs. Bet ko ziņo paši boļševiki?

Padomju Latvijas laikrakstos un arī PSRS enciklopēdijā atrodams ziņas par balstiesīgo iedzīvotāju skaitu Baltijas republikās. Balstiesīgo vēletāju skaits Latvijā esot bijis 1946. g. febr. — 1.248.411, 1947. g. — 1.326.665, 1950. g. janv. — 1.359.050 un 1950. g. dec. — 1.356.000. Kādā citā boļševiku izdevumā iedzīvotāju skaits Latvijā 1945. g. oktobrī uzdots 1.765.320. Pēc oficiāliem datiem Padomju Savienībā vēlēšanu tiesības (sākot ar 18 g.) ir caurmērā 57 % iedzīvotājiem, sarkanarmiešiem balsojot savās dienesta vietās. Ja nu šo caurmēru attiecinām arī uz Latviju, tad dabūjam šādu iedzīvotāju skaitu:

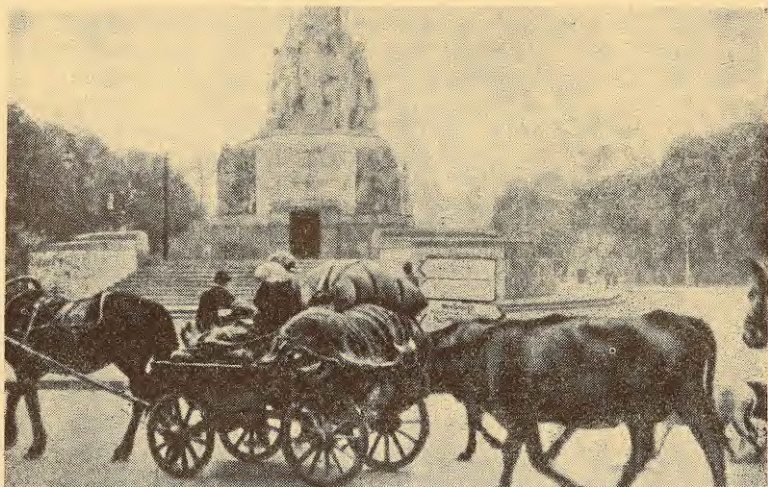
1945. g. oktobrī	1.765.000
1946. g. februārī	2.190.000
1947. g.	2.327.000
1950. g. janvārī	2.384.000
1950. g. decembrī	2.379.000

Šie skaitļi nepārprotami rāda (varam kļūdīties par dažiem desmit tūkstošiem, kam nav sevišķas nozīmes), ka jau 1945. gadā no maija līdz oktobrim iedzīvotāju skaits Latvijā pieaudzis no 1.640.000 uz 1.765.000 t. i. par 125.000, lai gan pēc sarkanarmijas ienākšanas Rīgā vien nošauti pie 3.000 cilvēku un deportēti 7.000. No Vidzemes un Latgales līdz oktobrim deportēti apm. 50.000 cilvēku. Filtrācijas akcijās Kurzemē aizvesti, leģionārus ieskaitot, pie 50.000 cilvēku (neskaitot pēc kapitulācijas Vācijā boļševiku rokās nokļuvušos apm. 35.000 leģionārus un civiļos bēgļus). Tātad klāt nākuši ne mazāk kā 235.000 cilvēku, galvenā kārtā armijas piederīgie, 1941. g. uz Krieviju aizbēgušie komunisti un t. s. krievu maišelnieki — klaidoņi.

Laikā no 1945. g. oktobra līdz 1946. g. februārim iedzīvotāju skaits atkal uzrāda pārsteidzošu pieaugumu — 425.000 cilvēkus. Bet ir zināms, ka šai laikā blakus ikdienas notikušajām individuālām apcietināšanām, notikusi arī pirmā arodu speciālistu »labprātīga aizbraukšana dzimtenes atjaunošanas darbos«. Ir zināms, ka piem. Rīgas aprīnķī vien 1946. g. janvārī apcietināti vairāk kā 2.000 cilvēku. Šai 4 mēnešu garajā periodā apcietināto un aizvesto kopskaits pārsniedz 15.000 cilvēkus. Ar ko tad izskaidrojams tik milzīgs iedzīvotāju skaita pieaugums? Vienīgi ar to, ka Latvijā ieplūdinātas lielas krievu-āziātu kolonistu masas — 440.000 cilvēku !!!

Laikā no 1946. g. — 1947. g. iedzīvotāju skaits vēl arvien turpina pieaugt un sasniedz jau 2.327.000, t. i. apm. gada laikā klāt nākuši 137.000. Bet arī šai laikā notikušas apcietināšanas un masu deportācijas, galvenā kārtā zem »brīvprātīgo pieteikšanās dzimtenes atjaunošanas darbos« maskas. Piem., 1947. g. maijā no Ventspils vien ar kuģi aizvesti uz Ļeņingradu 1.000 cilvēki. Kopējais apcietināto un aizvesto skaits šai laikā ir tuvu pie 30.000. Bez tam šai laikā no Latvijas atdalīta un pievienota Krievijas PSR daļa Jaunlatgales aprinķa ar apm. 45.000 iedzīvotājiem. Tātad klāt nākuši ne mazāk kā 212.000 krievu un āziātu.

Arī laikā no 1947. — 1950. g. sākumam iedzīvotāju skaits pieaudzis, gan tikai par 57.000. Zināms, ka šai laikā notikušas 2 reizes arodu speciālistu reģistrācijas un tām sekojušas apcietināšanas par it kā nepareizu ziņu sniegšanu un 1948. g. decembrī un 1949. g. martā un maijā notikušas plašas zemnieku deportācijas sakarā ar kolhozu ieviešanu, kas skārušas ne mazāk

Lai otrreiz nenokļūtu boļševiku varā, 1944. g. vasarā latgalieši un vidzemnieki kā pirmie pameta savas mājas un cauri sirmajai Rīgai devās bēgļu gaitās . . .

kā 100000 cilvēkus. Atkal izskaidrojums var būt tikai viens — nākušas klāt lielas krievu un āziātu masas — 157.000 cilvēki.

Arī 1950. g. notikušas masu deportācijas, kā to apliecina arī Centrālāzijas raidītājs Alma-Atā. Ja šim oficiālajam ziņojumam var ticēt, tad deportācijas skārušas pie 80.000 cilvēku. Bet Latvijā tanī pašā laikā iedzīvotāju skaits samazinājies no 2.384.000 uz 2.379.000, t. i. par 5.000. Tātad klāt nākuši pie 75.000 āziātu!

Savelkot visu kopā, mēs dabūjam visai baigu ainu par boļševiku otru okupāciju Latvijā:

	Deportēti:	Klāt nākuši:
1944.—1945. g.	110.000	235.000
1945.—1946. g.	15.000	440.000
1946.—1947. g.	75.000	212.000
1947.—1950. g.	100.000	157.000
1950. g.	80.000	75.000
<i>Kopā</i>	380.000	1.119.000

Tā tad laikā no 1944. g. rudens līdz 1950. g. beigām Latvijā: nogalināti vai deportēti — 335.000 Latvijas iedzīvotāji (neskaitot 45.000 atdalītos), kas ir 20 % no 1944./45. g. kopskaita.

ievesti (atskaitot apm. 40.000 atgriezušos 1941. g. līdzai-
bēgušos un deportētos)

— 1.079.000 sarkanarmieši un krievu-āziātu kolonisti.

No visa tā secināms, ka Latvijā jau 1951. g. sākumā bija vairs tikai 1.260.000 viņas pirmskaņa iedzīvotāju, vai pieskaitot atgriezušos — 1.300.000. Neliela starpība par labu Latvijas pirmskaņa iedzīvotāju skaitam var būt sakarā ar to, ka daļa arodu speciālistu un »brīvprātīgi dzimtenes atjaunošanas darbos« aizvestie var būt atlaisti mājās un arī daļa ievesto kolonistu būs apcietināti un atkal deportēti citur. Bet arī vislabākā gadījumā Latvijas veco iedzīvotāju attiecība pret ievestiem āziātiem būs tikai kā 5:4.

Līdzīgu ainu rāda arī skaitļi par Igauniju un Lietuvu. Vesela cilvēka prāts visam tam neļauj nemaz ticēt. Bet skaitļi runā savu nepārprotamu valodu. Varbūt arī šoreiz, kā tas tik bieži mēdz būt, pašu boļševiku sniegtā informācija nav īsta. Bet diemžēl pa dažādiem blakus ceļiem no dzimtenes saņemtā informācija apstiprina šo baigo skaitļu, mazākais, aptuvenu pareizību. Mēs tomēr zinām un apzināmies, ka latviešu tautu viņas tūkstošgadīgā vēsturē nav spējusi iznīcināt ne 900 gadus ilgā verdzība, ne mēris, ne Šeremetjeva uguns un zobens un ka to arī tagad neiznīcinās Stāļina barbariskās ordas. Latviešu tauta neuzvarama un neiznīcināma reiz atkal celsies un atplauks vēl nebijušā spožumā savā Dzintarjūras apskalotā Tēvzemē!

Latviešu gars ir palicis un paliks nesalauzts, spītējot visbaigākiem pārbaudījumiem kādus cilvēks pazīst — Stāļina čekai un vergu nometnēm! Tādēļ mēs varam dzejnieces vārdiem teikt:

Vēl dzīvos Latvija! Ej, tālāk nes šo ziņu:

— Tik ātri dzīvā asins ritot neizsus,

Kā ļaunums izēd savus apcirkņus.

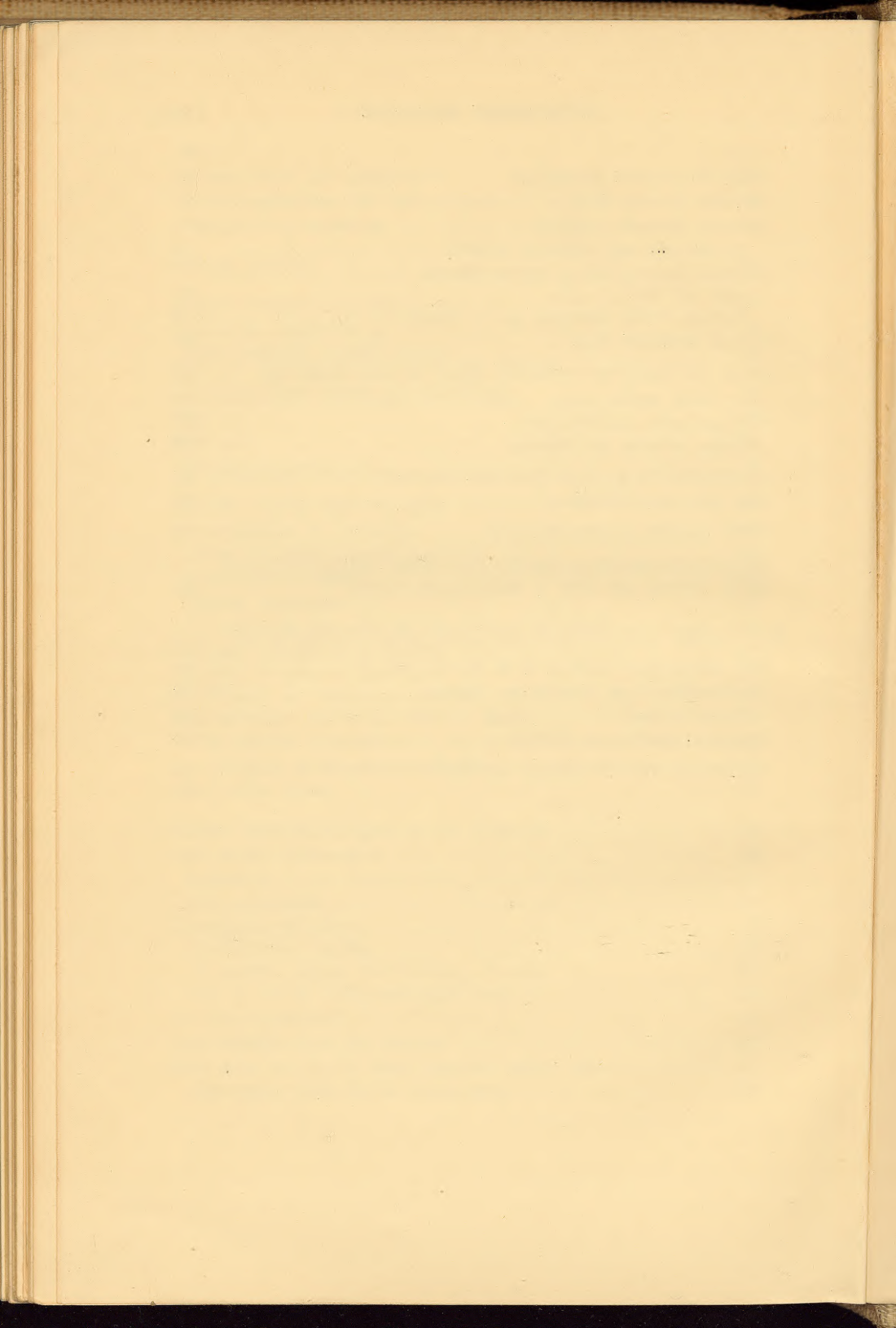
Vēl dzīvos Latvija, būs tauta, mēs ar viņu!

(Z. Lazda).

	Lpp.
LATVJU TAUTAS 1940./41. GADA MOCEKĻU PIEMIŅAI	
IEVADS	7
<i>Atlantijas Charta</i>	7
<i>Cilvēku tiesību deklarācija</i>	8
<i>Konvencija par genosida nozieguma aizkavēšanu un sodīšanu..</i>	12
PRIEKŠVārds	13
PADOMJU VALSTS	
OKTOBRĀ REVOLŪCIJA KRIEVIJĀ UN TĀS SEKAS	17
<i>Komunistu partija, padomju valdība, čeka</i>	21
<i>Vergu nometnes</i>	26
LATVIJAS VALSTS IZNICINĀŠANA	
OTRA PASAULES KAĶA SĀKUMS	37
<i>Vācijas-Padomju savienības vienošanās</i>	39
<i>Slepenais papildus protokols</i>	40
<i>Savstarpējās palīdzības pakts</i>	43
LATVIJAS OKUPĀCIJA UN INKORPORĀCIJA PADOMJU SAVIENĪBĀ	45
<i>A. S. V. deklarācija</i>	52
LATVIJAS SOVJETIZĒŠANA	55
LATVIEŠU TAUTAS IZNICINĀŠANA	
PIRMĀ GADA UPURU KOPSKAITS	59
<i>Pretpadomju elementi</i>	60
<i>Upuru kopskaits</i>	64

	Lpp.
Upuņu skaits pēc apgabaliem	65
Upuņu sadalījums pēc nodarbošanās	66
Upuņu skaits procentos	67
PIRMIE UPUŅI	68
MASU APCIETINĀŠANAS	75
<i>Apvietināto spīdzināšana</i>	76
<i>Dzīvi palikušie mocekļi liecina</i>	79
APCIETINĀTO NOSLEPKAVOŠANA	85
<i>Masu kapi</i>	87
<i>Viņu vaina</i>	90
<i>Vēl daži piemēri</i>	97
APCIETINĀTO AIZVEŠANA	100
<i>Ar notiesātiem uz Pečorlagu</i>	102
<i>Dzīves un darba apstākļi Pečorlagā</i>	105
<i>Kāda izsūtītā vēstules</i>	109
<i>Laimīgi atgriezies</i>	112
<i>Vēl dažas liecības par latviešu likteni Pečorlagā</i>	116
<i>Notiesāto ešelons uz Kazachiju</i>	122
<i>Izsūtīto vēstule no Kazachijas</i>	122
<i>Uz Pēterpils un Maskavas cietumiem</i>	124
<i>Visu ieslodzīto evakuācija 1941. g. jūnijā</i>	124
<i>Viņu pēdējie sveicieni</i>	126
<i>Kur ieslodzīti no cietumiem evakuētie</i>	130
<i>Atgriezušies liecina</i>	131
MASU DEPORTĀCIJAS 13./14. JŪNIJĀ	135
<i>Deportāciju sagatavošana</i>	136
<i>Instrukcija</i>	137
<i>Citi priekšdarbi</i>	144
<i>Deportāciju realizēšana</i>	146
<i>Aculiecinieku liecības</i>	152
<i>Ar izsūtīto ešelonu līdz Kansk-Jeņiseiskai</i>	177
<i>1941. g. 13./14. jūnijs teritoriālā korpusā</i>	179
<i>Kas bija deportētie?</i>	186
<i>Viņu pēdējās vēstis un sveicieni</i>	188
<i>Kaŗa laikā par 13./14. jūnija upuŗiem iegūtās ziņas</i>	195
<i>Atgriezušies pieci 13./14. jūnija upuŗi</i>	200

	Lpp.
PEDEJO DIENU TERRORS	224
<i>Latviešu kaŗavīru liktenis</i>	225
<i>Latviešu jūrnieku traģēdija</i>	230
16. jūrnieki kaŗa tribunāla priekšā	232
<i>Latviešu dzelzceļnieku un šoferu liktenis</i>	243
<i>Daudzi citi līdz aizrautie</i>	246
<i>Latviešu bērnu aizvešana un to liktenis</i>	251
<i>Krituši partizānu cīņās</i>	256
PAR AIZVESTIEM IEGŪTO ZIŅU KOPSAVILKUMS	257
<i>Kaŗa laikā iegūtās ziņas</i>	257
<i>Pēckāŗa gados iegūtās ziņas</i>	260
<i>Dažas vēstules no Sibīrijas</i>	284
PREZIDENTA K. ULMAŅA UN DAUDZU CITU LIKTENIS	288
<i>Nav vairs starp dzīvajiem</i>	290
VIŅI GAIDA ATPESTĪŠANU	299
IZSŪTĪTO UN IZCEĻOJUŠO LATVIEŠU KOLONIJAS SIBI- RIJĀ PIRMS UN PĒC 1. PASAULES KAŗA	301
 LATVIEŠU TAUTAS IZNICINĀŠANA TURPINĀS	
NO ZIEDOŠAS ZEMES PAR POSTAŽU	307
<i>Apcietināšanas un deportācijas turpinās</i>	314
<i>Dažas liecības</i>	314
<i>Piespiedu laulības ar āziātiem</i>	326
LATVIJAS IEDZĪVOTĀJU ZUDUMS PĒDĒJOS 10 GADOS	328

35828 LATVIEŠU GOLGATAS CELŠ 1940/41. GADĀ

Mocekļu atrašanās vietas ●
Atgriezušies no ○

Atrasti noslepkavoti
979

*Всего
погибших
в лагерях
погибших*
O. M. M. M.
26/11-41

No cietumiem aizvesti
6182

Pečorlaga	900 pers.
Kazachija	700 "
Babinina	8 vaģ.
Kuksa	5 "
Kuibiseva-Penzu	73 "
Leningrada-Maskavu	39 "
Nalčiku	23 "
Novosibirsku	4 "
Vladivostoku	5 "

14. jūnijā deportēti
15081

Jeniseju	191 vaģ.
Novosibirsku	81 "
Ačinsku	55 "
Glademu	45 "
Kansku	75 "
Karaģandu	4 "
Akmojnisku	6 "
Babininu	232 "
Kuksu	11 "

Kara dienās aizvesti
13077

Bērni no bērnu kolonijām – Kazanu
Jurmeki – Arala un Balchaša ez.
Dzelzceļnieki, soferi – Jaroslavas apģ.
Pārējie – Kazanaš-Jaroslavas apģ.

Paskaidrojumi:

- PSRS anektētās zemes
- ▨ Satelītvalstis
- ▤ Ar vergus darba spēku būvētie dzelzceļi

MĒROGS 1:20.000.000
0 500 1000 km

[Faint title and text above the table]

<i>[Faint header 1]</i>	<i>[Faint header 2]</i>	<i>[Faint header 3]</i>
<i>[Faint data 1.1]</i>	<i>[Faint data 1.2]</i>	<i>[Faint data 1.3]</i>
<i>[Faint data 2.1]</i>	<i>[Faint data 2.2]</i>	<i>[Faint data 2.3]</i>
<i>[Faint data 3.1]</i>	<i>[Faint data 3.2]</i>	<i>[Faint data 3.3]</i>
<i>[Faint data 4.1]</i>	<i>[Faint data 4.2]</i>	<i>[Faint data 4.3]</i>
<i>[Faint data 5.1]</i>	<i>[Faint data 5.2]</i>	<i>[Faint data 5.3]</i>
<i>[Faint data 6.1]</i>	<i>[Faint data 6.2]</i>	<i>[Faint data 6.3]</i>
<i>[Faint data 7.1]</i>	<i>[Faint data 7.2]</i>	<i>[Faint data 7.3]</i>
<i>[Faint data 8.1]</i>	<i>[Faint data 8.2]</i>	<i>[Faint data 8.3]</i>
<i>[Faint data 9.1]</i>	<i>[Faint data 9.2]</i>	<i>[Faint data 9.3]</i>
<i>[Faint data 10.1]</i>	<i>[Faint data 10.2]</i>	<i>[Faint data 10.3]</i>

[Faint text block, possibly a legend or descriptive notes]

6-

90 -

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA

0309013730

